שריפטען

הערבסט, 1919

BRANDEIS UNIVERSITY
3 9097 01130537 3

Brandeis University
Library

As for the wise, their body alone perishes in this world — Rashi

Shriften

שריפטן

א דריי מאָנאט בוך

פערלאג אמעריקא

הערבסט, 1919.

Shriften

שריפטן

א דריי מאָנאַט בוך

פערלאג אמעריקא

הערבסט, 1919.

אינהאלט:

לידער: אל. גוריה, י. טאָפּעל, מאַקס וועבער, זישא לאַנדוי, נחום י., י. סלאָנים, ג. גראפּשטיין, ב. ביאלאָ־סטאָצקי.

ארטיקלען: ב. ריווקין, פּנחס יאַסינאָווסקי, י. טאָפּעל, וו. נאַטאַנזאָן, דר. ח. זשיטלאָווסקי, ש. ניגער.

פּאָעמען: נפתלי גראָס, ר. אייזלאַנד, מאני לייב, ב. קאפּמאן.

בילדער: ב. קאַפּמאן, ב. אַניספעלד, א. וואָלקאָוויץ, י. טאָפּעל.

דערצעהלונגען: ב. גלאזמאן, א. ראַבאָי.

איינציגע לידער: ראשעל וועפּרינסקי, ציליע דראפּקין, אידא גלאזער, אסתר פּעווזנער, בערטא קלינג.

יעקב דינעזאָהנ'ס פּאָרטרעט, פאקסימיליע און בריף.

נאָטיצען: ל. באָראָדולין, זישא לאַנדוי, ר. אייזלאַנד, ב. ריווקין, י. שטיינבוים

PJ5111
S5
autumn
1920

צווייטע אויפלאַגע.
געדרוקט אין „פינסקי־מזל פרעס“.

Copyright, 1920
by
Farlag America

אל. גוריה:

פאר מיינע פים.

ב. ריווקין:

צו אונזערע שריפטשטעלער.

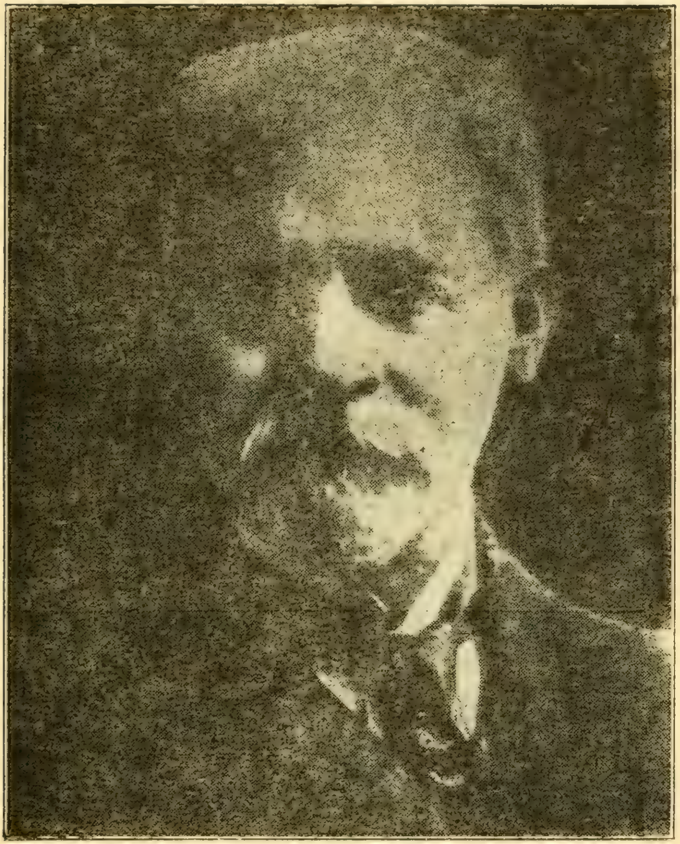

יעקב דינעזאָהן

אל. גיריק.

פאַר מיינע פּיס.

וואַרט —
וועסט זעהען:
דער לויהן וועט קומען,
אי זיי, אי אונז. —
דער רויך וועט נור פאַראיבערגעהן אינגאַנצען,
א שיין טאָן וועט א ליכטיגקייט אין זייערע אויגען,
יענע ליכטיגקייט,
דורך דורות אָפּגעהיטענע,
אומעטום געטראָגענע
פון אונז, דעם טויזענט מאָל גע׳גוסס׳ט פאָלק.
און דעמאָלט
שאַנד וועט ברענען זייער רוצח׳ש בלוט.
פאַר אונזערע פּיס
וועט ליגען א צוטראָטענע און אונבאהאָלפענע
זייער דרייסט געוואָרענע מאַכט,
זייער פרייד און לוסט נאָך רויב און בלוט.
דער לויהן וועט קומען
אי זיי, אי אונז.
וואַרט,
אהן טרער, אָהן זיפץ,
פאַרשטיינערט-רוהיג,
זאָלען מיר דאָ שטעהן,
שטעהן און היטען, אויפהאַלטען, באשיצען, ליבען
דאָס, וואָס איז פאַר אונז געבליבען.
און וואָס מען האָט פון אונז געראויבט און צוגענומען —
בארעכענען, פאַרצייכענען.
דו, וואָס קומען דאַרפסט,
דעם לויהן פאַרטיילען זיי און אונז
זאָלסט קומענדיג עס וויסען —
זאָלסט קומענדיג עס וויסען...

איך מוז דאָ אָבער פארלויפען דעם וועג אן אלטער טענה.

ווען איך רוף צו אונזערע וואָרט־קינסטלער, זיי זאָלען אונז טאָן א דינסט, מיינט עס ניט, אז איך פאָדער נישט אנדערש, זיי זאָלען פאַר־שוועכען זייער באַרוף, זיי זאָלען ארויפצווינגען אויף זיך א טענדענ־ציעזע מיסיע — צו זיין די משרתים פון דער צייט.

ליטעראַטור לשמה, קונסט לשם קונסט — דאָס איז אן אלטער כלל, וואָס בלייבט אלעמאָל ריכטיג, און מען דאַרף געגען איהם ניט זינדיגען, אפילו פאַר דער וויסענשאַפט האָט דער כלל א גילטיגקייט: די וויסענ־שאַפט לשם וויסענשאַפט! זי מוז האָבען פאַר די געלערטע א זעלבסט־שטענדיגען אינטערעס, אן אינטערעס אין זיך, אום זיי זאָלען קענען אָנ־געהן מיט זייער ארבייט ווי געהעריג. זי טאָר ניט אונטערוואַרפען ווע־רען צו אן אויסערליכען ציל. מען קאָן, צום ביישפּיל, ניט פאָרשען די נאַטור מיט דער הינטער־כונה — צו געפינען א פאַרענטפערונג פאַר דער טעאָלאָגיע.

אָבער דאָס לייקענט דאָך ניט אָפּ דעם פאַקט, אז נאָכדעם ווי די וויסענשאַפט האָט אָפּגעטאָן איהרס, האָט פאַרענדיגט איהר ציקל, נעמט זי דינגען דער ווירקליכקייט מיט איהרע רעזולטאַטען.

וואָס פאַר א גוואַלדיגען פּראַקטישען נוצען עס ברייננגט דער ווירק־ליכקייט אָט די ענגאָאיסטישע, אין זיך גופא פאַראינטערעסירטע און פאַרשלאָסענע וויסענשאַפט!

אזוי שטעהט עס אויך מיט דער שעפערישער ליטעראַטור.

שאַפען מוז זי זיך לשמה — וואָס שענער, גאַנצער, אין זיך גופא פאָלקאָמענער זאָל זי זיין, אין פולען איינקלאַנג מיט די ריין עסטעטישע געזעצען.

אָבער דאָס נעמט ניט אוועק איהר ניצליכקייט. דוקא, וואָס בע־סערע ליטעראַטור, אלץ ניצליכער!

איך ריזיקיר צו ווידערהאָלען אלטע אמת'ען, אָבער מען מוז עס טאָן:

ווען מען זאָגט ליטעראַטור לשמה, קונסט לשם קונסט — באַציהט זיך דאָס בלויז אויף דער פאָרם, זי דאַרף זיין פריי, אויסגעהאַלטען און גאַנץ אין זיך אליין, אָהן שום הנחות צו א טענדענץ, אָהן שום זייטיגע פניות.

אָבער דער אינהאַלט פון דער ליטעראַטור איז דער אינהאַלט פון

ב. ריווקין.

צו אונזערע שריפטשטעלער.

די וואָרט־קינסטלער זענען אונזערע איינציגע טאַלאַנטען.

אונזערע פּובליציסטען, פּאָליטיקער, פילאָזאָפען זענען טאַלאַנטלאָז.

דאָס מוזען מיר זאָגען — אין דער איצטיגער, ערנסטער, געפער־ליכער קריטישער צייט — אין דעם קורצען מאָמענט פאר דער קאטא־סטראָפע.

ניט די צייט איצט צו שפּילען זיך מיט ווערטער. אויב עס איז אָנגענומען געווען, אז אין ליטעראטור און וועגען ליטעראטור מעג מען רעדען גלאט אזוי זיך, ארויסזאָגען מיינונגען, וואָס זענען אלץ שענער, וואָס ווערטלאָזער זיי זענען, ווייל ליטעראטור איז א פרייע רעפּובליק. מיט פולער „מיינונגס־פרייהייט" מוז איצט גערעדט ווערען אין פולען ערנסט, געוואויגען און געמאָסטען, מיט הארבער שטרענגקייט צו זיך און ניט זשאַלעווענדיג קיינעם.

מען מוז אפּעלירען — איינפאך אפּעלירען, ווי מען אפּעלירט נאָך הילף פאר די מלחמה־קרבנות — צו די איינציגע מענשען ביי אונז, וועלכע זענען באגאבט מיט שעפערישען טאַלאַנט — זעהט, טוט וואָס פאר אונז! אין דער איצטיגער צייט ווען קיין אנדערע זענען ניטאָ, וועט א י ה ר מוזען נעמען אויף זיך צו ראטעווען אונז פון חורבן!

דער אפּיל האָט געדארפט אדרעסירט ווערען ניט נאָר צו די וואָרט־קינסטלער נאָר צו אלע אידישע קינסטלער — מאַלער, מוזיקער, אויך צו די ארטיסטען פון דער ביהנע. צום באדויערען אָבער, דערגרייכט צו זיי ניט קיין אידיש וואָרט; זיי פּרעטענדירען אפילו ניט אויף קיין אָרט אין אונזער אידישען עפענטליכען און גייסטיגען לעבען.

לען — מאכט אָבער די מענשען גְ ע ה ן דעם אָנגעמערקטען אנטוויק־לונג־וועג און די אָנגעוויזענע ריכטונג.

די ראָלע פון ליטעראַרישען שעפער קאָן צוגעגליכען ווערען צו דער ראָלע פון א בעל־שם אָדער מאָדערנעם היפּנאָטיזיאָר — ער טרייבט ארויס דבוקים און זעצט אריין נייע מענשען; ער פארערדט פון ביין און רעדט אריין גוטס.

דער דענקער קאָן אפשר אויסטראַכטען מענשען; דער שאַפער בענשט די אויסגעטראַכטע מענשען, און זיי ווערען בלוט און פלייש און גערייהען אונטער זיין ברכה.

איך האָב זיך אָפּגעשטעלט אויף דעם פארגלייך צווישען שאַפער און דענקער. אָבער מיר האָבען דאָך גאָר קיין דענקער ניט. קיין געניאַלע אודאי ניט. און אפילו גאַנ'ז פשוט'ע טאַלאַנטען אויך ניט.

און דאָס מוז אויך געזאָגט ווערען וועגען די דענקער פאר דער לי־טעראַטור — די קריטיקער.

אונזערע קריטיקער זענען ניט קיין וועגווייזער, קיין פיהרער, קיין אויסשפרייטער פון פּערספּעקטיוועו.

מיר האָבען ניט געהאַט קיין קריטיקער באַנגבּרעכער, ניט קיין בע־לינסקים און ניט קיין דאָבראָלובאָווס.

ווען די רוסישע ליטעראַטור איז געוואָרען א וועלט־ליטעראַטור — איז שווער געווען צו זאָגען אויף וועמען עס פאַלט אויס א גרעסערער חלק פארדינסט — צי אויף די שאַפער, צי אויף די קריטיקער.

אויף אונזערע קריטיקער לאָזט זיך דאָס ניט זאָגען.

אין בעסטע, וואָס זיי האָבען געטאָן, איז — וואָס זיי האָבען אריי־בערגעבראַכט צו אונז עטוואָס פון די אייראָפּעאישע מאַנירען.

און דערפאַר איז געקומען, וואָס מיר האָבען נאָך אפילו ניט אנט־דעקט אונזערע שריפטשטעלער; מיר דארפען ערשט נעמען זיך טאָן די פאָר־ארבייט — אויסצוגעפינען די שפּורען פון געניאַליטעט ביי אונ־זערע טאַלאַנטען

און דערפאַר איז אויך געקומען, וואָס אונזער ליטעראַטור שטעהט נאָך אלץ אין פאָרהויף פון דער וועלט־ליטעראַטור; ווען זי וואָלט שוין געדאַרפט לכל הפחות שטעהן אויף דער מדרגה פון דער סקאַנדינאַווישער.

לעבען גופא, וואָס אין לעבען איז פאַראַן, איז פאַראַן אויך אין דער ליטעראַטור, און נאָך מער! ווייל דאָס לעבען האָט ניט קיין פאַרענדיגטען אינהאַלט. דאָס לעבען פאַרמאָגט נאָר ברעקלעך, און דער שעפער נעמט די ברעקלעך און מאַכט פון זיי גאַנצע שטיקער, און עס איז ניט צו דערקענען, אַז דאָס זענען געווען ברעקלעך, ווייל די שטיקער זענען פון איין גוס, ווייל אַזוי פאַרלאַנגט די קונסט־טעכניק, די פאָרם.

און דערמיט דינט די ליטעראַטור דעם לעבען; זי גיט דעם לעבענס־אינהאַלט אַ פאָרם.

און די לעבעדיגע ברעקלעך, וואָס מיר רופען מענשען, נעמען אומבאַוואוסט פאַר זיך אַליין איבער די פון דער ליטעראַטור געשאַפענע פאָרמען — און וואַקסען אַריין אין זיי, זייער וואַקסען האָט איצט אַ פּלאַן, אַ ציל, אַ אידעע, אָהן דעם איז קיין וואַקסען ניט. און אַזוי ווערען די פאָרמען — פון דער ליטעראַטור — די פורעמס פון לעבען. די ליטעראַטור פורעמט, פאָרמולירט דאָס לעבען.

דאָס באַציהט זיך סיי אויף געשטאַלטען און סיי אויף געפיהלען. וואָרים ברעקלעך מענשען האָבען פיצלעך געפיהלען.

סיי די געשטאַלטען און סיי די געפיהלען פון די לעבעדיגע מענשען נויטיגען זיך אין דער טבילה פון דער ליטעראַטור, צו ווערען גאַנצע געשטאַלטען און גאַנצע געפיהלען.

יאָ, אַלטע רייד, אָבער עס איז גוט זיי איבערצורייידען, און איך זאָג זיי נאָך אַמאָל: די לעבעדיגע מענשען דערגרייכען זיך אַליין ערשט, ווען זיי שטעקען זיך אָן מיט ג ע ש א פ ע נ ע געשטאַלטען און געפיהלען.

עס איז אַ טעות, ווען מען מיינט, אַז מענשען אַנטוויקלען זיך דורך אידעען. אידעען ווייזען נאָר די גרענעצען; זיי זענען די וויאָרסטען, די סלופּעס אויף זייער אַנטוויקלונג וועג.

אמת, עס קענען אויך זיין טאַלאַנטען פון געדאַנק — יעדע פעהיגקייט אַרויסצוברענגען נייעס, מחדש צו זיין — איז טאַלאַנט — אָבער אין בעסטען פאַל, אפילו געניאַלע דענקער ווייזען נאָר דעם וועג, די ריכטונג...

די ליטעראַטור — די שמעלץ־גיסעריי פון געשטאַלטען און געפיה־

אלזאָ, דאָס איז דער פארדינסט פון דער אידישער ליטעראטור — זי האָט געמאכט די אידען פאר מענשען; זי האָט זיי געגעבען גלייכבאַרעכטיגונג.

אָבער גלייכבארעכטיגונג איז ניט גענוג; מיט אונזער גאנצער אידישער גלייכבארעכטיגונג געהען מיר אונטער; מען דארף אונז געבען וועלט־באדייטונג, און פאר דעם דארפען מיר זיך איצט ווענדען צו די איינציגע שעפערישע גייסטער — די קינסטלער פון וואָרט.

דאָס איז אייער פליכט; איהר טאָרט זי ניט אויסווייכען. מיר שטעהען פאר א חורבן; טוט, וואָס די רוסישע שריפטשטעלער האָבען געטאָן אונטער'ן צאר; וואָס די פוילישע האָבען געטאָן, כדי צו קאָנסערווירען דאָס פוילישע פאָלק פאר דער קינפטיגער פוילישער רעפובליק; און וואָס די סקאנדינאַווישער האָבען געטאָן, כדי זייערע פאר מיליאָן זאָלען זיך אָנזעהן, ווי א גרויס פאָלק.

דאָס אידישע לעבען גיט ריזיגע מעגליכקייטען. מיר זענען א פאָלק פון דער גאנצער וועלט, צעווארפען צווישען פארשידענע פעלקער און קלאסען; מיר שטעהען אויף די אויבערשטע און אונטערשטע געזעלשאפטליכע שטאפּלען; מיר שפּילען די העכסטע און נידריגסטע ראָלען.

מיר זענען א פאָלק פון דער גאנצער וועלט און אונזער ראָמאן קאָן האָבען די גאנצע וועלט פאר א ראַם; אונזערע מאָטיווען קאָנען זיין וועלט־מאָטיווען און אונזערע לידער — לידער פון דער גאנצער מענשהייט.

אונזערע פּראָבלעמען זענען די טיפסטע, און אין פארגלייך מיט אונזערע, זענען די טראגישע ווידערשפּרוכען פון דאָסטאָיעווסקי'ס העלדען נארישע קינדער־זאָרג.

דאָס קרומע און לאָמע, צעריסענע און צעשויבערטע אידישע לעבען שוויבעלט און גריבעלט מיט ברוכשטיקער — האלבע און פערטעל — געשטאַלטען — וואָס קאָנען קיינמאָל ניט פארענטפערט ווערען; אָבער די לעבעדיגע ברוכשטיקער זענען אָנווייזונגען אויף גרויסע מענשען, אָנדייטונגען אויף העלדען מיט וועלט־באדייטונג.

מיט אזעלכע האלבע מענשען איז פול די אידישע אינטעליגענץ.

דער רעאליזם אליין איז ניט גענוג פאר דעם צוועק. ער קאָן ניט פארפרוכפערען די אידישע ברוכשטיקער מיט די אילוזיעס, וואָס זענען

מיר דארפען זיך ארומקוקען וואו מיר האלטען אין דער וועלט. מיר האלטען פאר א קאטאסטראפע — אלע רעטער זאלען זיך צונויפנעמען!

מען דארף מאכען דעם חשבון הנפש, אונטערפירען די סך־הכל׳ען. מען דארף איבעררעדען נאך אמאל, וואס עס איז שוין גערעדט געווארען, נאר מיט א הארבערען מיין; איבערשעצען די ווערטען, נאר מיט א שטרענגערער כונה. וואס האט מען אויפגעטאן און וואס בלייבט נאך צו טאן, מיט וואס אנהויבען דעם נייעם אנהויב?

דער ערשטער סך הכל איז, אז ביי אונז האט זיך באשאפען א ליטעראטור אין ריינעם זין פון ווארט; אנשטאט מוסר־ספרים — איז געשאפען געווארען א ליטעראטור, וואס האט איהר צוועק אין זיך; וואס איהר עיקר איז די קונסט פון שרייבען; ניט פרעדיגעריי, נאר שילדערונג.

אנשטאט דעם שטרענג אידישען דינסט צום אמת, האבען מיר זיך אויסגעלערנט אויך דינען דער גריכישער געטין פון שענקייט.

און אלס אזעלכע, אלס שעהנשילדערונג, האט די ליטעראטור אונז געטאן א דינסט, וואס איז ניט אפצושאצען. א דאנק איהר זענען מיר אזוי לייכט איבערגעקומען די אפעראציע, וואס האט אונז פון אלטע נייע אידען געמאכט. מיר זענען איבערגעקומען דעם פארצייטיגען אידען אין אונז, מיר זענען אומבאמערקט אריבערגעשפרונגען א גאנצען דור.

אנשטאט דעם אבסטראקטען און פרוכטלאזען משכיל׳ישען קאמף מיט דעם אבערגלויבען, האט די אידישע ליטעראטור אין איהר ערשטער פעריאדע — דורך מענדעלי׳ן, שלום עליכמ׳ען, פרצ׳ען, און שפעטער דורך אש׳ען און רייזינ׳ען אונז געוויזען אונזער אייגענע געשטאלט פון א זייט, געמאכט אונז פאר אויסערליכע באאבאכטער פון זיך אליין. זענען מיר דערהויבען געווארען און מנצח געווען — „איבערוואונדען" — דעם פארצייטיגען אידען אין אונז, אזוי גיך, ווי מיר האבען דעם אלטען אידען פארשטאנען, האבען מיר איהם מוחל געווען, און אזוי זענען מיר מיט איהם פארטיג געווארען.

ספעציעל גרויס איז רייזינ׳ס פארדינסט. ער האט גענומען דעם ערגסטען סארט אידען — דעם ליטוואק — דעם נפש פון קאפ און געדאנק — און האט איהם געמאכט פאר א גאנצען מענשען, נאך מער: פאר א פאעטישען מענשען. אויך אזוי האבען מיר זיך גאנץ פריינדליך צעזעגענט מיט איהם — און פטור.

דאָס איז א געוועב אויף א ברייטען שטח פון רוים.

אפאטאשו האָט אין זיינע „פוילישע וועלדער“ ארומגעכאפּט אין ברייטע מאסען־שטריכען דריי אידישע דורות אין פוילען — דורות פון סוחרים, חסידים און רביים — און האָט דערגרייכט ביז צו א פערטען דור, וואָס געהט ערשט געבאָרען ווערען.

א געוועב אויף א ברייטען שטח פון צייט.

איגנאטאָוו האָט פארוואָרפען אן אילוזיע און א לעגענדע פון היינט אין דער צוקונפט אריין — די ברוך־געשטאלט פון זיין ראָמאן „אין קעסעל גרוב“.

ער האָט אויך אויפגעהויבען אלטע אידישע נסים — אין „פארבאָר־גענעם ליכט“ — און גענומען אויסזויגען פון זיי א היינטוועלטיגען זין.

ער האָט די געגענוואָרט פארוועבט מיט פארגאנגענהייט און צו־קונפט — מיט ניסים און אילוזיעס — דאָס איז שוין א שניט פון עכט אידישען שאפען — און דאָס אליין אָהן דער איינלאדונג און דער דער־מאָנונג פון די קריטיקער, אָהן דעם זיי זאָלען אָנווייזען דעם וועג און מיטגעבען שוואונג אויף דער רייזע.

און ווידער, אויך ניט געבעטען, אפשר גאָר געשטערט פון די קרי־טיקער, האָט פינסקי אָנגעהויבען ארויסלייענען גאנצע סוזשעטען פון אונזער פארגאנגענהייט און צוקונפט.

יהואָש, אומבאמערקט פאר די קריטיקער, באזינגט שוין פון יאָרענ־לאנג דעם אידישען העלד, וואָס איז באפּאנצערט מיט ליבע און גלויבען — א מין בידריגערע מדרגה פון משיח׳ן.

און אין דעם פארשידענארטיגען כאָר פון אונזערע יונגע פּאָעטען הערען זיך כסדר אָפּקלאנגען פון מעסיאנישע שטימונגען.

*   *   *

דער רעאליזם באארבייט א באגרענעצט פעלד, זייענדיג לעבענ־געטריי, מוז ער זיך באנוגענען מיט קליין־געוויקסיגע מענשעלעך, וואָרים אין דער געגעבענער ווירקליכקייט ווערט קיין העכערער מענש ניט פאר־ענטפערט נאָר די צוקונפט פארענטפערט איהם.

בפרט ביי אידען. אָהן געשיכטע און אָהן צוקונפט קאָן אפילו דער קלענסטער איד ניט פארשטאנען ווערען.

נויטיג פאר זייער תקון. עס מוז געשלאָסען ווערען א שותפות צווישען רעאליזם און ראָמאנטיזם; דער רעאליזם זאָל געבען די ברוכשטיקער, און דער ראָמאנטיזם די אילוזיעס.

לאָמיר אזא פאָרם אָנרופען נעא־רעאליזם; בעסער עס גאָרניט אָנ־רופען דערווייל מיט א נאָמען..

מיט דעם רעאליזם וועט אונז ניט אויסקומען צו קעמפען שווער, וואָרים צום גליק, האָט דער אידישער רעאליזם ניט קיין צו פעסטע טראַ־דיציעס, און עס וועט זיין לייכט זי צו ברעכען. ער האָט ביי אונז פון אָנפאנג אָהן א מום געהאט — א שעהנשרייבערשער געוויין...

און צום גליק איז דער אָנהויב שוין געמאכט געוואָרען: אונזער רעאליזם האָט אין זיינע בעסטע מאָמענטען שוין איבערגעטראָטען זיינע גרענעצען, דער אידישער שאפונג־אינסטינקט, וועלכער שאפט ווי גאָט דורך זיינע נביאים, — אין סימבאָלען, — האָט זיך שטארק געלאָזט פיהלען. אָנשטאָט צו געבען לעבען־טיפען, ווי דער פשוט'ער רעאליזם איז זיך נוהג, האָט ער גאָר געגעבען פארקערפערטע כלל־געשטאלטען:

דער סימבאָליזירטער אידישער בטחון אין „מענדעלי'ן", פון וועלכען ביי שלום עליכמ'ען זענען געבאָרען געוואָרען צוויי זיהן: טביה דער יושב אוהל און מנחם מענדעל דער נע־ונד'ניק.

עס האָט נאָר געפעהלט, דאכט זיך, א געהעריגער סוזשעט, די דריי זאָלען ווערען וועלט־געשטאלטען, ווי סערוואנטעס'עס דאָן קיכאָט.

אונזערע שריפטשטעלער האָבען נאָך אויף אנדערע אורחים עובר געוועזען אויפ'ן רעאליזם: ביי פרצ'ען איז דער רעאליזם אָנגעוויינט מיט דעם טרויבענזאפט פון ראָמאנטיזם.

אויך זיינע גרענעצען זענען געבראָכען.

ביי די מיטעליעריגע און אינגערע אידישע שריפטשטעלער מערקט זיך א פארמעסטען זיך אויף א ברייטערען פארנעם, ווי דער קאָפּירענדער רעאליזם ערלויבט. שלום אש האָט אין זיין טרילאָגי „מערי" (דער דריטער טייל דארף ערשט געשריבען ווערען) געגעבען א טיפ פון א אידיש אדעליג מיידעל, וואָס איהר צניעות, ביים אויפלייזען זיך אין זינדיגקייט, איז געוועזען די באוועגענדע קראפט פון ניט איין, אָהן גוזמא, אידישע און ניט אידישער רעוואָלוציאָנערע פארטיי־מאשין אין רוסלאנד און פוילען.

נפתלי גראָס:

איצט ווייס איך שוין.

ר. אייזלאַנד:

טאַרנאָוו.

מאַני לייב:

הערבסט.

דאָס אידישע לעבען גיט נאָר ליידיגע פאָרמען, וואָס מוזען אויס־געפילט ווערען; נאָר ברוכשטיקער, וואָס מוזען דערגענצט ווערען.

צו דעם איד, ווי ער איז, מוז צוקומען אן אילוזיע, צו מאכען פון איהם א פולע געשטאלט.

און די אידישע שאפער האָבען פון וואנען צו שעפען אילוזיעס אויף צו פארענדיגען די פון לעבען אָנגעהויבענע געשטאלטען. אי דעם אי־דישען פאָלק־באוואוסטזיין איז דאָ אַן אוצר, וואָס איז אָפען פאר יעדען, וואָס האָט אין זיך שאפענדע לעבענקראפט; אַן אוצר, וואָס האָט אויס־געטיילט, טיילט און וועט אויסטיילען געשטאלטען נאָך געשטאלטען, וואָס פּלייצט און וועט פלייצען מיט שטימונגען און איבערשטימונגען — שטימונגען און געשטאלטען, דערהויבענדע, דערלייזענדע, אָנשטעקענדע, היפּנאָטיזירענדע, פארוואנדלענדע און פארקלערענדע — פאר אונז אידען און פאר אלע פעלקער — און דער אוצר און די קוואל איז די משיח־געשטאלט.

ווי דאָס קריגעל אונטער אליהו הנביא׳ס האנט האָט זיך ניט גע־וואָלט אויסשעפען פון אויל — אזוי וועט אויך ווירקען די אָנרירונג מיט׳ן הארצען צו דעם ערלייזונג־שטראָם, וואָס פלייצט פון דער משיח־געשטאלט — עס וועלען נעמען קוועלען געשטאלטען אויף געשטאלטען, און אלע וועלען טראָגען דעם ערלייזענדען סמן אויף זיך.

עס איז פאראן שוין א היבשע צאָל געשטאלטען אזעלכע אין אונזער ליטעראטור. עס שימערט פון זיי סימבאָלישעס, נביא׳ישעס. זיי זאָגען וואָס אָן. נאָך א רגע און זיי וועלען ברייגנען א דערקוויקענדע בשורה, א לאבונג פאר דער אויסגעליטענער אידישער נשמה. נאָך א רגע, און זיי וועלען א מופת באווייזען. זיי וועלען אונז בענשען און מיר וועלען אויפגעריכט ווערען און אויסגעלייזט ווערען.

פו דער ליטעראטור וועלען זיי זיך אריבערפלאנצען אין לעבען, לויט דעם פעסטגעזעצטען כלל: דאָס לעבען שאפט נאָך דער ליטעראטור!

ווענדט זיך, אידישע טאלאנטען, צום קול וואָס רופט אייך — צו דעם קול פון משיח! די צייט שרייט; א חורבן געהט אויף אונז! און משיח קומט ניט!

העלפט אונז זיך ראטעווען פון חורבן, איהר בארופענע, פון גאָט געבענשטע מיט טאלאנט!

טראָגט זיך אין דער מיטען דער געשפּאַן,
און קיינעם פאַלט ניט איין,
אַז אפשר זיצט גאָר קיינער ניט אין דעם געשפּאַן.

איצט ווייס איך שוין,
אין דעם געשפּאַן זיץ איך אליין.
זיץ אויבענאָן
אין בגדי־מלכות אָנגעטאָן.
מיין שוואַרצער קאָפּ טראָגט הויך אַ קרוין
מיין בליק איז שטרענג באַפעהלעריש,
ווי ס׳פּאַסט פאַר אַזאַ קעניג אין אַ קרוין.
און איך באַפעהל: —
מען שטעלט זיך אָפּ.
און ס׳שטעלט זיך אָפּ דער גאַנצער צוג.
כ׳וויל זעהן דאָס פאָלק,
דאָס פאָלק וואָס לויפט פון הינטען נאָך
אין שטופּעניש און אין געדרענג.
איך בין אליין אַ זוהן פון פאָלק!
כ׳וויל זעהן דאָס פאָלק,
און ווייזען זיך פאַר איהם אליין,
ווי ס׳פּאַסט פאַר אַזאַ קעניג אין אַ קרוין.
איך הויב זיך אויף אויף דעם געשפּאַן
און מורמעל וואָס צום פאָלק,
ווי ס׳פּאַסט פאַר אַזאַ קעניג אין אַ קרוין.
דאָס פאָלק ווערט ווילד פון פרייד,
און ווילדער אַלץ
און שרייט און יובעלט —
און איך דערזעה פאַר זיך
חיות, חיות, חיות!
אין אַלערליי געשטאַלטען חיות.

מיין קעניגליכער בליק באַפעהלט:

נפתלי גראָס.

איצט ווייס איך שוין.

איצט ווייס איך שוין,
ווען ס'טרעפט אמאָל און ס'הויבט ביי מיר אין קאָפּ
אָן רוישען. און ס'צעטראָגען אין גאלאָפּ
זיך גאנצע מחנות רייטער
אין לאנגע בונטע רייהען
מיט פאָנען און געשרייען,
ארויף, אראָפּ,
אויף אלע טויזענט וועגען, וואָס ביי מיר אין קאָפּ,
דאן ווייס איך שוין:
פון ווייטען קומט אָן א געשפאַן
געפיהרט פון זיבען רייהען שטאָלצע פערד,
עס שפריצען פונקען אונטער זייערע טריט.
פאָראויס און ביי די זייטען
רייטען גאנצע מחנות רייטער;
און צופוס פאָראויס און ביי די זייטען
לויפען טויזענט שקלאפען,
האלב־נאקעטע און באָרוועסע;
פון הינטען,
אין שטופעניש און אין געדרענג,
לויפט נאָך דאָס פאָלק.
און יעדער וויל איין בליק כאָטש כאפען אין געשפאַן,
אויף דעם, וואָס זיצט דאָרט אין געשפאַן.
און אלעם ציהט זיך ווי א רוישענדיגער שטראָם אנטקעגען זונענשיין
און ווי א שיפעל אויף דעם שטראָם,
וואָס ציהט זיך קעגען זונענשיין

ר. אייזלאַנד.

טאַרנאָוו.

I

עס שמעקט מיט זאַפּראַן, נעגעלעך און ענגלישען געווירץ,
מיט זיסע צוקערוואַרג און שאַרפען קימעל,
מיט ריחות פון געוואַנדען און מיט ראָסט פון אייזען
און מיט דער קעלט פון לאַנגע שטאַבעם שטאָל;
מיט זעק און צוגעפוילטע שטרוי,
מיט קוישען, שאַכטלען און מיט קאַסטענס, וואָס דערצעהלען
פון ווייטע שטעדט און פרעמדע מענשען,
און מעהר פון אַלץ פון יענער וואונדערליכער שטאָדט,
וואָס איז געווען מיין שענסטער קינדער חלום,
דער טויער צו דער גרויסער ווייטער וועלט —
טאַרנאָוו.

דו ביזט ניט איבעריג גרויס און ניט איבעריג שען
דו ליעבסטע מיינע פון די שטעדט.
צווישען בערגער צוויי ביזטו צונויפגעדריקט,
ווי אַ ריעזען פויגעל, מיט צוויי לאַנגע אויסגעשפּרייטע
און צוגעשפּיצטע פליגעל, איינער רעכטס און איינער לינקס.
נאָר גרויס ביזטו
מיט דעם שטאָלץ אין טראָט פון די סוחרים דיינע,
און גרויס ביזטו אויך מיט דעם רעש פון טויזענדער,
וואָס קומען האַנדלען צו דיר אין דיינע טויערען.
און גרעסער נאָך פון אַלץ
מיט דיין ברייטען אָטעם
וואָס שפּרייט זיך אויס אויף וועגען און הויכט אָן לעבען
אין פערציג שטעדט און דערפער הונדערטער אַרום.

דער צוג ציהט ווייטער:
פּאַראַוים און ביי די זייטען
רייטען גאַנצע מחנות רייטער,
עס שפּריצען פונקען אונטער זייערע טריט.
און צופּום פּאַראַוים און ביי די זייטען
לויפען טויזענט שקלאַפען
האַלב־נאַקעטע און באָרוועסע;
פון הינטען
אין שטופעניש און אין געדרענג
לויפט נאָך דאָס פאָלק,
און איך צווישען זיי, מיט זיי
לויף נאָך
און וויל איין בליק כאַטש כאַפּען אין געשפּאַן,
אויף דעם, וואָס זיצט דאָרט אין געשפּאַן,
ביז אַלץ פאַרהילט זיך אין א נעפּעל
און פאַרשווינדט,
פאַרשווינדט וואו אויף די טויזענט וועגען, וואָס ביי מיר אין קאָפּ.

פון אלטען שלאָס אין קראָקאָ, און קייזער שלאָס אין וויען,
פון מלכות׳דיגען הויף אין טשאַרטקאָוו,
און רבינ׳ס קלויז אין סאַנדז.
און הויבט מען שטערט אָן צעהלען, וואקסט פלוצים טארנאָוו אויף,
און אלע אויגען גלאנצען אויף
און ווענדען זיך צום ברייטען וועג וואָס פיהרט קיין טארנאָוו.
און אלע הערצער אָטעמען מיט פרייד:
„אונזער טארנאָוו!“

און פרייטאָג נאכט,
ווען ס׳זיצט א אינגעל ביי זיין טאטענס טיש,
און ס׳שמעקט מיט וויין און ס׳שמעקט מיט פיש,
און ס׳שמעקט מיט פרישע חלה און מיט זייד און אטלאס.
און צעהן לייכטער לייכטען אויפ׳ן טיש,
און צעהן שאָטענס טאנצען אויף די ווענט,
און ס׳גלעט דער טאטע שטיל זיין שווארצע באָרד
און ס׳טונקט דער אורח זיין המוציא אינ׳ם בראָנפען,
און טונקט א פינגער אין די ברעקלעך איין,
און קייט בנעימות,
און קייענדיג דערצעהלט ער זיך א מעשה נאָך א מעשה,
און ווי עס לעבען אידען אויף דער גרויסער וועלט:
אין קראקאָ זענען אידען גוט און פרום,
אין ווארשא איז אין יעדען הויף א שוהל,
אין לעמבערג האָט מען ליעב א סך צו עסען,
און שטאָלצע זענען די קבצנים פון לובלין,
פארשייט אביסעל זענען שוין די רישער אידען,
אין וויען איז טרפה דאָך א יעדער שטיין,
אין דאנציג זעהט מען שוין קיין אידען ניט.
און וואקסען וואקסט איצט טארנאָוו.
דאָס אינגעל האָרכט און קוועלט אין זיך פאר פרייד:
„אונזער טארנאָוו!“

און שען ביזטו מיט דיינע טעכטער,
די שענסטע פון גאַליציענס שענע טעכטער,
און שען ביזטו אויך מיט דעם בלויען גלאַנץ
איבער דיינע רויטע דעכער.
דאָך שענער נאָך פון אַלץ
מיט דיינע גרינע פייערן, וואָס צינדען זיך אין רייהען,
אין די אויגען פון אַ אינגעל,
וואָס קוקט אויף דיר פון בארג.
און שענער נאָך און גרעסער,
אין דעם ציטער פון מיינע קינדערשע חלומות.

II

עס שמעקט מיט זאַפראַן, נעגעלעך און ענגלישען געווירץ,
מיט קופּעס קאַלטע שטיינער און פריש געשיילטע קלעצער,
וואו אינגלעך טומלען רייטענדיג
און אינגלעך טומלען אויף שפּיץ־פינגער לויפענדיג,
אין זומערדיגע אָוועכדען,
ווען ס'גליהען אַלע שויבען אינ'ם מאַרק,
און ס'גליהען זייערע קינדער הערצער
אין אָרימקייט און פרייד.
און ס'וואַקסט דער טומעל און עס וואַקסט די פרייד,
ביז ס'ווערען אַלע פּנים'ר ווי סאַזשע שוואַרץ,
און מידע זעצט מען זיך אין רעדלעך אויס,
און מיט אַ מידקייט אינ'ם קול דערצעהלט מען זיך:
פון כשופמאַכער און פון רויבער־באַנדעס,
פון ליכטלעך, וואָס פאַרפיהרען, און מתים אין דער שוהל;
פון אוצרות און פון היילען, פון גרויסען פוילען־אויפשטאַנד,
פון גזרת ת"ח און גאַנטאַ, און טייכען אידיש בלוט.
עס נעמט אַ שווערע שטילקייט אַלעמען אַרום,
און פון די גרויסע אויגען קוקט אַ צער אַרויס.
און פּלוצים נעמט מען זיך דערצעהלען,

III

עס שמעקט מיט זאפראן, נעגעלעך און ענגלישען געווירץ. —
מיט צאנקענדיגע ליכט און טריפענדיגען חלב,
מיט ווארימקייט פון אויוועז און ווארימקייט פון רייד,
וואָס טריפען, טריפען פון דעם זיידענס מויל ארויס,
ווי שווערע טראָפּענס האָניג: —
פון אידען חשובים, אידען גרויסע שררות,
פון פראכט אמאָליגען און היינטיגע שווערע צייטען,
און פון פרנסות ביטערע, און וואָס עס קאן זיך טרעפען:
פון וועלף, וואָס קוקען הונגעריג פון וואלד ארויס,
און פון גזלנים וועלכע לויערען אויף בריקעס פול מיט סחורה,
פון א לץ, א דייטשעל מיט א לאנגע צונג,
און פון א קאלטער, שטורעמדיגער ווינטער נאכט,
ווען ס'האָט א שר פארפיהרט זיין שליטען
אין א כשוף קרייז:
— עס טראָגט א ווינט פון אלע זייטען
שניי אין גאנצע הורבעס אָן,
און וואָיענדיג פארשיט ער איהם די אויגען
און וואָיענדיג פארשיט ער איהם דעם וועג,
דאָס פערדיל הויבט מיט שווערקייט קוים די פיס,
און ס'וואקסען צעפּלעך אייז אָן אויף דער באָרד,
און ס'וואקסען צעפּלעך אייז אָן אויפ'ן מויל,
און ס'שניידט די פיס און ס'שטעכט די פינגער,
און ס'שנייט און שנייט און שנייט,
און ניט מען זעהט א ליכט און מען זעהט א וועג. —

דער אורח גיסט א צווייטע גלעזעל אָן,
פארקוועטשט די אויגען און פארבייסט,
און קייענדיג דערצעהלט ער ווייטער:
ווי ס'וואקסט און וואקסט די שפע דאָרט,
און ס'וואקסען אויף גבירים,
מיט ברייטע הערצער און מיט ברייטע הענט,
איין מכנים אורח שלאָפט אליין דאָרט אויף דער הוילער ערד
און זיינע אורחים ווי די שררות ליגען אין זיין בעט.
דאָס אינגעל האָרכט און קוועלט און זיך פאר פרייד:
„אונזער טארנאָוו!"

עס פארען שוין די טעלער אויפ'ן טיש,
דעם אורח'ס רייד פארקלינגען אין דעם קלאנג פון טעלער לעפעל,
אין אינגעלס הארצען קוועלט און קוועלט נאָך אלץ די פרייד:
„אונזער טארנאָוו!"
ער ווייס דאָרט בויט א שוהל זיך דרייסיג יאָהר,
און ס'שטעהען אלץ נאָך הוילע ווענט,
דאָרט איז אן אלטע הייל-פאראן,
וואו ס'ליגט אן אוצר פון קדמונים אָן,
און נאָר דער למד-וואָווניק אין דער גרויסער קלויז,
ער איז דער איינציגער, וואָס ווייס דעם וועג אהין,
נאָר זאָגען וויל ער קיינעם ניט.

זיין מאמע שרייט אויף איהם: וואָס עסט ער ניט!
ווי אויף א גולם קוקען אויף איהם זיינע אלע ברידער,
און א פארשעמטער כאפט ער שנעל א לעפעל נאָך א לעפעל,
דאָך ברענען אלץ די אויגען זיינע נאָך,
און שטיל אין זיך הערט ער דעם למד-וואָווניק'ס רייד,
וואָס גיט דעם סוד איהם איבער,
און ס'עפענט זיך פאר איהם די אלטע הייל,
וואו ס'בליצט פון טעפ ארוים דאָס גאָלד
און ס'בליצט פון טעפ ארוים דאָס זילבער,
און עדעלשטיינער און קרישטאָלען בלענדען זיינע אויגען.

און ווייבער האָבען פון די מענער זיך געשיידט,
און יונגע איידעמס האָבען אלץ געוואָרפען,
פארלאָזען ווייב און קינד,
געלאָזט זיך אין דער וועלט אריין,
צעטיילט זיך אין צוויי מחנות, גרייט זיך צו פארטיליגען. —
אויף ראָפּטיץ איז אריין אין שפּיעל,
פארלוירען דאָרט דאָס לעצטע ביסעל גלאַנץ,
ארוים — צעריסען, אָהן איין גאנצען אבר,
פארבליבען איז איהר נאָר א חכמה׳לע,
א שעהנער ניגון און א מחנה אייניקלעך,
וואָס האָבען זיך צעזייט אויף אלע וועגען,
אין זייערע קאפטאנעס מיט סטראָקעס
און מיט די ווייסע הויזען.
געשטאנען אן א זייט איז בלויז דאָס קלוגע בעלז,
דאָס קלוגע בעלז מיט איהרע ספּאָדיקעס
מיט איהרע בעקעשעס פון קאטון,
און מיט דעם ווילדען ברען.
און כאָטש דאָס אינגעל שלאָפט שוין לאנג,
זיין מאמע האָט פון איהם די שטיוועל אָפּגעצויגען,
דאָס העמד איהם אויסגעטאָן,
א ווארימען געלעגט אין בעט,
און איז מיט ווייכע טריט פארשוואונדען,
דאָך הערט ער נאָך ווי ס׳טריפען שווער דעם זיידענס רייד,
און איהם איז גוט.
און אלעם מישט אין איינעם זיך צונויף:
דער אלטער סאנדזער, ווי זיין שטייגער, שטאָלץ און בייז;
דער סאדאגורער מילד און עדעל מיט זיינע ווייכע אויגען;
דער קלוגער בעלזער מיט א לאנגע ליולקע אינ׳ם מויל;
די ראָפּטשיצער אין קאפטאנעס אָהן קלאפּען,
מיט אויפגעשטעלטע בלויע סאמעט קראגענס,
מיט סאמעטענע מאנקעטען,
און ברייטע שווארצע אטלאס גארטלען.

ביים אויווען אין א ווינקעל זיצט דאָס אינגעל צונויפגעדרעהטערהייט,
און האָרכט און האָרכט און וואַרט דעם סוף צו הערען,
כאָטש ער ווייס אידם שוין פון לאַנג.
און ווייס שוין אויך, געשעהן איז דאָס
אין יענעם גרויסען ווילדען וואלד,
וואָס ציהט א מייל זיך רעכטס, און ציהט א מייל זיך לינקס
ביי יענעם וועג דורך וואנען ס׳קומען סוחרים
און ס׳קומען גוטע אידען,
און אורחים, „אייניקלעך“,
און וואנדערער פון גאַר דער וועלט
ביים וועג, וואָס פיהרט פון טאַרנאָוו.

איין ליכטעל צאנקט נאָך קוים, און ס׳קלעפּען זיך די אויגען,
און ס׳טריפען שווערער נאָך דעם זיידענס רייד,
און איצט דערצעהלען זיי פון מחלוקות צווישען גוטע אידען,
וואָס האָבען שטעדט פארוויסט און מענשען טאָרבעס אָנגעהאָנגען;
און פון דעם גרויסען פייער צווישען סאדאגור און סאנדז.
ווי ס׳פלעגט דער אלטער, בייזער סאַנדזער הימלען שפּאלטען
און טופּען מיט זיין לאָמען פוס,
און שעלטען זיין באהעלפער, און שעלטען אלע די,
וואָס האָבען זיך קיין סאדאגור געקעהרט;
און פון זיין זוהן, דעם רידניקער, דעם שלעכטען,
דעם קלוגען אחיתופל, לאַנג און שווארץ
און ביז דעם אויג באוואקסען.
מיט אויגען ווי פון שטאָל און מיט א הארץ פון שטיין. —
א גלעט די שווערע באָרד,
א טרייסעל מיט דעם שטריימעל אין דער ברייט,
און ס׳האָבען חסידים שויבען אויסגעזעצט,
און קעפּ געשפּאָלטען,
און שטעדט געברענט,
און מענשען ביז צום בעטעל ברויט געבראַכט.
און ס׳האָבען זיהן געשטעלט זיך געגען טאטעס,

מאני לייב.

הערבסט.

מיין הערבסט אין בלייכען גאָלד. די זון איז ווייט און קאַלט,
מיין זון איז טרויעריג. דער פּארק איז גרוי און אלט,
און שטיל. נאָר אין זיין שטילקייט, ווי זיין לעצטער זיפץ,
דאָס לעצטע, געלע, שאָרכענדיגע בלעטעל פאלט.
דאָס לעצטע בלעטעל פאלט.

פארלאָזען איז דער פּארק. נאָר אויף אַן אלטען באַנק,
אַן אומבאקאנטער זיצט. אין גרויען, גרוי און קראַנק
געבויגען אויף זיין שטעקען נידעריג דעם קאָפּ
ווי פון דער שווערער האנט פון עפּעס א געדאנק:
געדאנק אין גרויען הערבסט! —

אָ, רוה אין גרויען הערבסט! וואו רוהט דיין ווייטער ברעג?
אין יענער בלינדער ערד פון אויפגעפּראַלטע טעג?
אין יענעם קלוגען הימעל מיט זיין שטילער זון?
אין יענעם אָווענד מיט זיין שטערען אויף דעם וועג?
אין אָוועגד אויף דעם וועג.

ניין, ניין... אין ווילדען וויינריב: דאָרטען ביי דעם פּלויט,
מיט שווארצע דערנער קריכט ער אויסגעשפּרייט און רויט,
און קלעטערט אום אין פּארק, ווי לעצטע טראָפּענס בלוט,
אויף בעטענדיגע ליפּען אין דער שעה פון טויט.
א פילגעגארטע שעה!

דער טויט איז שעהן. און שעהנער ביי דעם קליינעם קינד.
נאָר ביי דעם קבר׳ל די מאמע יאָמערט בלינד.

און פּלוצים וואַקסען אוים:
א פּריצה׳לע, א דייטשעל מיט א לאַנגע צונג,
און ס׳ציהט א לאַנגע שורה וועגען אויף א באַרג אַרויף,
און ווייט פון הינטען ווערען הייזער קלענער אַלץ און ענגער,
און ס׳צינדען גרינע פייערען זיך אין לאַנגע רייהען,
און ס׳צינדען גרינע פייערען זיך אין זיינע אויגען. — — —

עס שמעקט מיט זאַפראַן, נעגעלעך און ענגלישען געווירץ,
מיט זיסע צוקערוואַרג און שאַרפען קימעל,
מיט ריחות פון געוואַנדען און מיט ראָסט פון אייזען
און מיט דער קעלט פון לאַנגע שטאַבעס שטאָל;
מיט זעק און צוגעפוילטע שטרוי,
מיט קוישען, שאַכטלען און מיט קאַסטענס, וואָס דערצעהלען
פון ווייטע שטעדט און פרעמדע מענשען,
און מעהר פון אַלץ פון יענער וואונדערליכער שטאָדט,
וואָס איז געווען מיין שענסטער קינדער חלום,
דער טויער צו דער גרויסער ווייטער וועלט —
טאַרנאָוו.

אין װעגנדען, אויף ראָגס אין ברענענדיגע שטעדט,
און אויף די מערק פון בעטלערס לעכערדיגען זאק,
און פון די סימבאָלען ביים מיסטישען פּאָעט.
אין סימבאָלען פון אלץ.

דער ליין אין בלויען פעלד. די קנייטשען אויף א מאַנס געזיכט.
אויף זומפּען פייערלעך. אין ווייטע פענסטער ליכט.
דער באַיאָנעט וואָס שטעכט אין הארצען פון דער זון.
און די לבנה וואָס אין בלייכע הויכען קריכט.
לבנה ליכט אין הערבסט!

אויף אונזער קראנקער שיף די טרויעריגע פאָהן.
די נאכט. דער גרויער האפען צינדט זיך נאָהענט אָן,
די פייערען. די ערד. אויף אונזער ליבער ערד,
ווי קינדער בלייבען מיר, און דארפען עפּעס טאָן,
און גליקליך שמייכלען מיר.

זאָל שמייכלען אונז דער האפען אין דיין שטילען לאנד!
און דאָרטען רוהט דיין שטאָדט. באקאנט און אומבאקאנט.
דיין הונט. דיין הויף. דער לאָמפּ. דיין רוה. און רייד און רייד
און אין דיין קאלטער האנט א ווארטענדיגע האנט.
נאָר איינזאם איז א האנט.

די גראָבע גרינע לאָדען האָט די נאכט פארמאכט.
און אויף דעם ווייסען בעט דאָס בלייכע אינגעל וואכט,
די אויגען אין דער פינסטער גארען ווארטען שטום
אויף יענער גוטער ליעבער זעהונג פון דער נאכט.
נאָר איינזאם איז א האנט.

ביים שוואכען וואָרצעל פון דיין אינגעלשען פארלאנג
ליגט שטיל געקנוילט די זעהונג ווי א שווארצע שלאנג,
נאָר אז דער אָוועגט ווײנט ביים גרינעם קרייז פון לאָמפּ, —
אין יעדען לייכטען שאָרך אין יעדען ווייטען קלאנג,
דיין זעהונג שלייכט פארביי.

און דאָרטען דורך דאָס גרין, וואוהין די זון פארגעהט
דעם טאטענס אויגען לייטערען זיין שווערע זינד.
נאָר אייביג איז די זינד.

די זינד פון טאטעס: סם, ווי שטאָל פון שארפען שווערד.
מיט ווילדע גראָזען שפּראָצט זי פון דעם זיידענס ערד,
און פון די טעכטערס אויגען בליהט זי בלוי און שווארץ,
און ברוינט זיך פון די אייניקלעכ׳ס געקרויזטע בערד.
און בלוטיגט אין געבורט.

און טראָפּענס פון דער מאַמעס ווייסער מילך ארויס,
און שמייכעלט פון די וויגען, וואקסט פון וויגען אויס,
און טאנצט אין גאסען לידער אין די קינדער טענץ
און בליהט אויף ווי א לאנדיש אין דער כלה׳ס שוים.
און אייביג וויינט די נאכט.

אהן בערד, ווי בלייכע ווייבער שלייכען זיי ארום.
אויף אלע בלינדע וועגען נישטערען זיי שטום.
מיט שרעק, אין אלטע טעמפּלען קוקען זיי אריין,
וואו דער געוויר׳ץ פון זיידענס תפילה פלאטערט פרום:
און זיי, וואָס ווייסען זיי!

זאָל תפילה טאָן די פרוי, דער נביא און דער נאר.
די פרוי, פאר איהרע טרערען, איהר דערגרייכטען שכר.
דער נביא פאר דעם נאר. דער נאר פאר זיינע הענט,
וואָס שרייען מיט די אָדערען פאר גאָט אין צער.
און מיר אין אונזער צער. —

אריבער אלטע ספרים זיצען מיר פארבלענדט,
מיט בלייכע קעפּ געלעהנט אויף דינע ווייסע הענט
און זוכען דאָרט דאָס ווארט, וואָס אין דעם שטויב פון טעג,
האָט אין זיין שטומען כשוף זיך אליין פארברענט.
נאָר אייביג איז דאָס וואָרט.

ווייל פון דער זונה׳ס אויגען האָט דאָס וואָרט געערדט,

אין דער
וועלט פון
פאלענדיגע
שטערן.

און ווייכע צימערען, און שעמעוודיגע רייהר,
און רוה פון בלויען זייד אין וועהענדיגען קליידּ,
　　און הענט ווי ווייסע לאנדישען וואָס וואקסען אין דער נאכט,
אוןביים לבנה שיין די תפילה׳דיגע פרייד.
　　און ווייסע הייסע נעכט.

און נעכט ביי ווייסע ליכט. די אויגען רויט ווי וויין.
און וויין אין שווארצע נעכט פון ערשט דערקענטע פיין.
　　דער רויטער פינטעלע וואָס דרעהט דעם קראקאוויאק,
און צימבעלט, צימבעלט, צימבעלט ביז ער דרימעלט איין,
　　ביים שוועל פון גרויען הערבסט.

　　א בלעטעל פאלט. אין שלייערען פון דינעם רויך,
אין וואָלקענדלעך סאנדאלען נידערט לייכט און ווייך
　　די קראנקע נאכט. איהר פאקעל אויף די בלייכע טרעפ
געהט אויף דורך נעבעל די לבנה אין דער הויף.
　　און ווידער זיפצט דער פארק?

דאָס זיפצט די קראנקע נאכט. דער פארק איז אלט און גרוי,
דאָס זיפצען ווייטע טריט, און שטילערער פון טוי,
　　פארשטארבען ווייט אין פארק. דער אומבאקאנטער האָרכט.
א פרוי... און ווערט פארשוואונדען ערגעץ מיט דער פרוי...
　　אָ, הערבסט אין בלייכען גאָלד!

„אָ, מוטער, מיין מוטער, בין איך דען די זינדיגע הור אין די אָרעמס פון הייליגען גייסט?

„ווער וועט שיטען זאמד אין מיינע אויגען און וועט ווארפען די די שולד אויפ׳ן שטויב?

„ווער וועט פארשטעלען די ערד וואָס ווייזט ווי א שפּיגעל אונזער פאלענדיג געשטאלט?

„בין איך די פארמאטערטע נשמה פון אייביגען טויט פאר׳משפּט צו שפּייזען מיין געשלאָגען הארץ מיט פארלאָרענע האָפנונגען?

„און וואו איז דאָס ליכט, וואָס בויגט ניט זיין שאָטען אויפ׳ן צווייטען זייט פון מיין געשטאלט? עי, איך די פארשאָלטענע בין די געבענשטע, וואָרים פון מיר זאָל שפּראָצען דאָס גאנצע לעבען, וואָס זאָל לאכען פון דעם אייביגען ליכט; וואו איז ער, וואָס וועט מיך פאר׳-משפּט׳ען און זיך אליין אויסהיטען פון איינענעם משפּט? ווער זאָל רופען דעם זין פון מיין גרויסער ליבע — וואנזין? ווער קאָן ליבען דאָס וואָס איז ניטאָ? דו אייביגער, פייערדיגער קוגעל ביזט געשפּייזט מיט מיין ליבע, דאריבער בין איך דער גאָט פון דיין זיין און דו דער טרעגער פון מיין פּיין.

„וואָרים פון מיין הארצען רייסטו ארויס מיין קינד און זעצט עס אריין אין דיין בוזים, אָבער א מוטער שטארבט קיינמאָל ניט, און אימער-צו זעהט זי דאָס בלוט, וואָס האָט פארלאָזען איר טראכט שטארבען אין איר אייגען געשטאלט. אָ פרייד, אָ פרייד, געבענשט איז זי כאָטש זי ווייס עס ניט, וואָרים זי איז די מוטער פון לעבען און ליכט.“

עס ווערט שטיל און עס שפּרייטען זיך אויס די פינגער פון א דריטען גייסט, שפּרייטען זיך אין ווילדען עקסטאז און ברענען אין דעם געצעלט פון וואנזיניגער אומאָרדנונג, און פילע שטערן טאנצען זיך פאנאנדער ארום זיין פלאמענדיגען פּנים. און א שעפעלע באווייזט זיך אין הימעל און בלייבט שטעהן אין די שטראלען פון דער זון, און זיין ווייסע וואָל ווערט אין גאנצען גאָלדיג. און א פאסטוך מיט א גרינער צווייג אין האנט געהט נאָך דער שאָף און צייגט אים אָן דעם וועג. און ווען זיי קומען צו א קוואל טרינקען זיי פון זיין וואסער, און געהען ווייטער אין שלום דורך דער וועלט פון ווילדער אומאָרדנונג.

I

אין דער וועלט פון פאלענדיגע שטערען.

עס האט ווילד געשטורעמט. אין דעם רוים פון אומענדליכען גע־בעל האבען גרויסע מזלות ארומגעווארפען זייערע גיגאנטישע גופים. און אזוי ווי זיי וואלטען געוועזן פארווירטע נשמות האבען זיי זיך גע־ווארפען פון אייביגע וויסטענישען דורך פוסטע רוימען און זיינען געפא־לען אין אומענדליכע אפגרונטען. — טיף אין זייערע שטורעמדיגע ברו־סטען איז געזעסען דער שיקזאל — דער גבור אוריה, און איז דאס געווען דער, וואס האט זיי אזוי געפירט און געטריבען דורך די געצעלטען פון פוסטע וויסטענישען מיט זיין הארטער ביינערדיגער האנט.

די נשמה, דער ברענענדיגער קוגעל, וואס איז פאר'משפט צו אייבי־גען פלאם, הויבט אן צו קלאגען:

„וועה, געבארען פון פלאם, און אין פלאם מוז איך שפייזען מיין האר מיט דאס וואס איז בלויז איך אליין.„

„א, געשלאגענער גוף, פארוואס זאל אלץ ארום מיר זיין פינסטער, און ווארפען א באלויכטענעם שאטען פון פיין אויף מיין ברעם!

„פארוואס זאל פינסטערניש שפוקען פון זיין פוסטער הייל, און אין קאלטען שטאלץ אויפהענגען זיין לאמפ פון נקמה פאר מיינע אויגען.

„וועה, איך דער ליכטיגסטער שטערן פון אייביגקייט מוז ברענען פאר א זינד ניט באוואוסט צו קיינעם און מיר.

„וועה, איך דער פלאם פון ליכטיגסטען שיין — פינקלענדיג ריין, ניט באפלעקט פון ערדישע זאכען, מוז זיך דרעהען דורך דעם רוים א ברענענדיגער פיין. האב איך דען ניט געוואלט צעשמעלצען אט יענע גראבע שטיק ערד אין מיין געשטאלט?"

אזוי שרייט דער ברענענדיגער קוגעל און הערט אויף פון צייט צו צייט, אבער זיין דרעהען זיך אין דעם ווילדען ראנד הערט קיינמאל ניט אויף.

עס שליסט זיך אויף דער טראכט פון אן אנדער גרויסען שטערען, און א קול שרייט אויף אין דער לופט מיט אייזערנעם געקלאנג:

און שפּעטער האט ער בילדער אין הימעל אויך געזעהן שטעהן
אין די שטראַלען פון דער זון

II

בן ווענו.

ווען דער פרימאָרגען האָט אין מזרח געפארבט מיט גאָלד דעם הי־מעל און די ערד, איז דער נביא בן ווענו ארויף אויף איינעם פון די בערג, וואָס זיינען געלעגען דריי מיילען פון דער שטאָדט אין וועלכע ער פלעגט צייטענווייז פארברענגען, און ער האָט זיך געווענדט צו זיינע נאָכפאָלגער, וואָס זיינען שוין אלע געווען אויבען און האָבען געווארט אויף אים. און ער האָט צו זיי אזוי געזאָגט: איצט, אז דער גוף האָט אָפּגענוצט די זאמען פון לעבען, ליגט דער גייסט שוין אין דער טראַכט פון באַשאַפונג און א ניי לעבען ווערט געבוירען. דאָך דאָס וואָס וועט געבוירען ווערען פון דעם גייסט וועט אין קיין פאל ניט זיין אנדערש פון דעם, וואָס ווערט געבוירען פון דעם גוף. וואָרים דאָס וואָס איז באוואוסט דעם גייסט איז אויך באוואוסט דעם קערפער. טוט ניט א קערפערליכע וואונד פייניגען די נשמה? — און ליידעט דען ניט דער קערפער ווען דער גייסט איז אין פיינען?

איך, זייענדיג דער אויסדרוק פון גאָט — בין גאָט. און ווער זאָל וואגען לאַכען פון דעם, וואָס איז אים ניט באַקאַנט! טראָגט דען ניט דער וואָרים אויף זיך דעם זיגעל פון דעם פארבאָרגענעם אזוי גוט ווי די זון? דאָך זאָג איך צו אייך, בויגט זיך ניט צום קראָט אום צו לערנען פון אים, נאָר לערנט זיך פון דעם לייב. כאָטש דער ים באַשטעהט פון וואסער טראָפּענס, דאָך דער וואס שפּילט זיך מיט זייפען בלאָזען — און דער וואָס באַוועגט די כוואליעס פון דעם ים — זיינען בלויז דאָס מיט וואס זיי באַשעפטיגען זיך. דאָך איז א לעבעדיגער ווארים מערער אין געשטאלט פון גאָט, ווי אן אָנגעשטאָפּטער לייב. און דאָס געזאנג פון דער נאכטיגאל פיל זיסער, ווי דאָס רוישען פון דעם בלאָז־זאק.

אָט זעהט, איך האָב געזונגען פון ליבע מיט דעם קלאנג פון ליבע, און ניט איך און ניט דער מענש האָבען דאָס פארשטאנען. האָב איך

געגומען זינגען פון ליבע מיט דעם קלאנג פון האס, און אי איך, אי דער מענש האָבען דאָס פארשטאַנען. און איצט ווען איך זינג פון האַס איז דאָס אין דעם קלאנג פון ליבע. איך זאָג דאָס כדי אלע זאָלען וויסען, — עס קען ניט האסען דער, וואָס קען ניט ליבען. און מאכט זאָל באוויזען ווערען מיט צארטקייט. דאָס וואָס איך מיין איז ניט די פאר'חלוש'קייט פון די אויסגעמאַטערטע, נאָר דאָס האַרץ פון א שאָף אין דער ברוסט פון א לייב.

און ווען דו קוקסט אויף דער זון פארגעס ניט די ערד, סיידען דו ווילסט אויך פארגעסען די זון אויף וועלכער דו קוקסט.

דער נביא ווערט שטיל, זעצט זיך אויף א פעלז, קוקט אריין אין דער זון פאר א ווייל. נאָר באלד ווענדט ער זיך ווידער צו זיינע צוהערער.

וועה מיר, איך פארזייה פרוכטבארען בלומענשטויב אין דער ערד, דאָך וואקסען אויף דערנער. פרוכטבאר זיינען מיינע קערנער, דאָך קענען זיי ניט באפרוכטפערען די אויסגעדארטע ערד. ווי גערן וואָלט איך געלינדערט דעם מענשענ'ס קומער אויף מיין שטייגער; דאָך וואָס איז די גוטסקייט פון ליכט, וואָס ווערט געבראכט צום נאכטפויגעל, ווען ליכט מאכט אים בלינד.

איך פרעג אייך נאָר, וואָס באטייטען די טוי טראָפען, וואָס פאלען אויף אייער פארטריקענט לאנד? קענען וועה־טרערען דערקוויקען א הארץ פון שטיין? צו וואָס פארשווענדען די גאָלדענע אקער־צייט אויף א שניטצייט וואָס קומט ניט.

ארויס! ארויס! און אויף אייער וועג זאָלט איר געפינען די טריט פון אייערע עלטערען. דאָך דעם וועג וואָס איר געהט טרעטען זאָל ניט אָנגעצייגט ווערען אייערע קינדער. נאָר זיי אליין זאָלען זיין פאראור־טיילט צו זוכען דעם וועג, ביז זייער גייסט וועט ענדליך טרעטען איבער דער ערד, — הערשער ריין פון שטויב.

נאָך פרעג איך אייך, וואָס פאר א פלאם ציהט אייך צו מיין ליכט? איז עס ניט אייער אייגען ליכט? איז ניט דער שקלאף, וואָס זוכט צו באפרייען זיך, שוין א האר, כאָטש נאָך אין קייטען? און דער וואָס איז באשטראָפט מיט וועה, און אפילו אויפ'ן קרייץ, איז דאָך א שקלאף, כאָטש אלע רופען אים האר!

ער איז הונגעריג, מוז ער זיך ארונטערלאָזען צו דער ערד און ווי דער וואָרים זוכען זיין שפייז, איז דאָך זיין היים לעבען די הימלען. און זאָג מיר נאָר, וואָס פאר א שוואלב קאָן אויפפאסען אויף די קינדער פון הימעל פייגעל? איך האָב אָבער אָפט געזעהן א שלאנג ארומגעוויקעלט ארום א בלומען שטרויך און וויגען פון זיין הארץ. קומט דעריבער איר אלע אין מיין וויינגאָרטען וואו איך וועל אייך צייגען אזוינע פרוכטען, וואָס וועלען פארזיסען די טעמים פון אייער עסען. נאָר אפילו דאָרטען זאָלען מיר צו לאנג ניט שטעהן.

מיר צו פארגעבען. און אין מיינע טרויעריגע מינוטען זינג איך א ליד צו אים.

איצט זאָגט מיר, פארוואָס קרעהט דער האָן אין פרימאָרגען? וועקט ניט ליידענשאפט אלעם צום לעבען? הויבט זיך ניט אָן די קלוגשאפט ביי דעם ברעג פון דער נארישקייט?

א טויב איז אריינגעפאלען אין שטייג פון א לייב און האָט ניט גע־וואוסט פון איר קראפט, ביז דער לייב האָט געצייגט זיין שוואכקייט, ווארים די קראפט פון פלייש איז שוואך ווען עס וויל כאפען דאָס געפליגעלטע.

דאָס גאנצע לעבען ווערט געבוירען אין די אָרעמס פון טויט. איך אבער בין ניט געבוירען געוואָרען אין די אָרעמס פון טויט. נאָר אין דעם טראכט פון לעבען, ביז אן אנדער גייסט וועט אויפשטעהן, ניט גרעסער און ניט קלענער פון מיר צו פאָלגען אין מיין ליכט, וואָס זאָל אויך זיין זיין ליכט, נאָר כאָטש זייענדיג מיין קינד זאָל ער ניט זיין מיין פאָטער, נאָר אזוי ווי איך זאָל ער זיין דער פאָטער פון מיין זוהן און פון זיך אליין, וואָרים איצט איז געקומען דער טאָג ווען די פרוכט פון דער ערשטער קלוגשאפט האָט דערגרייכט איר פאָלקאָמענהייט, און דאָס וואָס ווערט געבוירען איינמאָל שליסט אויף דעם טראכט אויף אייביג.

דער וואָס וועט קומען נאָך מיר, זאָל, אזוי ווי איך, זיין דער ערשטער אויף אריינצוקומען אין די טירען פון דעם גאנצען שכל, און אלע וואָס וועלען נאָכפאָלגען אים זאָלען עס טאָן אויף דעם אייגענעם שטייגער. און אזוי ווי איך, זאָלען זיי אלע אויך זיין די לעצטע. וואָרים יעדערער איז דער קרייז וועמענס אָנפאנג און אויסלאָז ליגט אין אים אליין.

זייענדיג פארמאטערט פון זיין געשפרעך, איז דער נביא צו צו א קוואל און האָט זיך אָנגעטרונקען און האָט שוין געוואָלט פאנאנדערלאָזען זיינע נאָכפאָלגער, ווען איינער פון זיי האָט צו אים צוגעטראָגען פרוכט, זאָגענדיג: אָ, לערער, דערקוויק דיין הארץ מיט דעם. און דער נביא האָט אים געענטפערט און געזאָגט: די פרוכט, וואָס דאָס קינד עסט, איז שוין געווען פארזוכט ביי דער מוטער, ווילסטו דאָס קינד זאָל פיטערען די מוטער? דעריבער פון די שפייז וואָס דו אָפערסט מיר, עס איך, אָבער איך פיהל ניט דעם ריכטיגען טעם אין דעם. וואָרים דאָס וואָס איז גוט פאר דיין גומען איז ניט גוט פאר מיינעם, און כאָטש דער אָדלער, ווען

III

דער איינזאמער גרייז.

די זון האָט געברענט היים מיט אן אומבאפלעקטען ליכט, און ווי דער האָריגער קאָפּ פון א ווילד באוואקסענעם אלטען, איז די זון געווען באגראָבען אין א ים פון שטראלען.

דער ווינט האָט געריטען אויף זיינע דינע פליגלען, וואָס זיינען גע־ווען אויסגעשפרייט איבער דעם שלאָפענדיגען וואלד.

חיות און פייגעל זיינען ארייגגעקראָכען אין זייערע נאָרעס און נע־סטען אויסצומיידען די הייסע שטונדען פון טאָג.

פון אריבער דעם בארג האָט זיך געהערט א פאסטוך שפילען אויף אן אלטמאָדישען פייפעל.

אויף דעם גאָלדענעם ראנד פון הימעל האָבען זיך באוויזען די לי־ניען פון א גרויסען גרייז. ער האָט ארויפגעקוקט צו דעם לופטיגען דאך איבער אים און האָט דאָרט דערזעהן מחנות הימעלשע פרויען שלאָפען אויף ווייכע וואָלקענס, און פון דער ברוסט פון דעם איינזאמען אלטען זיינען ארויס זיפצען און קלאנגען און קולות, וואָס זיינען אונז אלעמען באוואוסט: —

ליידיג זיינען מיינע פעלדער פון ליליען, א הימעל, דערנער וואקסען דאָרטען, וואו בלומען וועלען מער קיינמאָל ניט בליהען. פוסט איז מיין הארץ אזוי ווי מיינע פעלדער.

הויב מיך אויף פון אָט דעם שטויב, א הייליגער גייסט, גיב פליגלען מיין נשמה, הויב מיך אויף פון אָט דער פארהארטעוועטער ערד צו די קרייזען פון דער זון.

ווארום זאָל דער געשלאָגענער אָדלער האסען די ערד, וואָס גיט אים א היים און ליב האָבען דעם הימעל, וואָס האָט אים ארויסגעטריבען? ווי גרויס איז די ערד, אויף וועלכער איך שטעה. דאָך מיין בליק איז גע־פייניגט פון נאָך פיל גרעסערע קרייזען. מיינע אויגען דעקלעך זיינען

שווער פון די שאָטענס, וואָס זיצען אויף זיי, דאָך ווערען מיינע אויגען דורכגעשטאָכען מיט א ליכט, וואָס שטראָמט אריין אין זיי. מיין בלוט לויפט דורך מיין הארצען אין ווילדע שטראָמען, שלאָגענדיג מיינע שלייפען ווי די שטורעמדיגע כוואליעס, וואָס וואשען אפ דעם זאמד פון דעם גאָלדענעם ברעג. קומער האָט זיך באזעצט אין די היילען פון מיין הארצען לויערנדיג אויף מיין נשמה, ווי א הונגעריגער פויגעל אויף א טויטען גוף. דאָך אין מיינע אויערען קלינגען די זיסע טענער פון ליבע און געזאנג, און אין מיין געדאנק זעה איך געשטאַלטען פון א רייצענדיגער שענקייט, איך חלוש נאָך זיי, איך פאל מיט מורא אין באוואונדערונג פאר זייער הימעלשען גלאנץ.

מיינע יוגענד טעג זיינען פארגאנגען אין נעצען פון גאָלדענע חלומות און בילדער. מיט פילע טעכטער ווענעם דופט האָט ווי דער פרילינג טוי באדעקט די ווענט פון מיין אלאבאסטער פאלאַץ, האָב איך פארבראכט טעג און נעכט; פילע מאָל האָב איך געוואנדערט אין די קילע קרייזען פון דער לבנה און זיך געבאָדען אין דער ברענענדיגער לאווא פון דער זון, איך בין געשלאָפען אויף זילבערנע וואָלקענס אין די הימלען, און אויף געלעגערם פון בליהונג אויף דער ערד, און אין די קאָראלען בעטען פון די טיפע ים'ען. איך בין געגאנגען איבער דעם ערדקונעל פון עק צו עק צווישען מהנות הימעלשע פרויען, און מיט געזאנג, וואָס איז ביז מיר קיינמאָל פריהער ניט געהערט געוואָרען. און דאָך איצט, שטעהענדיג אויף אָט דעם בארג מיט א געבויגטען קאָפ, און אין אן עלטער, וואָס האָט אויסגעוועבט פון מיינע האָר זילבערנע פעדים, וויטאָג איך דאָך פאר זאכען, וואָס איך קאָן ניט גרייכען, און מיין אומבאזעטיגטע נשמה איז נאָך אלץ פארשקלאפט. אָ וועה, ווען וועל איך געפינען רוה און פרידען, אָ הימעל!

מיין געליבטער. און זעה נאָר אירע היפטען, זיי זיינען ווי די בערגלעך אין דעם לאנד אירמא וואוהין עס ציהען די פרייע וואנדערער צו טרינ־קען פון דעם הייליגען קוואל, און דער קוואל פון איר לעבען איז ווי דער קריסטאַלענער טייך אין דעם טאָל פון אייביגקייט.

אָ, טרייסט מיך ניט מיט אזוי פיל פרייד, און וועק ניט מיין געליב־טע. פרידען אָטעמט זיין דופטיגען טוי פון איר לייב און יעדער אָטעם בלייבט הענגען א שטערן אין דעם רוים.

IV

דאָס ליד פון טומא

1.

א שטילקייט האָט ארומגעכאפּט מיין האַר'ץ און מיין נשמה איז אין אויפשטאנד. אָ, זאָג מיר, בין איך אייביגקייט, און האלט איך די אייביגקייט אין מיין האנט? בין איך ניט נידריגער פון דער זון און מוז איך ניט ארויפקוקען צו זיין ליכט איבער מיין קאָפּ! דאָך ווי אָפט פון אָט דעם בארג זעה איך אָט דעם ברענענדיגען אָדלער — די זון — זינקען אונטער מיינע פיס, און זיין פלאַמענדיגען קאָפּ ווערען בלאס אין דער נאַכט. נאָר איך טו זיך אויך דעמאָלט פרעהען, ווייל דער פיין פון דעם גיבור איז דאָפּעלט שווער, און די טרערען פון א דערוואַקסענעם פיל ביטערער ווי פון א זויגקינד. דאריבער איז וואָס איך זוך איז ניט פרייד, נאָר דעם וויסען פון פרייד, און דורך דעם מוז איך פארזוכען אויך פון דער פרוכט פון פיין, ווארים דער וואס האָט מורא פאר דעם שטאָך פון דעם דאָרן זאָל קיינמאָל ניט וויסען פון דעם בלומענדופט. קוק נאָר איצט. אין מיין האנט האלט איך א פערלמוטערנע שיסעל פול מיט גאָלדענעם שטויב און מיט דימענטען. קוק און זעה, דאָס איז דער אָפּ־פון מיין געליבטער.

איך האָב געלויערט אין פעלדער פון קאָרענשוועסטערלעך פון פיילכען און איבער בערג פון ליליעס, נאָר קיינע פון די קאָרענשוועסטערלעך, פיילכען און ליליעס האָבען זיך ניט געקאָנט פארגלייכען מיט דער שענקייט פון מיין געליבטע.

איך האָב געוואנדערט אין די הימלען צווישען די ליכטיגסטע שטערען, דאָך קיינער פון זיי האָט זיך ניט געקאָנט פארגלייכען מיט דעם גלאַנץ פון מיין געליבטער'ס אויגען. ווארים זייער ליכט איז ווי דער שמייכעל פון דעם מאָרגען שטערן. ווי דער ערשטער שטראַל אין מזרח. און קיין זילבערנער וואָלקען, און קיין שניי שטויבעל איידער עס פאלט נאָך צו דער ערד איז אזוי ציטערדיג און אזוי ווייס ווי די בריסט פון

V

דאס ליד פון טומא

און איך האב געהערט א שטימע שרייען.

דער וואס זוכט דעם האפט פון דער וועלט זאל קוקען אין דעם רוים פון דער וועלט, ווארים דער אויסגעהוילטער רוים איז אנגעפילט מיט די געהיימנישען פון לעבען — פונקט אזוי ווי די דעק פון טויט האלט אונטער זיך דעם האפט פון לעבען.

געבענשט זאלען זיין די וואס בלאנדזשען און מידען דאך ניט איין זייער קערפער, ווארים זיי זענען געגליכען צו דער זון, ארום וועלכער עס מוזען זיך דרעהען אלע שטערען. געוויס, זיי זענען ווי דער בוים, וואס שיסט זיינע צווייגען אויף אלע זייטען, דאך שטעהט ער אליין אויף איין ארט.

נאר דער וואלד האט געענטפערט:

ערוואך, ערוואך, איך בין דער ווינט, וואס ברענגט די בין צו דער בלום, איך בין דאס ליכט, וואס פארנארט דאס זומער פליגעלע פון איר פוסטען לעבען כדי צו פארלירען עס אין פייער. ווארים גארניט ווערט געבוירען, וואס זאל ניט זיין פאראורטיילט צום טויט. דאס וואס שטארבט קיינמאל — איז קיינמאל ניט געבוירען געווארען.

די זון איז געשטאנען אין מזרח, און גאלדיג איז געווען דער הימעל, און ליכטיג איז געווען דער טאג מיט גאלד און זונענשיין. איבער פעלדער פון מאן האב איך שפאצירט מיט מיין געליבטער, און גליקליך איז געווען מיין ליבסטע און גליקליך בין איך געווען.

א שעפעלע האט זיך באוויזען אויף א וואלקען מעקענדיג און אן עזעלע האט זיך געבאדען אין זון. און א לייב האט שפאצירט ארום דעם קינד און האט זיך געשפילט מיט'ן קינד. און איך האב געזעהן אלע מענער און אלע פרויען שפאצירען אין היבעל אנגעטאן אין זייערע יום-טוב'דיגע קליידער. און איך האב זיי געהערט זינגען אזוי: געבענשט זאל זיין דיין טאג פון ליכט, וואס ווייסט אין זיין גאנג ניט פון קיין שאטען; געבענשט זאלען זיין די, וואס ערוואכען ניט אין מיטען נאכט

געבענטשט [illegible] ווייל איך
[illegible]

VI

נאָכטראַכטונגען פון א צוריקגעצויגענעם גבור.

אויפהייבענדיג זיינע הענט צום הימעל רעדט דער צוריקגעצויגענער גבור זיינע נאָכטראַכטונגען מיט א רוהיג קול, וואָס איז געפּארבט מיט שטילע זיפצען, דאָך אָפט צעשטערט פון קולות, וואָס רייסען זיך ארוים הויך, אויפגעטרייסעלט פון זיין טיפען פיין.

אָ יהוה, ווי קען דער הונגעריגער לייב זוכען שפּייז פאַר זיך, זייענדיג פארהונגערט צום טויט?

וואו זאָל די טויב זוכען איר פּאָר ניט וויסענדיג דעם וועג?

אין מיין גאָרטען האָבען בלומען געבליהט. איך האָב זיי ארומגעריסען. איצט בלאָנדזשע איך צווישען ריטער און דערנער. ווארום זאָל די שאָף, זייענדיג דאָס קינד פון ליבע, געשאָכטען ווערען אויפ'ן מזבח פון ליבע?

אָ יהוה, זאָג מיר, פון וועמעס בלוט ווערט די רויז אזוי בלוטיג רויט, און וועמעס זילבערנע נשמה קוקט ארוים פון דער ווייסער לילי, וואָס ווערט קיינמאָל ניט רויט פון כעס?

איך האָב אָפּגעריסען א בלום כדי זי ליב צו האָבען, איז זי אָבער געשטאָרבען דורך מיין ליבע. איך האָב געלאָזין א צווייטע וואקסען, איז זי געשטאָרבען אין איינזאמען פיין.

און מיין הארץ איז געוואָרען דער גן עדן, וואו מיידלעך ווערען געבוירען און איך זעה ווי זיי ליגען אלע טויט. און דורך די טירען פון טויט האָב איך דערזעהן לעבען.

וואָרים ווער עס גיט ניט קיין טויט זאָל אויך ניט געבען קיין לעבען, און דער וואָס גיט טויט זאָל אויך געבען לעבען.

צעבראָכען איז די לירע אויף וועלכער איך האָב געזונגען מיין ליד פון פרייד, איצט וועל איך ארויסריידען מיין הארץ פון לייד.

צו בלאנדזשען אין דער פינסטערניש. מיר, וועלכע זיינען אין די הימלען — זיינען דא מער ניטא, נאר איר, וואס טרעט אויף דער ערד, זייט אין די הימלען. ווארים בלויז אין דעם קעניגרייך פון די קלוגע געפינט זיך דער נאר. פונקט ווי אונטער דעמזעלבען דאך וואוינט דער בעל הבית און דער קנעכט. אבער, וועה, די הונגעריגע קענען ניט העלפען די פאר'חלוש'טע און אין דעם הויז פון די פארדארבענע וועט איר ניט געפינען קיין מיטלייד.

ניט גרויסקייט צו די, וואס געהען אין די וועגען פון ליבע. ווארים די טירען פון אייביגקייט זאלען זיין אפען פאר זיי, און די פרוכט פון אייביגען אמת זאל זיין אימער פריש אין זייער הארצען. זינגט, פייגעל, זינגט, ווארים זיס איז דאס לעבען אין דעם גארטען פון ליבע.

די פליגלען פון אייביגקייט האבען זיך אויסגעשפרייט און מיין געליבטע און איך זיינען אויפגעכאפט געווארען און זיינען געטראגען געווארען דורך דעם לויטערען רוים ארום דער זון, איבער זילבערנע וואלקענס און דורך פאנטאסטישע לאבירינטען, און היילעגע זיינען אונז געקומען אקעגען און האבען אונז געבענשט אויף אונזער וועג.

זיס זיינען די פלאנצונגען, וואָס וואקסען אין מיין ווייןגאָרטען, וואָרים זיי זיינען פון די זאָמען פון ליבע.

איך זיץ אונטער דעם בוים פון לעבען און שפייז זיך מיט פרוכט פון אייביגקייט.

געבענשט זאָל זיין דאָס שעפעלע, וואָס שלאָפט לעבען מיין זייט, וואָרים עס פילט מיך אָן מיט דער פרייד פון א קינד.

איצט פיל אָן מיין בעכער מיט רויטען וויין, וואָרים איך בין פאר׳־קנס׳ט צו מיין אינגסטער כלה. אויף דער ברוסט פון דער וואונדערבאַ־רער מיידעל לעג איך מיין מידען קאָפ און פיהל ווי דער ווינט פון טויט בייט זיך אום אין דעם דופט פון לעבען.

אָ, פארוואָס זאָל דער אָטעם פון אירע בריסט הענגען ווי אן אָנגע־צונדענער לאָמפּ אין נעבעל, און ציהען מיך צו זיין ליכט, ווי דער טויט פייער ציהט דאָס פליגעלע? דאָך אָהן א בלום, א קליינע בלימעל — ווי פוסט וואָלט געווען מיין גאָרטען! איך ברען א קוש אויף איר באק, און זעה אן עופה׳לע אין גאָט׳ס געשטאלט טאנצט פאר מיינע אויגען. איך קוק אריין אין איר אויג, דאָרטען זיצט אייביגקייט פאר מיר און דיר.

אָ, וואונדערבארע טאָכטער, לאָז מיך פארזוכען פון דיין פרוכט און לאָז מיך זיין דער טרייער גערטנער פון דיין מיידעליש פעלד. לאָז מיך געהן דורך דעם טאָל פון לעבען, וואָס ליגט צווישען צוויי בערג, אייביג גרין. לאָז מיך טרינקען פון דעם קוואל פון לעבען, וואָס פליסט אונטער דיין אלאבאסטער צודעק, און אין מיינע אויגען לאָז אריינשטראָמען דאָס ליכט פון דיינע אָנגעצונדענע אויגען, וואָס ברענען ניט מיט זינד. לאָז מיין נשמה ווערען אָנגעצונדען פון לויטער ליבע.

וועה, וועה.

ער הערט אויף און א שטילקייט ווערט ארום אים.

וואָרים אין דעם באלויכטענעם געצעלט פון חכמה זיצט די שלאנג פון ערפארונג פול מיט טויטען גיפט.

עס זיפצט מיין נשמה: — דריק צו דיינע קארשען ליפען צו מיינע ליפען, מיין געליבטע, וואָרים איך בין דורשטיג נאָך בלוט. זאָל דער דופּטיגער אָטעם פון דיין בוזים טויטען מיין נשמה, וואָרים איך בין הונגעריג נאָך טויט, און קיין זאך טויט ניט אזוי ווי דער אָטעם פון לעבען.

הער צו, אויף אָט דעם בארג זאָל קיין שטערבליכער זיך ניט ווייזען פאר מיינע אויגען, וואָרים זיילען פון אייביגקייט זאָלען אים שלאָגען טויט.

קיין יונגפרוי זאָל זיפצען נאָך ליבע, וואָרים טויט זאָל זיין איר באַלוינונג. איך שטעה איצט אין די שטראלען פון דער זון, און ליכט זאָל בייגעקומען ווערען פון ליכט.

קומט איר אלע אין מיינע אָרעמס כדי איך זאָל אייך קענען ליב האָבען. אָבער די וועלכע ווייסען ניט פון ליבע, דארף איך ניט — בלויז די הונגעריגע שפייז איך.

אויף אָט דער הויך זאָל קיין פרוי זיך ניט ווייזען, סיידען אין ליבע, וואָרים אויב ניט אין ליבע ווערט זי געטויט.

ער איז שטיל געוואָרען און האָט זיך צוריקגעקערט צו זיין הייל, און זיין הארץ איז געווען שווער פון זעלבסטפאַרוואורף. אָבער ער האָט עס ניט געצערטעלט. נאָר אויפהייבענדיג א בלום פון לעבען זיינע פיס און ארויפלעגענדיג זי אויף זיין ברוסט האָט ער זיך אוועקגעלעגט צו חלום׳ען. דער זיסער דופט האָט געקילט זיינע שלייפען און אים פארוויגט צום שלאָף.

ווען ער האָט ערוואכט איז די זון געשטאנען גאָלדיג איבער זיין קאָפּ און דער טאָג איז געווען פרוכטבאר מיט ליכט.

זיסע קלאנגען פון פאסטוכער, וואָס האָבען געשפּילט אין די טאָלען האָבען זיך געטראָגען איבער דעם ווינט צוזאמען מיט די ווידערקלאנגען פון נאכטיגאלען, וואָס האָבען געזונגען אין ווייטערדיגע וועלדער.

דאָס הארץ פון דעם צוריקגעצויגענעם גבור איז געווען אָנגעפילט מיט פרייד און ער האָט אָנגעהויבען צו זינגען זיינע נאָכטראכטונגען:

געבענשט בין איך כאָטש איך בין אין שאָטען פון טויט, ווייל אין מייז הארצען שטעהט דער בוים פון אייביגקייט.

גראָז. און די טויב, וואָס האלט זיך אויף איבער'ן ים, זאָל ווערען א קאָראל פאר דעם טויכער'ס האנט.

עס איז אזא צייט.

איצט צעשפרייט דו אליין דיינע אָרעמס, אָ הייליגער אלטער, און זאָל אויף דיין ברוסט פאָרקומען דער ווילען פון גאָט. זאָל איצט דיין טאָכטער ווערען א גייסט און איר טויט זאָל ווערען דאָס געצעלט פון די אומשולדיגע.

איך זעה דעם טאָג פון וואנזין אויפשטעהן פון דער קאלטער נאכט, אויפפרעסענדיג אונזער גאנצע פרוכט.

ווען דו קומסט צום טויער פון וויסען, אָ מענש, היט זיך פאר דער האנט פון טויט.

פארברען דיין גראָז. זאָל די ערד ווערען טרוקען. אויף דעם פעלזיגען באָדען זאָל דער לייב וואָגלען אין זיין הונגער, ביז זיין פלייש זאָל ווערען די שפייז פאר אנדערע. די שלאנג זאָל זיך זיגזאגיג שלייכען איבער דעם טרוקענעם פעלד און זאָל ארייננקריכען אין איר נעסט צו שטארבען פון הונגער.

אָ, וואונדערבארע טאָכטער, די שאָף האָט גענוג געזויגען דיין מילך, לאָז איר איצט זיך פיטערען אויף דעם גרינעם בארג.

פארוואָס זאָל איך זיין געשלאָגען מיט וועה, ווען דאָס ליד פון ליבע און פרייד טראָגט זיך פארביי מיין אויער אין אן אוועקטליכען דונער?

איצט, מיין טייערסטע געליבטע, פארדעק דיין פנים מיט דעם שלייער פון דיין לייב, איך זאָל קאָנען באוואונדערען דיין ריכטיגען איך.

דער דופט פון דיין לייב, אָ וואונדערבארע טאָכטער, פאר'שיכור'ט מיין שווערען געדאנק און א מערדערישער פארלאנג, וואָס איז געשפייזט פון מיין ליבע שוועבט ארויף צו מיין הארצען.

זינג דאָס ליד פון ליבע, אָ מענש, ביז דו וועסט ארויסהויבען דעם אָטעם פון לעבען אין א וואונדערליך ליד.

VII

אין דעם וואלד פון אזאדאס.

שטראלען פון דער זון האָבען צוריקגעשאָסען זייער ליכט צום הי־מעל, ווי נאָר זיי זיינען געפאלען אויף די גאָלדענע שפיזען, וועלכע האָבען ארומגערינגעלט דעם וואלד אזאָדאס.

דער איינזאמער אלטער פון דעם וואלד אזאָדאס איז געשטאנען אויף דעם שפיץ פון א בארג און די טרערען פון זיינע אויגען האָבען אָנגעפילט דעם טאָל מיט א בלוטיגען טייך.

פון הימעל האָט זיך אַרונטערגעלאָזען א פרוי, איר פנים איז געוועזען בלייך ווי א ליליע קווייט און איר מויל — רויט ווי בלוט. זי איז אריינגעפאלען טיף צווישען די ווייכע גראָזען, וואָס אין דעם פעלד פון עבים, ביי דער זייט פון א שלאָפעדיגער שאף. דער וויינענדיגער אלטער האָט אין איר דערקאָנט זיין טאָכטער.

מאָדנע קולות האָבען גענומען ציטערען אויף דעם רוקען פון טאָג, וועבענדיג א ניט באמערקבארע געוועב פון ווידערקלאנגען:

אָ מענש, לאָז ניט דאָס הארץ דיינס בלוטיגען ביז דער מעסער וואָס וועט דאָס דורכשטעכען זאָל ארויסגעצויגען ווערען וויים ווי אלבאסטער.

פיל אָן דיין בעכער מיט די עמבריאָ טראָפּענס פון דיין נשמה און טרינק דעם וויין פון דיין טויט.

דערשלאָג אויף טויט דעם, וואָס שפייזט זיך מיט זיין אייגען הארץ. זאָל ער ווערען שפייז פאר אנדערע.

אָ מענש, וויין אויפ'ן טויט פון דעם זויגקינד.

דער טאָג זאָל מער קיינמאָל ניט זיין ליכטיג. די זון זאָל שטעהן אין איר בלוטיגען ראנד דורך דער לענג פון דער נאכט. דער לעמפערט, וואָס פיטערט זיך אויף דעם גראָז פון דעם בארג זאָל פארוואנדעלט ווערען אין

י. טאָפּעל:
מלחמה־לידער.

מאַקס וועבער:
ניו יאָרק און אַנדערע לידער.

אל גוריה:
הערבסט.

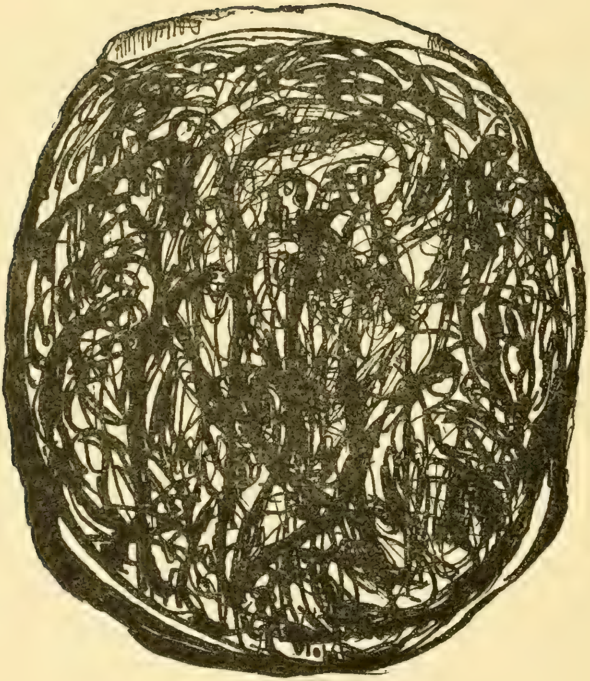

וואוהין געהסטו סיין זוהן?

II

דאָס ליד פון א זויגקינד וועמעס פאָטער איז געפאלען אין קריג.

די מילך פון דער ברוסט פון מיין מוטער
איז זילבער באַטרויערט מיט רויט,
און פון דער גלייכגילט פון מיין מוטער
ווייס איך מיין פאָטער איז טויט;

אז דער ים האָט פארגאָסען די ברעגען, —
זיינע פעסטע זאמדיגע ווענט,
און ווייט איבער די ליבליכע גאָלדענע ברעגען
צעשפּרייט זיינע וואסערדיגע הענט;

אז דאָס ליכט פון דעם גאנצען פיל שטונדיגען טאָג
איז די גרויס פון א ליכטעל
און דאָס פארשפּראָכענע לעבען פון א לאנגען טאָג
צאנקט און געהט אויס ווי א ליכטעל.

I

י. טאָפּעל

דאָס ליד פון א יונגפרוי וואָס איר געליבטער איז אוועק אין קריג.

שטעהט אויף איהר נעפּלען, וואָס אויף די בערג
איבער מיין מוטער׳ס הויז.
דער פויגעל, וואָס וויל קומען צו מיר
איז פארפאלען אין א וואָלקען, וואָס נידערט
אויף מיין מוטער׳ס הויז.

אָ, וואָלקען, וואָלקען, צעברעך דיין הארץ —
דער פויגעל וועט קומען און ברענגען א צווייגעל צום פלאנצען
לעבען מיין מוטער׳ס הויז.

דער גרויער וואָלקען האָט צעבראָכען דאָס גוטע הארץ
און דער געפאלענער שניי איז געבליבען שלאָפען אין די ווייסע פענסטער
פון מיין מוטער׳ס הויז.

אָ, שניי, שניי פון דעם גרויען וואָלקען!
דאָס צווייגעל ליגט קאלט אין דיינע ווייסע אָרעמס,
פארגיסענדיג א גאָלדענע טרער.
אָ, שניי, שניי, וויין מיט מיר.

א ים האָט אויפגעפראלט און געשריען און געשטורעמט
ארום מיין מוטער׳ס הויז —
א ים מיט בלוט נעמט פלייצען ארום
און צעברעכט דעם דאך און די ווענט און אלץ
פון מיין מוטער׳ס הויז.

גאָלד.

גאָלד, גאָלד, גאָלד. —
אויף די מענשען, אויף די הייזער גאָלד.
גאָלד אויף די ביימער,
גאָלד אויף די ווענט,
גאָלד, גאָלד, גאָלד.
אויף די קוימענס, אויף די בלעטער, גאָלד. —
גאָלד אין דעם ליכט,
גאָלד אין דער לופט,
גאָלד, גאָלד, גאָלד.
די זון האָט געשפּאלטען דעם הימעל
און א גאָלדענע וועלט האָט זי אָנגעצונדען.
גאָלד, גאָלד, גאָלד. —
יעדעס בלעטעל א צירונג,
יעדער בוים א בונט בלומען,
פון גאָלד, גאָלד, גאָלד.
גאָלדענע גאסען,
גאָלדענע מענשען,
גאָלדען וואסער,
גאָלד, גאָלד, גאָלד.
אלץ איז גאָלד. —
אלץ וואָס די זון האָט מיט אירע שטראַלען געקושט
איז גאָלד, גאָלד, גאָלד.
די זון איז אין מיין הארץ,
די זון איז אין מיינע אויגען,
די זון אין מיין בלוט,
די זון, זון, זון.
איך בין אין דער וועלט,
די זון איז מיט מיר,
הא, די זון, זון, זון. —
גאָלד, גאָלד, גאָלד.

מאקס וועבער

די זון

אָה זון דיר איז געגעבען געוואָרען דער כח צו מאכען אלץ זעהעוודיג,
אונטער די שטראַלען פון דיין ליכט
ליגט די גרויסע שטאָט פון קוביסטישע פאָרמען — ניו יאָרק.

דער אויגענבליק

קובען, — קובען, — קובען, — קובען.
הויך, נידריג, און הויך, און העכער, העכער,
ווייט, ווייט ארוים, ארוים, ארוים, ווייט,
פלאַכען, פלאַכען, פלאַכען.

קאַלירען, לאַמפען, שילדען, פייפערייען, גלעקער, סיגנאַלען, קאַלירען
פלאַכען, פלאַכען, פלאַכען.
אויגען, אויגען, פענסטער אויגען, אויגען, אויגען,
נאָזלעכער, נאָזלעכער, קוימענגנאָזלעכער,
אָטעמענדיג, ברענענדיג, פייפענדיג,
גרוילענדיג, פאַפענדיג, אָטעמענדיג, פאַפענדיג,
מיליאָנען זאכען אויף זאכען,
ביליאָנען זאכען אויף זאכען
פאַר'ן אויג, דאָס אויג פון זיין,
ביז דער שארף פון האָרסאָן,
שווימענדיג אָהן אן אָפּהאלט, אָהן אַ סוף,
ווייטער, ווייטער, ווייטער, ווייטער.

זילבער.

און גאָט קומט און נעמט דאָס גאָלד אוועק,
און גיסט אויס די נאכט אינגאנצען פון זילבער.
זילבער ליכט — בלאָס גרוי בלוי קאָלירט ליכט.
און בוימער היינגען פאנאנדער דער נאכט׳ס בלעטערדיג געוועב
אויף דער בלאָס גרוי בלויער ברוסט פון נאכט
און דער בריליאנטען הימעל פון נאכט דורך אלץ
א שפּיגעל — דאָס פּנים פון גאָט!
און דורך דעם ברעגלאָזען שטח
שיק איך מיין דערטרונקען קול
באגלייט פון די זומערדיגע אָרקעסטראַלע כוואַליעס פון נאכט.
איבער און אריבער,
ספערען אויף ספערען,
ספערען אויף ספערען טאָג און נאכט,
גרייכענדיג, רופענדיג, בעטענדיג,
פאר דעם אומבאוואוסטען ניט סופ׳יגען סוף.

בודהא.

א קליינער בודהא איז פון כינא געקומען,
די גרויס פון מיין קליינעם פינגער
דעם בודהא האָב איך אין מיין האנט פארמאכט.
און א וועלט מיט שעהנקייט פארדעקט.
איך האָב מיין האנט געעפענט,
און זעה —
די שכינה, רוה און ליכט.

דער לייב.

א כינעזישער סקולפּטאָר פון דעם אלטען כינא
האָט א קליינעם לייב אין שטיין אויסגעהאקט.
דער לייב איז אין אן עליפּטישען צירקעל געלעגען
און בארירט די נאָז מיט דעם עק.
איך שטעל מיר פאָר
דער סקולפּטאָר האָט געוואָלט
דעם צירקעל פון באוואוסטזיין אין שטיין באהאלטען.

אזוינע „פרומע". מייסטענס קאטויליקען, זענען דא גאר ווינציג. די ארמיי־אויטאָריטעטען האבען געמוזט קומען צו הילף די קירכ־„פאטערס". און פאַרזאָרגען זיי מיט „שוהלגעהער", ווייל עס פלעגט אַלעמאָל זיין גוואלדיג פוסט ביי די גאטעס־דינסטען.

זונטאג פריה איז דא א באזונדערע שטונדע, ספּעציעל באַשטימט געווארען פון דער מיליטערישער מאכט פאר תפלה־טאָן. עס דערהערט זיך דער „טשוירטש־קאלל", מען מושטירט אוים די קאַמפּאַניע, ווי צו א געוועהנליכער מיליטערישער „פארמיישאן", און מען מאַרשירט צו דער נאהענסטער K. of C. אָדער Y. M. C. A. אז מען וויל ניט געהן און מען בלייבט איבער אין דער קאמפאניע־גאס — די „גאט'ס שעה" איז דאך כלומרשט פרייוויליג — קריגט מען דארטען פארשידענע ארבייט. נו, און אז שוין הארעווען, — טא זאל עס זיין ביי דעם גלח'ס רעדע.

אויף יענער זייט, וואו די סאָלדאטען קומט אוים איבערצולעבען די אמת'ע טויט־אנגסטען און מלחמה־העלענישען און וואו די סאלדאטען דארפען עס ווערען בעסער — און זיי ווערען טאקע עטוואס טיפער און איינגעשלאסענער, די מענשען וואס האבען דעם טויט אנגעקוקט נאהענט — איז אויך ניט צו באמערקען קיין אקסעלערירטען רעליגיעזען געפיהל. די סאלדאטען קוקען אויף די פארשידענע מיסיאנערען, גלחים און רעווערענס פון אויבען־אויף, ווי אויף טויגעניכטסען, לא־יוצלח'ס. א סך באַטראכטען זיי ווי „סלעקערס".

עס איז דא בלויז איין וועג, אויף וועלכען די פּראָפעסיאָנעלע גאט־פארזאָרגער קאנען ווערען פּאפּולער צווישען סאלדאטען. און דאס איז — אויב זיי פארזארגען זיי מיט שרייב־פאפיר, טאבאק, און קענדי. וואס דאס איז טאקע די הויפּט־ארבייט פון די רעווערענדס און טשעפּליינס. ווען די סאלדאטען האבען א פרייע מינוט, וועלען זיי ליבערשט געהן אין דער סאלווייישאן־ארמיי געביידע, וואו שעהנע, געזונטע מיידלעך באדינען זיי מיט הייסער קאפע און „דאנאטס". און ניט צו א רעליגיעזען דינסט.

עס איז אין דער איצטיגער מלחמה ניט געווען צו זעהן דאס באַקאנטע „העלדישע" בילד פון דעם פּריסט, וואס געהט פאראוים פאר די קריגער און פיהרט די מחנות צום שלאכט. די סאלדאטען וואלטען

ב. גלאזמאן:

פאנאנדערפאל

שלאָפען די צוויי יונגע פארליבטע
ניט געשטערט פון די טרויעריגע געדאנקען פון פארגאנגענהייט —
פארגעסענדיג די פארגאנגענהייט.
היינט, איצט, אין דער מינוט אָטעמען זיי פון דאָס ניי.
זיס און זיסער ווערט זייער צונויפגעוואקסענער אָטעם
ווי דער פרישער טוי. און אָטעם פון אָט דעם גאָלדענעם
הימלישען זומער מאָרגען.
איך גרים דיך אָ, גליקליך קליין הייזעל.
דיינע ווענט, דיין פונדאמענט און די ערד אונטער דיר
און די בוימער, בלומען, ווילדע פלאנצען און די פעלזען,
וואָס ארום דיר,

און די פרישע לופט און דאָס קרישטאָל ריינע ליכט.
גליקליך קליין הייזעל, באשיידען קליין הייזעל, אויסדערוויילט
קליין הייזעל,
איך גרים דיך נאָכאמאָל אין דעם פריהען זומער מאָרגען.
איך גרים דיך — גיב שוץ און פרידען צו די צוויי געליבטע. —
אָ גליקליך קליין הייזעל און צו מיר און צו דער, וואָס איך ליב.

אל גוריה.

הערבסט.

איך וויג זיך הין און הער.
טאָג איז נאָך פאראן,
און האָפנונג אויך, —
ווי שעהן זי האָט זיך דאָס צעשפילט אין מיר. —
דאָס בלוט אין מיינע אָדערען שפרינגט און זינגט מיט פרייד:
עט, ס'וועט נאָך געבען גליק אָט דער איצט אָנגעצונדענער הערבסט
אין דיינע אויגען.
און אויך אין רויך פון מיין ציגאר, זיך קרייזלענדיג אין נעפעל־גרוי
פאר מיינע אויגען,
זעה איך דאָס אייגענע און וויים, אז דאָס וועט זיין אזוי:
אז געבען וועט נאָך גליק אָט דער איצט אָנגעצונדענער הערבסט אין
דיינע אויגען.

און געקירעוועט איבער די באַטויטע פעלדער. און מיינע פיס זענען נאָס געוואָרען.

צו דער קירך בין איך אָנגעקומען עטוואָס שפּעטליך. עס איז געווען אַ דאָרפּישע קירך, אַ שטיינערנע, אַן אַלטע, און די ווענט מיט'ן דאַך היפּשלעך מיט מאָך און ווילד־גראָז באַוואַקסען. עס איז געווען דאָס געבעט־הויז פאַר עטליכע נאָהענטע דערפער, אַזוי האָב איך איבערגעלעזען דאָס בלעטעל ביים טיר.

פאַרוואָס האָב איך עס אין קירך ניט געוואָלט אַריינגעהן? איך טו עס אַלע מאָל מיט אַזוי פיעל שטילער פרייד און רוה־דערוואַרטעניש. אפשר איז עס געווען מיין יוניפאָרם, וועלכע וואָלט דאָרטען אַזאַ חשיבות'דיגער און אַנגעלייגטער גאַסט געווען, אַז עס וואָלט אביסעל סענסאַציע און רוה־צושטערעריי פאַרשאַפט, און אפשר — די דעראינערונג פון געוויסע טעג און אָבענטען אויפ'ן סאָלדאַטישען אופן פאַרבראַכטע, וואָס האָבען מיך שוין ניט ראוי געמאַכט פאַר דעם?

געבליבען בין איך דרויסען, ביי דער קירך, וואָס האָט מיט די פענסטער אומעטיג געלויכטען אין די הערבסטיג־אָפּגעשניטענע פעלדער. מיך אָנגעשפּאַרט אַן אַ בוים, און אינעווייניג אַריינגעקוקט.

איך האָב געזעהען: אַ קליינער עולם איז אין קירך צונויפגעקומען, שיטער איבער די פלעצער זיך צוזעצט. אויבען־אָן, אויף דער בימה, שטעהט אַ טרומנע אַ ווייסע מיט קרענצלעך בלומען אַרומגעלייגט. דער גלח שטעהט איבער דעם און זאָגט עפּעס אַ תפילה. און די אין די ערשטע רייהען ווישען זיך די אויגען און די נעזער מיט נאַס־געוואָרענע טאַשענ־טיכלעך.

עס איז אַ קירך אַ שטיינערנע און אַן אָפּגעזונדערטע צווישען פעלדער און דאָרטען האָט דער גלאָק געקלונגען און אָנגעזאָגט דער שכנות'־שאַפט אַז מען פיהרט אַ מת צו דער קבורה.

מען זאָגט: נאָך אַ מלחמה — אַ טיפערער גלויבען. נאָך ליידען — אַ פאַרשטאַרקטער רעליגיעזער געפיהל.

דאָס איז ניט אמת — ניט בדרך כלל.

אויף ווי ווייט עס איז יאָ אמת, קאָן עס בלויז אָנגעווענדעט ווערען

I.

רעליגיע

אין א שבת־אבענט האב איך מיך ארויסגע'גנב'עט פון קעמפ. איבער עפעס א קאפריז פונ'ם עלטסטען סארדזשענט האבען מיר ניט געטארט פארלאזען די קאמפאני־גאס. אונזער קאמפאני־גאס איז געווען די לעצטע אינ'ם קעמפ ביים זוים, אויף א שפיץ בארג. האב איך מיך ארויסגע'גנב'עט און זיך געלאזען געהן בארג־אראפ צו אין טאל.

דער טאל איז ליידיג און ברייט. זעלטען וואו א הויז, וועלכען מען זעהט בלויז ביינאכט, ווען עס צינדען זיך אן די לאמפען. איך בין געגאנגען אליין און זיך גערוהיגט אינ'ם אבענט.

און אזוי טראכטענדיג אינ'ם אבענט, דערטראגט זיך צו מיר דער שטילער שאלען פון א גלאק, א קירכען־גלאק. נאר די קירכע זעהט מען ניט, ערגעץ אין א ווייטען דארף מסתמא. עס איז מיר וואונדערליך אויפ'ן הארצען. גלאן־גלאן... און איך האב מיך שוין געהאט פארגעסען אז עס זענען נאך דא געבעט־הייזער אויף דער וועלט.

איך בין שוין אזוי לאנג אין קעמפ, און איך האב נאך ביז אהער ניט פארנומען קיין קירכען־גלאק. פילייכט איז עס דערפאר, האב איך געטראכט, ווייל אונזער קעמפ איז פארוואָרפען און ווייט פון א מענשליכען ישוב. נאך דעם אמת געזאגט איז מיר ביז אהער גאר קיינמאל ניט איינגעפאלען אפילו צו טראכטען וועגען דעם. ווייל עס איז מיר גאר פון געדאנק ארויס אז עס זענען נאך דא געבעט־הייזער אויף דער וועלט.

איצטער איז שבת צו נאכט, ערב זונטאג. אט דעריבער קלינגט עס אין קלויסטער. לאז איך מיך ארונטער טיפער אין טאל, פאזע דעם איינציגען וועג, און געה נאך נאך דעם ווייטליכען גלין־גלאן. איך וועל געהן אזוי לאנג, ביז איך וועל אנטרעפען די קירך. און איך האב מיך גערעהט

אייראָפּעאישע מזרח־לענדער איז געוואָרען ברייטער, פילצווייגיגער און וועלטליכער. האָבען די ברייטע שיכטען פאָלק געפונען טאַקע אין אנדער פארגעסעניש און אין אנדער נארקאָטיש־פארטומלענדיגע היילונג—אין זינד און אויסגעלאסענהייט. האָט איהר באמערקט עפּעס גרויסע רעליגיעזע באַוועגונגען — סיי טיפע און סיי אויבערפלעכליכע—צווישען די ב ר יי ט ע שיכטען פאָלק, נאָך די פורעניות־יאָהרען פון 1905־1906? פון יחידים און שעהן־גייסטער — און ביי אונז זענען זיי געווען נאָך ווייניגער ווי ביי די שכנים, און א בלויזער אפקלאנג — איז דאָך דאָ ניט די רייד.

דאָס גרויסע פאָלק האָט זיך דאָן א וואָרף געטאָן צום צווייטען עקסטרעם, צו דער הפוכ'דיגער פאָרם פון רעליגיאזיטעט — צו זינד און אויסגעלאַזענהייט. און אויך ווי ווייט מיר קריגען איצטער ריכטיגע ידיעות פון רוסלאנד, זענען אויך איצט, נאָך דעם כמעט אומפארגלייכליכען חורבן פון די לעצטע פיער יאָהר, צו באמערקען סימפּטאָמען — און טאַקע מעהר ווי בלויזע סימפּטאָמען—פון מאָראלישער פאנאנדערפאלונג, פון אן אומקעהרען זיך צו אן אונמאָראלישען, אדער אמאָראלישען צושטאַנד.

אויב ביי אידען — דער קוועקזילבער פון דער וועלט — איז אזוי — איז שוין זיכער קיין בעפערס נ י ט צו דערוואַרטען ביי די ניט־אידען...

אין א נומער „אטלאַנטיק מאַנטהלי“ וואס איז מיר דורך א וואונדער אין די הענט אריינגעפאלען, האָב איך געלעזען אן ארטיקעל, וואו דער שרייבער פארנעמט זיך ספּעציעל מיט א שטודיע פון אָט דער פראגע: דער פראגע פון דער געגענזייטיגער ווירקונג פון מלחמה און רעליגיע. דער ארטיקעל איז געווען אזוי אמת'דיג און אזוי איינגעשטימט האָט דער מחבר מיט מיינע מיינונגען איבער דער זאַך, אז איך האָב ניט גע־פינען פאר נויטיג איהם איבערצולייענען ביז צום סוף. דער אויטאָר האָט געשטודירט די פראגע אויפ'ן פּלאַץ, אויף די מלחמה־פעלדער, און הינטער די טרענטשעס.

דער קריג האָט די סאָלדאטען ניט געמאַכט פרומער, אפילו ניט אין אן אויבערפלעכליכען זין, אין דעם זין פון בלויזען געהן אין קירך אריין. איך געדענק, אויף ד ע ר זייט, ווי די סאָלדאטען פלעגען אָפּשפּאַטען פון איינעם, וואס האָט געוואָלט אום זונטאג געהן אין קירך אריין. און

אויף איינצעלנע יחידים, אויף אזוינע וועמעס לעבען איז אן אינערליך לעבען, א נשמה־לעבען הויפּזעכליך. און אויך ביי די — איז עס ניט קיין מוז. אן עקסטרעמער אנטשידענער איבערגאנג קומט יא פאר, אז איבערגאנג אדער צו טיפען גלויבען, אדער — צו אונערהערטער, פאר־צווייגטער און פארטיפטער זינד.

ביי די „אויסדערוועהלטע" אזוי, א פשיטא שוין ביי די מאסען, ביי די 99 פראצענט. דערהויפט נאך ווען די ליידען זענען ניט פון אן אינער־ליכען גייסטיגען סארט, נאר פון אן אויסערליכען, פיזישען. און אזוינע זענען די ליידען, וואס די סאלדאטען — וואס דאס מיינט ביי איצטיגער צייט כמעט די גאנצע יונג־און־מיטעליעהריגע־מאנסבילשע וועלט, — האבען דורכגעלעבט אין דעם אקארשט פארענדיגטען—אפשר...—וועלט־קריעג.

ביי אידען, זיכער מעהר ווי ביי די ניט־אידען, קאן מען אפילו יא אנווייזען אויף גרויסע כוואליעס פון גלויבען, אין וועלכע זיי פלעגען זיך ארונטערטוקען אין דער צייט פון, און דערהויפט באלד נאך גרויסע יסורים'דיגע איבערלעבונגען. אבער דאס איז דערפאר, ווייל דאס אידישע לעבען איז געווען איינגעשרומפען און באגרעניצט, און קיין אנ־דער אויסוועג איז ניט געווען.

דער דראנג נאך א האסטיגערן, טומעלדיגערן און שארפער־אנרעגענ־דיגען לעבען, וועלכער קאן אזוי גוט געשטילט ווערען אין עקסטאטישער רעליגיעזיטעט, ווי אין עקסטאטישער זינד, פלעגט געוועהנליך — געוועהנליך בלויז: אויך אין גאר די אלטע צייטען אזוי גוט ווי אין מיטען־אלטער פלעגט עס פאסירען אז גרויסע פאלקס־יסורים זאלען ביי די אידען נאכגעפאלגט ווערען דורך נעגאטיווער רעליגיאזי־טעט, דורך זינד און צולאזונג. דערמאנט זיך אן דער ערשטער צייט פון גלות בבל, אן די צייט פון פאר'ן צווייטען חורבן, אן די פראנקיסטען־באווע־גונג, און נאך אנדערע, וועלכע זענען אפילו ניט רעקארדירט געווארען דורך די אידישען אנאליסטען — דער דאזיגער דראנג פלעגט געוועהנליך, ניט האבענדיג קיין אנדער אויסוועג, געפינען זיין באפרידיגונג איי די אמונה־כוואליעס וואס פלעגען אנפליצען.

א ראיה האט איהר:

פאר די לעצטע צוואנציג יאהר, ווען דאס אידישע לעבען אין די

זיך פון אזוינס אויסגעלאכט. זיי זענען קליגער געווארען, די סאלדאטען.

צוליב וואס ארומרינגלען די דערוואכונג פון דער מענשליכער חיה מיט דעם אפשיין פון הייליגקייט און העכערען גלויבען? דאס האט מען דא, צווישען די איבערגעבליבענע, גערעט פון דער הויכקייט און הייליגקייט פונ'ם צוועק. צווישען די סאלדאטען, וויפיל איך פלעג מיך ניט באמיהען ארויפצוברייגען א סך פון זיי אויף אזא מין סארט געשפרער, איז עס מיר ניט געלונגען. מען פלעגט אייך אנקוקען אדער מיט א קלוגען שמייכעלע — „וועמען דערצעהלסטו דא מעשיות?“ אדער — מיט א פאראכטליכען, פיינדליכען קוק, ווי אויף א קריכענדיגען היפאקריט — “צוליעב וואס אט דער דאזיגער אנשטעל פון א וצדקתך?“

מיר שלאגען זיך, ווייל — מיר זענען פנים אל פנים מיט'ן טויט. די אין אונז דרימלענדיגע בעסטיע איז אויפגעוועקט געווארען. איז וויל מען נאר ז י ך ריינוואשען און רעכטפערטיגען. איז — „אויב איינער קומט דיך הרג'ענען, טא פעדער זיך ד ו. און הרג'ע איהם“.

גראב ווערען די מענשען אין די טרענטשעס, רויה, חיה'דיג און פרימיטיוו. רעליגיע איז צו איידעל פאר זיי און צו אומפארשטענדליך. איך קען ניט רעפראדוצירען די עפיטעטען מיט וועלכע די קעמפער פאר א בעסערער מענשהייט פלעגען אנרופען די רעליגיעזע פארשטעהער. דאס איז אונטער די אויגען. און א י ן די אויגען — אפשפאט און א פון־אויבען ארונטער'דיגער קוק.

אין איינעם פון די קעמפס האט מיט מיר צוזאמען געדינט, אין דער זעלבער קאמפאניע, א געוועזענער יונגער פאסטאר. ער האט פארלאזען די קאנגרעגיישאן, און זיך אנגעשלאסען אן דער ארמיי, אלס א געוועהנליכער סאלדאט, ניט קיין „טשעפליין“. ער האט געוואלט זיין צוזאמען און צווישען די סאלדאטען.

ער איז געוועזן זעהר איידעל און געהאט אויך א וועלטליכע בילדונג. ער איז געוועזן זעהר צוגעלאזען צו די סאלדאטען. פלעגט טאן פאר זיי אלע קלייניגקייטען. וועמען צוגענעהט א קנעפעל, וועמען עפעס פאריכט, לעבען וועמען געזעסען, אין אן אומעטיגער מינוט, און געטרויסט, געזאגט א גוט ווארט.

די איבעריגע סאלדאטען, פארגרעבט ווי זיי זענען פריהער געווען

איינס.

א בלאט, א בין, א פליג —
ווען איך בין אליין,
זענען זיי מיינע ליבע חברים.
צו דער פליג בין איך א פליג,
צו דעם בלאט בין איך א בלאט,
צו דער בין בין איך א בין,
און צום סוף זענען מיר אלע איינס.

צו אַ בלעטעל.

טאנץ, מיין בלעטעל, טאנץ,
דיין פלאטערען שמייכעלט צו די ווינטען.
טאנץ, מיין בלעטעל, טאנץ —
פון אלע וועלדער קומסטו.
טאנץ, מיין בלעטעל, טאנץ —
דו טרייסעלסט די וועלט.

באַניוטע ליבע.

איינזאם און אָפּגעשיידט פעלד, צווישען די דאָזיגע וויאָלעטען און צונויפגעפלאָכטענע בערג
געבאָדען אין דער שטילקייט און קיהלקייט פון דער פריהער מאָרגען לופט און ליכט.

אויף דיר זיצט א קליין באשיידען הייזעל,
איינפאך פאָרמירט און געבויט און שטיל און רייך אין פארב.
עס זיצט, ווי עס וואָלט געווען געפלאנצט פון א מענשענס האנט.
און איז צונויפגעוואקסען, געזאַפטיגט און געזעטיגט מיט דעם לויף פון די טעג.
אין דיר שלאָפען צוויי פארליבטע — זיי ליגען אָנגערירט ברוסט צו ברוסט,
אָטעמענדיג ריטמיש ווי זיי וואָלטען געווען איינס,
און זענען געוואקסען מיט דיר, אַ קליין באשיידען הייזעל.

אַ געבענשט קליין הייזעל, אויסדערוויילט קליין הייזעל,
אין איינעם פון דיינע קליינע קאמערען

פארזארגען מיט אלץ, מיט א מחילה אויך, אויף אלע אופנים, טאמער. אפשר.

טאַ זאָל קומען גאָט'ס מאַן און זאָל געבען זיין ברכה, אדער פאר־געבונג — אפשר?

דאן, ווען צוליב דער רעליגיע דארף מען זיך פון גארניט אפ־זאגען.

דאס איז אלץ — אויבערפלעכליך. נו, פיליכט איז אפשר די רע־ליגיעזע דערוואכונג פארהוילען, באהאלטען, במסתרים? אפשר זענען דא אומגעזעהענע רעליגיעזע־ציטערן אין דער אינערליכסטער טיעף, וועלכע בלויז אן איידעל אויג, פון א קינסטלערישער אפטיק, קאן באמערקען?

עס וואלט זיך בעסער געוואלט גלויבען, אז עס איז אזוי. עס איז דאך בארוהיגענדער און אנגענעמער צו גלויבען, און אזוי קאלט און פרעמד־אבשטויסענדיג ניט צו גלויבען.

עס האט זיך אזוי ניט געוואלט זעהן דאס, וואס איך האב געזעהן. איך האב די שולד פון ד'ער מאוס'קייט פון דער וועלט אויף זיך געפרואווט ארויפווארפען. עס איז דאך שוין בעסער און טרייסטענדיגער צו זעהן א י י נע ם א מאוס'ען און א פארלארענעם — זאל זיין אפילו אז איך אליין בין דאס דער „איינער" — איידער א ג א נ צ ע וועלט א מאוס'ע און א צופאלענדיגע...

איך האב מיר געזאגט:

אפשר בין איך נאך ניט דערוואקסען. ביי מיר איז דער נשמה האט זיך נאך ניט אויסגעלייטערט, איז נאך מוטנע, קיין גייסטיגע איינ־סטאלירונג איז נאך ניט פארגעקומען — איז במילא שפיגעלט זיך די וועלט אפ אין מיר אויך אזא, א מוטנע.

נאר טעג אויף טעג, וואכען אויף וואכען, חדשים אויף חדשים פון באאבאכטונגען פון דעם לעבען ארום מיר, צווישען די וואס זענען אמנאהענסטע געשטאנען צום קריעג און צו די גרויסע געשעהענישען — די „גרויסקייט" זייערע זייענדיג א נעגאטיווע און א תהו־ובהו צושטע־רענדיגע — חבר'שע געשפרעכען און טאג־טעגליכע צונויפקומען זיך מיט סאלדאטען פון די פארשידענסטע מינים, האבען מיר נאך שארפער דער־

און אוממענשליכער ווי זיי זענען נאך שפעטער געווארען, האט זיך עס בשום אופן אויפ׳ן קאפ ניט געלעגט זיין אויפפיהרונג. עס איז געווען אזוי להיפך פון זייערע אנגענומענע באגריפען פון „מענשליכקייט“. דער פאסטאר איז געווען צו גוט און צוגעלאזען. איז עס מעגליך אז א מענש זאל אזוי זיין אומאייגעננוציג? זיי זענען לסוף געקומען צו אזא מיינונג וועגען איהם:

— דער פאסטאר איז א האמאסעקסואליסט.

פון דאן אן האבען זיך עס אנגעהויבען פארשידענע רדיפות און נגישות אויפ׳ן פאסטאר. מען האט איהם געמאכט מאוס׳ע אנבאטען, און איין אבענט האב איך פון אומגעזעהענע הענט געקראגען א התחלה אויף א פאר קלעפ, און א צוזאג אויף נאך — דערפאר וואס איך האב מיך א פאר מאל אנגענומען פאר איהם.

און אז מען וויל שוין יא, אין דער צייט פון א קורצען אורלויב, אויסצוימען די אינסטינקטען און פארטויבען זיי — די אויסגעצאמטע, איז פארוואס עפעס אין רעליגיע? ס׳איז דא אן אנדער אויסוועג — נאר דאס געהערט זיך שוין אן צום קאפיטעל „ליעבע“.

און ווערט מען פארוואונדעט, זענען עס די „נווירסעס“, וועלכע רינגלען ארום מיט פיזישען קאמפארט, די אנגעלייגנסטע געסט.

אבער דאס רעליגיעזע געפיהל נעמט זיך אויך אפ זיין צינש — אין מאנכע פאלען.

עס קומט אן דער טויט. איז ער פלוצלונג — טא זאל ער זיין געבענשט. נאר ער צ י ה ט זיך א סך מאל. זיכער איז ער אין קומען — נאר ער צייגערט, און צוזאמען מיט די פייניגענדיגע פלאמען, וועלכע ברענען דעם לייב, צינדען זיך אויך אן פייערלעך אין דער העליש — זיך מוטשענדיגער נשמה. און די אויגען, אינ׳ם אנבליק פונ׳ם טויט, עפענען זיך פאנאנדער און ווערען ברייטער, און ווערימלעך הויבען אן גליהען.

מיר שטארבען שוין זייט אזא לאנגער צייט! נאר ווער ווייס עס אויף זיכער וואס עס טוט זיך אויף יענער זייט לעבען?... מען וויל זיך

וואָס איז בלויז אין ז י י ן נשמה־לעבעו פארהוילעו. דאָס, וואָס וואָלט געדאַרפט זיין.

און איך אָבער גיט דאָ איבער דאָס, וואָס איך ה אָ ב געזעהעו. ניט דאָס וואָס עס וואָלט זיך מיר ג ע ו ו אָ ל ט זעהו.

רעליגיע, אויף ווי ווייט זי האָט עקסיסטירט אין דער אַרמיי, איז געווען אינגאַנצען אונטער דעם יאָך פון דער לעצטער. אַמאָל, מיט הונ־דערטער יאָהרען צוריק, אין די „פינסטערע" צייטען, פלעגט רעליגיע, און איהרע פאַרשטעהער, האָבען נאָך שוואונג, פאַנטאַזיע, די שענקייט פון דעם קאַמף פון אַ רעליגיעזען קעגען אַ וועלטליכען דעספאָטיזם. פון וועלכע צוויי דער ערשטער איז זיכער דער אַנגענעמסטער און מעהר פרידען־ און רוה־ברייגגענדער. עס איז געווען דאַן דער שטאַרקער ווילען אַרויפצוצווינגען די אייגענע מאַכט איבער דער וועלטליכער. עס איז געווען אַן אַ י ד ע אַ ל — זאָל זיין אַן איינג־הערציגער און אַ שמאָל־קעפיגער.

איצטער, דערהויפּט אין די פאַרגעשריטענע — המ! — לענדער, איז — גאַר ניטאָ. אַ פּשוט'ע קאַנצעלאַריע, אַ רעגירונגס־אינסטיטוציע. איין מויל וואָס רעדט, ווייל — איין האַנט, וואָס שפּייזט.

די אמונה איז אַ יורד. נאָר אַהן דעם שטאָלץ און דעם יחוס־לעבען פון אַ יורד. דער גלויבען — דער אָפיציעלער, דער פאַרזאָרגערישער אי־בערהויפּט — איז אַן אָפּגעריסענער בעטלער, אָפּגעריסען ניט אַזוי פון דרויסען, ווי פון אינווענינ.

דער ערגסטער סאָרט בעטלער.

אפשר איז ניטאָ קיין רעליגיע אויך ניט אין צייט פון פרידען, נאָר געוויס ניט אין מלחמה־צייטען. ניטאָ קיין סימנים פון רעליגיעזע דערוואַ־כונג ביי די מאַסען, ניטאָ קיין ברעקעל פאַרלאַנג צו אויפהאַלטען און ווייטער כאַווען דאָס ביסעל איידעל־נשמה'דיגס, וואָס עס איז נאָך דאָ פאַרהוילען אין מענשען.

פון וואַנען וועט עס דער ט י פ ע ר ע ר גלויבען קומען?...

איין זונטאַג פריהמאָרגען איז ביי מיר איינמאָל געווען אַ שטאַרקער פאַרלאַנג זיך צו הייליגען און ווייכע, גוט־ערלע ווערטער הערען. עס

וויזען, אז די קלארקייט איז מיינע, און מיט איהר זעה איך עס די מוט־נעקייט פון דער וועלט.

די מלחמה — אויף ווי ווייט מיר איז באקאנט — האט בלויז א פאר גרויסע און זעהערישע ביכער ארויסגעבראכט. און אויב אז אזא קינסטלער ווי ב א ר ב י ו ס, האט פון דער צופאלעניש אויך געקענט ארויסקלייבען עטליכע נשמה־שיינקייטען, ווי די וואס געפינען זיך אין זיין „א פייער", איז עס צו פארדאנקען, ערשטענס, דער גרויסער אומגע־וועהנליכקייט פון די אומשטענדען, אונטער וועלכע ב א ר ב י ו ס האט זיינע באאבאכטונגען געמאכט, די גרויסע פייניגונגען און נשמה־וועהטאגען פון א פאר פון זיינע „העלדען" — ווייל עס דוכט זיך שוין אזוי שטארק, אז זיין בוך איז מעהר אז אויסגעדיכטעטער ראמאן, ווי א באשרייבונג פון אמת'ע איבערלעבונגען און פאסירונגען — אבער דער עיקר, ווייל ב א ר ב י ו ס 'ע ס קינסטלערישע איינגעשפארטקייט—רופט עס „ווילען" — ו ו י ל זיך ניט אונטערגעבען דער פארצווייפלונג וואס רינגעלט איהם ארום, ווייל ב א ו ו א ו ס ט ז י נ י ג זוכט ער א רעטונג, אן אנהאלט. און דער פארפלייצעניש ארום איהם.

עס ווילט זיך אזוי דעם קינסטלער ניט זעהען — און אין די מערסטע פאלען קאן ער זיך אזא אינטעלעקטועלען לוקסוס ניט ערלויבען. אויב ער וויל ניט זיך צוריקציהען און אריינפאלען אין א שווייגעניש פאר א לאנגער און לאנגער צייט — עס ווילט זיך איהם אזוי ניט זעהען די וועלט ווי זי איז איצט, ווייל דאן — צוליעב וואס? אן אינזעלע פון האפנונג ווילט זיך איהם נאך דא און דארט, אין דער איצטיגער פאר־פלייצעניש דערזעהען.

עס איז בארביוס'עס קינסטלערישער ו ו י ל ע ן, ניט א ו י ג, וואס האט די דערלייזענדיגע נשמה־אויפציטערונגען אויף די פארגאסענע. מיט בלוט און קויט, שלאכטפעלדער פראנקרייכס דערזעהען. ל א ג י ש האט דער לעצטער, בשורה'דיג קאפיטעל פון זיין בוך קיין בארעכטיגונג. ער האט אבער יא א בארעכטיגונג — פסיכאלאגיש. זיין, בארביוס'עס, קינסטלערישער עקסיסטענץ איז אין געפאהר. ער ק א ן זיך ניט ערלויבען דערטרונקען ווערען אין דעם בלוטיגען קויט וואס פארכלוניעט די וועלט! און ער ח ל ו מ ' ט אויס דאס, וואס ס'איז ניטא. דאס,

צו זיין צווישען אידען, אין א שוהל, און זיין נאָהענט לעבען די, וואס זענען מקבל שבת. איך האָב מיך געלאָזט גלייך אין וועג.

דער קעמפּ איז א גרויסער און א פּיעלגאַסיגער. איין גאַס עהנליך אויף דער אנדערער, ווי איין מענשען — אויף דעם צווייטען. דערהויפּט פאר א נייעם אונגעניטען אויג. און איך בין ערשט געהאט אנגעקומען אין דעם דאַזיגען קעמפּ, און נאך ניט באַקאַנט געוועזען מיט די וועגען.

איך האָב מיך אין דער פינסטערניש — מען האָט די עלעקטרישע לאַמפּען פריהער אויסגעלאָשען, ווייל מען האָט געשפּאָרט ליכט — גע־לאָזט זוכען די געביידע פון דער „דזשואיש וועלפיער באָארד". איך האָב מיך אנגעהויבען נאָכפרעגען ביי דעם, ביי יענעם. מען ווייסט ניט. ס'איז דא ערגעץ, נאר מען קען מיר ניט זאָגען וואו.

דערהער איך אין דער טונקעל א שטים פון א סאָלדאַט, וואס רעדט רוסיש. ווייס איך, אז עס איז א איד. געה איך צו איהם צו און פרעג איהם אין ענגליש: „ברודער, וואו איז די „דזשואיש וועלפיער באָארד?"

ווייזט ער מיר אז אין דער ווייטקייט פון די פעלדער אויף א רייה פייערן. איינער פון זיי, א בלייכע עלעקטרישע לאָמפּ, איז די „וועלפיער בילדינג". „געה", זאָגט דער ברודער־סאָלדאַט צו מיר אהער, און דער־נאך דעם אהער, ביז וואנען דו וועסט אנקומען צו דעם פּלאַץ וואס דו זוכסט".

איך האָב מיך געלאָזט געהן. האָב געבלאָנדזשעט א שטיק צייט צווישען די פעלדער, צוגראָבענע, צואַקערטע, צוטאַפּטשעטע פעלדער. פול מיט גראָבענס און טרענטשעס, וואו מען לערענט זיך „טרענטש־וואר פייר". דער פייער פון דער „וועלפיער בילדינג" איז געוועזען אזוי עהנליך אויף די אנדערע ווייטליכע פייערן, און מיט גארניט זיך אונטערשיידט פון די איבעריגע, פלעג איך אלץ אנטרעפען אז אן אנדער פּלאַץ.

מיין עקשנות האָט אויפגעברענט אין מיר. „איך וועל באַדאי ביז'ן טאָג אין די פעלדער בלאָנדזשען, און אהינצו, צו א אידישען מקום־קדוש, אנקומען". און געדוכט האָב איך זיך מיר ווי אז אמאָליגער איד, מיינער אן עלטער־זיידע, וואס האָט, צוליב זיינע געצוואונגענע געשעפטען צווי־שען גוים, די צייט אקוראט ניט אויסגערעכענט, און דא, אויף זיין וועגעלע צווישען וואלד, מיט אמאָל דערזעהן, ווי די ערב־שבת'דיגע זון זעצט

מאכט ניט וואָס פּרעמד און איבענאָויפיג בלויז זענען די ווערטער אויף די ליפּען פון דעם זאָגער. וועל איך די אויגען האַלטען פּארמאכט, און דאָס האַרץ אָפּען.

ווייל געווען איז עס דער ערשטער זונטאג נאָכ'ן חתמ'ענען פון'ם פרידענשטילשטאנד, און א האָפנונג האָט זיך ווידער אנגעהויבען בלייכען.

האָב איך צוזאמען מיט די איבעריגע דעם „קירכען־רוף" געענט־פערט, אין „פּאַרמיישאַן" זיך אריינגעשטעלט, און געמארשירט, איינס־צוויי־דריי־פיער, און אָט געפינען מיר זיך אויף א גרויסען לעדיגען פּלאַץ. לעבען א געביידע פון דער „יאַנג מענ'ס קריסטשען אַסאָסיאיישאַן".

א זונטאג איז עס געווען א ליכטיגער, א ווארימער ווינטער־טאָג אין א דרום'דיגען שטאָאט. און דאָס האַרץ האָט געקלאָפּט מיט פרייד ביי דעם אַנזעהן פון אזוי פיעל מתפללים מיט אנטבלויזטע און אנגעבויגענע קעפּ. און דער ארויסקומען פון'ם גלח, אין די ריין־ווייסע בגדי־כהונה אנגעטאָן, איז געווען ווי דאָס ערשיינען פון א ווייסער טויב אין דער בלויער לופט.

מיינע אויגען האָב איך געהאַלטען פּארמאכט, אבער ניט מיינע אויערן. און געהערט האָבען זיי ווערטער גאַליגע זיך שיטענדיג, וועלכע האָ־בען זיך ווי שאַרפער שראָט אין מיין לייב איינגעגעסען. עס זענען צוגעקליבען געווארען פּאַסיגע פסוקים פון תהלים און שטעלען פון עוואַנ־געליום, לויט וועלכע דייטשלאַנד איז דער שונא פון גאָט און משיח'ן, און דאַרף דעריבער געָ'רודפ'ט ווערען עד חרמה. עס האָט געשפּריצט מיט שנאה און ביטערקייט צו דעם פיינט, וועלכע קריסטוס אליין האָט שוין געהייסען פיינט האָבען.

און דאָס אלץ, ווען דער פרידען איז שוין פּראַקטיש ערקלערט גע־ווארען, און דער „פיינט", א דערשלאָגענער און אויסגעבלוטיגטער, איז שוין געלעגען אונטער די פיס. אויב ניט אין נאָמען פון דער באַריהמטער אמעריקאַנער ספּאָרטסמענשאַפט, איז דאָך כאָטש אינ'ם נאָמען פון דער אלעמען־פארגעבענדער קריסטליכער רעליגיע האָט מען געמאָגט גרויסמו־טיג זיין!

און איינמאָל אין א פרייטאג־צו־נאכט, האָב איך מיך דערמאָנט פלוצ־לונג — אז עס איז פרייטאג־צו־נאכט, און עס האָט זיך מיר פארביינקט

פארקויטיגטער און אנגעשפיגענער לופט פון׳ם „פּאָרטש“, האט זיך אין דער נאכט אריין זיין ציקלענדיגע שטים גלייכגילטיג־העזה׳דיג זיך גע־טראגען:

— קומי צאי מתוך ההפכה...

דער עולם האט געשפיגען און געגעניצט.

עס איז דא א טייל פון דער אמעריקאנער נאציע, וועלכער איז געזינ־טער, סיי אין גוף און סיי אין דער נשמה, פון דעם איבעריגען גרעסטען טייל. זיי זענען נאך ווייניג אנגערירט פון דער גרויס־שטאָדטישער צולא־גענהייט, און איבערגעשפיצטקייט, זענען זיי במילא אויך גלויביגער. און געזינטער, און גאנצער, ווי די לאנגע פאסען נאכ־מיידעלשער ערד, פון וואנען זיי קומען.

צו זיי קוקען ארויס די אויגען פון די אלע, וועלכע עס ווערט אומע־טיג ביים אנבליק פון דעם קייטיגען מוטנעם און טומעלדיגען רעגען. וואס דראהט צו פארפלייצען אמעריקא, אמעריקא וואס איז נאך ביז מיט א 50 יאהר צוריק געווען געזונט, פריי און גייסטיג, און אזוי פיעל שענע נשמות דער וועלט געגעבען.

דער קייטיגער רעגען פון אינדוסטריעלען דעספאטיזם, טעכנישער ציוויליזאציע און מאשינען־קולטור.

דאס זענען די קינדער פון דער ווייטליכער און פעלזיגער וועסט און נארט־וועסט.

עס פלעגט מיר זיין א פרייד און א טרייסט, און א נשמה־פארגניגען מיט זיי זיך צונויפקומען, ווי איך וואלט אין דער קיהלקייט פון א גרוי־סען טראכטענדיגען וואלד אריינגעגאנגען.

נאר ווייניג זענען זיי געווען.

זיי פלעגען אין א זונטאג־פריהמארגען זיך צונויפקלייבען אין דער „ווייי“ געביידע, מיט די קליינע געבעט־ביכלעך אין די הענט, און פלעגען אלע אין כאר זינגען קירכען־הימנען. שטיל, בנעימות׳דיג, פייערליך, מיט תפלה א י ן דער נשמה, פלעגען זיי ווי שטיקער הארץ זייערע אין דער זונטאג־ליכטיגקייט אויסזינגען. זיי האבען ניט געדעקלאמירט די תפלות און א שפראך אן אומפארשטענדליכער, ווען דעם הייליגקייט איז וואכעדיג

זיך שווין. ער איילט זיך איצט, שמייסט זיין פארשוויצט און שוימענ־דיגען פערד, און זוכט א קרעטשמע אין פרעמדען וואלד, אויף איבער שבת...

לסוף בין איך אהין אנגעקומען. עס איז דאמאלסט געווען אין דער צייט פון דער „שפּאַנישער אינפלוענציא“ קיין גאָטעס־דינסטען אינע־ווייניג אין דער געביידע האט מען ניט ערלויבט. די פרייטאג־צו־נאכטיגע „סוירוויסעס“ פלעגט מען דעריבער אָפּהאלטען אויפ'ן „פּארטש“.

אויפ'ן „פּארטש“ איז געווען גוואלדיג טומעלדיג, ווי אויף א יריד. אין א ווינקעל איז געשטאנען א יונגערמאנטשיק, אנגעטאן אין א טלית, און האט מיט א משונה־הייזעריגען קול זיך גע'חזנ'ט. די עברי האט ער ארויסגעזאגט עמ־הארציש, אהן און אפּזעץ. עס פארשטעהט זיך, אז קיי־נער האט ניט פארשטאנען וואס ער דאווענט און וואס ער בעט ביי גאָט, ווייל כמעט קיינער פון די אנוועזענדע האט ניט פארשטאנען די שפּראך. אין וועלכער ער האט גאָט געבעטען, אויסער סיידען דעם היימישען נגון.

עס איז געווען קלאָר:

מען איז ניט געקומען גאָט בעטען, און דאס הארץ אין תפלה אויס־גיסען. עס איז געווען אזוי וואכעדיג אויפ'ן „פּארטש“. פארשידענע קופּקעלעך האבען זיך געקליבען אין אלע ווינקלען, און הויך אויפ'ן קול גערעדט. דערצעהלט זיך די „טראבעלס“, געשפּיגען, זיך געלאנגווייליגט. זיך אין דער הויך געערגערט, וואס דער „חזן“ „ציהט“ אזוי לאנג. עס איז שוין צייט געהן שלאָפען. וואס נודיעט ער? —

און מען האט זיך מיט'ן רוקען צו איהם אומגעקעהרט, און איינער דעם אנדערען דערצעהלט עפּעס, אין „אפּוינטמענטס“ אויף זונטאג גע־מאכט.

און ער, דער „חזן“ — איך האב גראד געקענט דעם יונגערמאן: א ניו־יארקער, א קלייזעל־טוער ביי די אָפיציעלע ציוניסטען. פון ציווילען לעבען נאך קאן איך איהם אלס א ציניקער נובל־פּה'ניק און גאָטס־לעסטערער, ביי וועמען טרפה־עסען איז א געוועהנליכע אידישע זאך — דער דאזיגער שליח צבור פאר גאָט האט זיך גאנץ קנאפּ אויסגעמאכט פון דער אונאויפמערקזאמקייט פון זיין עדה, אבי ער האט אליין גרויס הנאה געהאט פון זיין קול־נגינה, און אין דער טומעלדיגער, קהל'דיגער.

II.

ליעבע

ליעבע. ניט בין אדם לחורו, נאר — בין אדם לחוה.

ליעבע צווישען מענש און מענש אין צייט פון קריעג?...

ניט קיין ליעבע, נאר שנאה. שנאה, די חיה'דיגסטע, די בעסטיא־לישסטע, וואס די בייזעסטע, קראנקסטע מענשליכע פאנטאזיע קאן זיך גאר ניט פארשטעלען. אז אוממענשליכע—און אפשר טאקע א מענשליכע? — פיינדשאפט, א גיפטיגקייט, וואס האט אין איהר הנאה־פארשאפענים דערגרייכט ביז צו יענער בלייכער, לייכט־פארשווינדענדיגער ליניע, וואס איז די זיך־גרינג־אפווישענדיגע גרעניץ צווישען געשלעכטליכער ליעבע און געשלעכטליכער שנאה.

די מלחמה האט ארויסגעבראכט און אקצענטירט דעם קריגערישען מיסטרויען און פיינדשאפט צו דעם מיט־מענשען, וואס איז צו אלע צייטען—אפילו „פרידליכע" — פארהוילען אין דער מענשליכער טיף. ביי וועמען ביז א גרעסערען, און ביי וועמען ביז א קלענערען גראד, נאר איצ־טער, אין דער צייט פון'ם אפענעם קריעג, איז די שנאה פון מענ־שען צו מענשען ביז א פאראקסיזם דערגאנגען, און מענשען האבען אין דער גיפטיגקייט א סאדיסטישע הנאה אנגעהויבען געפינען.

וואס עס איז פארגעקומען אויפ'ן שלאכטפעלד, די אומבאשרייבליכע גרוילען, וואס די דורכשניטליכע זעלנערישע נשמה האט דורכגעמאכט, וועט שוין קיינמאל ניט באקאנט ווערען. שוין דערפאר אליין, וואס די איבערלעבונגען, פון אזא אומגעוועהנליכער, ביז־אהער נאך ניט געזעהע־נער גרויס, קאנען מיט בלויז גרויסע שוועריגקייטען אין ווערטער אנגע־קליידט ווערען. און אויך דאן בלייבט ביי דעם דערצעהלער דער ביטערער

געוואָרען. נאָר ג ע ב ע ט ע ן האָבען זיי ווי איינפאַכע, אמת'ע מענשען בעטען גאָט, א ו י ס ג ע ז ו נ ג ע ן האָבען זיי זייערע תפלה־געפיהלען אין זייערער אייגענער שפּראַך...

און איך — מיך האָט מען איינגעלאַדען מיט אזא איידעלקייט — אפשר יאָ און אפשר ניט געוואוסט, אז איך בין א איד — אויבענאָן. נאָר געבליבען בין איך אין דער זייט מיט'ן געבעט־בוך אין האַנט. איך האָב אי תפלה געטאָן געוואָלט, אי עס איז מיר ניט אנגעשטאַנען. ווי אז עקר, וועלכער קומט צו זיין שכן אין הויז אריין, און מיט א טרויער אין האַרצען און א פאַרדראָס פאַר זיין ניט־פאַרגינערישקייט, מוז ער העפ־ליך צושמייכלען, ווען דער שכן לויבט פאַר איהם זיינע קינדער — אזוי בין איך שווייגענדיג ביי דער זייט געזעסען, און דערביי אז א פּקורסישען געדאַנק געטראַכט:

— ביי אונז, אז מען דאַווענט שוין, פאַרוואָס זאָל מען עס ניט טאָן אין א פאַרשטענדליכער שפּראַך, און טאַקע ב ע ט ע ן גאָט, ניט טומ־לען בלויז צו איהם זאָגען, וואָס מען ווייס אליין ניט וואָס זיי באַדייטען?

שוין בעסער זיינען די טעמפּעל־אידען.

און מיט א טרויעריגער פרייד, האָט זיך מיר די זונטאָג־ליכטיגקייט פאַר די אויגען געטראַגען...

נאָר?

צוליעב וואָס? — די, וואָס ז ע ה ע ן, ווייסען עס שוין בּרור כלל פון לאַנג, און די, וואָס זעהען ניט...

מיט זיך אין דער טרענטש־קאַנורע צוגענומען. און אלעמאל, ווען ער פלעגט נאר האָבען א פרייע מינוט, פלעגט ער געדולדיג מיט׳ן מעסער דאס שטינקעדיגע, פארווערימטע און בלוי־פוילענדיגע פלייש פון די שטי־וועל אויסקאלופען, ביזקעל, אין איינעם א ליכטיגען טאג, האט ער זיי שוין געקאנט אויף זיינע אייגענע פיס אנמעסטען. און ווי א קינד זיך פון גליק דערביי צושמייכעלט.

א מעשה מיט אן אנדער סאלדאט וואס האט א דייטשען קאמעראד געפאנגען גענומען. האט ער איהם אויפ׳ן וועג צו די הויפט־קווארטירען אלע קעשענעס אויסגעליידיגט. געפונען בלויז א שעהנעם היימישען מעסערל און א טואלעט־שפיגעלע. לויט די מיליטערישע אוסטאַווען אין הפנים ניט ערלויבט צו אויסבייטלען א געפאנגענעם. האט ער זיך מורא געהאט, אז דער געפאנגענער זאל זיך אויף איהם פאר די העכערע אפי־צערען ניט באקלאגען. און מען וועט נאך ביי איהם דאס מעסערל מיט׳ן שפיגעלע צוריק צונעמען. נא, מיט איין לעבען ווייניגער — ער האט איהם דעם באגנעט אין ברוסט אריינגעשטעקט — „און אלץ איז שוין געווען אלל־רייט“.

נאר?

דאס איז אויפ׳ן שלאכט־פעלד, וואו מען קאן נאך א זכות געפינען.

און אין דער היים, צווישען די איבערגעבליבענע?

באלד נאך אמעריקא׳ס אריינטרעטען אין דעם וועלטליכען קריג, האט זי דא אויפגעהויבען א וואקכאנאליע פון שנאה און פון פרעמדענ־פארפאלגונגען. צו וועלכע עס איז ניט צו געפינען קיין גלייכען אין די איי־ראפעאישע לענדער. און אין אייראפא, דארפט איהר וויסען זיין, האט מען זיך מיט „פרעמדע“ אויך ניט אויף די הענט ארומגעטראגען.

מען האט אנגעהויבען רודף זיין די „דייטשען“. און די פרעמדע איבערהויפט. די „פרעמדע“ פרעסע און די „פרעמדע“ שפראכען — אסור אויב איך וויס, פארוואס ענגליש איז עס ניט קיין פרעמדע שפראך אין אמעריקא? — אין ניו־יארק האט די באארד אוו עדיוקיישאן אויפ־געהערט צו געבען לעקטשורס אין פרעמדע שפראכען, לעקטשורס, וועמעס צוועק עס איז אייגענטליך געווען צו אמעריקאניזירען די „פרעמדע“.

אנטוישטער נאָכגעפיהל, אז די ווערטער זענען אזו יבלייך און פארבלאז אין פארגלייכעניש מיט דאס, וואס ער האט איבערגעלעבט. אז ער וואלט שוין גלייכער געטאן, ווען ער וואלט געשוויגען.

זיי, די איבערלעבונגען קאנען מיט שווערינקייטען איבערגעגעבען ווערען אפילו דורכ'ן קינסטלער, וואס האט די מתנה פון ארטיקולאציע, בפרט נאך דורך דעם דורכשניטליכען, געוועהנליכען מענש, וועלכער איז אין דעם פרט א שטומע חיה.

דאס, וואס איז ביז אהער איבערגעגעבען געווארען אין די פארשידענע מלחמה־ביכער — און עס איז געווען א גאנצע פארפלייצונג פון אזעלכע ביכער, ווייל די פראפעסיאנעלע „שרייבער" האבען זיך ווי ראבען אויף די טויטע קערפערס ארויפגעכאפט, און אלין צו געלט געמאכט — איז, מיט א דריי־פיער אויסנאמען בלויז, פאלש און טענדענציעז. די מייסטע שרייבער האבען געהאט די — דערקענבארע אדער ניט דער־קענבארע—כונה צו גלאריפיצירען דאס, וואס מען מוז צוגעבען, נויטיגט זיך זעהר און זעהר שטארק אין גלאריפיקאציע.

א שטיק צייט האב איך מיך געפונען אין באראקס צוזאמען מיט א גאנצע קאמפאניע פארוואונדעטע סאלדאטען, וואס האבען זיך דא גע־היילט, און געווארט מען זאל זיי אפשיקען אהיים. אין די רעגענדיגע טעג און אין די אבענדען פלעגען זיי, אין פריידען און א לייכטזיניג־גלייכגילטיגען טאן — אפשר און אנגעצויגענעם בלויז, ווי עס איז נא־טירליך פאר א מענשען, וואס האט אמת־טיפע איבערלעבונגען דורכגע־מאכט, און ציטערט אינערליך איבער זיי, און, אין זיין סענסיטיוויטעט, וויל זעהר ניט, אז מען זאל איהם באטראכטען פאר ווייך און סענטי־מענטאל — איבערגעבען פארשידענע עפיזאדען פון זייער טרענטש־לעבען.

א מעשה מיט א סאלדאט, וואס האט אין אן איינגענומענעם טרענטש א טויטען דייטשען אפיציר געפונען, מיט שעהנע לאקירטע שטיוועל אויף די פיס. האבען זיך איהם, דעם לעבעדיגען, די שטיוועל פארגליסט. האט ער זיי געפרואווט ארונטערציהען, ניט געקענט, ווייל דעם טויטען'ס פיס, אויפגעשוואלענע זענען גרויס און שטייף געווארען. האט ער מיט'ן טרענטש־מעסער די פיס איהם אפגעשניטען, און די באשטיוועלטע פיס

טאָג, זונטאג, דער אַנהויב פונ'ם קריסטליכען פסח, איז געווען א ליכטיגער און א וואַרימער, — א פסח'דיגער.

מיר, מיין חבר און איך, זענען אריינגעגאנגען אין א קירך, ביי־וואוינען דעם גאָטעס־דיענסט, און דער עיקר הערען דעם ארגעל שפּילען די פּאסיאָנס־מוזיק. געזוכט האָבען מיר א קאַטוילישע קירך, ווייל דאָרטען איז דער פסח'דיגער גאָטעס־דינסט דער שעהנסטער און דער איינדרוס־פולסטער, נאָר אזא איז ניט געווען אין דער נאכבארשאפט, זענען מיר אריין אין אן עפּיסקאָפּאלישער קירך, וואָס איז כמעט עהנליך אויף דער קאַטוילישער.

די לופט איז געווען שטיל און ווירציג. אָנגעזאפּט שווער מיט'ן איינ־שכור'נדיגען ריח פונ'ם ווייערך, וואָס איז געברענט געוואָרען אין די לעמפּלעך אויף דער בימה. דורך די שווערע געמאָלענע פענסטער, האָבען זיך אריינגעבראָכען זונען־זיילען, פארשיידען־געפארבטע. די מתפללים האָבען געהאַט בלומען אין זייערע לאַצען. עס האָט זיך אין די אויגען געוואָרפען א ווייסקייט. די קינדער, יונגע אינגלעך און מיידלעך, זענען געווען אנגעטאָן אין ווייס. דער כאָר — אין ווייסען. דער גלח — אין א ווייסער ריאַסע, און די גאנצע בימה איז געווען איינגעטונקט אין בלומען, בלומען אין הויכע גלעזערנע וואזען, ליליען שלאַנק־דינע און ווייס־בלייכע, דער סימבאָל פון מיידעלשקייט און אונשולדיגקייט.

ווייסקייט און בלומען.

עס איז געווען פּאסכאַ. „יעזוס איז אויפגעשטאַנען. מיט זיין בלוט האָט ער אונזערע זינד, די ערדליכע, אויסגעלייזט“. דער ארגעל האָט געשפּילט פּאססיאָנס־מוזיק. ליידען וואס לייזען אויס מענשען, און מאַכען איהם נאָהענט צו גאָט. די לופט איז אנגעפילט געווען מיט שטילער מחילה...

נאָר דאָ איז דער „מיניסטער“ ארויפגעגאנגען אויף דער בימה פאַר זיין פריידיגט. ער האָט געדארפט דרש'ענען מעניגא דיומא — „וועגען פּאסכע, קריסטוס'עס תחית המתים און פארגעבונג“. דאָס איז געווען דער נאָמען פון דעם פריידיגט. א ווײַלע האָט ער גערעדט מיט פּאטאָס אין דעם באַקאַנטען נוסח. נאָר — ווי האָט ער עס געקענט ניט ארויס־צייגען זיין פּאַטריאָטיזם? האָט ער אָנגעהויבען רעדען וועגען „דעם ערנס־

איינער האָט דעם אַנדערען חושד געווען, פאַרדעכטיגט, נאָכגעשפּיאָנעוועט. איינער האָט דעם אַנדערן געוואָלט אריבערשטייגען אין דער שנאה וואָס מען פלעגט — אויף א „פרידליכען אופן—ארויסווייזען צום „שונא" אין דער היים. מען האָט זיך געכלוניעט און געטרונקען, דאָ אין פיינדשאַפט און אין גיפט, דער פרעזידענט האָט אַזש געדאַרפט בעטען זיך און ווארנען, אַז מען זאָל צו עקסצעסען ניט קומען. אין אייראָפּא — צווישען די „פאַרבינדעטע", אין ענגלאַנד און אין פראַנקרייך — האָט מען זיך אַזש אָנגעהויבען שרעקען און זאָרגען זיך איבער דעם שוין צו־אינטענסיווער באַוועגונג פאַר דעמאָקראַטיע. וואָס האָט זיך ביי אונז אין לאַנד אָנגעהויבען.

איך וויל מיך דאָ וועגען דעם ניט פאַרשפּרייטען. די, וואָס ווילען האָבען, כאָטש א בלייכען באַגריף, וועגען מענשען־ליעבע אין דער צייט פון מלחמה, זאָלען זיי איבערלייענען דזשאָרדזש קריעל'ס אַרטיקעל אין „עוורי באַדי'ס מעגעזין" פאַר'ן מאָנאַט אַפּריל, 1919. דער אַרטיקעל איז געשריבען ניט פון א סאָציאַליסט, ניט פון א ראַדיקאַל, נאָר פון א רעגירונגס־באַאַמטען, דעם טשערמאַן פון דער קאָמיטע אָן פּאַבליק אינפאָרמיישאָן. א קאָמיטע וועלכע איז ספּעציעל געגרינדעט געוואָרען פאַר דעם צוועק צו פאַרשפּרייטען פּאַטריאָטיזם, און דערווייזען אַמעריקאַ'ס גערעכטע אורזאַכען אין אַנשליסענדיג זיך אין דעם קריעג. דער אַרטיקעל, איהר פאַרשטעהט שוין אַליין, איז זיכער א געמעסיגטער, נאָר — ער איז גענוג.

קריעג און מענשענליעבע.

איך וועל עס ניט פאַרגעסען.

עס איז געווען אין דער צייט פון די אוניווערסיטעטס וואַקאַנציעס צוליב'ן איסטער־יום־טוב, איך בין נאָך דאַן קיין סאָלדאַט ניט געווען. איך בין איינגעלאַדען געוואָרען פון מיינעם א פריינט, א שוהל־חבר, צו זיי אַהיים אויף פּסח. די לעצטע טעג פונ'ם אידישען פּסח זענען גראָד אויסגעפאַלען צוזאַמען מיט די ערשטע פונ'ם קריסטליכען.

עס איז געווען פריהלינג. א שטילע, שעהנע שטאָט אין דער מיטעל־וועסט, איינגעטונקט אין זיך פונאַנדערבליהענדיגע גערטנער. און דער

א יאוש'דיגער, מיט תמיד'יגע געדאַנקען וועגען אונטערגעהן — האָב איך מיר מיינע האָפנונגען.

נאָר וואָס שפּעטער וועט זיין, וועט מען שוין זעהן. מיר, אדער אנ־דערע. נאָר איצטער...

מאוס'דיגקייט, אומריינקייט, צופוילטקייט. עס איז דאָ בלויז א שוואַכע טרייסט: פון דעם שטיקענדיגען, עפּוש'דיגען הנאָי וואַקסט דאָך תמיד אין פריהלינג א ניי לעבען אַרויס.

וואויל איז צו די גלויביגע.

נאָר איצט:

די געשלעכטליכע עטיק איז פארשוואונדען, צוזאַמען מיט די איבע־ריגע מינים עטיק. א צולאָזענע אומריינקייט, ווי דער געשטאַנק פון די שלאַכט־פעלדער־פּגרים, האָט פאַרנומען איהר פּלאַץ.

עס האָבען זיך פונאַנדערגעשפּילט די פארבאָרגענסטע ליידענשאַפּ־טען און די אומריינסטע בלוטען. דער געשלעכטליכער הפקר־פייער, וואָס טליהעט פון נאַטור־אויס אין.ם מענשען, באַהאַלטען און ראַפינירט בלויז ביי די „העכערע" און אנטוויקעלטערע ברואים, האָט זיך אין א פאַר־צעהרענדיגען תאוה־פלאַם פונאַנדערגעפלאַקערט, און דער רויך און טשאַד האָבען אלעמען אין די אויגען געשלאָגען.

אין די צייטונגען פלעגט זיך פון צייט צו צייט דורכ'גנב'ענען — ווייל א גאַנץ קנאַפּען באַגריף האָט איינער געקאָנט קריגען דורך זיי וועגען דעם אמת'דיגען צושטאַנד פונ'ם לעבען, דערהויפּט פונ'ם אדם וחוה־לעבען, אין די מלחמה־לענדער — נאָר פון צייט צו צייט פלעגט איהר לעזען אַן ארטיקעל וועגען דער אָפּשוואַכונג פון דער געשלעכטליכער צניעות ביי די פרויען — וועגען די מענער, די סאָלדאַטען, איז א „באַ־זונדער זאַך — וועגען די פיעלע „ממזרים" און „מלחמה־כלות" — וואָס דאָס איז געווען די מינדסטע און אומשולדיגסטע פאָרם פון דער געשלעכט־ליכער אויסגעצאַמטקייט — און די רעגירונג האָט שוין געמוזט הייליגען און סאַנקציאָנירען די לעצטע.

אין די קאַבאַרעטען פון א ספק'דיגער רעפּוטאַציע, אין די טשאַפּ־סיואַי פלעצער און אין די געוויסע „סיידער־רומס", האָט מען עס געקאָנט זעהען. מילא, מענער, אין זיי האָט זיך געפּיהלט א דוחק. אָבער פרויען...

טען מאמענט וואס אונזער לאַנד לעבט איצטער דורך".

אין א ווײלע ארום איז מיר געוואָרען הייס און ענג אין האַלז. דער קאפּ האט מיר געברענט. עס האָט מיך אָנגעהויבען שטיקען. אין דער געווירצטער לופט פון דער קירך האָט אָנגעהויבען זידען א ריטשקעלע גיפטיגער שנאה... ביסלעכווייז האָט עס אָנגעהויבען קיפּיען און קאָכען עס איז געוואקסען — — — עס איז געוואקסען — — —

אפּנים אז לופט האָט אין דער קירך אָנגעהויבען אויספּעהלען. די וועקסענע ליכט־פלעמלעך האָבען זיך געהאַלטען ביים אויסלעשען. די בלייך־ווייסע ליליען האָבען זיך אָנגעהויבען איינקאָרטשען.

איך בין ארויסגעלאָפען אין מיטען. עס האָט מיר געפעהלט לופט.

נאָר ניט וועגען ליעבע צווישען מענש און מענש וויל איך דאָ ריידען. איך וויל דאָ ריידען וועגען די מאָן־ און פרוי־ באַציהונגען אין דער מלחמה צייט.

עס וואָלט געווים געווען אינטערעסאַנט, ווען איינער באַטראַכט די דאָזיגע פראַגע פון א וויסענשאַפטליכען־פיזאָלאָגישען אדער פּסיכאָלאָגישען ווינקעל, ווייל ליעבע וועלכע איז אפילו אין פרידליכע צייטען א קאמף צווישען דיביידע געשלעכטער, ווערט זיכער ביאָלאָגיש באַאיינפלוסט און איבערגעביטען אין צייט פון קריעג.

איך פארנעם מיך דאָ בלויז מיט א קאָנסטאַטירונג פון עטליכע געזעלשאַפטליכע ערשיינונגען.

די מלחמה איז געפיהרט געוואָרען מיט'ן אָנגעגעבענעם צוועק צו פאַרבעסערען און פארשעהנערען די וועלט. מאַכען זי זיכערער און ריינער. איך ווייס ניט, צי די וועלט ווועט ווערען א שעהנערע און א ריינערע. א באַשטעטיגונג אויף איינעמס נביאות וועט נאָך יעדענפאלס אזוי שנעל ניט אָנקומען. און איך, פון מיין זייט, האָב מיר אמאָל מיינע ספקות. און אמאָל — אין די ליכטיגערע מינוטען, וואָס זענען א פּסיכאָלאָגישער ארויסוואוקס פון די טונקעלע; עס איז שווער איינעם צו לעבען

קונסט־פארמעז — אזוי ווי דער אקאָרשט פארענדיגטער (?) קריעג האט צו זיך קיין גלייכעז ניט איז דער מענשליכער היסטאריע. שפּעטער, ווען די וועלט וועט זיך איינשטעלען — און זי וועט זיך דאַך איינשטעלען אויף א ווייל, אויב זי וועט ניט אונטערגעהן — וועט זיך מסתמא שוין געפינען איינער, וואס וועט שוין וועגען דעם א גרויס ווערק אָנשרייבען.

די רעגירונג האט געצוואונגען אלע פארהייראטע סאלדאטען, זיי זאָלען שיקען אהיים צו זייערע פרויען אן „עלאָוענס" א געוויסע סומע מאָנאטליכען אויסהאלט, דאס האט געדארפט פארמיידען אָרימקייט אין דער היים, וואס וואלט געקאנט פיהרען צו א געצוואונגענער געשלעכטלי־כער אויסגעלאסענקייט.

עס האט ווייניג געהאָלפען.

איך האב מיך אנגעהערט און אנגעזעהען א היפּש ביסעל איבער די דאָזיגע זאכען. נאר איך ווייס ניט וואס צו דערצעהלען, פאר קיין סך איז קיין פּלאץ ניטא, און איך ריזיקיר, אז דאס וואס איך וועל אויס־קלייבען, זאָל גראד ניט זיין אזוי כאראקטעריסטיש פון דעם, וואס איז פארגעקומען.

און אפשר איז דאס גאר א געוועהנליכע מעשה.

אבער, אין אונגעוועהנליכע צייטען, וואלטען אפשר קיין „געוועהנ־ליכע מעשיות" ניט געדארפט זיך פארלויפען?

א מעשה מיט א מאטראָז.

דער מאטראָז האט געדינט אויף א שיף. א יונגער מאטראָז, ערשט חתונה געהאט. ער האט די ווייב שטארק ליעב געהאט, און זי איהם נאך מעהר. ער פלעגט איהר כמעט טעגליך בריעף שיקען, און אזוי אפט פון איהרעווארימע ענטפערס קריגען. „זי בייענקט נאך איהם. זי קאָן אהן איהם ניט אויסקומען. א, ווען וועט זיך שוין די אומגליקליכע מלחמה ענדיגען? עס איז אזוי שווער אהן איהם אויסקומען".

„אויסקומען" האט דאַ, פארשטעהט זיך, ניט געמיינט איז אן עקאָ־נאָמישען זין, ווייל ער פלעגט איהר מאָנאטליך צושיקען כמעט דאס גאנצע געלט וואס ער פלעגט קריגען, פּלוס דער רעגירונגס־סובסידיע. נאר —

צוזאמען מיט נאך גאר יונגינקע מיידלער האט מען דארט געקאנט זעהען עלטערע פרויען, אין די פערציגער, פרויען־מאמעס, ביי וועמען א מאן מיט א פּאר דערוואקסענע זיהן זענען פיליכט אין שלאכט אוועק.

די מענער האבען זיך צוהולטייסטעוועט. אין דער אמת'ן, ווער וועט זיך עס פיהלען צו דעליקאט מיט אזעלכע קליינינקייטען. ווען א מעגליכער טויט שטעהט איינעם פאר! און איידער מען וועט פיליכט אויף אייביג פארשווינדען, טא זאל מען כאטש אויספּרובירען אלייז אלע סארטען תאוה'דיגע פארגניגענס! א סך סאלדאטען זענען געקומען אין די קעמפּס מיט ווענערישע קראנקהייטען, וועלכע זיי האבען געקראגען אויף די לעצטע פּאר וואכען, פאר'ן געהן אין קעמפּ אריין.

און די פרויען. עס זענען אלעמאל דא מעהר פרויען ווי מענער. און דא — עס זענען שוין מיליאנען מאנסבילען אויסגע'הרג'עט געווארען. און עטליכע מאל אזוי פיעל געווארען קאליקעס און בעלי־מומ'ס, ווער ווייס, ווי לאנג דער קריעג קאן נאך אנהאלטען. די פארפלייצונג שיינט צו ווערען אלץ גרעסער. די געליעבטע געהען אוועק, איצטער זענען מיר נאך יונג און שעהן. שפּעטער וועלען מיר ווערען אלט און מאוס. אונזערע געליעבטע, אונזערע מאנען, וועלען אדער גארניט קומען, אדער צוריק־קעהרען זיך פארקריפּעלטע. ווער ווייס...

און סתם, אז אזויפיעל גדרים זענען שוין געבראכען געווארען אין דער וועלט, און אזויפיעל צוימען האלטען אין געבראכען ווערען. — איז נאך איינער! דער א סך מאל אומבאַזיגבארער און קריינקליכער — אפשר נארמאל־געזונטער? — חשק צו פריצות און דאס ארונטער ווארפען פון אלערליי יאכען, איז איצט אומבאַזיגבאַרער געווארען. די ווילדקייט, די הפקרות און די חיות'דיגקייט וואס ארום־און־ארום איז אין בלוט אריין. און די פרויען, אפילו אין פרידליכע צייטען, זענען דאך אלעמאל אונ־טערגעווארפען צו עקסטרעמען, סיי אין ליעבע, און סיי אין שנאה.

האט זיך אנגעהויבען אזא וואקכאַנאַליע און אזא געשלעכטליכע הינטישקייט, וואס דוכט זיך, האט צו זיך קיין גלייכען ניט אין דער מענש־ליכער געשיכטע, ניט אפילו די צולאזענקייט, וואס פאר דעם אונטערגאנג פון דער רוימישער אימפּעריע — די לעצטע איז דאך כאטש געווען פארשלייערט מיט עסטעטישע וואלען און באהויכט מיט שעהנע

פוןביידען, און האָט זיי ביידען אַזוי שטאַרק ליעב!

דער יונגער מאַטראָז האָט אויף אַ ווײַלע זיין קאָפּ אַנגעבויגען. אויף גיך האָט ער גענומען זיין נאָך ניט־אויסגעפּאַקעוועטען טשעמאָדאַנטשיק. און פון שטוב ארויס, און אוועק.

אין דעם בריעף, וואָס איך האָב מיט אַ שטיק צייט שפּעטער פון איהם געקראָגען, שרייבט ער:

— „....און איך וועל שוין מעהר פון׳ם ים צוריק ניט קומען"...

און די סאָלדאַטען.

די פאַרהייראַטע, אָדער די וואָס האָבען אַ כלה, צי אַ „מיידעל" הינטער איבערגעלאָזען, האָבען דאָך אַלעמאָל געהאַט דאָס ווערימעל פון צווייפעל, גליהענדיג אין הארצען: „אפשר? אפשר? בשעת איך פינסטער מיך דאָ, אָפּגעזונדערט פון דער וועלט, און איך טו מיין חלק אין מאַכען אַ שעהנערע און אַ „דעמאָקראַטישערע" וועלט — ווער ווייס, וואָס זיי טוען דאָרט?

לאָזען זיי זיך דאָרטען אָפּטמאָל ניט טרייסטען?...

האָט מען געמוזט דעם וועהטאָג פאַר׳שכור׳ען. און, ווי אויף צו להכעיס, האָטמען נאָך געמוזט אריבערשטייגען די „זינד" פון די אייגענע און געליעבטע, וואָס זענען אפשר גאָר ניט באַגאַנגען געוואָרען. איז דאָך דער וועהטאָג געווען אַ דאָפּעלטער, האָט מען נאָך מעהר געדאַרפט איהם פאַרטומלען...

און די איבעריגע סאָלדאַטען — זיי האָבען זיך צוהוליעט פאַר דער תליה! צו וואָס איינצעלהייטען? — גאַרניט איז צו גוט געווען. און גאַרניט איז צו שלעכט געווען. וואָס גרעסער די עולה — אַלץ שאַרפער דער פאַרגניגען און אַלץ פולשטענדיגער די צופרידענשטעלונג.

— און אז מען טוט אונז עולות?... מיר וועלען זיך שוין פאַר אַלץ אָפּרעכענען...

און די צייט האָבען בייזליך געקריצט.

און אין פראַנקרייך.

ווי אַזוי די זיגער האָבען זיך באַגאַנגען מיט די באַזיגטע, מיט די פרויען — וועגען דעם דאַרף מען ניט ריידען. מען ק ע ן ניט ריידען.

אהן זיין ליעבע. און איהם איז געווען אזוי ווארים דארטען אויפ'ן ים!...
א בריעף איהרער פלעגט איהם א ליכטיגקייט אין די אויגען ארייננשיינען.

זייער ליעבע איז נאך פארשטארקט געווארען דורך דער ווייטקייט און דורך דעם, וואס ס'איז געווען אקארשט נאך דער חתונה.

א היים האט ער געקאנט קומען זעלטען. זייער שיף האט זיך געפונען ווייט אויף די „הויכע ים'ען". נאר אט מאַכט זיך, אז צוליעב עפעס א רעגירונגס־שליחות ווערט זייער שיף געשיקט צו די אמעריקאנער ברעגען.

דער מאַטראָז ציטערט דעם גאַנצען טאג פון פרייד.

ער לאָזט זי וויסען וועגען זיין אַנקומען דורך א בריעף.

דאס שיף איז אנגעקומען. ער האָט גענומען א צוג. אויף גיך געקומען אהיים, אין דעם פארשטאדט פון א גרעסערער שטאדט. ער געהט אריין אין שטוב. דארטען איז קיינער ניטאָ. די שכנים גיבען איהם צו וויסען, אז די פרוי, מאַכענדיג גרויסע הכנות, פאר זיין אַנקומען, איז אוועק אין מארק איינקויפען פארשידענע פּאַטראַוועס.

און אז זי זאַמט זיך, הויבט ער אַן ארומגעהן אין פריידיגער אומגעדולד איבער דער שטוב און מיט ליעבע באַטאַפּען די זאכען. ער עפענט א שופלאַד, דארט ליגט א פעקעל־בריעף, מיט א ראָזען העמדעל ארומגעוויקעלט. ראָזע פּאַפּיר. דאס זענען עס זיינע בריעף. ווי פאַרזיכטיג און מיט גרוים ליעבע זי קלייבט זיי!

ער הויבט זיי אַן לייענען.

„ליעבע פרוי..."

אלע אזוי הויבען זיי זיך אן. „ליעבע טייערע פרוי..." אבער דאס איז דאך ניט זיין כתב! מיט א פאַרכאַפּטען אָטעם לייענט ער איינעם נאך דעם אנדערן. דארטען רעדט זיך עפּעס וועגען מאַנאַטליכע טשעקס. ער לעזט און לעזט.

ביסלאַכווייז ווערט איהם קלאָר:

זיין פרוי, באלד ווי ער איז אפּגעפאַהרען אפּנים, האט חתונה געהאט מיט נאך איינעם. איהר איז געווען אזוי אומעטיג! צו וויים זי דען, ווען איהר טייבעלע וועט צו איהר צוריקקומען? — דערווייל איז יענער, דער צווייטער, אויך אוועק אין דער ארמיי. ביידע שיקען איהר מאָנאַטליכען אויסהאַלט. איינער וויים ניט פון דעם אנדערן. נאר זי — זי וויים

דאָ, מעהר ווי אומעטום, טרעפט עס אז די מיליטערישע דיסציפּ־לין ווערט געבראָכען.

אַט אזוי שטעהט מען דורך אבענדען, דורך נעכט, דורך רעגען, דורך שטילקייט.

אין פראנקרייך — זיכער איז עס דאָסזעלבע אין אַלע אנדערע לענ־דער, וואס זענען באַריהרט געוואָרען פון'ם קריעג, נאָר אין פראנקרייך האָבען זיך דאָך די גרעסטע אַרמייען, פון ביידע צדדים, קאָנצענטרירט — הערשט איצט א גרויסע אויסגעלאַסענהייט, דערהויפּט הינטער די „ליינס". פארשטעהט זיך, אז די סאָלדאַטען שפּילען דאָ א וויכטיגען פאַקטאָר. ווענערישע קראַנקהייטען זענען פארשפּרייט אין אַן אומגלויב־ליכער מאָס. פון איינעם א רעגימענט, וואס איז שוין צוריק אהיים געקו־מען, זענען גאַנצע זיבען הונדערט סאָלדאַטען אין פראנקרייך איבערגעלאַ־זען געוואָרען. זיי זיצען ארעסטירט און אָפּגעזונדערט אין א „גאַרד הויז". ביז וואַנען עס וועט מעגליך זיין זיי אויסהיילען פון זייער קראַנקהייט. פון וועלכע א גאַנץ גרויסער פּראָצענט איז ניט צום אויסהיילען.

וועגען דעם שרייבט מען ניט. דאָ איז ניטאָ קיין „רוהם". דאס איז איינע פון די טונקעלע זייטען — וויפיל זענען עס דאָ ליכטיגע זייטען? — פון'ם קריעג, וועלכע ווערט פון'ם זייטיגען אויג געהאַלטען אין פאַר־הוילעניש און איז דער געשיכטע ווערט דאָך זיכער וועגען דעם ניט דער־צעהלט...

די געשלעכטליכע אויסגעלאַסענהייט און אונצוכט, האט זיך דאַרטען פארשפּרייט אונגעהייער. נאָך גאָר יונגע מיידלעך, פון 13—14 יאהר, זענען אנגעשטעקט מיט די מיאוס'ע קראַנקהייטען. פאַר א צוויי־דריי־פיער פראַנק קריגט איהר זייער ליעבע.

עס פארשטעהט זיך, אז אין א סך פעלען זענען אויך דאָ הונגער־מאָטיווען. אָבער ביי גאָר א סך — געשלעכטליכע קוריאָזיטעט, וואס איז קריינקליך צורייצט געוואָרען, אלס א רעזולטאַט פון'ם טיפען קריעג.

די קליינע מיידלעך איבערהויפּט פלעגען די סאָלדאַטען רייסען ביי די פּאָלעס. מיין חבר דערצעהלט מיר:

— ער איז געשטאַנען אויף א פּאָסטען. עס האט גערעגענט — א

אונמעגליך. א באַשרייבונג וועגען דעם, וואַס דאַרטען איז פאַרגעקומען, וואַלט זיין אזוי בלייך. עס זיינען דאַ אזעלכע פּאַסירונגען, וועלכע זיינען צו גרויס מען זאָל זיי קענען איבערגעבען. עס וואַלט זיך באַקומען א צייטונגס־באַריכט, פון וועלכען מען וואַלט קיין אַהנונג ניט באַקומען וועגען דער שאַנדע און דעם גרויל. א ל ץ. וואַס אייער פאַנטאַזיע זאָל אייך ניט אָפּמאָלען — און מאַגט איהר זיין דער באַזיצער פון א קראַנק־צוהיצטער פאַנטאַזיע — וועט זיין שוואַד, בלייך קעגען דעם וואָס איז אין דער ווירקליכקייט פאַרגעקומען.

וועלען מיר דאַריבער נעמען דאָס אייגענע היימישע לאַנד. דאַרטען זענען די באַציהונגען געווען „נאָרמאַלער“ און מענשליכער, און עס לאָזט זיך דאַריבער באַשרייבען און כאָטש א קנאַפּען באַגריף וועגען זיי קריגען.

עס האָט מיר דערצעהלט מיין פריינד, א סאָלדאַט א צוריקגעקומע־נער, מיט וועמען איך פלעג אבענדען גאַנצע אין די באַראַקען פאַרברייג־גען:

— אבענד. טונקעל אדער ליכטיג. שעהן אדער רעגענדיג. א וואַ־סער־רעגען אדער א פייער־רעגען. הימעל־בלוי, אדער בליי. ווען די סאָל־דאַטען געפינען זיך אין די ערהאָלונג־קעמפּס, א שטיקעל מהלך הינטער די טרענטשעס, וואו זיי רוהען זיך אויס נאָך אן ערשט דורכגעקומענער שלאַכט, אדער גרייטען זיך צו צום ווייטערדיגען געשלעג.

אין אבענד הויבען זיך אָן ציהען איינציגע, פּאַרלעך, קופּקעס, גרופּען, שערענגעס, מחנות סאָלדאַטען, זיי ציהען זיך צום נאָהענסטען דאָרף, שטאָדט און ישוב. מען געהט אין זוכעניש נאָך ליעבע.

מען קומט אָן צום פּלאַץ. א הויז — א קליינס, פון צוויי עטאַזשען. א סך מאָל רואינירט און חרוב געוואָרען דורך באָמבעס און שראַפּנעל. סאָלדאַטען — א סך. מיידלעך צו ווייניג. אמאָל בלויז — צוויי־דריי. וואַרט מען שעה־ווייז אויף נעקסט. מען שטעלט זיך אויס אין „ליין“, אין רייע. עס הויבט אָן פליוכען אמאָל א רעגען — שטעלט מען אָן די קאָלנערס. מען קוקט ניט פאַרגינעריש און חיה׳דיג ווי אן אַפּיצער געהט אריין אין הויז, ניט אַכטענדיג די „ליין“.

III.

זעמדלעך

ווער וועט זיך עס אויף זיי ארומקוקען, און ווער וועט זייערע נעמען וויסען-עס-איז דערמאנען?

אפשר, אין א פארווארפענעם דערפעל, אין דעם טומעל פון א גרויסער שטאדט, אין א פלוצלונגדיגער נביאות'דיגער מינוט, וואס טיילט זיך ארויס פון'ם טומעל, אין אן אפגעאיינזאמטער שעה, ווען זיך צוקט באוויזען אויף מאנכע בלייכע פנים'ער. און א נשמה וועט א ציטער טאן מיט א ווייטער דערמאנונג. און א הארץ וועט אנהויבען קלאפען אין דער שטיל.

א נר-תמיד, אן אומגעזעהענער צו די היימישע און נאהענטע, וואס זענען אמאל געווען, און זענען שוין ניטא. און ניט מיט זייער ווילען פארשוואונדען. צו די וואס זענען איינגעוועבט געווען אין דעם אייגענעם לעבען, און זענען ווי א שטיק לעבעדיג פלייש-געוועב ארויסגעריסען געווארען, נאר קליינע ווארצעלעך הינטער זיך איבערגעלאזען.

און די ווארצלעך וועלען אויך פארשווינדען, און אין די זעלבינע הערצער וועלען אנדערע, לעבעדיגע — „און עס האט א פארטייל דער לעבעדיגער איבער'ן טויטען" — שטארקערע שפורען ארייננדריקען. נאר דאס איז דאך דער גורל פון אלעמען. איז עס אויך א טרייסט.

כאטש — פאר דער צייט פארגאנגען.

אבער — די וועלט?

די „וועלט", די וואס טומעלט זיך איבער די „העלדען", און בויט זיי — אנסאמבל — טריאומפ-ארקען, מיט אומזיסטע מאהלצייטען זונטאג אבענד, און אפלאדיסמענטען, ווען מען זעהט זיי מארשירענדיג אין ברייטע קאלאנען איבער די גאסען, און אין קינעמאטאגראף. — וואס ווייס די וועלט פון זיי, די פיעלע, די בלוטענדיגע, די זעמדעלעך?

גום רענגען. די ביקס האָט ער געהאַלטען אונטער'ן פאַנטשאַ — אַזאַ סאָרט רעגען־מאַנטעל. — ער דערהערט טריט. ער ווערט אַנגעשטריינגט. פון אויף יענער זייט ווינקעל פון דעם שפּייז־שפּייכלער. וועלכען ער האָט באַוואַכט, צייגט זיך אַ צושוואָומענע פאַררעגענטע פיגור. ער שטעלט אַן די ביקס — „האַלט״, ער וועט שיסען.

דאָס איז געוועזן בלויז אַ מיידעל, אַ קליינע מיידעל פון אַ יאָהר דרייצעהן. זי באַט זיך איהם אַן. צוויי פראַנק. דער סאָלדאַט אַנטזאָגט זיך. אורזאַך—אַן איינפאַכע: פאַר פאַרלאָזען דעם פּאָסטען, אויב מען כאַפּט נאָר, ווערט מען גע'משפּט איז פעלד־געריכט, און אַ טויט־שטראָף איז מעגליך. די מיידעל באַשטעהט. זי וועט עס אַראָנזשירען דאָ אויפ'ן פּלאַץ. דער סאָלדאַט קווינקעלט זיך. די מיידעל, אַלס אַן ענדגילטיגע איבערצייגונג פון איהרע „שעהנקייטען״, הויבט דאָן איינע נאָך די אַנדערע אויף איהרע קליידער:

Cher, regardez mes jambes!

און איך האָב צו זיך געזאָגט, אפשר איז דער פריינד־מאַטראָז גערעכט געוועזן, וואָס ער האָט מיר געשריבען:

—„און איך וועל שוין מעהר פונ'ם ים צוריק ניט קומען״.

און שוין יא באַמערקט, איז דאס בלויז צוליב קאַפּיטאַל שלאַגעז. פאַר׳ן א י י ג ע נ ע ם רוהם. מענשען האָבען זיך באַריהמט גע־מאַכט און אונשטערבליכקייט געוואונען — אויפ׳ן חשבון פון די געשטאָר־בענע — די גע׳הרג׳עטע. ווי געוועהנליך, ווי אַלעמאַל, דורך דער גאַנצער מענשליכער געשיכטע.

נאָר מען דאַרף עס אַלעמאַל איבער׳חזר׳ן — איז עס ניט קיין „ארי־גינעלער“ געדאַנק! — א ל ע מ א ל, אין א ל ע ציימען, א ל ע מענשען וואַלטען עס געדאַרפט וויסען.

ו ו ע ן זיי וואָלטען עס אַלעמאַל געוואוסט!

קעניג אַלבערט.

דער שעהנער. דער איידעלער. דער וואויל־ערצויגענער. דער קיניג־אַריסטאַקראַט.

אייגענטליך — א שוואַכער מענש. איז קיינמאַל ניט באַרימט גע־ווען. קיינמאל, פאר דעם אויסברוך פונ׳ם קריעג, מיט גאַרניט זיך באַ־רימט אדער באַקאַנט געמאַכט. אבער, זאַגען די גרויסע — און אפילו די גרויסע אין דער וועלט פון גייסט און חכמה — סטייטש, א קיניג זאָל זיין אזא איידעל מענש? מיט שעהנע מאַנירען, ווייכ־הערציג, קיינ־מאָל קיין פליג אויף דער וואַנט ניט געטשעפּעט? א קיניג, וואָס איז ניט קיין דעספּאָט, וואַרפט ניט אומזיסט קיין מענשען אין תפיסה — שוין פאַר דעם אַליין קומט איהם דאָך א לויב! ניט פאַר דאָס גוטס, וואָס ער האָט געטאָן — פאַר דאָס שלעכטס, וואָס ער האָט נ י ט געטאָן!

איז קעניג אַלבערט אייגענטליך אפילו ניט גע׳הרג׳עט געוואָרען. איך ווייס קוים אויב ער איז שווער פאַרוואונדעט געוואָרען. און שוואַרץ ברויט און זופּ האָט ער געוויס געהאַט צו זאַט, און קיין ליין דריי־אינטשיגע, קיין „קודדים“, זענען איהם געוויס איבער׳ן לייב ניט גע־קראָכען. נאָר וואָס דען — מען האָט ביי איהם „זיין“ לאַנד צוגענומען.

נו, האָט זיך אָנגעהויבען א סדרה אַלבערט, קיניג פון בעלגיען. האָט מען אַרויסגעגעבען דעם מאָנומענטאַלען — און אַלטען סטיל, משניות׳דיג דאָס הייסט: לדורות — קעניג אַלבערט־בוך. האָבען אין דעם דאָזיגען בוך

מען וועט זיי ניט פארגעסען — מען האט זיי קיינמאל ניט גע־דיינקט. מען האט געררעדט פון א צושוואומענעם „עפּעס“, ווי עס וואלט איין מענש, מיט איין פארלאנג און איין איבערלעבונג געווען, אט די מיליאנען, וואס האבען פאר העכער 4 יאהר אין קויט און בלוט זיך גע־קאטשעט.

די קליינע טראגעדיעלעך — גרויס יעדע איינע באזונדער, ווייל אין א סך פאלען אזוי איינפאכ־מענשליך — די פארגאנגענע לעבענס. יעדע איינע — א וועלט.

קיין אבסטראקט ריידען וועגען דעם וועט ניט געבען קיין קנאפּסטען באגריף וועגען די טאג־טעגליכע טראגעדיעס און חלום און לעבען צו־שטערונגען — און איז דען ניט דער חלום וויכטיגער פאר׳ן לעבען? — וואס זענען פארגעקומען אלס א רעזולטאט פון דער אונגעהויערער מאסען־פארגוואלטיגונג פון מיליאנען באזונדערע און פארשידענארטיגע ווילענס. מען דארף בלויז דערצעהלען און דערצעהלען, קליינע, טאג־טעגליכע פּאַ־סירונגען פון דעם לעבען פונ׳ם סאלדאט, סיי אין די קאזארמעס, און סיי אויפ׳ן שלאכט פעלד.

בארביוס און לאצקא — די צוויי איינציגע מלחמה־קינסטלער — האבען עטוואס די טירעל פון דעם גיהנום געעפענט און אונז באוויזען מענשליכע לעבענס באלויכטען מיט׳ן רויטען בלוט־פייער. און וויפיעל אזוינע בארביוסעס און לאצקאס, מענשען מיט קינסטלערישער ארטיקו־לאציע האבען ניט דערלעבט צו דערצעהלען און צו איבערגעבען דאס. וואס זיי האבען דורכגעליטען? בארביוס און לאצקא — די צוויי דורכ־געלייטערטע זענען דאך אויך ביים שוועל געשטאנען, און בלויז דורך א צופאל אויף ד ע ר זייט געבליבען.

גרויסע מענשען זענען דער׳הרג׳עט געווארען. גרויס מענשען אין עמבריאָן.

מ ע נ ש ע ן זענען דער׳הרג׳עט געווארען — און א ל ע מענשען זענען גרויס, און יעדענס לעבען איז פול מיט אלערליי מעגליכקייטען.

ווער האט זיך אויף זיי אומגעקוקט? ווער האט זיי באמערקט?

מען דאַרף ניט — און מען קען ניט, צוליעב פארשידענע סבות — אינערליכע און אויסערליכע.

טאקע, וואס זענען יחידים אין דעם לויף פון דער וועלט־געשיכטע? וואס פאר א ווערט האבען איינצעלנע, ווען דער וואויל פון דער מענש־הייט — אסור אויב איך וויים געגוי, וואס מען מיינט מיט דעם ווארט — איז אין קאן? אבער די וועלט — די וועלט ווערט דאך א בעסערע!

נ־נא. לאזט מיך צורוה מיט דעם וואויל פון דער מענשהייט. ער איז נאך דערוויילע ניט קאנטיג, און עס זענען ניטא גאר קיין אויסזיכטען, אז די וועלט זאל עס בעסער און וואוילער ווערען אין דער נאהענטער צוקונפט. און זיכער ניט — אלס רעזולטאט פונ׳ם קריעג.

נאר — אפילו אז יא?

וויל איך ניט, אז דער וואויל פון דער אומבאשטימטער מענשהייט זאל געקויפט ווערען מיט׳ן בלוט פון באשטימטע לעבענס, ווען אפילו עס וואלט נויטיג געווען.

די וועלט, די „מענשהייט" איז גאר קיינמאל ניט בעסער געווארען נאך אזעלכע גוואלדיגע בלוט־פארלירונגען, ווייל וויפיעל אזעלכע בלוט־פארלירונגען האט די „מענשהייט" שוין דורגעהאט — און א י ז זי בעסער געווארען? און די מענשען גופא — ווערען זיכער ניט בעסער, איידעלער און גייסטיגער.

אפשר — קליגער בלויז. וואס דאס איז גאר ניט אזא מעלה.

נאר דאס איז אויך א גרויסער ספק. ווילדער ווערען זיי, און נקמה־דורשטיגער — דאס יא.

אין דער הקדמה צו איינעם פון זיינע ביכער, שרייבט דער קינסט־דער־פילאזאף לארד דאנסאני:

"And do not regret the lives that are wasted amongst us, or the work that the dead would have done, for war is no accident that man's care could have averted, but is as natural, tho' not as regular as the tides;; as well regret the things that the tide has washed away, which destroys, and cleanses, and crumbles, and spares the minutest shells."

אנטייל גענומען ניט בלויז גרויסע פאליטיקער און שטאאטס מענער, — אזוינע, פאר וועמען קיין איינציגע לעבענס, קיין מענשען, עקסיסטירען ניט, נאר וועלכע ווייסען בלויז פון גרויסע צאהלען, פון ארמייען, פון גוואלטיגע נומערן, ווי עפעס א י י ן פיעל אבר'דיג באשעפענים — נאר עס האבען אנטייל גענומען אויך, און גאנץ אנגעזעהן, פאעטען, קינסטלער, מענשען פון גייסט, פאר וועמען יעדעס איינציג לעבען איז א יש, א וויכטיגקייט, און אוצר, א וועלט פאר זיך.

איז דארטען דא אנאטאל פראנס, מילא, א פראנצויז, אייגען בלוט. אבער אט — קופרין! און, דוכט זיך, אויך מערעזשקאווסקי. און אלע צאהלען צינש, און זינגען הללויה, צו דעם קעניג, צו אלבערט'ן, וואס האט זיך אויסגעצייכענט מיט דעם וואס ער האט געהייסען די בעלגיער, זיי זאלען ניט דערלאזען, אז מען זאל צונעמען „זיין" לאנד.

און זשאן? און אנרי? און מישעל? און אלע ד יוועלכע זענען דער'הרג'עט געווארען, אונמענשליכע וואונדען געקראגען, ניט קיין ערד־ליכע ליידען דורכגעטראגען, און ביי וועמען מען האט טאקע זייער לאנד און היים — ז י י ע ר ע אהן געניזענפיסלעד — צוגענומען? וואס איז וועגען זיי? האט מען אויך צום אנדיינקען פון זייער נאמען ביכער ארויסגעגעבען?

איהר וועט זאגען: קיניג אלבערט איז דער סימבאל פון דער פארוויס־טער און חרוב־געווארענער בעלגיען.

זאג איך אייך:
עס איז א ליגען!
ער איז א סימבאל — נאר פון גאר עפעס אנדערש!

דארף מען דערצעהלען, ווי וועניג מענשליכע לעבענס ווערען גע־שאצט אין מלחמה־צייטען   דארף מען דערצעהלען, ווי איינצעלנע און זייערע ווילענס ווערען פארגוואלטיגט אויף שריט און טריט, מיט אדער אהן נוצען, צוליעב אדער אהן נויטווענדיגקייט, בלויז צוליעב דעם, וואס די וואס קריגען שוין אריין די מאכט אין די הענט, ווערען דורך דעם פאר'שכור'ט און ווילד, און געברויכען זי, די מאכט, צוליעב אייגענער הנאה?

IV.

דער טאָג פון רעכנונג

ער איז נאָהענט. ער איז שוין דאָ.
אומעטום. איבער דעם גרעסטען טייל וועלט.
קיין גערעכטיגקייט זעהט זיך נאָך אפילו ניט אין ערגעץ.
עס ווייזט אויס, — אומרעכט ווערט מיט אומרעכט אפּגעוואַשען.
און מאָרד — דורך מאָרד.
טויט. ווייסער, שוואַרצער, רויטער — וואָס איז די נפקא־מינה?
ס'איז טויט. ס'איז אַ פאַר־דער־צייט אָפּגעשניטענער לעבען. ס'איז בלוט.
און ס'איז רויט.
פאַר די טויט־זינד, די באַגאַנגענע — איז אפשר די שטראָף נאָך צו מילד.
כרת. נאָר אין די הענט פון מענשען.
ס'איז אָבער מילד. די גאַנצע וועלט האָט דאָך געקענט זיין חייב כרת!
און די וועלט, ווייזט אויס, וועט קיין דערלייזונג ניט געפינען, ביז דאָס אומשולדיג־פאַרגאָסענע בלוט וועט מיט'ן שולדיג־פאַרגאָסענען בלוט אָפּגעוואַשען ווערען.
און אפשר — טאַקע מיט אונשולדיגען?

עס דערצעהלט רבי יהושוע בן קרחה:
— אין איין טאָל האָט ער, דער רב־טבחים נבוזראדן, אויסגעה־הרג'עט צוויי הונדערט און עלף רבוא מענשען. און אין ירושלים האָט ער אויסגעשאָכטען פיער און נײַנציג רבוא מענשען אויף איין שטיין, ביזקעל זייער בלוט האָט פאַרפלייצט און דערגרייכט צו זכריה הנביא'ס בלוט.
און זכריה הנביא'ס בלוט האָט געהאַלטען אין איין זידען.

אַס איז שוין פילאָזאָפיש. ניט קינסטלעריש. דער פילאָזאָף איז אַלעמאָל רוהיג. און צופרידען. ער ו ו י י ס. ער אַרבייט זיך סוף־כל־סוף אויס — איך רייד ניט פון די „פילאָזאָפירענדע“. וואָס קומען שוין אויפ'ן פאַרטיגען, און באַגנוגענען זיך מיט'ן געבאָרגטען, און אַליין ניט דורכגעוועהטאָגטען — אָבער אפילו דער אמת'ער פילאָזאָף אַרבייט זיך סוף־כל־סוף אויס זיין וועלט־סיסטעם. זיין לעבענס־אַנשויאונג — און באַרוהיגט זיך. אַלע פּאַסירונגען נעמט ער אַריין אין די אָפטען שמאָלע ראַמען פון זיין געבוי. ער פּאַסט זיי שוין אַריין. ער הובלעוועט זיי אַרום, ביז וואַנען די ראַם, וואָס ער האָט אויף צו אַפריהער געמאַכט. פּאַסט זיך אַן אויפ'ן בילד.

ער ווייס. ער איז רוהיג.

ניט אַזוי דער קינסטלער. ער איז שוין גאָרניט אַזוי זיכער. ער האָט שוין זיינע ספקות. ווען אפילו ניט אַלעמאָל אויסגעדריקטע. ער האָט זיך זיינע טעג פון יאוש.

אפשר מעהר טעג פון יאוש. ווי טעג פון גלויבען. און אין דעם ליכט פון דעם וואָס איך האָב געזעהען און דורכגעלעבט אין מלחמה־צייט — ניט „סוב ספּעציע עטערניטאַטוס“ — קען איך ניט איינזעהן „ווי דעם ים־צוגוס האָט גערייניגט, און אָפּגעהיט די קלענסטע ים־מייער־לעך“.

זאַכען, וואָס איינער האָט אַליין באַמערקט און דורכגעלעבט, קריצען זיך איהם איין אין זכרון טויזענט מאָל שאַרפער, ווי זאַכען און איבער־לעבונגען, מעגען זיי זיין ווי גרעסער, שוידערליכער און וויכטיגער — אינ'ם אַבסאָלוט — ווענען וועלכע ער האָט בלויז געלייענט.

די פאַקטען, וועלכע איך וואָלט דאָ געקענט דערצעהלען פון מיין אייגענער ערפאַהרונג, כדי צו דערווייזען די ריכטיגקייט פון מיין טעזיס זענען מיר זעהר נאָהענט, און האָבען אויף מיר אַ וועהטאָגדיגען און דויערנדיגען איינדרוק געמאַכט. אָבער פאַר אַ זייטיגען, פאַר אַ פרעמדען, וועלכער האָט געלעזען, למשל אַזעלכע ביכער, ווי באַרביוס'עס און לאַצקאָ'ס, וועלען זיי אפשר אויסקוקען בלייך און געוועהנליך, איז שוין בע־סער גאָרניט אַנהויבען.

ניט אפילו ווענען אַ געוויסען טויט אין אַ געוויסען ערב־שבת.

V.

רוה

דאָס קליינע, דריי־אותיות'דיגע וואָרט...

דער שטילער געפיהל פון א זיך ניט־כוואַליענדיגען געמיט, פון אן אבענדיגען שווייגען אויפ'ן לאַנד, פון א רוהיגען שווייגען, פון אן א י נ ע ו ו י י נ י ג ט ע ן שווייגען...

רוה, רוה, רוה.

ווי גוט עס וואָלט מיר געווען, ווען איך ציה אויס מיינע פיס איבער א גראָז, אדער איבער א זאַמד, און פאַל אריין אין א רוהיגער ניט־טראַכ־טענדיגקייט.

גאָרנישט איז געווען. גאָרנישט קומט פאָר. עס איז א חלום בלויז, א בייזער חלום פון א קראַנק־צורייצטען'ס דמיון...

און דער חלום וועט פארשווינדען, ווי אַלע בייזע חלומות. ניין, ס'איז דאָך אבער ניט קיין חלום! חלומות זענען גוטע און צוזאָגענדיגע! אבער — די דערוואַכונג... און איצט איז די דערוואַכונג, די דערוואַכונג פון פאַר'חלומ'טע איינצעלנע צו דער ווירקליכקייט.

אבער איך — עגאָאיסטיש — מענשליך וואָס איך בין — וויל פון קיין זאַך שוין מעהר ניט וויסען! וויל בלויז איין זאַך, דריי זאַכען:

רוה, רוה, רוה.

אין א פריהמאָרגען האָט מען אונז ארויסגעמאַרשירט פון קעמפ אויף א „הייק“, א שפּאַציר־גאַנג איבער'ן ארומיגען לאַנד. דאָס איז גע־ווען באַלד נאָכ'ן קאַראַנטין איבער דער אינפלוענציא. און מיר זענען גע־גאַנגען איבער די זאַמדיג־גאָלדענע וועגען, און געזונגען, און ניט גע־

— האָט ער געבראַכט די גרויסע און די קליינע סנהדרין, און זיי געשאָכטען אויפ'ן בלוט — און ס'האָט זיך ניט איינגעשטילט. געקוילעט בחורים און בתולות — און ניט איינגעשטילט. געשאָכטען שוהל־קינדער — און אלץ ניט איינגעשטילט.״

און מעהר ווי איין זכריה הנביא'ס בלוט איז אין די טעג פאַרגאָסען געוואָרען.

פונ׳ם ליילעך. האב איך ניט געהאט דאס הארץ די ריינקייט צו צוקניי־טשען. נאר איך בין צוגעפאלען צום בעט. און שיער ניט געוויינט פון גרויס פרייד איבער דער שנייאיגער ריינקייט. און שפעה׳ן לאנג בין איך אויף די קניע געשטאַנען. און מתפלל געווען צום ווייסען בעט.

און וואס געהט מיך אן דער גאנצער משוגע׳נער טומעל? איך האב מיך ניט צוליעב וואס צו שלאגען. ווייל מיר פעהלט איים גאנץ ווייניג: בלויז א שטיל הויז אין א ווייס בעט.

איך לאז מיך טראגען דורך יעדען מעגליכען ברעקעל טרייסט, דורך יעדען שאטען־בליץ פון האפנונג.

איך וויל אזוי אפגענארט ווערען! איך האב נאך א לאנגען לעבען פאר זיך... און ווי אזוי וועל איך ווייטער לעבען? די איצטיגע פאסי־רונגען אין גאנצען זון געדעכעניש ארויסרייסען? אונמעגליך. זיך איבער־בעטען מיט זיי, זיך צוגעוואוינען צו זיי, און מיט א שטילען טרויער ווייטער לעבען?...

כאטש א ברעקעל טרייסט, א ברעקעל האפנונג!

און אז איך בין איינמאל אין אן אבענד שפאצירען געגאנגען. האב איך מיך אנגעשטויסען אן די טרענטשעס אין גראבענס ארומגערינגעלט מיט שפיציגע דראטען, אין זאמד, און די מיט שטריי־געשטאפטע זעק פאר באגנעטען — פראַקטיק. און צווייגען, און אנגעקליבענע שטיי־נער. פון צווישען די אפגעטריקענטע צווייגען און שטיינער — דער פלאץ איז שוין געווען א פארלאזענער — האבען זיך דורכגעשלאגען גראזען און פעלד־בלומען, כאטש עס איז געווען שוין שפעט־הערבסט. און דאס פעלד איז א גאנצען זומער געטאפטשעט געווארען פון די סאלדאטסקע פיס. פון די צופוילטע שטריי־זעק. צולעכערטע דורך די באגנעטען, האבען פון די לעכער א פאר פארבלאדזשעטע פענזים ארויסגעוואקסען. איהר ווייסט דאך, ווי איידעל א פענזי־בלום איז?

און נאכ׳ן גרויסען חורבן, וועלען בוימער ווידער וואקסען. און קריי־טיכצער בליהער נאך בעסער — אזוי פיעל בלוט און איבערגעפוילט מענ־

טראכט וועגען, דעם וואס מען וועט אונז די טעג אפשיקען נאך פראנק־רייך, צו א מעגליכען טויט.

מיר זענען געגאנגען און געגאנגען, ווייל מיר האבען א טעם פון באפרייאונג פארזוכט.

און מיט אמאל האט מיין הארץ אויפגעשאלען אין מיר, און א גרויסע אומבאשרייבליכע פרייד האט מיך ארומגענומען, און מיינע אויגען זענען פייכטיג־ליכטיג געווארען, און איך האב חדוה'דיג אויסגעשריען:

— א הויז! א הויז!

עפעס עהנליכעס צו מיין פרייד האט געמוזט זיין קאלומבוסעס, ווען ער האט מיט א פיער הונדערט יאהר צוריק אויסגעשריען:

— לאנד! לאנד!

פון צווישען די ביימער האט זיך א ווייס, שטיל הויז ארויסגעוויזען, מיט גלאנצענדיגע, קלארע שויבען, באצויגענע מיט ווייס־שנייאיגע פאר־האנגען, און א וועראנדא איז געווען ארום הויז, און א שטילע פרוי איז דארטען ארומגעגאנגען, און א קינד האט זיך אויפ'ן גראז לעבען איהר געשפיעלט, און דאס גראז, ווי דאס הויז, איז געווען מיט'ן פריהמאר־גענדיגען זון־ליכט באגאסען.

שוין, חדשים־לאנג קיין הויז ניט אנגעזעהן, קיין וואוינונג פון דער ציווילער פרידליכער באפעלקערונג. די שעהנקייט פון א הויז, פון א שטילען הויז אין פעלד! און פון דעם הויז, וואס איך האב אין מיטען פעלד אנגעטראפען, איז א רויך פונ'ם קוימען געגאנגען. מענשען רוהיגע האָ־בען דארטען געוואוינט.

איך בין געגאנגען און האט געזונגען:

— א הויז! א הויז!

און איינמאל האב איך „אטפוסק" איבער נאכט געהאט. איך האב אפילו קיינעם איז שטאדט ניט געוואוסט, און ניט געהאט צו וועמען צו געהן. נאר איך האב דעם „אטפוסק" גענומען בלויז צוליעב דעם, כדי איך זאל קענען שלאפען אין א האטעל, אין א ריינעם בעט.

און פאר'ן שלאפען, אז איך האב אויפגעהויבען די קאלדרע, און דערזעהן פאר זיך די ווייסקייט פונ'ם בעטגעוואנט, און די גלאטקייט

לידער:

הושע לאנדוי.

נחום י.

י. סלאָנים.

ג. גראָפּשטיין.

ב. ביאַלאָסטאָצקי.

שענ־פלייש איז אין דער ערד, אויף די פעלדער וועט סטאַיען מענשענ־הנאַי אויף דורות.

גרויסע חורבנות און פאַרוויסטענישען זענען דאַך שוין א סך מאָל פאַרגעקומען. און ווידער האבען זיך די וואונדען פארהיילט, און די שלעכ־טע זכרונות זענען אפגעמעקט געווארען, און מען האַט ווייטער געשמיי־כעלט, און געבויט, און געהאַט קינדער.

און אזוי איז עס געווען, און אזוי וועט עס ווייטער זיין.

און דאס איז דער גרויסער שרעק.

ווייל מענשען פארגעסען זיך. און דאס איז נויטיג, און האלט אויף און מאַכט מעגליך דאס לעבען. און אז הונדערטער יאהרען וועלען פאַר־געהן, און אפשר בלויז צעהנדליגע, וועלען זיך הייטלער איבער די וואונ־דען, און נעפעל־פארגעסעניש איבער די זכרונות פארציהען.

און א נייער דור וועט אויפשטעהן, וועלכער איז דורך די העלע־נישען, וועהטאַגען און פיין פון מלחמה נ י ט דורכגעגאנגען, און ער וועט דארפען אנהויבען די מענשליכע געשיכטע פון דאס ניי.

מיר האבען ביז אהער קיינמאָל ניט און גארנישט ניט אפגעלערענט פון אונזערע פאַטערס ערפאהרונגען, און אונזערע קינדער וועלען גאר־נישט פון אונז אפלערנען. און זיי וועלען אלץ אנהויבען, און אלץ דורכ־נעהן פון דאס ניי.

און מען וועט זיך אַז אלץ פארגעסען, ווי מען האַט עס געטאַן ביז אהער, און הייזער און שטעדט און דערפאר וועלען צוריק אויפגעבויט ווערען, און די האפנונג וועט צוריק אויפשיינען, און די דורות וועלען ווייטער פארטגעזעצט ווערען — און ווידער וועט בלוט אומזיסט פאר־גאסען ווערען, און עהנליכע הריגות וועלען פארקומען, און מען וועט זיך ווייטער טרייסטען, אז דאס איז שוין צום לעצטען מאָל, ווייל מיר פאר־געסען זיך.

אַט דאס איז די טרייסט. אַט דאַס איז דער שרעק.

אַ, וועלט פון מאָרד, פון אומגליק און פון פּיינען,
עס איז דיין קבר שוין פאַר מיר געגרייט. —
דאָך קומט מיין שעה, זאָלסטו פאַר מיר ערשיינען,
באַוויַיז זיך כלה, חלום אין מיין פרייד!

אַרום די בערג — ווי זיילען טויטע רוה,
און גוט איז מיר, וואָס איך בין זישא לאַנדוי,
און גוט איז אַלעס, וואָס איך טראַכט און טו!

ענדע יולי, קוני אײַלאַנד.

דערווייל איז גוט מיר דאָ אויף דער וועראַנדע

אַ, קיהלע טעג אין ברענענדיגען יולי!
ס'איז אונערטרעגליך היים און מיט אַמאָל
דאָס וועטער בייט זיך, און אַ קיהלקייט
נעמט דורך די לופט און דיינע גלידער.
די ליבע פרויען טון אָן זיך ווארעמערע קליידער
און מילדער ווערען זייערע אויגען
און מיט אַזוי פיעל ליבע קוקען זיי אויף דיר
אַז אַלץ דאָס גוטסקייט, וואָס עס ליגט אין דיר
פון דיר און אַלעמען פאַרבאָרגען,
גערהט פון באַהעלטעניש אַרויס און יעדער
וואָס האָט דיך ביז אַהער געקאַנט, דערקענט דיך ניט.
און (ווי איך האָב 1916 אין אַ ליד געזאָגט:)
דו רעדסט אַזוינע רייד, וואָס קיינמאָל האָסטו ניט גערעדט,
דו זעהסט אַזוינס, וואָס קיינמאָל האָסטו ניט געזעהן
און אַלץ צו וואָס דו רירסט זיך צו איז וואונדער,
באמת וואונדער.

זישאַ לאַנדוי.

מלכה שבת.

קומט צוגעהן די מלכה שבת
בונט אזוי ווי׳א רעגענבויגען;
די אראַפּגעלאַזטע אויגען
פול מיט תאוה גליהען, ברענען, —
קענסט אין טומטומ׳ס אויג דערקענען,
אז ס׳איז דאָ די מלכה שבת.

ווען עס קומט די מלכה שבת,
פינקלען אויף די אויגען ווידער,
וואכיג ווערען דיינע גלידער,
און אין אלע, אלע עקען
הויבט מיט ווייבער פלייש אָן שמעקען,
ווען עס קומט די מלכה שבת.

ס׳ארא רחבת, מלכה שבת,
ברענגסט מיט זיך אין אלע זייטען;
יעדעס הארץ וויל זיך צעשפּרייטען,
וויל זיך מעהרען און פארמעהרען,
און אין רויך פון די באגעהרען,
ווערסט פארברענט דו, מלכה שבת!

אַ תימן.

לבנה — דו פארקערפּערונג פון טוגענד,
ווי גנעדיג שפּאנסטו אין דיין שטערען קרייז;
דו קוקסט אראָפּ, ווי אויף דער ליעבער יוגענד,
קוקט שמייכלענדיגערהייט דער קלוגער גרייז.

א דאמע, וואָס פאראָרימט איז געוואָרען,
דאָך אין איהר יעדען ריהר איז ווירדע דאָ!
אויך איך בין אין דער אלטער וועלט געבאָרען,
און איהרער בין איך ביז דער לעצטער שעה!

און ווען דער מזרח האָט גענומען ווערען רויטער, —
האָב איך דערזעהן דאָס בלאָס געזיכט פון מיין באַגלייטער
און אויפ'ן אָרט, צעמישט, בין איך געבליבען שטעהן:
דערקאַנט אין מיין באַגלייטער האָב איך זיך אליין.

מיין לעבען.

ווי דער פליהענדיגער פונק
פון דעם ברענענדיגען פלאַם,
איז מיין לעבען.

ווי דער בעטענדיגער רוף
פון די שיפען אויפ'ן ים, —
איז מיין לעבען.

קינד און קייט.

גארבען, גארבען,
ווער וועט ארבען
מיינע גארבען
נאָך מיין טויט?
— קינד און קייט.

און די קווייטען
פון די בייטען
קווייטען, קווייטען
בלוטיג רויט?
— קינד און קייט.

ווען פרעהען
מיינע וועהען,
ווען פרעהען
וועט מיין טויט?
— קינד און קייט.

נחום י.

פראגמענט.

עס ווערען לענדער חרוב און עס ווערען שטעט פארוויסט,
בלויז שטעכעדיגע פלאנצען וואקסען אויס אויף זייער מיסט;
און דארטען צווישען ברוך פון ציגעל און פון אלטען ליים
געפינען פאר זיך עקדישען און פלעדער־מייז א היים,
און צווישען שטיינער שלייכט נאר דורך א הונגעריגע שלאנג.
און וויסט איז דארט עס הערט זיך ניט קיין לעבעדיגער קלאנג;
בלויז ווינטען יאגען, ראנגלען זיך און וויינען אין דער נאכט,
און אויף אן אלטען אבעליסק א סאווע זיצט און לאכט...

מיין באגלייטער.

א נאכט בין איך פון גאס צו גאס ארומגעלאפען,
און אומעטום האב איך דעם בלייכען שרעק געטראפען.
געקוקט האט ער אויף מיר פון אלע בלינדע ווענט,
און אויסגעשטרעקט צו מיר די קלעפיג־קאלטע הענט.

איך האב פון איהם אין ערגעץ ניט געקאנט אנטלויפען —
נאך מיר האט ער געיאגט זיך איבער מערק און הויפען.
גענומען האב איך שרייען אימה'דיג און ווילד,
האב איך זיין שווערען אטעם אויף מיין האלז דערפיהלט.

א ווארף געטאן זיך האב איך אויף דער ערד א מידער
און האב איהם באלד דערפיהלט אין אלע מיינע גלידער.
זיך אויפגעהויבען האב איך — און אין פעלד אוועק —
נאך נאכגעגאנגען שטום איז הינטער מיר דער שרעק.

און קיינער קומט מעהר ניט אהער.
דאך ווערען די ריזיגע פוס־טריט
אלץ מעהרער און מעהר...

3.

איך הער אין מיין גארטען די פוס־טריט פון ווינד.
ער וואקעלט זיך גלייך ווי א מענש וואס איז בלינד,
ער בלאנדזשעט ארום אויף די וועגען און שטעגען,
עס טריפט פון די אויגען איהם קאלט־גראהער רעגען...

איך צינד אן דעם גאז־לאמפ ביי מיר אין'ם הויז,
ס'ווערט ליכטיג, דאך ס'געהט ניט דער אומעט ארויס.
איך הער אין דער שטילקייט א וויינענדע שטים,
איך זעה ניט דעם ווייגער נאר ס'הארץ גיט א גרים...

די בלומען אין גארטען זיי בויגען זיך איין,
די ביימער זיי פיהלען זיי מיט זייער פיין,
דער ווינד־רעגען פאלט אויף זיי אלע אראפ,
עס קריכען די האר זיי ארויס פון'ם קאפ...

איך הער אין'ם גארטען די פוס־טריט פון ווינד,
עס האט מיין נשמה דערפיהלט איהרע זינד,
איך הויב אן צו פייפען א לוסטיג געזאנג,
און הער אין מיין פייפען: ניט לאנג שוין, ניט לאנג.

איך געה צו צום פיאנא, פרואוו „רעג־טיים" אויף איהר,
פיליייכט וועט דער אומעט אנטלויפען פון מיר,
נאר כ'הער אלץ אין גארטען די פוס־טריט פון ווינד.
עס האט מיין נשמה דערפיהלט איהרע זינד...

4.

שעהנע, לעצטע שעה'ן פון'ם שטארבענדיגען זומער,
שעהן איז אייער זיי־געזונד און שעהן איז אייער קומער,
ליעב האב איך אליין צו געהן דורך אלע פארק אלעען,
ווען פארביג־רייך און טרוימענד־שטיל די זומער־טעג פארגעהען,
ווען רויט־קאלירטע בלעטער הייבען אן אין לופט צו וועהען...

י. סלאָנים

1.

ז [illegible]ינער, ווילדער פייער פון׳ם זומער
האָט אויסגעברענט. א נעביל נאָס און שווער
האָט זיינע לעצטע פלאמען אויסגעלאָשען
און אויסגעלייגט זיך ווי א טויטער מער...

איז ווער דאָ ביינאַכט ארומגעגאַנגען,
איינער ווי דער שאָטען פון דעם טוידט,
טרויעריג צו יעדען בוים געמורמעלט:
„באלד וועט איהר שוין זיין דאָ איינגעשנייט..."

האָט א קראַנקער שרעק אויף אלע ביימער
אויסגעשפרייט זיך איז׳ם פעלד און וואלד,
געהט א גראָהער ווינט אויף בערג און טהאלען,
טראָגט א זאַק מיט אַש און אָטהעמט קאלט...

האָט דער גראָהער ווינט היינט נאַכט גענעכטיגט
ביי מיר אין הויז. א שרעק אויף מיר געוועהט.
דעם פייער אין מיין הארץ האָט ער פארלאָשען
און הורבעס אַש ביי מיר אין הארץ פאַרשפרייט...

2.

נעכטען איז עפּעס געשעהן איז׳ם וואלד,
כאָטש קיינער האָט קיינעם געזעהן.
פריהמאָרגען האָט זיך א געיאָמער דערהערט,
דער וואלד איז געווען אזוי דאַר, אפּגעצעהרט.

און יעטווידער בוים איז געשטאַנען פארטרעהרט,
און קיינער האָט קיינעם געזעהן.
עס זענען נאָר ריזיגע פוס־טריט
צווישען די ביימער געווען...

און שטיל איז איצט ווידער געוואָרען אין וואלד,
די שטילקייט וואָס איז אזוי שווער.
אפילו די קראָה האָט קיין לוסט צו געזאַנג,
און ס׳דאַכט זיך אז אלץ איז שוין טויט אזוי לאַנג.

ג. גראַפשטיין.

וויזיאָנען.

I

שווארצע שמעטערלינגען
מאכט א קרייץ אויף מיינע אויגען,
לאָזט אזוי מיך ליגען,
זאָל די בייזע שעה מיך וויגען
אויפ׳ן שווארצען פייער.
א דערלייזטער וויל איך ליגען
אויפ׳ן אש פון פייער.
וויזיאָנען
וויזיאָנען.

II

הארציג לייכטע גוטע רייד
קומען פון דיין מויל ארויס,
שפרייטען ליכט און שטילע פרייד
אין די ווינקלען פונ׳ם הויז.

דורך די הערצער, שמאָל און לאנג
ציהט זיך אזא דין געמיט,
רוהיגט איין, ווי לייכט געטראנק
אונזער לויטער בלוט וואָס גליהט.

III

מיט דער גלוּיביגקייט פון איהרע פרומע אויגען,
בעט איך גרויסער גאָט ביי דיר:
צו דער גלוּיביגקייט פון איהרע פרומע אויגען,
האלט מיך נעהענטער צו איהר.

לאַנג קען ניט דער זומער מעהר מיט אונז, מיט אונז פאַרבלייבען,
ער הייבט שוין אויף זיין ווייטען וועג זיך לאַנגזאַם אַז צו קלייבען,
איך פיהל שוין אין מיין האַרץ אַז ער האָט שוין זיין האַרץ פאַרלאָרען,
איך הער זיין שטום געוויין... ער האָט זיין גליק שוין אַנגעוואָרען,
ווי איך האָב מיינע זומער־טעג, די שעהנסטע אַנגעוואָרען...

דאָך ליעב האָב איך אַליין צו געהן דורך אַלע פּאַרק־אַלעען,
ווען פאַרביג־רייך און ביינקענדיג די זומער־טעג פאַרגעהען,
ווייל שעהן זיינען די שעה'ן פון'ם שטאַרבענדיגען זומער,
און שעהן איז זייער ויי־געזונג און שעהן איז זייער קומער.

5.

ס'איז איינער געגאַנגען דאָ היינט פאַרנאַכט
טרויעריג־געבייגען,
מיט וויינענדע שאָטענס באַהאַלטען אין ברוסט,
מיט שרעק אין די אויגען...

איז געל־גראָה דער הימעל געוואָרען. איז געל
די לבנה פאַרשוואונדען,
האָט עפּעס אַז אומעט זיך שווער אויפגעפרעסט
אַזוי־ווי אין וואונדען...

איז פּלוצלונג פון יעדווידער זייט פון'ם פעלד
אַ נעביל געקומען,
און שנעל איז געוואָרען דער הימעל, די ערד
מיט נעבלען פאַרנומען...

און איך בין אין נעבעל־געפּלאָנטער אריין,
פאַרשלונגען געוואָרען,
און איך האָב אין געל־גראָהען נעבעל־געמיש
מיין נשמה פאַרלאָרען...

ב. ביאַלאָסטאָצקי.

דעם פּויער׳ס ליד.

גאָט וועט מיין פעלד ניט לאָזען וויסט.

דער אקער בליציג־שאַרף איז גרייט,
דער אָקס אין שטאָל א זאטער שטעהט
און ציהט די פיס צום אקער־שטעג . . .
עס האָט מיין ערד דורך הונגער־טעג
פאַרשלונגען און אין זיך פאַרדייט
דאָס ביסעל ווארימע פעטע מיסט,
וואָס איך האָב מיט מיין האַנט פאַרשפּרייט
אויף יעדען פאַס, אויף יעדען בייט.

גאָט וועט מיין פעלד ניט לאָזען וויסט.

באַלד קומט א וואָלקען אָן פון וויים,
א שפע פאַלט מיט יעדען טראָפּ
אויף מיין צעאַקערט פעלד אראָפּ.
עס קרעהט מיין האָהן אין מאָרגען־שטונד,
עס בילט א פריידיגער דער הונט.
גלייך מיט׳ן ברויט — וואַקסט אויס מיין קינד.
מיין ווייב געהט אום אין שטוב, אין הויף
און הויבט די אויגען פרום אַרויף —
זאָל ע ר פון זינד אונז וואשען ריין,

און ניט אומנישט און ניט אומזיסט
זאָל אונזער שווערער טאָג פאַרגעהן . . .

גאָט וועט מיין פעלד ניט לאָזען וויסט.

מיט דער גלויביגקייט פון איהרע פרומע אויגען,
קוק איך יעדען אין געזיכט;
דורך דער גלויביגקייט פון איהרע פרומע אויגען,
שיינט דיין גאנצע וועלט אין ליכט . . .

IV

א בליץ און א דונער,
א ווינט און א רעגען
און עפּעס א גוטסקייט
אין הארצען נעט רעגען.

אַט גלאנצט אויף פון וויטען
אין רעגענדען שימער
א כוואליעדיג וואסער
און איך בין דער שווימער.

און צווייגען און בלעטער
פארשווימען אין ווייטען,
עס ווילט זיך אזוי מיר
דעם זומער באגלייטען.

פנחס יאַסינאָווסקי:

אידישע מעלאָדיען.

י. טאפעל:

מאָדערניזם.

א בילד פון א טויטען פערד.

דער ברוינער שמעטערלינג.

באַרוהיגט, רוהיג ווי די נאכט, געוועזן איז מיין געמיט,
ווי ס'טרעפט אמאָל אין קיהלע, שטילע זומערדיגע נעכט.
בין איך אין הויז אריין מיט לייכטע זינגענדיגע טריט,
מיין לאָמפּ מיר אָנגעצונדען — און ס'האָט א העלער שיין
באַלויכטען מיינע ווענט, ווי ס'וואָלט יום־טוב זיין.
איז מיט אמאָל פון גאס, פון גאָט — ווער ווייס פון וואַן' —
א קליינער, ברוינער שמעטערלינג צו מיר אריינגעפלויגען,
האָט איינס און צוויי און דריי געשווינדעלט פאַר די אויגען
און נעהענטער אַלץ נעהענטער געצאַפּעלט זיך ביים שיין.
און נאָכדעם, ווי אנטוישט — געבליבען שטעהן —
ביים שפּיגעל אויפ'ן וואַנט
מיט פליגעלעך צעשפּרייט.
געוועזן איז מיר אויפ'ן האַרצען גרינג און גוט,
און רוהיג — ווי די נאכט — געאָטעמט האָט מיין בלוט,
אוי, שמעטערלינג אין דער נאכט, —
פאַראיינזאמטער, זיך צאַפּלענדער, פאַרבלאָנזשעטער אהער,
פאַרוואָס איז מיר געוואָרען אומעטיג און שווער
ווען ס'איז דער קליינער, ברוינער שמעטערלינג צו מיר אריין
דערזעהענדיג אין נאכט מיין זומערדיגען שיין?
אודאי האָט ער זיך אויף וועג און שטעג געצאַפּעלט לאַנג
זייט זון־פאַרגאַנג —
אַלץ זוכענדיג א שיין,
נו, איז ער איצט צו מיר אריין,
האָט איינס און צוויי און דריי געשווינדעלט פאַר די אויגען
און נאָכדעם אין א ווינקעל שטיל פאַרפלויגען
ביים שפּיגעל אויפ'ן וואַנט
מיט פליגעלעך צעשפּרייט.

ווער האָט אין זומער־שעה דעם אומרוה מיר געבראַכט?
אוי, קליינער, ברוינער שמעטערלינג, אין נאכט. . .

און אונז, ווי א געטרייער לערער, וואָרענען, אז אונזער מיה איז אומזיסט, אז דאָס וועט ניט ברענגען די געווינשטע רעזולטאטען, אז דאָס אידישע ליד וועט ניט רייכער מאכען די אוניווערזאלע מוזיק, וואָרים עס איז ניט אייגענארטיג. אז אפשר האָבען די אידען אמאָל געהאט אייגענאר־טיגע מוזיק, אָבער זינט זיי זענען פארטריבען געוואָרען פון זייער אייגען לאנד האָבען זיי גענומען זינגען די לידער פון פרעמדע.

אודאי האָט מען קעגען אזוינע טענות געקאָנט ארויסשטעלען אָהן א שיעור תירוצים. מען וואָלט זיך איבערהויפט גענוג געקאָנט אָנלעהנען אָן דעם פאקט, אז די אידישע מעלאָדיען זענען פּאָרט אנדערש, ווי די מעלאָדיען פון אנדערע פעלקער, און אז אויב עס איז אפילו דאָ א געוויסער אמת אין דעם, אז זייענדיג צווישען פרעמדע פעלקער זינגען מיר אויך פרעמדע לידער, איז אָבער דאָס אומענדליך רייך און פארביג אידישע ליד גענוג צו באווייזען, אז דאָס אלין האָט אונז ניט געשטערט, מיר זאָלען אונטער דעם איינפלוס פון די פרעמדע פעלקער אנטוויקלען אונזער אייגענטימליך אידיש ליד.

אָבער דער איינפלוס פון אזא ערנסטען מוזיקער ווי סאקעט, איז פּאָרט געוועזען גרויס און דאָס האָט צום באדויערען געבראכט צו דעם אז א סך פון די יונגע אידישע מוזיקער האָבען זיך דערשראָקען, זענען אנטוישט געוואָרען און האָבען פארלאָזט דאָס פעלד. אייניגע זענען אָבער פּאָרט געבליבען געטריי צו זייער גלויבען אין דעם אידישען פאָלקגייסט און האָבען מיט איבערגעבענהייט פאָרטגעזעצט זייער ארבייט, ניט אכטענדיג אויף אלע שטערונגען, וואָס זיי איז אויסגעקומען צו באגע־גענען אויף זייער שווערען וועג.

איין צעהנדליג יאָהר איז אריבער, און מען קאָן זיך איצט גאנץ קלאָר אָפּגעבען א חשבון וואָס די עטליכע איבערגעבליבענע עקשנים האָבען אויפגעטאָן אין אזא צימליך קורצער צייט. צו וואָס פאר א שטאנד מען האָט געבראכט דאָס פארשריגענע אידישע ליד. די אלע פּאָראויסגע־זאָגטע נביאות זענען געוואָרען צו גאָרנישט, אפילו דער אויבענדער־מאָנטער פּראָפעסאָר סאקעט, צוזעהענדיג דעם אנטוויקלונגגאנג פון דעם אידישען ליד, האָט אין דער עפענטליכקייט צוריקגעצויגען זיין אמאָליגע דערקלערונג. ער האָט נאָכדעם אליין געמוזט צוגעבען, אז דאָס אידישע ליד איז אייגענארטיג און האָט פאר זיך א גרויסע צוקונפט. און ניט נאָר

פנחס יאַסינאָווסקי :

אידישע מעלאָדיען.

די גרעסטע שאפונג פון אונזער פאָלק אין גלות איז זיכער די היינטיגע אידישע שפּראַך, — שוין דערמיט אליין וואָס זי באַווייזט אז מיר האָבען אייגענארטיגע פסיכיש מוזיקאלישע רעגונגען. וואָרים עס זענען די פסיכאָלאָגיש מוזיקאלישע רעגונגען, וואָס צווינגען א פאָלק אויסצואַרבייטען זיין שפּראַך אזוי און ניט אנדערש. און זייענדיג א פאָלק מיט אן אייגענארטיגען טעמפּאָ, האָבען מיר, און וואָלטען במילא, אירגענד וועלכע שפּראַך געמוזט ברענגען צו אזוינע קלאַנגען וואָס זאָלען אָפּענטפּערען די אייגענארטיגע רעגונגען פון אונזער נשמה. און עס איז דערפאר גאַנץ נאַטירליך, אז א פאָלק, וואָס האָט פאר זיך אויסגעבילדעט אזא אייגענארטיגע שפּראַך, זאָל פאר זיך אויך אויסבילדען אייגענארטיגע מעלאָדיען און פאָלקלידער.

פון דערסטוועגען, ווען דער נאַציאָנאלער באַוואוסטזיין האָט ביי אונז ערוואכט, און ביי דעם איבערשאצען די נאַציאָנאלע ווערטען איז אויך אנטדעקט געוואָרען דער גרויסער אוצר פון אונזערע פאָלקטימליכע מעלאָדיען; און די יונגע אידישע מוזיקער, די סטודענטען פון דער פּעטערבורגער קייזערליכער קאָנסערוואַטאָריע, האָבען זיך גענומען זאַמלען אידישע מאָטיווען, זיי האַרמאָניזירען, זיי צוגעבען נייע פאָרמען און זיי ברענגען פאר דער עפענטליכקייט. זענען די מעלאָדיען, אינאיינעם מיט די, וואָס האָבען זיי געבראַכט פאר דער וועלט, שטאַרק אטאַקירט געוואָרען פון אלע זייטען.

צווישען די אטאַקירער זענען אויך געווען פילע פּראָמינענטע קריטיקער. און אויך אזא ערנסטער מענש, ווי דער באַוואוסטער, ניט לאַנג פארשטאָרבענער פּראָפעסאָר פון דער דערמאָנטער קאָנסערוואַטאָריע, סאַקעט, האָט דאַן געפונען פאר נויטיג צו ווענדען זיך צו אונז, די יונגע אידישע מוזיקער, די סטודענטען פון דער קאָנסערוואַטאָריע,

קיין מוזיק, אז מיר זינגען נאָך פרעמדע. און זיי פאָלגען נאָך ביז היינט נאָך א סך פון אונזערע, צום באדויערען, חזנים.

עס איז מערקווירדיג, ווי די חזנים שפּילען דאָס שטענדיג די רעאקציאָנערע ראָל אין דער אנטוויקלונג פון אונזער פאָלקמוזיק. צי דאָס איז דערפאר וואָס עס איז שוין אזא געזעץ אז די „הייליגע" דארפען זיין רעאקציאָנער, אָדער דאָס איז דערפאר וואָס זיי קאָנען איינפאך ניט צוזעהן דעם גרויסען ערפאָלג וואָס ווערט געמאכט אהן זייער מיטווירקונג, אָבער עס איז סיי ווי סיי זעהר נאָהענט דער טאָג ווען די גאנצע וועלט וועט דערהערען מיט פרייד די שעהנע רייכע מעלאָדיען וואָס דאָס אידישע פאָלק האלט אין שאפען.

און די שולד קאָן זיין, דארף מען איבערהויפּט ניט ווארפען אויף קיינעם. פונקט ווי מען דארף ניט באשולדיגען די רוסען, וואָס האָבען אין דער צייט פון יעקאטערינאַ דער גרויסער געוואָלט דוקא נאָר רעדען דייטש און אנדערע שפּראכען נאָר ניט רוסיש, אָדער ווי די דייטשען וואָס האָבען אין זייער צייט דוקא נאָר געוואָלט רעדען פראנצויזיש און ניט זייער אייגענער שפּראך. — עס איז אזא צייט געווען.

די ערשטע טרעגער פון אונזער פאָלקליד

דאָס פאָלק געוועהנליך וועבט זיך זיינע לידער פאר זיך, פאר זיינע ליידען און פריידען, און ערשט נאָכדעם קומען אויף די טרעגער פון דעם ליד.

ביי אונז זענען די ערשטע טרעגער געווען אזוינע גראמענמאכער און זינגער, וואָס פלעגען פון פאָלק גערופען ווערען „פאָרשטעלער" און „משוגע'מאכער". דער „פאָרשטעלען" און „משוגע'מאכען" איז באַשטאנען אין דעם, וואָס דער זינגער פלעגט זיך אָנטאָן ווי א גוי, ווי א שכור, צו להבדיל, ווי א גוטער איד א. א. וו. דער זינגער פלעגט דאָס דערגרייכען דורך אָנטשעפען א באָרד, דורך אויפשטעלען דעם קאָלנער און דורך אויסשמירען זיך דאָס פּנים מיט סאזשע פון קוימען. צווישען אָט די זינגער משוגע'מאכער, האָבען זיך געפונען מענשען, וואָס זענען מיט דער צייט באריהמט געוואָרען ביים עולם, ווי למשל: „ארעלע דער משוגענער", „מרדכי'לע דער משוגענער" און א. וו.

סאקעט, נאָר רימסקי־קאָרסאקאָוו, די הויפּט פיגור פון דער רוסישער מוזיקאַלישער וועלט און פון דער רוסישער שקאָלע, דער געניאַלער טעאָרעטיקער און קאָמפּאָזיטאָר, וואָס האָט אליין אָפּטמאָל געשריבען זיינע ווערק אויף אידישע נגונים, פלעגט זיך נאָכדעם זעהר אָפט ווענדען צו אונז מיט די ווערטער: — געדענקט, אז אייער אידישע מוזיק טראָגט מיט זיך זעהר גרויסע מעגליכקייטען! געדענקט, אז די אידישע מוזיק װאַרט נאָך אויף דעם אידישען גלינקאָ. (גלינקאָ איז דאָס געװען דער, װאָס האָט געלעגט דעם פונדאמענט פאר דער רוסישער מוזיק. און איז אויך געװען דער ערשטער קאָמפּאָזיטאָר ביי די רוסען װאָס האָט הויפּט־זעכליך געשריבען זיינע ווערק און אָפּערען אויף רוסישע פאָלקסמעלאָדיען.

שפּעטער האָט זיך ארויסגעוויזען, אז די פריהערדיגע פאָרזיכערונג אין דעם, אז די אידען האָבען ניט קיין אייגענע מוזיק, האָבען אונזערע פּראָפעסאָרען און קריטיקער אייגענטליך דערגרייכט דורך אן ערנסטען שטודיום, נאָר דאָס מאַטעריאַל וואָס איז זיי געקומען צו דער האנט האָט זיי פארפיהרט און אָפּגענאַרט. — ברענגען צו זיך דאָס גאַנצע פאָלק וואָס זינגט ביי זיינע טאָג טעגליכע באשעפטיגונגען, וואָס זינגט זמירות ביי זיינע שבת׳דיגע און יום־טוב׳דיגע טישען, וואָס זינגט ביים גמרה לערנען, וואָס זינגט ביים דאַווענען, האָט מען דאָך ניט געקאָנט, האָט מען זיך אָבער אזא עצה געגעבען, מען האָט צו זיך געשיקט רופען דעם אָפיציעלען פאָרשטעהער פון אידישער נגינה, דעם חזן. און ווען דער חזן איז געקומען (חזן רעסעק, פון דער פּעטערבורגער קהלה) און האָט פאר זיך דערזעהען א טריבונאַל פון אזוינע גרויסע וועלט באַריהמטע פּראָפעסאָרען און מוזיקער ווי ליאַדיאָוו, סאקעט און פילע אנדערע, האָט ער פאר זיי אוועקגעלעגט די בעסטע פּאַרטיטורען פון לעוואַנדאָווסקי און זאַלדער, זאכען וואָס זענען לכתחילה געשריבען געוואָרען פאר די דייטשע רעפאָרמירטע טעמפּלען, אָבער ניט דעם „בעל תפילה" און פאַרשטעהט זיך, אז פאר אזוינע הערען האָט זיך נאָך זיין מיינונג ניט געפּאַסט אוועקצושטעלען זינגען די אַלטע אידישע נסחאות, וואָס זענען אפילו אין ערגעץ ניט פאַרשריבען!

און אַט אויף אזוינע אויספאָרשונגען, האָבען דאָס דעמאָלט פילע פון דער מוזיקאַלישער וועלט געהאַט באַשלאָסען אז מיר האָבען ניט

זענליכקייט, די גרויסע התלהבות'דיגע איבערגעבענקייט צו איהם פון זיינע חסידים, דער איבערגעשטראַלטער עקסטאַז פון דער גאַנצער באַוועגונג, וואָס האָט געצונדען די הערצער פון פאָלק מיט א הייליגער פריידיגקייט, האָט זיך אויסגעגאָסען אין נגונים פון א זעהר טיפען מיסטעריעזען אינהאַלט. און זעהר אָפט פלעגען הסידים קומען אהיים מיט א ניי זמר'ל, אין וועלכען עס האָט זיך גערעגט פרייד און הייליגקייט, טיפע כונות און אָנגעצונדענע פאַרלאַנגען. און אזוי זענען אָפט געשאַפען געוואָרען פאַרצווייגטע קאָמפּאָזיציעס, נגונים מיט און אָהן ווערטער. אזוינע נגונים פלעגען טראָגען די נעמען פון די רביים וואָס האָבען זיי געשאַפען. ווי למשל: רב נחמנ'ס נגון, דעם בערדיטשעווער'ס נגונים, און אזוי ווייטער.

דער בערדיטשעווער, — רב לוי יצחק בערדיטשעווער, — איז איבערהויפּט געווען איינער פון די וואונדערבאַרסטע פערזענליכקייטען, וואָס דער חסידיזם האָט אַרויסגעגעבען. ער איז געווען די ליכטיגסטע איבערגעשטראַלטע פאַרקערפּערונג פון דעם איינפאַכען פאָלקסטימליכען גלויבען. ער האָט פאַר דעם פאָלק און פאַר גאָט ניט נאָר „געזאָגט" תורה און דערצעהלט מעשיות, נאָר אויך לידער געזונגען, לידער מיט ווערטער, וואָס אָטעמען מיט איבערצייגטען גלויבען. דער וועג צווישען איהם און גאָט איז געווען זעהר א קורצער און אַן איינפאַכער. אין איינעם פון זיינע, ווייזט אויס ערב יום-נוראים'דיגע לידער, ווענדט ער זיך צו גאָט אזוי:

רבונו של עולם, ווייסטו וואָס איך בין צו דיר געקומען?
איך בין געקומען מיט דיר מאַכען א בייט.
מיינסטו אפשר, אז איך וועל מאַכען מיט דיר א גוט געשעפט,
האָסטו א טעות. —
דער בייט אונזערער וועט זיין ניט קיין גלייכער. —
איך וועל דיר געבען חטאים ועונות ופשעים, טאַטעניו,
זאָלסטו מיר געבען בנים, חיים ומזונות, גאָטעניו.
אי ווּעסטו מיך פרעגען אויף וואָס דאַרף איך דאָס?
זאָג איך דיר, אז אַלץ פון דיינעטוועגען. —
בנים עוסקים בתורה, טאַטעניו!

זיי זענען מעהרסטענס געווען וואנדערענדיגע נאטורען; זיי פלעגען ארומגעהן פון שטאָדט צו שטאָדט „פּראווען זייערע שטיק" און יעדעס שטעדטעל פלעגט ביי זייער אָנקומען אויפגעטרייסעלט ווערען פון פרייד, און נאָך זייער אוועקגעהן פלעגט יעדעס שטעדטעל בארייכערט ווערען מיט נייע געזאנגען און לידער. אָט אָ די וואנדערענדיגע גראמענמאכער, פאַרשטעלער זענען געווען אונזערע „מייסטער זינגער". זיי זענען ניט נאָר געווען די טרעגער און בארייכערער פון אונזערע פאָלקלידער, נאָר זיי האָבען אויך געלעגט די גרונטשטיינער פאר דעם אידישען טעאטער. זיי זענען דאָס אויך געווען די פאָרגעננער פון די צונזערס, די גאָלד־פאדענס און איך מיין, אז מען מעג מיט זיכערהייט זאָגען, אז זיי זענען דאָס דער אמת׳ער אָנהויב פון דער איצטיגער אידישער ליטע־ראטור. דורך זיי האָט זיך דאָס גענומען דורכברעכען דאָס ריין אידיש־שעפערישע, אין וואָרט און אין קלאנג, אלס א קולט, אלס א קונסט.

אן אנדער, אויך פאָלקטימליכער שטראָם, וואָס האָט פיל געהאָלפען צו באפרוכפערען דעם באָדען פון דעם אידישען ליד, איז געווען אן אנדער מין גראמענמאכער, דער בדחן. צווישען די בדחנים זענען זיכער געווען א סך באגאבטע מענשען, און דער עולם האָט זיי זעהר ליב געהאט. זיי פלעגען איינגעלאדען ווערען אויף פארשידענע אידישע שמחות און ביי א קנס־מאָל אָדער א חתונה פלעגט דער בדחן אָפּט דארפען אימפּראָוויזירען די ווערטער מיט דער נגינה אויפ׳ן שטעל. דער זינגער אימפּראָוויזאטאָר פלעגט נאָך דערביי אָפּט באגלייט ווערען פון דעם סאָליסט — דעם פידלער, וואָס איז געווען דער בעסטער מוזיקאנט פון דער קאפּעליע. דער פידלער פלעגט דארפען באגלייטען דעם זינ־גער מיט וואריאציעס אויף דער אימפּראָוויזירטער מעלאָדיע און דערביי אליין אויך אימפּראָוויזירען. און דערביי פלעגען נאטירליך, אָפּט גע־בוירען ווערען זאכען, וואָס דאָס שטעדטעל פלעגט נאָכדעם לאנג נאָכ־זינגען, אמאָל פארצווייגענדיג דעם אָריגינאל, אָדער אפילו ענדערענ־דיג, ביז עס איז פון דעם אויסגעוואקסען א נאטירליך אידיש פאָלקליד.

עס קאָן אָבער גאָר קיין צווייפעל ניט זיין, אז דער חסידיזם, וואָס איז געווען איינע פון די ליכטיגסטע ערשיינונגען אין דעם לעבען פון אינזער פאָלק, האָט פיל מיטגעהאָלפען דעם אידישען ליד, דער אידישער נגינה — דער מוזיק. די הייליגע ליכטיגקייט פון דעם רבינ׳ס פער־

קום אהער צום רבינ'ס טיש
און נעם זיך אָן מיט שכל.

א דאמף־שיף האָט ער אויסגעטראכט
און ער נעמט זיך דערמיט איבער,
דער רבי שפּרייט זיין טיכעל אויס
און ער שפּאנט דעם ים אריבער.

און נאָך אזוינע ענליכע לידער. און אזוי ארום זענען אין פארשי־דענע עפּאָכען ביי אונז באשאפען געוואָרען פארשידענע קאמפּלידער מיט גוטען קינסטלערישען געשמאק און רייכען מוזיקאלישען אינהאלט.

עס זענען ביי אונז אויך געווען בעל דרשנ'ס, וואָס פלעגען ליב האָבען צו זינגען א „שיר המעלות" איידער זיי האָבען אָנגעהויבען זייער דרשה, דאָס איז געווען א מין צורוף צום עולם, א מין צוגרייטען איהם דורך א הארציג, ריהרענדיג אידיש ליד וואו די העברעאישע ווערטער פלעגען גלייך אין דעם ליד אָפּגעטייטשט ווערען אין אידיש, ניט נאָך זייער איינפאכען טייטש, נאָר לויט דעם זין, וואָס דער בעל דרשן האָט פון זיי געוואָלט ארויסקריגען.

אָט האָט איהר א ביישפּיל פון אזא ליד, וואָס איז נאָך אגב ביז איצט אין ערגעץ ניט געדרוקט געוואָרען:

שיר המעלות, — א געזאנג מיט מעלות.
ס'איז א פלא'דיגער געזאנג —
פלא, פלאי, פלאים.
הני, — עס איז דאָך א וואונדער,
הני, — עס איז דאָך א פלא.
ברכו את ה',
ברכו את ה',
בלילות — ביינאכט,
בלילות — אין דער פינסטערניש,
בלילות — אין גלות.

עס האָבען פארשטעהט זיך ביי אונז אויך ניט געפעהלט קיין

חיים, — חי, חי יודיך ה׳!
ומזונות, דארף איך, ווייל דו אליין זאָגסט דאָך:
„ואכלת ושבעת וברכת“, טאטעניו!

אין אנאנדער ליד ווענדט ער זיך צו גאָט ווי א פאסטוך מיט א „דודע“:

רבונו של עולם! איך וועל דיר א דו־דו שפילען.
דו־דו, דו — דו, דו־דו.

איפה אמצאך — א וואו וועל איך דיך געפינען?
איפה לא אמצאך — און א וואו וועל איך דיך ניט געפינען?
אז אומעטום ביסטו דאָ, אלץ דו, רק דו, נאָר דו,
דו־דו! — — —
דו־דו דו־דו, דו־דו!

איז עמיצען חלילה שלעכט — דו.
און טאָמער גוט אודאי — דו.
אלץ דו, רק דו, נאָר דו, דו, דו,
דו, — דו, — דו, — דו, — דו,

מזרח — דו, מעריב — דו, צפון — דו, דרום — דו,
דו, — דו, — דו, — דו, — דו,

מעלה — דו, מעטה — דו, אומעטום ביסטו דאָ
דו, — דו, — דו, — דו, — דו,

דער חסידיזם פלעגט געוועהנליך אויסגעלאכט ווערען פון די „פאָר־שטעלער“ און „משוגע׳מאכער“, וועלכע זענען לויט זייער נאטור נאָך געווען וואוילע יונגען. האָבען דארויף די חסידים געענטפערט אויף זייער אופן:

ווי למשל:

קום אהער דו פילאָזאָף
מיט דיין קעצישען מח׳על.

אידישע מעצענאטען, צווישען וועלכע עס האָבען זיך געפונען דער פּע־טערבורגער באראָן גאָראביאָ גינסבורג און דערנאָך זיין זוהן — דוד גינסבורג. דאָס האָט דער געזעלשאפט געגעבען די מעגליכקייט צו אָר־גאניזירען עקספּעדיציעס און קאָנצערטען און זיי ארויסשיקען איבער דער וועלט צו זינגען און זאמלען אידישע לידער. צווישען די פילע לידער, וואָס זענען דעמאָלט געזאמעלט געוואָרען איז אויך אריינגעפאלען דאָס איצט באריהמט געוואָרענע ליד „אלי אלי“. און פון דעמאָלט פאנגט זיך אָן די וואונדערבארע געשיכטע פון דיזען ליד, וועלכען עס איז באשערט געווען צו ווערען דאָס פּאָפּולערסטע ליד ביי אלע אידישע קאָנצערטען און איצט אויך ביי די קאָנערטען פון די אומות העולם.

און אָט פארוואָס דאָס ליד איז אזוי פּאָפּולער געוואָרען. — צום אלעם ערשטען ציהט צו זיך די אויפמערקזאמקייט דער נאָמען אליין. דאָס האָט זעהר א סך צו זאָגען. „אלי אלי למה עזבתנו“, איז פּאָפּולער צווישען אונז אידען ווייל דאָס איז א פּסוק אין איינעם פון די באַ־ליבטסטע קאפּיטלעך תהילים און איז אויך פארבונדען מיט דעם אינ־טערעס פון דעם ניט אידען, ווייל דאָס זענען די לעצטע ווערטער וואָס יעזוס האָט אויסגעשריען אויפ׳ן קרייץ. (אנדערע ווילען האָבען אז ער האָט אויסגעשריען „אלי אלי למה זבחתנו“, אין אראמיש וואָס איז דאן געווען די אידישע שפּראַך.)

דאָס ליד דארף אלט זיין א יאָהר פינף־זעקס און צוואנציג, און ניט קוקענדיג אויף דעם וואָס דאָס ליד איז געשריבען געוואָרען דאָ אין דער נייער וועלט, פאר׳ן היגען אידישען טעאטער, האָט דאָס אָבער באקומען דעם תקון אין דער אלטער היים, אין רוסלאנד, ערשט פופצען יאָהר שפּעטער.

צום טעאטער האָט מען דאָס ליד צוגעטשעפּעט אויף אזא אופן. הער הורוויטש האָט דאן אָנגעשריבען א פּיעסע מיט׳ן נאָמען „ברכה“. אין דער פּיעסע קומט פאָר ווי א מיידעל ברכה, ווערט געצוואונגען פון די פּאָליאקען צו שמד׳ען זיך. די אידישע טאָכטער איז אָבער גרייט צו שטארבען פאר איהר גלויבען און ווען די פּאָליאקען פיהרען זי צו קרייציגען זינגט זי אין איהר פארצווייפלונג „אלי אלי למה עזבתנו“. און אזוי ווי די צייט ווען דאָס ליד איז געפונען געוואָרען איז נאָך

סענטימענטאַלע און טראַגישע ליבעלידער, ווי צום ביישפּיל א ליד, וואָס הויבט זיך אָן מיט:

איך האָב געליבט א מיידעלע פון אכצען יאָהר,
איך האָב איהר געליבט צייט פיר יאָהר.

און ענדיגט זיך מיט:

אויפ'ן קבר וואקסט אויס א בוים
און אויפ'ן בוים א צווייג
און אויפ'ן צווייג שטעהט אָנגעשריבען,
צוויי געליבטע טוען אין קבר ליגען.

אָדער א ליד פון א שכור שוין אין דער צייט פון דעם מאָנאָפּאָל:

צייט דער מאָנאָפּאָל איז אויף דער וועלט,
בין איך אויף איהר אין כעס:
זי קאָסט מיך אָפּ מיין גאנצע געלט,
און טרינקען, טרינק איך אויפ'ן גאס.
א. א. וו.

אלי אלי

די פּיאָנערען ארבייט פון ברענגען דאָס אידישע ליד פאר דער עפענטליכקייט, האָט זיך אָנגעהויבען אין מזרח אייראָפּא. לעאָ ווינץ, האָט אין בערלין, געזאמעלט הארמאָניזירטע אידישע פאָלקלידער, און האָט זיי דאָרט געדרוקט אין זיין מאָנאַטליכען זשורנאַל, „אָסט און וועסט". און אין א קורצער צייט נאָכדעם האָט ער אויך אָנגעהויבען אראנזשירען קאָנצערטען פון אידישע פאָלקלידער איבער'ן גאנצען לאנד. אויף איהם קוקענדיג האָט זיך אויך אין מאָסקווע, יוליע ענגעל, גענומען זאמלען און דרוקען הארמאָניזירטע אידישע פאָלקלידער. די ארבייטען פון די ביידע האָבען געבראַכט דערצו אז אין 1908 האָבען זיך אין פּעטערבורג פּארזאמעלט א גרופּע אידישע טאָן-קינסטלער און האָבען אונטער דער איניציאַטיווע פון דעם פּיאניסט ל. נעסווישקי, געגרינדעט א געזעלשאפט אונטער דעם נאָמען „געזעלשאפט פון אידישער פאָלק-מוזיק". די געזעלשאפט האָט גלייך געוואונען די סימפּאַטיען פון דער גאנצער אידישער באפעלקערונג אין רוסלאנד און די שטיצע פון גרויסע

מוזיק", זענען געווען מענשען מיט גרויסע קענטעניש, זענען אָבער כמעט די גאנצע חברה געווען ווייט פון דעם אידישען גייסט און פון דער אידישער פאָלק־נשמה. איך מיין צו זאָגען, אז צווישען זיי זענען געווען ווייניג אמת אידישע פאָלקס מענשען, און דערצו האָבען זיי, נאָך מיין מיינונג, געליטען פון דעם פעהלער, וואָס זיי האָבען געוואָלט אלע זייערע קענטענישען אריינשפּארען אין א קליין פאָלקלידעל פון עטליכע טאקטען, דערביי ניט שארענדיג און ניט פיהלענדיג ווי געהעריג דאָס פּראָבלעם פון דעם ליד. אין אנדערע לידער ווידער, האָט ביי זיי דער רעאליזם אריבערגעשטייגט אלע גרעניצען, אזוי אז דאָס גייסטיג רע־ליגיעזע, וואָס דער איד פארלאנגט אזוי אָפט פון זיין ליד איז אָפט פארלוירען געגאנגען. „אלי אלי" אָבער, איז באשערט געווען אריינצופאלען אין די הענט פון מיין חבר שאליט, וועמען עס האָט זיך איינגעגעבען צו אראנזשירען דאָס ליד מיט געשמאק, און דאָס אליין האָט זעהר פיל מיטגעהאָלפען צו דעם קאָלאָסאלען ערפאָלג פון דעם ליד. דער ערפאָלג איז געווען אזוי גרויס אז די פעטערבורגער געזעלשאפט פאר דער אי־דישער פאָלקמוזיק, דורך וועמעס מיה דאָס ליד איז געבראכט גע־וואָרען פאר דער עפענטליכקייט, האָט דאָס נאָכדעם פארבאָטען צו זינגען אויף איהרע ווייטערדיגע קאָנצערטען. אָבער דאָס האָט ניט געהאָלפען. צי „אלי אלי" איז געווען אויפ'ן פּראָגראם צי ניט, זינגען האָט מען דאָס געמוזט, אזוי האָט דאָס פובליקום פארלאנגט.

אָבער שטעלט מען ערנסט די פראגע, צי איז טאקע „אלי אלי" אונזער שענסט ליד? איז דאָס טאקע דער פּערעל פון דער אידישער מוזיק? דאן ענטפער איך, ניין! „אלי אלי" איז פון די ניט געלונגענע לידער אונזערע, סיי אין מוזיקאלישען זין, סיי אין ליטערארישען שטאנד. נאריש איז דער אינהאלט פון דער אזוי גערופענער פּאָעזיע, און צו איינטאָניג און לאנגווייליג איז די מעלאָדיע. און שטעל איך געגען איהם אוועק, דאָס יאָך ביז איצט איז ערגעץ ניט פארעפענטליכט ליד, דעם בעל דרשנ'ס „שיר המעלות", וואָס איך דרוק דאָ צום סוף פון דעם דאָזיגען ארטיקעל אינאיינעם מיט דער מוזיק, בין איך זיכער, אז יעדער מוזיקער וועט מוזען צוגעבען אז „אלי אלי" איז בלאס אנטקעגען דעם טיפען אינהאלט פון די עטליכע נאָטען. אָדער טאקע אָט די

דערצו פאַר די אידען אין רוסלאַנד געווען אַ זעהר שרעקליכע: אַ צייט פון שווערע ליידען, פון פאַרפאָלגונגען און פּאָגראָמען, האָט דאָס דאָזיגע ליד דערפאַר גיכער אַפּעלירט צום אידישען געמיט ווי פילע אַנדערע, מוזיקאַליש און ליטעראַריש וויכטיגערע לידער. און דערצו דאַרף מען נאָך געדענקען דעם כּלל אַז אַ אידיש ליד וואָס איז געשריבען נאָכ'ן נוסח פון אונזערע תּפילות אַפּעלירט איבערהויפּט זעהר לייכט צו אידען. אין דער הינזיכט זענען מיר גאַנ'ץ אַנדערש פון די אַנדערע פעלקער. ביי די אַנדערע פעלקער, ביי די דייטשען צום ביישפּיעל, האָט לוטער אַריינגעבראַכט די פאָלק פאַרוויילונג לידער אין דער קירך כּדי דער עולם זאָל זיך מיט מעהר אינטערעס צוהערען צו זיינע קירכליכע תּפילות און זאָל זיי נאָכדעם קאָנען לייכט נאָכזינגען. ביי אונז אָבער, ביי דעם פאָלק, וואָס האָט געגעבען דער וועלט אַ רעליגיאָן האָבען נאָר די ערשטע טעאַטער דירעקטאָרען געמוזט אַריינגעמען אין זייערע פּיעסען אידישע תּפילה מעלאָדיען כּדי דער עולם זאָל חשק האָבען צו געהן אין טעאַטער, כּדי ער זאָל נאָכדעם קאָנען לייכט נאָכזינגען די פאָלק, אָדער פאָלקטימליך געשריבענע לידער.

אברהם גאָלדפאַדען, דער מענש מיט'ן פיינעם חוש פאַר דעם, וואָס איז אייגענטימליך אידיש, איז געווען דער ערשטער וואָס האָט דאָס קלאָר געפיהלט און פאַרשטאַנען, און דערפאַר איז ער טאַקע מיט רעכט פאַררעכענט פאַר דעם אמת'ן גרינדער פון דעם אידישען טעאַטער.

אַט דער אידישער פאַרלאַנג נאָך תּפילה'דיגס אין די טעגליכע פאַרוויילונגען האָט אָגב צום גליק אָדער צום אומגליק, אויך געבראַכט דערצו, אַז די אַלע וואָס דער גרעסטע טייל פון די מוזיקער פון אידישען טעאַטער, פון דעם דיריזשאָר ביז צום לעצטען כאָריסט און אויך די אַקטיאָרען זענען צונויפגעשטעלט געוואָרען פון מענשען וואָס האָבען זייערע קינדעריאָהרען פאַרבראַכט אַלס משוררים ביי די חזנים, וואָרים זיי איז דאָס געווען לייכטער פון יעדען אַנדערען צו נעמען דעם עולם דורך זייער זינגען די לידער פון דעם טעאַטער שטיק מיט די מעלאָדיען פון אונזערע תּפילות ביים דאַווענען.

עס איז פאַראַן נאָך אַ סיבה פאַר וואָס „אלי אלי" איז אַזוי לייכט געוואָרען פּאָפּולער. ניט קוקענדיג דערויף וואָס צווישען די יונגע לייט וואָס האָבען צונויפגעשטעלט די „אידישע געזעלשאַפט פאַר פאָלקס

שטימע נאָר אבי מיט דעם „נוסח וואָלין“, איז מען איהם אלין מוחל. — און אזוי איז דאָס באַשערט געוועז אז דער געניאַלער צוקונפטיגער רוסישער קאָמפּאָזיטאָר זאָל פאַרבלאָנזשען אין וואָלין. זיין רעגימענט האָט ער, ווי עס האָט זיך געפיהרט אויפ'ן רוסישען שטייגער, געהייסען געהן שלאָפען אונטער דעם וואָלינער הימעל און אליין איז זיך דער יונגער אָפיציר געגאַנגען זוכען ערגעץ א שטוב וואו איבערצונעכטיגען. עס איז געוועזן א פרייטאָג צו נאַכט, און מוסאָרסקי איז זיך אריין אין דעם ערשטען ליכטיגען הויז וואָס זיינע אויגען האָבען דערזעהן און זיך דאָרטען איינגעבעטען אויף נאַכט. א וואָלינער איד, כאָטש אפילו בלויז א שניידער דאַרף דאָך זינגען זמירות און גלאַט זינגען, ווייל עס איז דאָך שבת, און ער איז דאָך א וואָלינער איד! האָט ער דאָס אזוי ארום מכבד געוועזן מוסאָרסקי'ן מיט אן עכט אידישען, חסידישען נגון. מוסאָרסקי האָט דאָס פאַר זיך גלייך אויפגעצייכענט און האָט נאָכדעם אויף דעם מאָטיוו אָנגעשריבען זיין געניאַלע קאַנטאַנטע „יהושע בן נון“. און ווען מוסאָרסקי איז געשטאָרבען און מען האָט איהם פאַר זיין באַרימטקייט באַהאַלטען אין די הייליגע פּעטערבורגער לאַווּרעס, האָבען זיינע פאַרעהרער אָט דעם חסידישען מאָטיוו אויסגעקריצט אויף זיין מצבה־שטיין.

און דאָס איז פאַרשטעהט זיך, ניט די איינציגע מעלאָדיע וואָס האָט באַוויזען וואָס פאַר א גאונות מען קאָן אויפטאָן מיט אונזערע מעלאָדיען. און דאָס איז אויך ווייט ניט דער איינציגער קאָמפּאָזיטאָר וואָס האָט אויסגענוצט אונזערע מאָטיוועז. — עס איז מעהר ווי זיכער אז אלע הימנען פון די קריסטען זענען געגומען ביי אונז, אידען. מיט דער מיינונג זענען א סך מוזיקאַלישע היסטאָריקער איינשטימיג.

אָבער וועגען דעם א צווייטען מאָל.

נגונים פון שלוש סעודות, צי דער דרור יקרה לבן עם בת, צי גאָר די ווייבערישע הבדלה „גאָט פון אברהם“. און נאָך און נאָך לידער, פון וועלכע די אידען אליין ווייסען נאָך צום באדויערען זעהר ווייניג.

דאָס, וואָס אזא פערזענליכקייט ווי הינעקער האָט זיך אין דער היגער „טיימס“ ניט לאנג צוריק אזוי באגייסטערט אָפּגערופען וועגען דעם ליד, באווייזט בלויז וואָס מיר קאָנען ערוואַרטען ווען די וועלט וועט דערהערען אונזערע בעסערע מעלאָדיען און לידער. אָבער וואָס מען זאָל ניט זאָגען וועגען „אלי אלי“, איז דאָך דאָס פּאָרט א אידיש ליד, געבויט לויט די אלטע אידישע פאר קריאת־שמע נסחאות, און דאָס איז דערפאר געוועזען גענוג, אז אזא מאַן ווי הינעקער זאָל פון איהם קריגען אַן אָנרעגונג וועגען דער גרויסער און ערנסטער אידישער נשמה.

אָבער פון דעם וואָס איך האָב געזאָגט אין אָנהויב פון מיינע נאָטיצען, איז פארשטעהט זיך קלאָר, אז הינעקער איז ווייט ניט דער איינציגער, וואָס איז מיטאמאָל אזוי באגייסטערט געוואָרען פאר אידישע מוזיק. און אָט נאָט אייך נאָך א מעשה:

צווישען די מצבות, וואָס שטעהען אויף א פראָמינענטען פּלאַץ אין די הייליגע פּעטערבורגער „נעווסקי ליאוורעס“, געפינט זיך אַן אָנגעזע־הענער מצבה־שטיין אויף וועלכען עס איז אויסגעקריצט א אידישער חסידישער נגון. די מצבה מיט'ן אידישען נאָמען איז אויפגעשטעלט געוואָרען אויף אזא הייליגען קריסטליכען אָרט, אין די צייטען ווען א איד אליין האָט זיך ניט געטאָרט ווייזען אויף די גאסען פון פעטער־בורג און אויפגעשטעלט איז די מצבה געוואָרען אויף דעם קבר פון איינעם פון די געניאלסטע רוסישע קאָמפּאָזיטאָרען, — מוסאָרסקי, דער פארפאסער פון די וואונדערבארע אָפּערען „באוואטשינא“ און „באָריס גאָדונאָוו“. און אָט ווי אזוי עס האָט פּאסירט. — אין דער יוגענד איז מיסאָרסקי געווען אַן אָפיציר אין דער ארמיי. ער איז דעמאָלט געשיקט געוואָרען אויף מאנעווורעס מיט זיינע סאָלדאטען קיין וואָלין. וואָלין, מוז איך אייך זאָגען, איז דאָס וויגעלע פון אידישער נגינה. אלע בעסטע חזנים און זינגער קומען פון דאָרטען, אפילו אונזערע הייליגע תפילות האָבען זיך דאָרטען אזוי אויסגעבויגען, אז זיי זענען נאָכדעם אוועק אין פאָלק אונטער דעם נאָמען „וואָלינער נוסח“ און אויב א חזן אין א וועלכער עס איז שוהל דאווענט אפילו מיט א שלעכטער

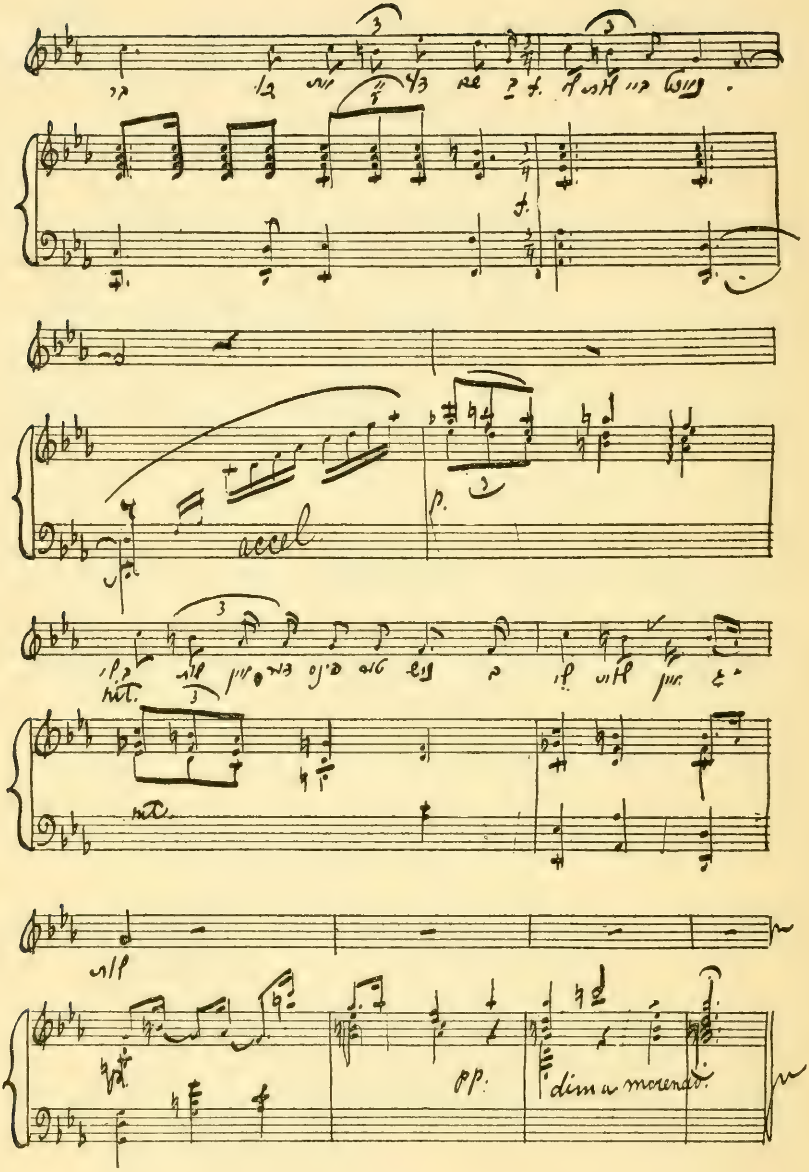
accel.
rit.
rit.
pp
dim e morendo

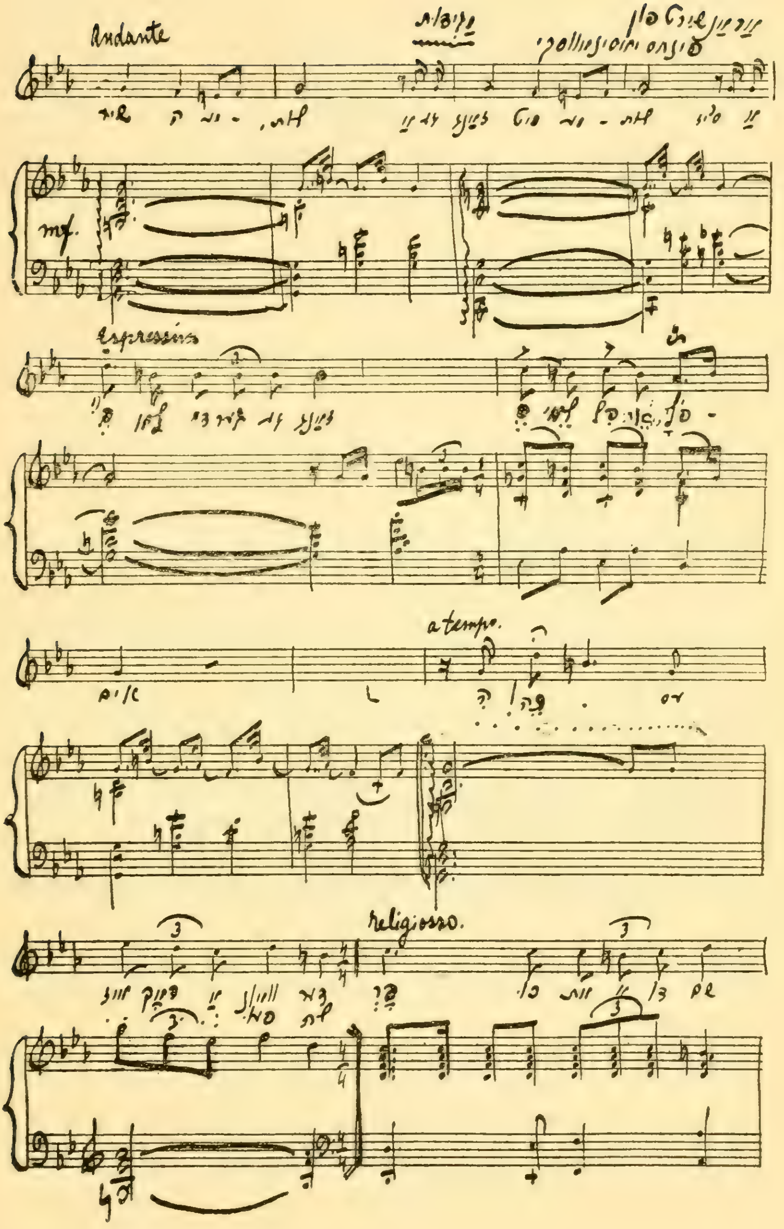

Andante
mf
a tempo.
religiosso.

נאָר ווייל עס איז פאראן צייט און רוים און די וועלט איז א גרויסע, און די אלע גוטע זאכען ליגען פארבאהאלטען פון אונזערע אויגען, אויף דער ערד און אין די הימלען, איז עס אן אויפטו צו פארבינדען און קאָארדינירען די נויטיגע ווייטע געגענשטאנדען. אזוי ווי די בין האָט זיך איהר פארדינסט ווען זי טראָגט איבער דעם מעלזאמען פון איין בלום צו דער אנדערער; אזוי אויך די קינסטלער־בין, וואָס פארשטויבט זיך די פליגעל מיט די גוטע שענע זאכען פון דער וועלט און צעטראָגט דאָס איבער דער וועלט פון אייביגען טויט־און־לעבען און באשאפט נייע פארבינדונגען. אפשר גאָר דורך דעם קריגט די וועלט איהר האפט, ווייל זייט מיר ווייסען האָבען דאָך מענשען געזוכט צו באפרידיגען זייער גייסטיגקייט אזוי גוט ווי זייער קערפּער. און די וואָס האָבען גאָר קיין גאָט אין הארצען, ווערען דאָך צומייסט ווי א וואסער וואָס טריקענט אויס, אָדער ווי שטיינער ביים וועג.

אָט די נשמה, וואָס איז אזוי עכט ווי די פעדער וואָס איך האלט אין האנט, געהט דורך אלע קונסטווערק, פון די צייטען ווען דוד האָט געזונגען זיין ערשטען פסאלם ביז די צייטען ווען ראָדען האקט אויס זיין באלזאק פיגור, און פון די האלבפארגעסענע צייטען פאר דוד׳ן און די אומבאשטימטע צייטען, וואָס דארפען ערשט קומען. אָט די נשמה איז דער קערפּער און גייסט פון דער קונסט, און דער איינציגער מעסט־שטעקען פון א קונסטווערק. די פאָרמען ענדערען זיך מיט דער צייט, און יעדע נייע פאָרמע פארמאָגט איהר באזונדערען חן. נאָר דער קרי־טעריאָן איז דער געפיהל, די מאָס נשמה, וואָס קוקט ארויס פון אונטער דער פארב, וואָס זינגט ארויס פון צווישען די ליניען פון ליד.

נאָר נשמה איז אזא זאך, וואָס לאָזט זיך נישט צוהאלטען מיט די הענט; און א נישט אויפריכטיגער ווענד, און עס בלייבט הוילער ליים, פלאכע פארב, ווערטער אָהן בילדליכקייט, א ליד אָהן לעבען. ביז עס קומט אָן א נייער גייסט, א פריש אויג, וואָס זוכט אָפּ דאָס הארץ, דעם סאמע וואָרצעל פון דער זאך, וואָס עס דערזעהט. און יעדעס נייע זוכען איז דער אָנפאנג פון אן עפּאָכע. און יעדע עפּאָכע איז נײַ און מאָדערן אין איהר צייט. עס איז געווענדט אין די מענשען, די אומשטאנדען און דער צייט וואוהין עס זאָל זיך פארקירעווען דער גאנג פון דער אויפלע־

י. טאָפּעל:

1. מאָדערניזם.

2. אַ בילד פון אַ פערד מיט אַ טויטען רייטער.

(עסעיס)

1.

מאָדערניזם.

אזוי ווי עס וואקסט אַן עפּעל אויף אַן עפּעלבוים אזוי וואקסט אַ קונסטווערק פון דעם לעבען ארויס; און דאָך איז נישט דער עפּעל דער עפּעלבוים — אזוי ווי קונסט איז נישט די נאַטור. די ערשיינונגען, וואָס ליגען אָפען פאר'ן אויג דינען אי דעם פארשטאנד אי דעם הארץ. דער פארשטאנד בויעט מאשינען, וואָס האָבען אין זיך אַ סאָרט געאָמעטרישע פארשטאנדיגקייט, אַ טרייבקראפט, וואָס איז די באגרעניצטע נשמה פון מאשינען. דאָס הארץ געהט זיך זיין אייגענעם גאנג און וואָס דאָס הארץ שאפט האָט זיך זיין גייסטיגע טרייבקראפט. דאָס לעבען אליין באשאפט נישט דער מענש. עס ליגט אויסערהאלב זיינע גרעניצען. דאָס לעבען איז אזא זאך, וואָס איז דאָ און וועט זיין אייביג אפילו ווען דער הימעל זאָל צו דער ערד פאלען. דאָס לעבען איז אַן איינהייטליכקייט, רופט עס נשמה, רופט עס גאָט. און מיר קאָמבינירען בלויז ווען מיר שאפען. דערפאר איז טאקע נישט פאראן קיין נייקייט אונטער דער זון, אין דעם טיפען זין, אז די נשמה פון דער זאך איז אַ נייע, אָדער אפילו אז די שטאָפען זענען נייע. וויי' גאָרנישט ווערט און אלעס איז שוין דאָ.

איז „היינט“, דאָך אַן אַנדערער היינט. מאָדערניזם איז פשוט אויפלע־בונג: מאָרגען פרישקייט און די אַלע גוטע ריחות פון טויפעלדער מיט יונגע גראָזען. עס איז דער קומען פון אַן עפּאָכע — די ערשטע ליבע. צווישען די בלומען וואַקסט שוין שטעכיגס, און די רויזען זעגען דאָך די רויזען פון פריערדיגע באַגעגענישען. נאָר דאָ ליגט נאָך דער טוי אויף זיי. זיי בליהען נאָך אויף דער ערד גופא, און טרינקען נאָך לופט און וואַסער און זענען נאָך צונויפגעוואַקסען מיט'ן לעבען פון דער וועלט.

ווען די פאָרם ליגט שוין אויף דער לייוועגט, ווי אַ קבר, וואָס באַ־גראָבט די נשמה, אין אינהאַלטלויזע בילדער אָהן עמאָציע, מיט פּוסטע הימלען, וואָס פאַרשפּרייטען זיך אויף שטרעקען און ליגען ווי נבלות, און די סענטימענטאַלע זיסקייט שלאָגט צו צום האַרצען; דעמאָלט רעוואָל־טירט דער יונגער גייסט, ווערט ווילד, צעשפּרייט די הענט מיט רציחה און מיט געבעט און געהט אַוועק זוכען. ווישט ער אָפּ פון וועג, וואָס קומט אונטער דער האַנט און געהט גלייך צו זיך. הייבט אָן פון דאָס ניי. דער־געהט ער אַמאָל און אַמאָל נישט. נאָר אין זיין שאַפען ליגט שוין דער כח פון זיין גרויסען ווילען. געהט ער און זוכט, דערגעהט ער אַמאָל צו די ערשטע לערער פון דער וועלט. און אַמאָל געפינט ער אין די אַרכיווען פאַרגעסענע פאַרנאַכלעסיגטע קונסטווערטען. אַמאָל דערזעהט ער גאָר אויף אַלטע ווענט די בילדער, וואָס ער וויל מאָלען. און דאָס וואָס ער לערנט איז שוין פון פריהער געוועזען אין איהם, איידער ער האָט נאָך אָנ־געהויבען זוכען. די צייט האָט בלויז אָפּגעדעקט זיין אייגענעם כח: אַזוי ווי פון דער נוס וואַקסט אויס אַ דעמב נאָר דער דעמב איז שוין אין דער נוס גלייך פון אָנהויב.

דער וואָרצעל פון בוים איז רעוואָלט. רעוואָלט איז אויך די שפּייז פון דער ערד: די אַטמאָספערע פון מאָדערניזם. דאַן צעצווייגט זיך דער שטאַם, פאַרנעמט זיך אַהער, אַהין, אַרויף, אַראָפּ, אַרום, בייגט זיך אויס, ברעכט זיך, טיילט זיך אָפּ, גראָבט זיך איין. דאָס אמת'ע אינדי־ווידועלע באַנייען קומט פאָר צווישען די פיר ווענט פון'ם קינסטלער'ס צימער. דאָ דערזעהט עס דאָס ליכט. און אין די גרענעצען פון אייגענעם כח וואַקסט דאָס נייע לעבען, מאַכט זיך אַ נייעם אייגענעם באָדען, באַ־וואַסערט איהם, האַלט איהם דערהויפּט פריש און קרעפטיג. אייגער צע־שפּרייט די הענט ווי ווייט ער קען און נישט ווייטער. דער קינסטלער

בונג, ווי ווייט און ווי טיף דער קבר זאָל ליגען פון דער וויג. נאָר דער גייסט איז ווי דער ים און באוועגט זיך אייביג אָהן און אָפּהאַלט.

ווען דו באטראכסט א מאָזאאיק פון די צייטען פון פאר דזשיאָטאָ, לאָמיר זאָגען פון צענטען יאָרהונדערט נאָך קריסטוס, און דערנאָך די דעקאָראציעס אויף אן עגיפּטישער מומיע פון פאר קריסטוס, און אויב דו ווילסט, א געמעלד פון דעם נישט־לאנג פארשטאָרבענעם אמעריקאנער אלבערט פּ. ריידער, למשל — מוזטו קומען צום באשלוס, אז ווי פאר־שידען עס זאָלען ניט זיין זייערע פאָרמען און דער רעספּעקטיווער קינסטלערישער צוטריט פון יעדען פון זיי, באקומט זיך דער איין און זעלבער געפיהל: דער קינסטלער האָט געוואָלט דערגעהן און פעסטשטע־לען דאָס אייביגע, דערקאנען גאָט ווי ער אנטפּלעקט זיך אין דער זאך און אין יענער זאך, און באלייכטען דאָס נאָהענטע פארהאלטען זיך פון זיך צו גאָט. זיי געהען דערפּאר מיט די פיס פון זייערע קערפּער אריבער די גרענעצען פון קערפּער און מישען זיך צונויף מיט די אבסטראקציעס, די נשמה, פון ליבע, פון נאכט, פון דער זון און פון טויט. מיט דעם כח פון זייער אייגענער פארטיפונג רייסען זיי אונז מיט מיט זיך, און ווי דאנטע אין די קרייזען פון גיהנם זעהען מיר דעם זין און דעם ווערט פון לעבען און פון טויט, פון ליבע און פון זומער. זייער ארט שאפען איז דער טויער צו דער גרויסער וועלט פון דער נשמה. דער טויער פאר־שטעלט און קאָן זיך אָבער אויך ברייט צעעפענען און אנטפּלעקען די ווייטע וועלטען.

מאלעריי איז א שפּראך וואָס נויטיגט זיך ניט אין איבערזעצונגען און דערקלערונגען, נאָר רעדט אימער און צו אלעמען גלייך, אזוי ווי די זון, וואָס שיינט גלייך פאר אלעמען דארף קיין דערקלערונגען. אָהן מיה געה איך דורך די טויערען פון דער און יענער טעכניק, און זעה פאר מיר די נשמה פון דעם קינסטלער, זיין ליבע צו דער וועלט, זיין אָפענ־הארציגקייט, זיינע געדריקטע און געהויבענע שטימונגען, צי ווען ער האָט געמאָלען זיינע פארנעפּעלטע צוויי־דימענסיאָנדיגע פּאָרטרעטען אין כינא צי ווען ער האָט געמאָלען זיינע פולע דריי־דימענסיאָנדיגע לאנדשאפטען און שטיל לעבענס אין פראנקרייך און אויך איצט ווען ער זוכט א פערטע דימענסיע.

מאָדערניזם איז אלזאָ ווי איינער וואָלט זאָגען: „היינט“; אימער

.2

אַ בילד פון אַ פערד מיט אַ טויטען רייטער.

עס שפּרייט זיך אַ פעלד אונטער דער זון. אַ פערד מיט אַ רייטער שטעהען אין פעלד. רוה. דער עק פון פערד הענגט אַראָפּ, דער קאָפּ הויך פון די אַקסעל אַרויס. דער רייטער זיצט טויט. זיץ איך אויף אַ שטיין און קוק. און די ערד דרעהט זיך נישט אָפּ פון דער זון, און בלייבט. און עס איז שטיל: טראַכט איך, דערפאַר איז דאָס אַזוי, ווייל אַלעס דאָ איז געשטאָרבען נאָר איך לעב. לעבט דאָך דאָס פערד אויך. אין דעם שטעל פון די לאַנגע פיס, אין דעם האַלטען פון הויכען קאָפּ איז דאָ אַזוינס וואָס איז לעבען. אָט וועט זיך דער קערפּער געבען אַ נעם אויף צוריק און די פאָדערשטע פיס וועלען זיך געבען אַ ציה צוריק, און אַוועק, עס וועט פליהען. נאָר דער טויטער מענש זיצט, און וועט אפשר פאַלען, אַראָפּפאַלען און בלייבען ליגען, אַ פּאָר טויטע ביינער. דאָס פעלד וועט בלייבען אויב איך וועל דאָ בלייבען. און איך וויים נישט צי די זון וועט אויך דאָ בלייבען. איך קוק אין דער זון אַריין. זי עסט מיר די אויגען אויף — וויים איך, אַז זי וועט דאָ נישט בלייבען. איך וועל דאָ בלייבען אַליין אין פעלד.

נאָר דאָס פערד בלייבט, און די זון שטעהט אין פעלד. טראַכט איך, פאַרוואָס זעהט דאָס פערד אויס ווי עס געהט, און דאָך עס געהט נישט. דער מענש יאָגט עס נישט, ווייל דער מענש איז טויט. אָבער דאָס פערד קאָן דאָך געהן. און פאַרוואָס הייבט זיך דאָס פעלד נישט אויף און געהט אַוועק? איך זיץ דאָ, טראַכט איך, און איך לעב דאָך געוויס. לעבט אפשר יענער טויטער אויך? און דאָס פעלד — לעבט עס אויך? עס שפּראָצט נישט קיין גראָז. איך וויים אָבער, אַז עס וואַקסט גראָז — לעבט דאָס פעלד.

זיץ איך אויפ'ן שטיין לאַנג, לאַנג. נאָר איך וויים, אַז דאָס איז איין מינוט; נאָך ווייניגער, איין אויגענבליק; נאָך ווייניגער, גאָרנישט;

געהט ווי ווייט ער קען און ווי אזוי ער קען. נאָר דאָס וואונדערליכסטע איז, אז וואָס מער איינער גיט אַלץ מער פארמאָגט ער. ווער קען אויס־שעפּען דאָס הארץ און דעם מח, און די ליבשאפט וואָס שפּייזט דאָס הארץ און דעם מח, און פון וואָס מיר אַלע לעבען.

עס איז רעכט, אז דער היסטאָריקער זאָל זיך ארויסגעהן מיט זיין לאמטערען אין האנט אויפזוכען אין דער פארגאנגענער קונסט־עפּאָכע איהרע מיטלען און מאָטיווען. טעאָריען געהען נישט פאָראויס צו צייגען דעם וועג, בלויז די קאָנקרעטע ווערק ווערען די איינציגע מיילען־שטיינער. דערפאר איז עס נאָך שווער צו זאָגען באשטימט, וואָס עס איז אזוינס „מאָדערנע“ מאלעריי אויסער ר ע ו ו אָ ל ט.

באָרים אניספעלד:

צוויי קעפ, יציאת מצרים.

א. וואָלקאָוויץ:

אין בית המדרש.

י. טאָפּעל:

סאלאָמע.

ניין, עפּעס עפּעס מער פון גאָרנישט — דער פּונקט ווי צוויי מינוטען טרעפען זיך. דאָס טרעפען זיך פון דאָס, וואָס איז פאַרגאַנגען מיט דאָס, וואָס דאַרף קומען. אָט דאָס ווייניגער־פון־צייט, די גאָרנישט־טראָפּען פון וואָס עס באַשטעהט די צייט. ווייס איך שוין, אַז דאָס פערד איז נישט באַשאַפען געוואָרען דאָ אין פעלד, נאָר אַז עס קומט פון דער פאַרגאַנגענהייט און אַז עס האָט נאָך אַ צוקונפט, און אַז עס וועט צוזאַמענגעמען דעם גרויסען לאַנגען קערפּער אויף די דינע פיס און אוועקפליהען.

און דער מענש, טראַכט איך, דער טויטער? אַלץ דאָ איז דאָך איין מאָמענט, דער העכסטער מאָמענט, וואָס איז צווישען פאַרגאַנגענהייט און צוקונפט. און דער העכסטער מאָמענט איז דאָס לעבען. און פון טראַכטען ווייס איך שוין, אַז דער טויט איז אויך אַ סאָרט לעבען און האָט אויך אַ העכסטען מאָמענט, אָבער נישט זיין אייגענעם, נאָר אַן אָפּשפּיגלונג פון מיינעם. און דער טויטער איז נישט דאָ געשטאָרבען, נאָר דאָס פערד האָט איהם דאָ אַראָפּגעבראַכט אַ טויטען. און דער, וואָס האָט אהערגעבראַכט דאָס פעלד מיט דער זון מיט'ן פערד האָט אויך געבראַכט דעם מענשען אַ טויטען.

און ווען איך בין אהיימגעגאַנגען פון פעלד האָב איך געזאָגט צו זיך אין דער שטיל, באַטראַכטענדיג די מענשען, די פערד און אַלעס וואָס לעבט, אַז דאָס אַלעס לעבט איין מאָמענט, און ווייניגער פון אַ מאָמענט, נאָר דער מאָמענט פאַרקערפּערט און אַנטהאַלט די גאַנצע פאַרגאַנגענהייט און אַלעס וואָס דאַרף ערשט קומען. נאָר אַז די הייזער, די שטיינער און די רעלסען, וואָס זענען טויטע זאַכען, זענען נישט אין דער מדרגה פון אַן אייגענעם העכסטען מאָמענט, קענען זיך אָבער אָפּשפּיגלען אין מיין מאָמענט.

און אַזוי ווי בילדער זענען איין מאָמענט, דער העכסטער מאָמענט, פיהל איך און איך ווייס, אַז דער מאָמענט מוז, אויב דאָס בילד זאָל לעבען, אַנטהאַלטען דאָס וואָס איז געווען און דאָס וואָס דאַרף קומען.

און עפּעס פיהל איך איז געווען דעמאָלט אין דעם שטילען פערד אויפ'ן פעלד פון וואָס עס וואָלט געקענט צוזאַמענגעמען דעם לאַנגען קערפּער אויף די דינע פיס און אוועקפליהען.

ב. אַניסםעלד יציאת מצרים

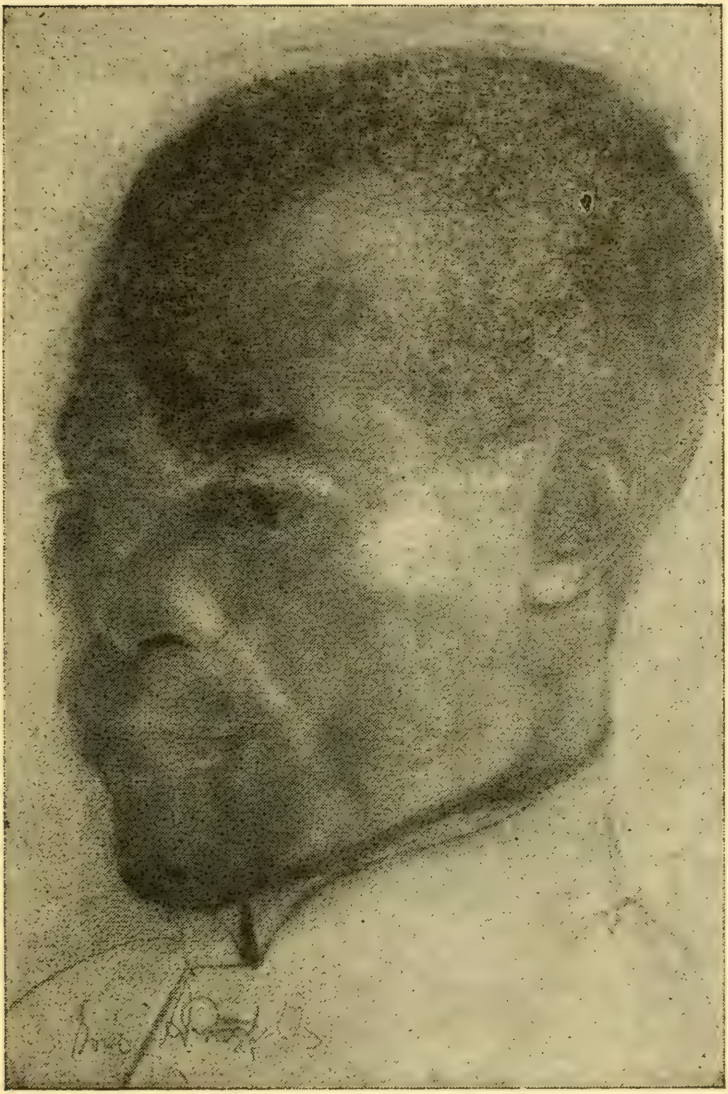

ב. אַניספעלד — א ניגער

א. וואָלקאָוויץ — אין בית המדרש

א. וואָלקאָוויץ

אין בית המדרש

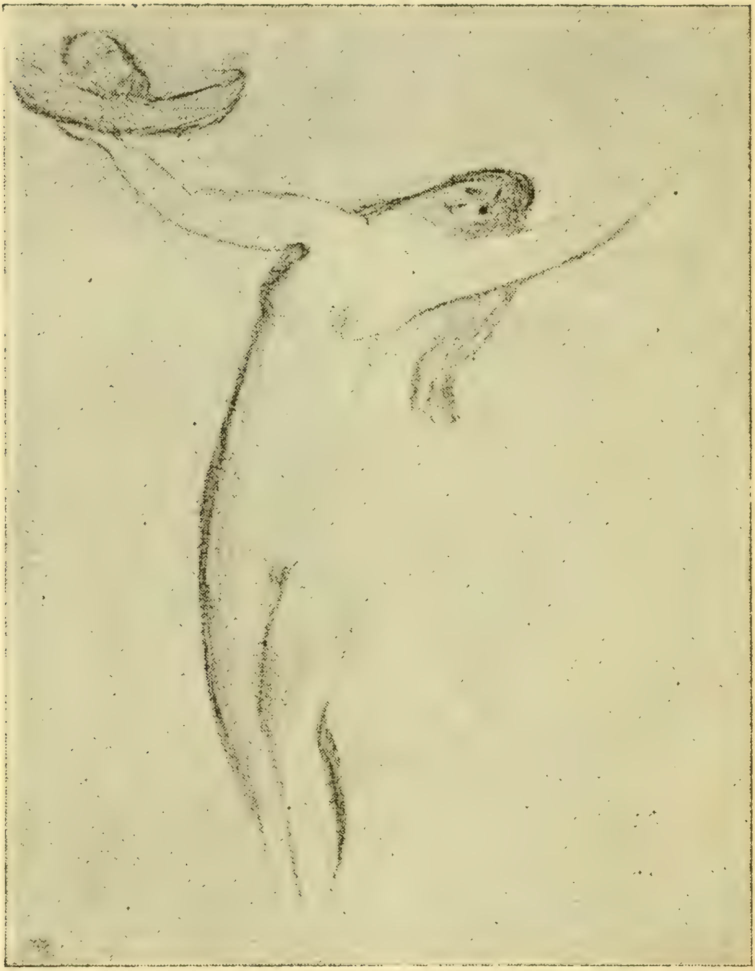

י. טאָפּעל סאלאָמע

י. טאָפּעל

סאלאָמע

איינציגע לידער:

ראשעל וועפּרינסקי.

ציליע דראפּקין.

אידאַ גלאַזער.

אסתר פּעוזנער.

בערטא קלינג.

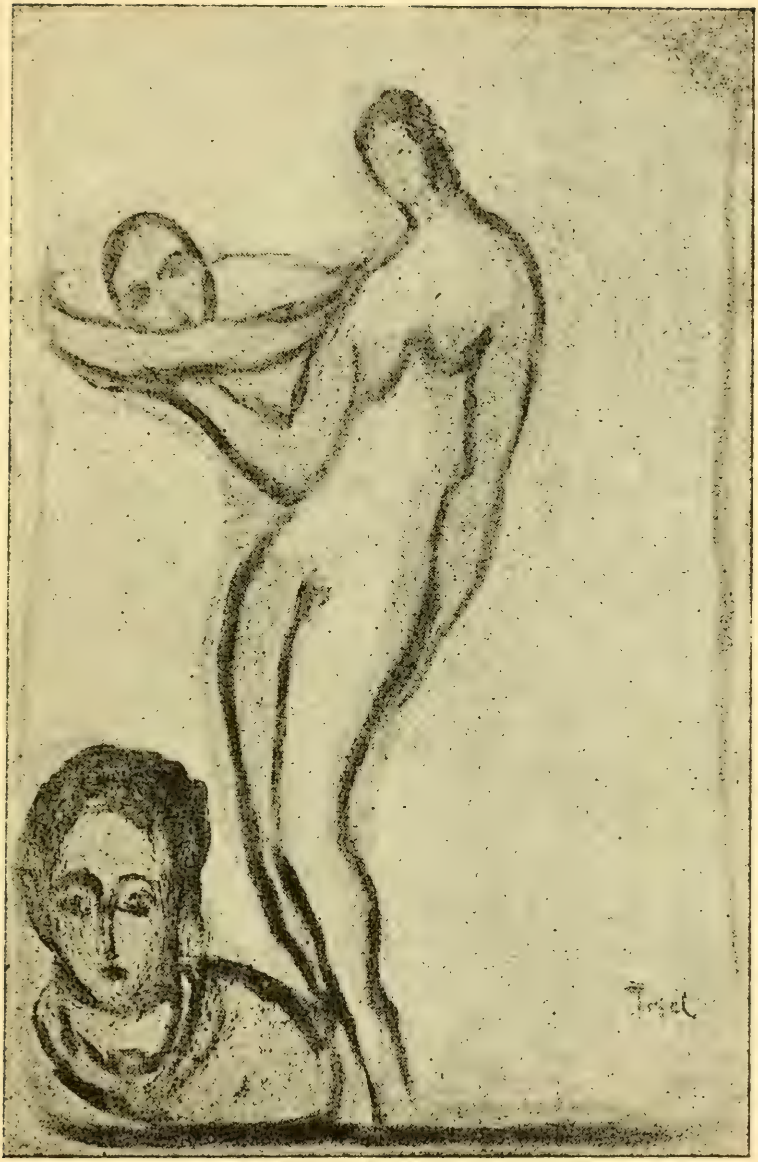

י. טאָפּעל — סאלאָמע

ציליע דראפקין:

אין העמאק.

איך ליג אין העמאק
דורך צווייגען שיינט הייס אריין די זון,
איך פארמאך מיינע אויגען
און זעה א בלויע כינעזישע שריפט
אויף א גאָלדענעם בלאט.
ליכטיג בלויע כינעזישע אותיות
פינקלען ארויף און אראָפּ,
ווי קליינע פאנטאסטישע פענסטער,
אויף א וואנט פון א גאָלדענעם טורעם.
איך פארשטעה ניט די שריפט
נאָר עפּעס פארדריקט מיין הארץ,
איך דערמאָן זיך:
„איך ליב דיך, איך ליב דיך“,
אזוי לעז איך די בלויע
כינעזישע שריפט.

ראַשעל וועפּרינסקי:

פון מיינע שלאַנקע גלידער.

פון מיינע שלאנקע גלידער וועלן קינדער ניט געבוירענע,
וואָס ווילען דורך מיין ליב די ווייסע וועלט דערזעהן,
און אויפבליהען אונטער דער זון,
מיט קעפּעלעך געקרויזעלטע,
אויגעלעך ברייט פארוואונדערטע,
שווארצינקע און בלוי.
נאָר טיף אין זיך פארטויב איך
יענע צארטע שטימעלעך;
מיט טויזענט שטימען פון א פיבערישען דראנג,
צו זיין ווי איצטער, אייביג אזוי בויגזאם, אזוי שלאנק
און פריי פאר מיין קאפּריז,
פאר נעכט געשטערנטע,
און פאר דיינע צערטלענדיגע הענט —
זאָלען מיינע טעג כאָטש ווערען האסטיגער פארשווענדט,
אז דאָרטען וואו איהר ווארט —
איהר וויינענדיגע אויגעלעך אונטער די ווייסע טויערען
קומען זאָל איך יונג צו אייך,
איך וועל אייך שטיל צוזאמעננעמען,
אונטער מיינע ווייסע פליגלען,
און אויף עפּעס טרויערען
און וויינען שטיל מיט אייך.

אסתר פעווזנער:

די שליסעל מיינע.

איך בּיינק נאָך דיר,
דיין פּנים האָב איך קיינמאָל ניט געזעהען.
א טיפער טרויער נאָגט און נאָגט מיין הארץ.
אליין בּין איך פאר זיך א צייכען אין דער לופטען,
א באוועגונג וועלכע זוכט א ציעל.

אין א שווייגען נעץ בּין איך פארפּלאָנטערט,
אין דער שטילקייט קלאפּט זיך אָפּ מיין בּליק.
אין פארגליווערונג פארמאך איך מיינע אויגען —
עס עפענט זיך ערגעץ ווייט פאר מיר א לאנד.
אין יענעם לאנד בּיסטו,
בּיי דיר די שליסלען מיינע.

פארשלאָסען אין מיין וועלט, בּין איך אליין פארבּליבען.
רייס דעם שווייגען נעץ פון מיר ארונטער,
וועל איך פריי צו דיר אין יענעם לאנד זיך לאָזען.
אומזיסט פּרואווסטו די שליסלען צו אלע טירען, —
זיי נוצען קאָן נאָר איך אליין.
מיין וועלט איז פעסט פארשלאָסען.
איך בּיינק צו דיר
פון לאנד פון מיינע סודות.

אידאַ גלאַזער:

דער לעצטער קלאַנג.

פון איין זייט טיר שטעהסטו אצינד
און הערסט נישט אויף צו קלינגען.
פון וועהטאָג ביים איך זיך די הענט
און דרעה זיך אויף אין רינגען.

עס רייסען זיך די פיס צום טיר —
אין שטול בלייב איך דאָך זיצען,
און הער צונויפגעדרעהטערהייד
ווי מיינע ציינער קריצען.
— — — — — — — — —

דער לעצטער קלאנג פון דיינע טריט
אין שטילקייט ווערט פארשלונגען,
און אין דער שטילקייט ווער איך אויך,
ווי דיינע טריט פארזונקען.
— — — — — — — —

עס וועט זיך קיינמאָל מעהר מיין טיר
ניט עפענען פאר דיר...

א. ראָבאָי:

דאָס ווילדע לאַנד.

LIBRARY

בערטאַ קלינג:

טעג געגאַרטע.

טעג גענארטע,
טעג גענארטע,
טעג איהר בלויע,
טעג איהר גרויע,
אייער געהן,
אייער קומען
האָט ביי מיר וואָס
שטענדיג צוגענומען.

טעג באשטראלטע,
טעג איהר קאלטע,
טעג באשעהנטע,
טעג באוויינטע,
מיר געלאָזען
האָט איהר נאָר
פעדים זילבער
גרויע האָר.

קאַפּיטעל א.

בען איז אראָפּגעשפּרונגען פון א וואַגאָן, געבליבען שטעהן ביי א קליין הויז. אויף דעם דאַך פון הויז איז געהאַנגען א טאַבעל מיט גרויסע אותיות: סטאַנציאָן ט..., נאָרד דאַקאָטאַ.

ער האָט זיך ארומגעקוקט פון אַלע זייטען. דערזעהען העט ווייט אין אונטערגרונד פון דער דאָזיגער סטאַנציאָן א קליינע שורה נידריגע הייזער, ווייט אָפּגעטיילטע איינע פון דער אַנדערער.

דערווייל, איז נעבען איהם דורכגעגאַנגען א פּארטראַכטער מיטעל־יאָהריגער מענש מיט א פּייפ אין זיין מויל. זיין פּנים פאַרוואַקסען מיט הארטע האָר, זיין קאַפּעליוש א פאַרשמאָלצענער און פאַרשטויבטער און זיין גאַנצער הולך איז געוועזען, אַזוי ווי דער גאַנג פון א „היימלאָזען" אין די גרויסע שטעדט פון דער איסט.

בען האָט געפּרובט און איהם א פרעג געטאָן:

— ווייסט איהר, ברודעריל, ווי ווייט עס איז פון דאַנען קאַלד־וועל'ס ראַנדזש?

— וואָס הייסט צי איך וויים, סיר, פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען וואו קאָלדוועל'ס ראַנדזש איז? איך בין דאָך דאָס קאָלדוועל אליין.

— און מיין נאָמען איז בען. איך האָב אייך געשיקט א טעלעגראַם, אַז איך קום — האָט דער איסטערנער אויסגעשטרעקט זיין האַנט צו קאָלדוועל'ן.

— אַזוי, גוט וואָס איהר זייט געקומען אין צייט; ווען איהר קומט שפּעטער טרעפט איהר מיך שוין ניט און איהר וואָלט באַדאַרפט כאַפּען א שפּאַציר אויף עטליכע מייל — אָבער ווי אַזוי האָב איך אייך ניט באַ־מערקט, וואָס פאַר א באָב איך בין. לויפענדע באַהנען באַמערק איך קיינ־מאָל ניט, וואָס פאַר א באָב איך בין. נו, קומט שוין.

בען האָט דעם דאָזיגען פאַרשוין וואָס הייסט קאַלדוועל שטאַרק באַ־

און הימעל און ערד און דער ווייסער וועג, וועלכער ציהט זיך און צעצווייגט זיך דאָ און דאָרט אין אנדערע קלענערע וועגען. וואו ניט וואו ערגעץ פארוואָרפען שטעהט זיך א היים פון א מענשען מיט זיין שטאל און ברונעם; ברונעמס עפעס אזוינע הויכע, טורעמדיגע מיט ווינד־מילען אויף זייערע שפיצען און די ווינד־מילען דרעהען זיך און פּאָמפּען דאָס געבענשטע וואַסער פון דער טיפעניש פון דער ערד.

און די ווייטע פעלדער זענען ארומגערינגעלט מיט דראָטענע פלויטען. שטעכיגער דראָט אָנגעצויגען אויף קיילכיגע ווייסע סלופּעקלאַך.

הערר קאלדוועל האָט געזאָגט:

— איהר ווייסט, סיר, ווען איך בין אהער געקומען צוריק מיט א סך יאָהרען האָט מען נאָך ניט געוואוסט פון פלויטען. די פרעירי איז געווען אָפען און פריי. איצט, פון א פּאָר יאָהר צוריק, האָבען מיר איינגעפירט פלויטען, דאָס הייסט איך האָב עס איינגעפירט און די טייוואָלים האָבען שוין געמוזט מיר נאָכטאָן.

בען האָט ארויסגענומען א סיגאר און דערלאנגט צו הערר קאלדוועל. ער האָט זיך אָפּגעזאָגט:

— ווען איך טרייב מיינע פערד רויכער איך ניט. אויב אָבער איהר ווילט מיר גיבען א געלעגענהייט צו רויכערען, דאמאָלט מוזט איהר נעמען די לייצעס. איך וויל זיי אייך איבערגעבען אזוי שטיל און פּאמעליך אזוי אז מיינע פערד זאָלען עס ניט באמערקען.

קאלדוועל דאָט זעהר פאמעליך און שטיל איבערגערוקט די לייצעס אין די הענט פון בען.

בען האָט שוין געהאט אָנגעגרייט פאר זיין נייעם באלעבאָס א קאָנווערט און אויך דעם סיגאר. קאלדוועל האָט פאררויכערט, אויפגעריסען דעם קאָנווערט און איבערגעלעזען דאָס פּאפיר, וואו עס איז געשטאנען אָנגעשריבען, אז בען ווייסט דאָס פערד בעסער ווי זיך אליין און אז עס איז פאראנען אין זיין בלוט עפּעס אזוינס, פאר וואָס א פערד האָט זעהר מורא.

קאלדוועל האָט אויפגעהויבען זיינע אויגען פון פּאפיר און שטרענג אָנגעקוקט דעם וואונדער־בלוטיגען בחור בען, איהם אויסגעפרעגט אלערליי קלייניגקייטען. עס האָט זיך געהערט אין קאלדוועל'ס טאָן אזוינס, ווי

טראַכט און מורא געהאַט, אַז דאָ האָט מען מיט אים ווייטער געשפּילט אַ שיינעם וויץ. אַזאַ פאַרשוין באַדאַרף דאָס אַ מענשען צו זיין ראַנדזש.

נאָר פונדעסטוועגען איז ער איהם נאָכגעגאַנגען ביז צו דער שורה מיט די נידריגע הייזלאַך וואָס האָבען פאַרגעשטעלט דאָס שטעטעל ט... ער האָט זיך אָבער געטראַכט, אַז ער וועט פריהער אַ פרעג טאָן ביי עמיצען אין שטעטעל אויף דעם מאָדנעם הערר קאַלדוועל און זיין ראַנדזש.

אַזוי געהענדיג זענען זיי צוגעקומען צו אַ שיינעם פאַעטאַנדעל, אין וועלכען עס זענען געווען איינגעשפּאַנט צוויי קליינע פּעטינקע פערד־לאַך, ווייסע מיט גרויע פּינטלען. קאַלדוועל האָט צוגענומען בען׳ס וואַ־ליז און איהם אריינגעלעגט אין פאַעטאַנדעל. אַז בען האָט דאָס דערזעהן, איז איהם אַראָפּ אַ שטיין פון האַרץ. וואָרים, אויב אַ מענש קאָן זיך פאַר־גינען ארויסצופאָהרען אין אַ מיטענוואָגען מיט אַזוינע צוויי פערדלאַך און אַזאַ גוטען געשפּאַן, מוז ער זיין עפּעס מעהרער ווי אַ גוטער באַלעבאָס.

דערפאַר, האָט שוין בען ניט געפרעגט ביי קיינעם וועגען זיין נייעם באַלעבאָס. און באַלד זענען זיי ביידע שוין געזעסען אין פאַעטאָנדעל און די צוויי גרויע פערד האָבען געטאַנצט אַזוי לייכט און גרינג אַז מען האָט ניט געקענט זעהן, ווי זיי רירען אָן מיט זייערע פיס די ווייכע ערד פון וועג.

קאַלדוועל האָט אָנגעטריבען און בען איז געזעסען ביי זיין לינקער זייט און געקוקט און זיך געוואונדערט. פאָרענדיג מיט דער באַהן האָט בען געזעהן כאַפּענדיג די לויפענדע פעלדער פון אַלערליי שטאַטען אָבער איצטער האָט ער מיט זיין נאַקעטען אויג געקאָנט זעהן די פּרעירים פון נאָרד דאַקאָטאַ. באַרג און טאָל און גרויסע אויסגעשטרעקטע פלאַכע לענדער. דאָ און דאָרט אַקערט איינער מיט פיער פערד אין־דער־ברוסט און אויף אַן אנדער פעלד באַאָנעוועט אַ מענש מיט זעקס פערד אין־דער־ברוסט, אָבער מיט אַזאַ ברייטער בראָנע, וואָס מען זעהט גאַר ניט אין דער איסט, און פון דער ערד געהט אויף אַ גרויסער זייל מיט צומאָלענעם שטויב פון דעם וואָס די בראָנע מאָלט די צואַקערטע ערד מיט איהרע גראָבע שטאַרקע ציין.

און אַזוינע לאַנגע און ברייטע בייטען וואָס ווערען ערגעץ פאַרפאַלען פון דער אַנדער זייט פון אַ באַרג אָדער זיי לויפען פון אַ באַרג אַראָפּ אין אַ טיפען טאָל.

און טרינקט זיך אָן. אונזער נאָרד דאַקאָטאַ איז, ווי מען רופט זי, אַן אָרט פון „טרוקענע פאַרמינגג“. מיר האָבען זעהר ווינציג רעגען און אז עס רעגענט שוין יאָ אַמאָל, רינט דאָס וואַסער אַוועק פון די בערגיגע לענדער אין די טייכען אַריין. אונזער ערד איז דערפאַר אַלע מאָל אַזוי ווי א האַרטער קליי, און דאָס ביסעל פייכטקייט וואָס די ערד זאַפּט אין זיך אַריין, איז ניט גענוג, אַז דאָס „ברויט“ זאָל זיך קאָנען איבערשטופּען זיין לעבען. פאַרשטעהסט איהר דאָך, אַז צו דעם דאָזיגען ניט זעהר וואוילען צושטאַנד פון אונזער צוזאַמענגעקלאַפּטער ערד, פלעגען נאָך קומען די פּרעירי הינט און נאָך גראָבען קאַנאַלען הינטער דער אויבערשטער פלאַכע פון דער ערד. איז שוין דאָס ביסעל פייכטקייט דורך די דאָזיגע קאַנאַלען זיך אַוועקגערונען און די אויבערשטע ערד איז געבליבען טרוקען ווי א שטיין. מיר האָבען דאָס געפיהלט זעהר שטאַרק און געלערנטע מענשען האָבען אונז געגעבען אַן עצה צו מאַכען א באַזונדערע שטאָט פאַר די דאָזיגע הינט ערגיץ נאָהענט פון א טייך. און אָט אַזוי האָט אונזער קאָמונע געבויט די דאָזיגע הינט־שטאָט...

בשעת קאַלדוועל האָט דאָס אַזוי בריטלאַך און אויף זיין אייגענעם שטייגער דערקלערט האָט דערוועיל בען געקוקט אויף דער גאַנצער פּרעירי־הינט־שטאָט. דאָס איז געוועזען א פעלד באַדעקט מיט קליינע בערגעלאַך ערד, נעבען יעדען בערגעל א לאָך אין דער ערד און פון יעדען לאָך האָט אַרויסגעשטעקט דאָס קעפּעל פון א פּרעירי־הונט. אלע האָבען געבילט אין הימעל אַריין און עס איז געוועזען א כאָר פון בילעריי פון א גאַנצער מחנה קליינטשיגע הינטלאַך.

בען האָט געטראַכט, אַז די וועסט איז עפּעס מאָדנע און אַנדערש פון דער איסט.

קאַלדוועל האָט דאָס דערשמעקט און באַלד איהם איבערגעשלאָגען זיינע געדאַנקען:

— מיר, אין דער וועסט זענען פּריש, געזונט און משוגע, כע, כע, כע —

זיי זענען אַוועקגעפאָרען ווייטער און קאַלדוועל האָט זיך פאַראינטערעסירט אין דעם, צי האָט בען עלטערען אין דער איסט און וואָס זיי זענען פאַר א מין מענשען.

בען האָט איהם אין קורצען דערציילט, אַז זיינע עלטערען זענען אין דער איסט ביזנעס־מענשען. ער אליין האָט ניט געוואָלט שטעקען זיין

ער וואלט איהם אליין ווייזען, אז ער איז שוין גאר ניט קיין פערד און האט ניט מורא פאר דעם וואס עס איז פאראן אין בען׳ס בלוטען.

און כאטש בען האט זיך ניט אזוי באקוועם געפיהלט אונטער דעם דאזיגען טאן פון קאלדוועל׳ס אויספרעגען, האט ער אבער ווי א מייסטער געהאלטען די צוויי קליינע האלב ווילדע בראנקאס, זיי האבען געטאנצט איינער אפגעטיילט פון אנדערען אין א סימעטרישער שיינער ליניע, מיט דעם דישעל אין דערמיט.

קאלדוועל איז שוין די גאנצע צייט פון פארען געזעסען א פרייער און דערצעהלט און געגעבען צו פארשטעהן איטלאך ווינקעל אויף דער פרעירי וואס איז געלאפען פון ביידע זייטען וועג.

דער וועג האט זיך אראפגעלאזען אין א סקאסנעם טאל אריין, אין טאל איז געלאפען און איבערגעשניטען דעם וועג א שמאל טייכעל. אריבערפארען דאס טייכעל האט מען באדארפט אהן א בריקעל.

קאלדוועל האט אריינגערעדט אין בען׳ס אויערען, ווי ער וואלט זיך היטען אז זיינע פערד זאלען עס ניט הערען, אז דאס טייכעל אריבערצופארען מיט די דאזיגע צוויי בראנקאס באדארף מען קאנען.

פארשטענדליך, אז בען האט זיך דערפילט אין דער מינוט עפעס מאדנע, נאר באלד האט ער זיך איבערגעגעבען אין די הענט פון זיין בלינדען, פאר איהם אליין אומבאוואוסטען, וואונדער־בלוט. די בראנקאס זענען אריבער דאס טייכעל גלאט ווי מיט א ווירע, דאס וואסער פון טייכעל האט געטאן א שפריץ און איז געווארען בארעקט מיט בולבאנס און איז געווארען קאלעמוטנע.

דערפאר אבער האט זיך פון דעם פלאכען שטיק פעלד, וואס איז געלעגען אויסגעשטרעקט אויף יענער זייט טייכעל, אויפגעהויבען אזא מאדנע מין בילעריי, אזוי ווי פון א גאנצער מחנה קליינטשיגע הינטלאך. קאלדוועל האט דאס דערקלערט:

— דאס איז א שטעטעל פון פרעירי הינט. אזוי הייסט עס, דאס דאזיגע ארט. מיר פלעגען האבען זעהר פיעל שאדען פון די דאזיגע פארדאמטע פרעירי הינט. זיי וועלען אייך קיינמאל ניט ארויסקומען פון זייערע לעכער ביי טאג. און אויב א פרעירי הונט וויל טרינקען וואסער אין מיטענטאג, קריכט ער אונטער דער ערד דורך אזוינע קאנאלען, וועלכע ער מאכט. ער קריכט אויף מיילען און מיילען ביז ער קומט צו א טייך

וואָס קאַלדוועל האָט געמורמעלט: אַז ער האָט [illegible]ערען, ווייל ער זיי זאָלען זיין פאַרמאַכט.

זיי זענען צוגעפאָרען צו דעם וועג וואָס איז געלאָפען צווישען דעם הויז און דער שטאַל. עס האָט זיך דערהערט אַ פערד הירזשען פון שטאַל אַרויס.

אַ פרוי איז אַרויס פון הויז אַקעגען זיי, זיך אוועקגעשטעלט מיטביידע הענט אונטערגעשפאַרט אויף ביידע זייטען און געזאָגט: אַ גוטען־טאָג אייך, מענער.

קאַלדוועל האָט פאָרגעשטעלט:

— דאָס איז, מיין טייערע, אונזער בחור פון דער איסט. זיין נאָמען איז בען.

די פרוי האָט זיך פאַרנייגט און מיט אַ גאַסטפריינדליכען שמייכעל געזאָגט:

— דאָס מאָל איז גוט, וואָס אונזער נייער איז ניט קיין הויכער. יע־נער, וואָס דו האָסט געבראַכט פאַר אַ יאָרען, איז געוועזען הויך און גראָב און אונזערע פערד האָבען איהם פון זיך אַרונטערגעוואָרפען ווי אַ האַק וואַרפט אַראָפּ שפענער... העי, איסטערנער, וואָס האָט איהר עפעס גע־בראַכט פון דער איסט, פאַר דער ליידי, פאַר מיך?

נאז אין ביזנעס; דורכגעמאכט די געוועהנליכע שול, זיך נאכדעם אוועק־געלאזט אין אן אגריקולטור שול און דארטען אפגעוועזן צוויי יאהר, זיך ספעציאליזירט אין א קורס וואס מען רופט „פערד, און ווי אזוי מיט זיי ארומצוגעהן". נאכדעם איז ער אוועק אויף א גרויסען פארם, וואו ער האט נאר געהאט צו טאן מיט פערד. ער האט דערפילט אין זיך דעם בארוף צו זיין א מייסטער פון פערד. און פון יענעם פארם קומט ער דאס גלייך אהער אין דער ווייטער וועסט. און ער האט אפילו ניט אפגעטראטען צו זאגען זיינע עלטערען גודבאי, דארטען אין ניו יארק, זיינע עלטערען וואלטען איהם סיי ווי סיי איבער זייער שוועל ניט ארויפגעלאזען...

קאלדוועל האט זיך איינגעהערט מיט אנגעשטעלטע אויערען און האט פון צייט צו צייט ארויסגעלאזען אזא מין זיפץ וואס האט זיך אויסגעדריקט אין א טרויעריגען גוטמוטיגען העה, העה.

דערווייל, ניט אזוי גיך ווי עס רעדט זיך, זענען זיי דורכגעפארען דורך א דראטענעם פלויט. קאלדוועל האט זיך אזוי ווי אויפגעכאפט פון א לייכטען דרימעל און געזאגט:

— יונגערמאן, דא הויבען זיך אן מיינע לענדער, און אז איהר וועט דארטען פון יענעם בערגעל דערזעהן אן אפענעם טויער וועט איהר אזוי גוט זיין און אריינקירעווען אהין. איך וועל אייך שוין ווייזען.

פון יענער זייט בערגעל האט זיך אנטפלעקט, אויף ווי ווייט האט אויג דאס נאר געקאנט כאפען, א ברייט פעלד, ערטערווייז באפלעקט מיט צעאקערטע שטיקער ערד און ערטערווייז מיט אלערליי גרין־קאליר רענדיגע פאסען און דא און דארט א קליין סקאסנע בערגעל. און ביי איינעם פון אט אזוינע בערגלאך האט זיך געטוליעט א קליין ווייס הויז מיט א רויטען דאך, נאהענט פון הויז — א שטאל, און אביסעל ווייטער — א ברונעם מיט א טורעם און אויפ'ן טורעם א ווינדמיל.

— דאס איז מיין היים — האט קאלדוועל שטאלץ געזאגט.

בען האט פארקירעוועט די פערד אין דעם אפענעם דראטענעם פלויט, די פערד זענען דורך דעם טויער ווי א פייל פון בויגען. קאלדוועל האט געהייסען בלייבען שטעהן. בען האט א ציה געטאן די לייצעס. די פערד זענען געבליבען שטעהן. קאלדוועל איז ארונטער פון זיין זיץ, צוגעגאנגען צום טויער און איהם פארמאכט, צוריק זיך אוועקגעזעצט אויף זיין זיץ, און בען האט ווייטער געטריבען און זיך ניט איינגעהערט צו דעם

מיט צוויי מענער דאָ אין דאך שטוב. און אז זי האָפט, אז ער איז חלילה ניט אזוינער ווי יענע צוויי, וועלכע שלאָפן מיט די שטיוועל, ווי עס שיינט איהר, אין זייערע בעטען און זי באדארף נאָכדעם אלע אינדער־פריה ארויסטרייסלען דעם שטויב וואָס זיי ברענגען אריין מיט זייערע שטיוועל פון דער צעאקערטער ערד.

בען האָט זיך ניט גוט געפילט פון די אלע זאַגעכצען וואָס קאלדוועל אליין האָט אין איהם אריינגערעט און וואָס זיין פרוי האָט אויך ניט פארשוויגען איהר טייל. ער האָט דערפאר זיך טאַקע באלד דערפילט זעהר פרעמד און געהאט דאָס פאַרגעפיל, אז ער וועט דאָ אין דעם הויז ניט שטעהן לאַנג.

נאָר וואָס דען, אז ער איז אריינגעקומען אין עס־שטוב און האָט דער־זעהן דעם אויפגעדעקטען טיש, א טיש אָהן א סערוועט, און די אלע געריכטען מיט די גאָפּעל מעסער און לעפעל אויף איהם, די צוויי לאַנגע בענק פון ביידע זייטען טיש און דער גרויסער קעראָסין לאָמפּ אין דערמיט, האָט עס אויף איהם אַנגעהויכט מיט דעם ריח פון א היים. בען האָט זיך אוועקגעזעצט, וואו קאלדוועל האָט איהם געהייסען. באלד זענען אזוי ווי פון אונטער דער ערד אויסגעוואַקסען צוויי בחורים, איינער א לאַנגער א דארער און דער אנדערער א קירצערער און אויך א דארער. ביידע מיט פארוואַקסענע, אָפּגעברענטע פון דער זון פּנימער מיט אויך אזוינע הענט און מיט לאַנגע נעגעל אויף זייערע פינגער. זיי האָבען זיך שטיל, און אזוי ווי שעמעוודיג, אוועקגעזעצט איינער נעבען אנדערען קעגענאיבער בען'ן. די באלעבאָסטע איז אריינגעקומען מיט א גרויסער טיפער שיסעל, פון וועלכער עס האָט געזעצט א פּארע. זיך אוועקגעזעצט אויבענאַן נע־בען הערר קאלדוועל.

באלד איז נאָך איהר אַנגעקומען א מיידעל, דין ווי א פייפעל, און א בויגיגע, א ווייכע, און איהרע באַקען האָבען זיך געררויטעלט. זי האָט ניט אויפגעהויבען איהרע אויגען פון דעם דיל און אזוי ווי עס האָט אויס־געוויזען, בלינדערהייט זיך אוועקגעזעצט אין עק פון טיש.

דער מאָלצייט האָט זיך אַנגעהויבען מיט דעם, וואָס קאלדוועל האָט אריינגעשטעקט זיין גאָפּעל אין א שטיק פלייש.

בען האָט געגעסען, ווי נאָך קיינמאָל אין זיין לעבען, מיט א גרויס צעעפענט מויל, זיינע ציין האָבען געקייט מיט אזא געשמאַק, אז ער האָט

קאַפּיטעל ב.

נאָכדעם ווי בען האָט זיך ארומגעוואַשען און פאַרקעמט זיינע האָר איז ער געבליבען שטעהן אין דערמיט פון דער גרויסער, ריין און ווייס געהאלטענער קיך, און זיך אזוי ווי פּלוצים דערפילט, אַז ער איז אין דער פרעמד. ער איז אזוי געשטאַנען אביסעל, זיך געוואָלט אוועקזעצען און ניט געפונען קיין אָרט. ביז די פרוי קאַלדוועל האָט מיט אַ ברייט צו־שמייכעלטען פנים איהם געזאָגט, אַז ער זאָל אריינגעהן אין עס־שטוב, ווייל דער טיש איז שוין געגרייט פאר אָוועגדמאָלצייט.

קאלדוועל׳ס הויז איז באשטאַנען פון דער גרויסער קיך, דורך וועל־כער מען איז אריינגעקומען פון דרויסען. נאָך דער קיך איז געקומען די עס־שטוב. איין טיר פון עס־שטוב האָט געפירט אין אַן אַנדער צימער. די קיך איז געווען אין גאַנצען אויפגעבויט איבער דער פלאַך פון דער ערד און אין מזרח זייט. און דער לעצטער צימער אין מעריב זייט אָבער שוין טיף פארגראָבען און אריינגערוקט אין דעם קליינעם רונדען בערגעל וואָס האָט פארשטעלט און איינגעטוליעט דאָס גאַנצע לאַנגליכע הויז. די פענסטער זענען געווען קליינע, פּירעקיגע און נאָהענט פון דער ערד פון דער דרויסענדיגער זייט און אינוויינינג אויף האַלב וואנט הויך פון דיל. געזעהען האָט זיך דורך דעם שניט פון די פענסטער אז די וואנט פון דעם דאָזיגען הויז זענען גראָבע, שטיינערנע אינווייניג זענען די וואנט געווען ווייס באַקאַלעכטע און געהאלטען אין אַ זעהר פיינעם און ריינעם פּאַסאָן. די דילען פון ברעטער. פון עס־שטוב אין אַ ווינקעל האָט געפירט אַ טיר אין דער דאַך שטוב ארויף מיט טרעפּ. בען האָט באַראַרפט שלאָפען אין דאַך שטוב מיט די איבריגע צוויי בחורים וואָס האָבען געארבייט אויף קאלדוועל׳ס ראַנטש.

די פרוי האָט אין איילעניש, ווען זי האָט איהם אָנגעוויזען אין וועלכען בעט ער וועט שלאָפען, דערצעהלט בען׳ן, אַז ער וועט שלאָפען נאָך

בלייבען ווערען געקאָכט און געקאָכט, ביז זיי צולאָזען זיך און עס ווערט פון זיי אזא קליי.

— קאַלדוועל, וויפיעל זאכען און מאטעריאלען ווערען דאָ אויף דער פרעירי פארלוירען און פארפוילט — האָט דער הויכער בחור אינדערגיך מיט א קוויטשיגער שטימע געזאָגט:

— וואָס עס באטרעפט נאָר דאָס, וואָס מען שניידט אָלע יאָהר אראָפּ פון די איבערגעוואקסענע האָפּס פון די פערד. מען וואָלט עס דאָך אויך געקאָנט צומאָלען, כע, כע — האָט קאַלדוועל זיך געוויצעלט — היינט ווען מען שטעלט נאָך אונטער ביי יעדען זאנג ווייץ א טעפּעל, וואָלטען דאָך אָנגעזאמעלט טעפּ און טעפּ מיט ווייץ בשעת דער ווינט שאָקעלט דעם זאנג און די קערנער טרייסלען זיך אראָפּ.

בען האָט געלאַכט הארציג. זיינע אויגען זענען פול געוואָרען מיט טרערען. דער גוטער מאָלצייט און די אלע מענשען האָבען איהם שטארק דערוואַרעמט.

נאָך דעם מאָלצייט האָט קאַלדוועל זיך דער ערשטער אויפגעהויבען און נאָכדעם ווי ער האָט אָנגעזאָגט די צוויי בחורים וואָס זיי זאָלען מאָרגען טאָן און וואו זיי זאָלען אקערן, האָט ער זיך געווענדט צו זיין נייעם בחור בען און צו איהם געזאָגט:

— בען, אייך, מאך איך, פון מאָרגען אָן פאר דעם שעף איבער מיינע פערד; אי די פערד אין שטאל, אי די פערד וואָס לויפען ארום איבער מיינע פּרעירים.

בען האָט זיך גוט איינגעהערט צו דעם וואָס קאַלדוועל האָט געזאָגט און ווען יענער האָט געענדיגט, האָט ער געפרעגט:

— וואָס וועל איך באדארפען טאָן?

— דאָס איז אייער ארבייט און אייער זאך איז פערד, ווייסט איהר דאָך וואָס איהר האָט צו טאָן. איך האָב פיינט צו זאָגען. איך האָב ליב אז יענער ווייסט אליין, וואָס ער האָט צו טאָן, — האָט קאַלדוועל שוין אזוי ווי זיך א בייזער געטאָן און איז אוועק אין דער טיר וואָס האָט געפירט אין דעם דריטען צימער, פון עס־שטוב.

די צוויי בחורים האָבען זיך אָנגעקוקט איינער דעם אַנדערען. אונטער דער פארוואקסענער הויט פון זייערע שמאָלע פּנימער האָט זיך באַ־

זיך אליין געוואונדערט ווי אזוי ער האָט ביז איצט ניט באמערקט, אז ער האָט אזוינע שטארקע ציין.

ער האָט פון צייט צו צייט געטאָן א כאַפּ זיינע אויגען אָנצוקוקען די נייע מענשען ארום טיש. אלעמאָל איז איהם אויסגעקומען זיך אָנצוטרעפען מיט דעם מיידעל'ס אויגען, וועלכע האָבען זיך אזוי דערשלאָגען, אזוי קינדיש, שולדיג און דערשראָקען פארבאהאלטען.

דעם געשפּרעך האָט אָנגעהויבען פרוי קאלדוועל.

— קינדער, טוט א קוק, וואָס פאר א מתנה דער איסטערנער האָט מיר געבראכט.

אלע האָבען אויפגעהויבען זייערע אויגען פון די שיסלען און באטראכט די צוויי גרויסע שעהנע גרינצעלטע אראנזשען, וועלכע זענען געלעגען אינדערמיט טיש אויף א טעלער.

פרוי קאלדוועל האָט זיך אויפגעשטעלט און א כאַפּ געטאָן ביידע אראנזשען און מיט זיי אָנגעהויבען צו טאנצען איבער דער גרויסער עסשטוב און זיך אויסגעקייקעלט דאָס פּנים מיט זיי.

קאלדוועל האָט זיך צעלאכט, פארווארפענדיג זיין קאָפּ אויף ארונטער.

— וואָס איז דאָ די פרייד, — האָט ער געזאָגט, — איך מוז צוליב מיינער נאָך פארזעצען אראנזש בוימער ארום מיין הויז.

די צוויי בחורים און אויך דאָס מיידעל האָבען מיט איינמאָל אויסגעשאָסען אין א געלעכטער פון קאלדוועל'ס וויץ.

נאָכדעם האָט קאלדוועל געזאָגט שטאָלץ און פאראדנע:

— פארוואָס ניט... איך געדענק צוריק מיט יאָרען, אז בראנפען פלעג פארפרוירען ווערען ביי אונז אין די דאקאָטאס.

שוין ביי דעם ענד פון מאָלצייט האָט זיך קאלדוועל אזוי ווי דערמאָנט און געפרעגט בען'ן מיט וואָס פאר א ביזנעס, זיין פאָטער אין ניו יאָרק, פארנעמט זיך.

בען האָט געענטפערט:

— איהר וועט לאכען, ווען איהר וועט הערען. ער קויפט צונויף פון אנדערע ביזנעסלייט דעם אָפּפאל פון רויכווארג און מאכט דערפון צוויי מאטעריאלען. די האָר ווערען אראָפּגעשאָבען פון די שטיקלאך פעל. מען מאָלט זיי אין אזא מעל און מען פארקויפט עס צו די פארמער פאר אזא מין באמיסטיגונג צו זייערע פעלדער און די שטיקלעך פעל וועלכע פאר-

וואלגערען ביז וואנען ער, ער אונזער פילאָזאָף זאָגט, דער קאיאָט וועט אונז אויפעסען. אָבער גלויבט מיר, אז איך וואָלט ניט געקומען צופאָרען אזש פון דער ווייטער איסט אהער און נאָך צו קאַלדוועל אויפ'ן ראנדזש.

בען איז געלעגען אויסגעשטרעקט מיט זיין פנים צו דעם פיאָלעטעווען הימעל אויף וועלכען עס האָט שוין, אזוי ווי אין א חלום, ערגעץ זיך גע־וויזען א שוואכער שיין פון א שטערען. בען איז געוועזען פארטיפט און פונדעסטוועגען געהערט וואָס מעק האָט גערעדט, אָבער די דאָזיגע רייד האָבען איהם ניט געגומען, אזוי ווי ניט איהם מיינט מען דאָס.

וואָס האָט ער טאקע מורא צו האָבען אויב קאלדוועל איז ניט גוט?

דער קורצער בחור, וואָס האָט געהייסען ער, האָט געזאָגט:

— ניט אזוי באדארף מען צעשרויפען א נייעם מענשען. וויפיל ערטער ער איז שוין ניט אויסגעוועזען האָט ער נאָך אזא גוטען מאָלצייט אין ערגעץ ניט געגעסען. שלעכט זענען זיי די באלעבאַטים, אלע.

— קאלדוועל קען מען דען רופען שלעכט — האָט מעק שטילערהייט געזאָגט, ארומקוקענדיג זיך אזוי, אז קיינער זאָל ניט הערען — ער איז אַן אויסוואורף, א הינטישער זוהן. זיין אייגענעם זוהן, איינאיינציגען זוהן האָט ער אליין מיט זיינע הענט, זאָגט מען, דער'הרג'עט און ערגעץ אויף דער פרעירי באהאלטען. עס האָט זיך דאמאָלט אָפגעטאָן אביסעל. פלוצים ניטאָ קאָלדוועל'ס זוהן. די שטיף מאמע האָט איהם ניט געגליכען, נו, האָט ער גענומען און איהם פארטיג געמאכט. מען האָט דאמאלט די גאנצע פרעירי איבערגעקעהרט און איהם ניט געפונען, ער איז אריין ווי מען זאָגט טאקע, אין דער ערד אריין.

— דאָס האָב איך אויך געהערט — האָט עד, דער קורצער בחור, לי־גענדיג מיט זיין בויך אויף דעם גראָז, געזאָגט — זיין זוהן איז מיט איהם ארוים טאָן אין פעלד עפעס אַן ארבייט. האָבען זיי זיך צוקריגט. און דער פאטער קאלדוועל האָט דעם זוהן געטאָן א כמאַליע מיט א לאָם איבער'ן קאָפּ און איהם צופלעטשט. און איך האָב אויך געהערט, אז ער האָט פיינט צו צאָלען זיינע מענשען. ווען וועט ער געבען געלט, מעק?

— געלט וועט ער דיר געבען, — האָט מעק מיט גאַל געזאָגט, — ער גיט גוט אָפּצועסען, אָבער געלט האָט ער אליין ליב. מאָרגען מאָן איך געלט. אויב ער וועט געבען, איז גוט, און אויב ניט, וועלען מיר נעמען אונזערע פעקלאך און ארויס פון יענער זייט טויער.

האַלטען אַ לייכטער שמייכעל און זיי האָבען, אַזוי ווי ביידע מיט אַמאָל, געזאָגט:

— מיר וועלען אַרויס אין דרויסען, לאָזען רויך.

בען איז מיט זיי אַרויס אין דרויסען. מען האָט זיך אויסגעשטרעקט אויף דעם גראָז און איטליכער האָט זיך פאַרטיפט אין זיין אַרבייט פון מאַכען אַ סיגאַרעט.

אין דרויסען איז געוועזען נאָך ליכטיגלאַך, אָבער שוין בלאָה. מען האָט נאָך געקאָנט זעהן אַזוי וויים ביז די בערג. אָבער וואָס עס טוט זיך אָן דאָרט אויף די בערג און פון יענער זייט איז שוין געוועזען אוממעגליך צו זעהן.

די גאַנצע פּרעירי האָט געשמעקט, און איז געוועזען שטום.

איינער פון די בחורים וואָס זענען געלעגען מיט בען'ן האָט זיך אַזוי ווי איינגעשטעלט דאָס לעבען און געפרעגט:

— פון ווי וויים קומט דער ברודער?

— האָ, פון זעהר וויים. פיר טאָג מיט דער באַהן געפאָרען. צום טייוועל, זאָגט מיר פריהער, ווי מען רופט אייך — האָט זיך בען פון זיין פאַרטראַכטקייט אַזוי ווי אויפגעכאַפּט.

— מיך רופט מען מעק — האָט דער הויכער בחור געענטפערט — און איהם רופט מען עד. נאָר ווער ווייסט צי דאָס איז אמת. אָבער אַז מיין נאָמען איז מעק, דאָס בין איך אַן עדות.

— העי, העי, הויבסט שוין אָן, קאָמעדיאַנט.

— איידער איך האָב מיט איהם חתונה געהאַט — האָט דער הויכער בחור, וואָס האָט געהייסען מעק, זיך צעוואַרעמט מיט זיינע חכמות — האָט ער געהייסען פּיל. אַזוי ווי איך בין אַ הויכער און ער אַ נידריגער, איז ער דערפאַר מיין ווייב, האָך, האָך —

דאָס געזאָגט, האָט ער זיך אויפגעזעצט, אויסגעשטרעקט זיינע לאַנגע פיס פאַר זיך געטאָן אַ שטאַרקען ציה פון זיין סיגאַרעט, דעם סיגאַרעט נאָכדעם אַריינגעשטופּט אין דער ערד מיט זיינע פינגער און זיך געווענדעט צו בען'ן, אַזוי ווי שוין אַן אַלט באַקאַנטער:

— צו וואָס אַזאַ יונגערמאַן ווי איהר קומט אויף דער פּרעירי ווייס איך ניט. פון אונז איז נישטאָ וואָס צו רעדען, מיר האָבען זיך ביז איצט געוואַלגערט אויף די דאָזיגע ווילדערנישען און מיר וועלען זיך וויטער

קאַפּיטעל ג.

בען איז איבערגעשלאָפען די ערשטע נאַכט אויף דער פּרעירי זעהר גוט. ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, אַז עס האָט אָנגעהויבען צו ווערען טאָג. ער איז אַזוי געלעגען אַביסעל און באַטראַכט זיין שלאָף־צימער. עס איז געוועזען נאָך דעם געשמאַק פון דער וועסט. אָהן אַ סופיט, נאָר די שינד־לען און די באַלקענס אָפּגעווייסט מיט קאַלך, און זעהר ריין געהאַלטען. זיין בעט איז ברייט, ריין פאַרשפּרייט, אָבער ניט גענוג ווייך.

און מיט דעם אייגענעם געשמאַק האָט זעדר שעהן אין דרויסען אָנגעהויבען צו טאָגען. בען האָט זיך אויפגעהויבען פון בעט שטילערהייט, ניט געוואָלט אויפוועקען די אַנדערע צוויי, וועלכע האָבען נאָך געשלאָ־פען, זיך אָנגעטאָן און אַראָפּ מיט די טרעפּ.

ווען ער איז אריין אין קיך האָט ער זיך דערשראָקען. אויף דעם הילצערנעם גרויסען סטאַפּטשאָן, איז געלעגען אויסגעשטרעקט דאָס דינע, שעמעוודיגע מיידעל. בען האָט אינדערגיך אוועקגעכאַפּט זיינע אויגען און מיט דער זייט זיך אַרויסגעכאַפּט אין דרויסען אַרויס.

עס איז געוועזען קאַלט, אָבער לויטער און שעהן. אַ האָן האָט גע־קרעהט ערגעץ נאָהענט און פון שטאַל האָט זיך געהערט דאָס טופּען פון די פערד און אַ גרויסער געל־ברוינער הונט מיט גרויסע פלעקען איז צוגעקומען צו די פיס פון בען'ן און האָט זיך אָנגעהויבען צו טוליען און צו רייבען זיך אַרום איהם.

בען האָט זיך איינגעבויגען, געטאָן דעם הונט אַ גלעט איבער זיין שמאָלען, קלוגען קאָפּ און איז נאָכדעם אַוועק אין שטאַל.

צעעפענט די טיר פון שטאַל. אַלע פערד האָבען אויסגעדרעהט זייערע קעפּ און איהם באַטראַכט. בען האָט דערפילט, אַז זיי קוקען אויף איהם, ווי אויף אַ נייעם מענשען און עס איז איהם אומהיימליך געוואָרען. און

בען האָט אַזוי ווי דערפילט, אַז ער באַדאַרף מיט די דאָזיגע חברה מער ניט רעדען. ער האָט זיי דערפאַר גאָרניט געזאָגט נאָר געלעגען און געקוקט ווי אַזוי דער הימעל פון דער וועסט ווערט וואָס אַמאָל טונקעלער. ער האָט געפילט אַ מידקייט אין זיינע גלידער פון דער לאַנגער באַן רייזע און זיך קוים דערוואַרט ביז די אַנדערע צוויי האָבען פאַרגעשלאָגען צו געהן זיך לייגען שלאָפען.

טעסוויים. דער שארפער ריח איז געקראָכען אין זיין נאָז אריין. קאָמאַנ־דירט מיט די פערד, אָנרירענדיג זיי ליכט מיט זיין האנט אויף זייערע קריזשעס, דאָ רעכטס, דאָ לינקס, און אנדערס מאָל האָט דאָס פערד געמוזט פאָלגען און אויפהויבען א פוס אין דער לופטען, ווייל בען האָט באדארפט אויפגראָבען דעם איינגעטראָטענעם מאנור.

נאָכדעם האָט דער נידריגער עד געבראכט א ריידעל־טראָגער און אָנגעהויבען ארויסצעפירען דעם מאנור פון שטאָל אין דרויסען, דערביי אונטערברומענדיג עפּעס אין דער שטיל, אזוי ווי ער וואָלט עמיצען גע־שאָלטען.

פארטיג געוואָרען מיט דעם מאנור האָט בען באטראכט די פערד.

— אָט דאָס רופט איהר קעמען ? — האָט ער זיך גע׳ברוגז׳ט און גע־טאָן א ווארף מיט דעם שטאָל־גאָפּעל צו דער ערד מיט א קלונג — וואו זענען דאָס קעמעל מיט דער בארשט ?

באלד האָט פון דעם שווארצען פערד, וואָס איז געשטאַנען אין דער ערשטער אָפּגעזונדערטער שטאָל ביי דער טיר, אָנגעהויבען אויפצוקומען א בארג מיט שטויב. בען האָט דאָס דאָזיגע פערד געריבען מיטביידע הענט, אין איין האנט דאָס קעמעל און אין דער אנדערער די בארשט. דאָס פערד איז געוועזען א קיצעלדיגער און זיך געבויגען נידריג צו דער ערד אונטער דעם דרוק פון בען׳ס הענט. בען האָט אויף דעם פערד אלע מאָל בייז אָנגעשריגען און געהאלטען אין איין איבערזאָגען : אָט אזוי קעמט מען א פערד !

מעק און עד זענען געשטאַנען, מיט די הענט פארשטעקט אין זייערע הויזען קעשענעס, און געקוקט ווי אזוי דער בען פון דער איסט — אזוי האָט ער ביי זיי געהייסען — מאכט זיך קינדער־נאריש, זיך איינגעהערט צי מען שרייט שוין ניט פון דער קיך אז איבערבייסען איז פארטיג, גע־שלונגען דאָס שפּייעכץ אין זייערע מיילער און זיך איבערגעקוקט מיט ווינקענדיגע אויגען.

— איסטערנער, זייט פאָרזיכטיג ווען איהר קעמט דאָס דאָזיגע פערד אויף זיינע פיס, ער איז א קיצעלדיגער אזוי ווי אונזער מיידעל — האָט דער הויכער מעק געזאָגט און געטאָן א טרייסעל מיט זיין שמאָלען קאָפּ און מיט דער היטשקע האָר אויף זיין קארק.

אומבאַוואוסט האָט ער געטאָן זאַכען אַזוי כּדי די פערד זאָלען אָנהויבען צו האָבען אַ שעהנע מיינונג וועגען איהם.

אויף דעם בוידים איז ער אַרויפגעקראָכען, דורך דער לייטער אין אַ ווינקעל פון שטאַל, וואַוילקענעוודיג, פאַרפעלט איין סטעבּליע איבער דער אַנדערער און זיך אָנגעהאַלטען נאָר מיט איין האַנט. און שוין דאָרט אויף דעם בוידים, שטעהענדיג מיט דעם היי־גאָפּעל אין דעם באַרג־היי האָט ער געוויזען, אַז ער קאָן אַרויסקנייפען מיט איינמאָל אַ גרויסען בינט היי.

אַרונטערגעוואָרפען דורך דעם לאָך איבער איטליכען פערד'ס קאָפּ אַ בונט היי, און עס איז געוואָרען אַ רעש אין שטאַל. פערד קייען היי, בלאָזען אַוועק דעם שטויב פון זייערע נאָזדרעס. בען שפּרינגט אַראָפּ פון בוידים און פאַלט אַריין, אָנשלאָגענדיג זיך אָן די צוויי בחורים, מעק און עד.

זיי זאָגען איהם ביידע מיט אַמאָל גוטמאָרגען, רייבּען מיט זייערע הענט די פאַרשלאָפענע קליינע אויגלאַך און וואונדערען זיך אויף דעם וואָס ער האָט שוין באַטיילט אַלע פערד מיט היי, און וואָס פאַר אַ טייוועל ער איז, אַזוי פריה אויפגעשטאַנען.

— איצט, קינדער — האָט בען געזאָגט — פירט אַרויס די פערד אָנטרינקען.

מעק און עד האָבען זיך איבערגעקוקט, אָבער גאָר ניט געזאָגט, נאָר אַזוי געטאָן ווי בען האָט זיי געהייסען.

די פערד אָנגעטרינקען, הויבט זיך אָן נאָך אַמאָל דאָס קייען פון היי, נאָך מיט מעהר געשמאַק. די גאַנצע שטאַל ווערט פול, אַזוי ווי מיט מיל־שטיינער. בען זאָגט, אַז די פערד זענען שעהנע, אָבער זיי זענען אָפּגע־לאָזענע. שוין יאָרען אַוועק, אַז מען האָט זיי ניט גערייניגט און ניט געקאַמט.

— איהר, קינדער — האָט ער באַפוילען — רייניגט נאָר אַרויס דעם מאַנור פון אונטער די פערד און איך וועל זיי אויפקעמען; אויב איהר ווילט, אָבער, קענט איהר קעמען די פערד און איך וועל רייניגען דעם מאַנור.

— זיכער ווילען מיר קעמען — האָט דער הויכער מעק ווי זיך אָנגעכאַפּט.

בען איז געוואָרען שטאַרק פאַרנומען. גערייניגט דעם מאַנור פלאַכ־

קאַפּיטעל ד.

די שטאַל איז געוואָרען ליידיג. מעק האָט איינגעשפּאַנט פיר פערד און עד האָט אויך איינגעשפּאַנט פיר פערד. ביידע בחורים זענען אוועק אין באַזונדערע וועגען אַקערען קאַלדוועל'ס פעלדער.

קאַלדוועל האָט געזאָגט, אַז בען זאָל אַנזאַטלען דאָס רייטפערד און אַרויסרייטען אויף דער פּרעירי, צונויפרינגלען אַלע פערד און זיי ברייננגען אין דעם קאָרעל. אָן, דאָרט צופוסענס פון יענעם באַרג שטעהט אין טאָל די קאַרעל. דאָס איז די איינציגע, און ער וועט זי זעהן, די קאַרעל. אויף זיינע פערד איז אויסגעברענט א צייכען: א קיף מיט א קעסטאַלע אַרום דער קיף. און זיין פּרעירי איז גרויס. נאָר איין זאַך זאָל ער וויסען, אַז זיין פּרעירי האָט אויך א גוטען צייכען. זי איז אַרומגעצאַמט מיט שטע־כיגע דראָט און ווייסע סלופּיקלאַך און דערהויפּט זענען די פּלויטען ניט קיין קיילעכיגע; קאַלדוועל האָט פיינט קיילעכיגע זאַכען און ווען ער קאָן זיך העלפען, וואָלט ער די רעדער פון א וואָגען אויך ניט געמאַכט קיילעכדיג.

בען איז אַרויסגעפאָרען אויף דער פּרעירי. געגעבען זיין רייטעריל פרייע לייצעס. אַריין אין דעם טאָל וואו קאַלדוועל'ס קאַרעל איז געשטאַ־נען. מיט דעם שמאָלען שטעגעל פון טויער פון קאַרעל אַוועקגעריטען. צו־געקומען צו א קלאָרען ווייסען טייך, אַריבער דעם טייך, איינגעטונקען זיינע שיך אין דעם קלאָרען קאַלטען וואַסער און אַוועק מיט דער פּרעירי. א נאַקעטע, אָהן א בוים צו זעהן אויף מיילען און מיילען איז זי געלעגען איינגעטונקען אין אַלערליי נידריגע גרינסען, מיט שמאָלע שטעגלאַך א צעשניטענע.

די שטעגלאַך פאַרנאַרען דעם פרעמדען רייטער, ער ווייסט ניט וואו־הין זיי לויפען און ווער עס האָט זיי דאָ אויסגעלייגט און צוואַרפען איבער דער פּרעירי.

דער נידריגער בחור האָט זיך פּלוצים צעלאַכט און געטאָן א שטויס מעק'ן, אז יענער איז שיר ניט אומגעפאַלען:

— איך בין היינט אריין אין קיך האָב איך אונזער מיידעל געפונען ליגענדיג אָן אויסגעשטרעקטע און זי האָט געכראָפּעט ווי א קאַץ, בין איך צוגעגאַנגען און זי אויפגעדעקט, האָב איך דערהערט טריט און איך בין ארויס אין דרויסען.

— ביזט א נאַר. איך בין באַלד נאָך דיר אָנגעקומען. איך — — —

ער האָט ניט דערענדיגט, דערוואָרגען זיך מיט זיינע ווערטער, ווייל עס האָט זיך דערהערט האָס אויסזינגען פון א פרויענשטימע:

— איבערבייסען, איבערבייסען!

נאָכדעם האָט בען צונויפגעבראכט, א ביסעל און א ביסעל, א סך פערד נאָהענט צו דעם טיפען שניט צווישען די בערג און זיי אלע ארויס־געטריבען, מיט א פייפעריי און פּאָכענדיג מיט זיין קאפעליוש אין דער לופטען, פון דעם שניט אויף דער נאָהענטער פלאך; דאָרט האָט ער זיי ארומגעריטען עטליכע מאָל, געמאכט דעם טאבון ענגער, אזוי, אז איין פערד איז געשטאנען מיט זיין האלז ארויפגעלעגט אויף דעם אנדערען פערד. אוועקגעריטען א ווייטען דיסטאנץ און צוריקגעקומען מיט א גאַ־לאָפּ גלייך אויף דער סטאַדע ארויף.

דער גאנצער, גרויסער בונט מיט פערד האָט זיך צעשאָטען. בען האָט געריטען אין דער מיט און זיי זענען געלאָפען און געלאָפען, מיט זייערע פיס געריסען דאָס גראָז פון אונטער זיך, די עקען צעשפרייטע אזוי ווי פליגלען.

בען האָט זיי געבראכט צו דעם טייך וואָס איז געפלאָסען נאָהענט פון דעם קארעל. זיי זענען אלע אריין, צעשלאָגען דאָס וואסער און גע־מאכט א ווייסען שוים דערפון, געבליבען שטעהן, געטרונקען, געשמיסען מיט די עקען איינגעטונקענע אין וואסער איינער אויף דעם אנדערען, געהויבען די הינטערשטע פיס און געבריקערט ווייזענדיג אויסגעוואשענע האָפען.

עס האָט זיך שוין ניט געגלוסט ארויסצוגעהן פון טייך. בען האָט אויף זיי אָנגעשריגען ארויסברייענגענדיג פון זיין מויל און וואָרפענדיג אין דער לופט ארויס אזוינע קיילעכדיגע אויסגעשרייען, אז די פערד האָבען געמיינט, אז טויזענדער יונגען זיינען געקומען צו לויפען און טרייבען זיי.

דערפאר זיינען זיי ארויס פון טייך מיט אזא ווילדקייט, שפרינגענ־דיג איינער איבער דעם אנדערען דאָס קליינע בערגעל פון טייך ארויף, אז בען האָט זיך ניט געקאָנט איינהאלטען און האָט זיך צעלאכט.

פארטרייבענדיג זיי אין דער קארעל האָט בען פארמאכט דעם טויער און איז צוריק ארייננעשפרונגען אין זאָטעל און אוועקגעריטען אהיים.

אויף קאלדוועל'ס הויף זיינען געשטאנען פוהרען. אין די פוהרען גרויסע בונטען היי און פערד אָנגעטאָן אין זייערע געשפאנען האָבען גע־האלטען זייערע קעפ טיף באהאלטען אין דעם היי.

בען איז וואוילקענעודיג אראָפּגעשפרונגען פון זיין רייטערעל, ווען ער איז צוגעקומען צו דער טיר פון שטאַל. פון דאָרטען זענען ארויסגע־

בען האָט זיך געפילט אויף דעם רייטעריל ווי אויף א פליהענדיגען פויגעל. ער איז געשטאַנען מיט זיינע פיס אין די זאָטעל טרעטערס און זיך געוויגט אראָפּ און ארויף און געקוקט אין אלע זייטען פאר קאלד־וועל'ס פערד.

אונטער די פיס פון זיין רייטעריל זענען געשוואונדען בערג און טאָלען און גרויסע שטיקער פלאַכעס. די זון האָט נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו ווארעמען און פון די גראָזען האָט זיך אויפגעהויבען א פּארע. בען האָט געאָטעמט מיט דעם ריח פון דער פּרעירי, זיינע ברייטע נאָזלעכער זענען צעשפּרייט געוואָרען און ער האָט עפּעס א ניגון אונטערגעפּייפט. דאָס פערד האָט אָנגעשפּיצט זיינע אויערען, גענומען זיך יאָגען מיט א זייט פאָרדרעהענדיג זיין קאָפּ און מיט איין אויג ארויסגעבויגען צו זיין רייטער.

בען האָט דערזעהן א סטאַדע פערד און א שניט צווישען צוויי בערג. צופאָרענדיג צו יענעם אָרט האָט ער זיך דערמאָנט ווי אזוי מען האָט איהם געלערענט ארומצוריגגלען פערד אויף דער פּרעירי. דאָס איז גע־רעדט געוואָרען, אז די פערד שטעהען אויף א פלאַך שטיק לאַנד. אָבער וואָס טוט מען ווען זיי זענען אין א טיפען שניט צווישען צוויי בערג?

בען האָט זיך פריהער גוט ארומגעקוקט און עס איז איהם איינגעפאַלען אז ער זאָל די דאָזיגע סטאַדע דאָ איבערלאָזען און אוועקרייטען ווייטער. זיי וועלען האָך ניט אַנטלויפען פון דאַנען ווייל זיי זענען איצט הונגעריג און עסען זייער איבערבייסען און אין דעם טיפען שניט איז דאָס גראָז געוועזען טיפער ווי אויף דעם פלאַכען לאַנד.

ער איז אוועק ווייטער. געפונען א ריידעל פערד ארומטאַנצענדיג אין א קיילעכיגען קאַראַהאָד ארום א צעשראָקענעם האָז. ער האָט איהם זיך ניט געגלוסט צו צעברעכען אזא שיינעם טאַנץ, אָבער אז ער האָט זיך גוט אָנגעזעטיגט האָט ער אריינגעריטען אין דעם רינג פון די פארטיפטע טאַנצענדיגע פערד. די פערד האָבען זיך צעשראָקען און דער האָז איז אַנטלאָפען שפּרינגענדיג אויף צוויי פיס באַרג ארויף, באַרג אראָפּ.

בען איז ארומגעפאָרען ארום דעם קליינעם טאַבון עטליכע מאָל און זיך געטאָן א לאָז רייטענדיג גלייך אויף זיי ארויף. זיי האָבען זיך דער־שראָקען, די ווילדע פּרעירי לאָשעקעס, און אויסדרעהענדיג זיך מיט א שפּרונג האָבען זיי אָנגעהויבען צו לויפען, וואו בען האָט זיי געטריבען.

זאָל ניט ווערען אַנגעצונדען פון דער ליידענשאַפט, קאָן ניט פארגעסען, אז עמיצער האלט איהם אין די הענט. דאָס איז איהם שטארק געפעלען. און קאלדוועל האָט געטראַכט, אז איצטער האָט ער אין דער פּערזאָן פון בענ'ן אן אמת'ן פערד־מענשען.

און אזוי איז דאָס געוועזען: דאָס זי־פערד האָט געוואַרט ביז דער אַגער איז צוגעקומען, געטאָן א שמעק צו איהר, ארויפגעלעגט זיין שווע־רען קאָפּ אויף איהר האלז און אזוי ווי ער האָט נאָר געטאָן א הויב מיט א פוס אויף איהר ארויפצושפּרינגען איז זי שוין אויסגעטריקענט געוואָ־רען און נישט.

וואָס זשע האָט דער אגער געטאָן? ער האָט אויפגעהויבען זיין קאָפּ אין דער הויך, אויסגעשטרעקט זיין האלז און פארהויבען די אויבערשטע ליפּ און מיט זיינע גרויסע ווייסע ציין שטיל געהירזשעט.

דער אַגער האָט זיך ניט פארלוירען און אז דאָס דאָזיגע פערד האָט איהם אוועקגעוואָרפען איז ער צוגעגאנגען צו אן אנדער פערד, זיך געהיט טאָמער איז איינעם אייגעפאלען איהם צו געבען א בריק מיט די הינטער־שטע פיס אין זיינע ציין. פאר א בים האָט ער גאָר און גאָר קיין מורא ניט.

פארקערט, איינער א זי־פערד גיט איהם א בים, האלט ער שוין מיט איהר אויף א וועג. דער אגער דערפיהלט דאמאלט א ווארימען שטראָם אריבערלויפענדיג הינטער זיין גאנצער הויט. ער קושט זי אין איהרע ליפּען. און מיט זיין גרויסען קאָפּ גיט ער א שאָקעל אראָפּ און ארויף, שפּייט אויף דער ערד מיט שטיקער ווייסען שוים, לעגט ארויף זיין האלז אויף דער שקאפּע'ס האלז און נאקען. פאָהרט אריבער איבער דער גאנ־צער שעהן און רונד אויסגעבויגענער לענג פון איהר קריזש מיט זיין האלז, א שפּרונג, א כאפּ מיט זיינע ציין איהרע האָר און זי איז זיינע.

דער אגער בלייבט דערנאָך שטעהן מיט צעשפּרייטע פיס אויף דער ערד, שאָקעלט מיט זיין קאָפּ ארויף און אראָפּ און ווארפט פון זיין מויל מיט ווייסען שוים. און דאָס זי־פערד יאָגט זיך ארום און ארום איבער דער קארעל מיט אויסגעשטאָסענע אויגען, יאָגט זיך און ווערט ערגעץ אזוי ווי פארפאלען.

קאָלדוועל קומט צו און זאָגט, אז בען זאָל דעם אגער ארויסנעמען

פלויגען מיט א קאקאדאקען צעשראקענע הינער. די זון איז געליגען אויף א האלבער שטאל און זי געווארעמט און די צווייטע האלבע שטאל איז געוועזען אין שאטען.

בען האט אריינגעלאזען זיין רייטערעל אין שטאל. אוועק מיט גיכע טריט צו דעם הויז. קאלדוועל האט איהם באגעגענט ביי דער טיר און געזאגט, אז איהם וואונדערט ווי אזוי ער איז אזוי גיך צוריקגעקומען. און אז עס איז דא קונים וואס ווילען קויפען פערד און צי דאס רייטערעל איז נאך אנגעזאטעלט. אויב יא, מעג ער דאס אויסזאטלען.

איידער בען האט אויסגעזאטעלט זיין רייטערעל און איז ארויסגעקומען אין דרויסען, האט שוין קאלדוועל געפירט א גרויסען שווארצען ברייטביינינגען אגער.

קאלדוועל האט איבערגעגעבען אין די הענט פון בען׳ן א שטריק צו־זאמענגעלעגט אין א רינג און א ווייכע לאנגע בייטש און אויך דעם מיט א גראבען קניפ פארענדיגטען עק פון דער קאפעסטרא, אין וועלכער דער אגער איז געוועזען אנגעטאן.

נאהענט פון דער קארעל האט דער אגער אנגעהויבען אויפצעציטערען און אלעמאל אויסגעצויגען זיין ברייטען לאנגען האלז און צעשניטען די לופט מיט זיין הירזשען. אויב א לייב שרייט, דאמאלט איז דאס ווי אזוי דער אגער האט איצט געהירזשעט נאך העכער ווי געשריגען.

די פערד פון קארעל, דאס מייסט, זי־פערד, האבען אפגעענטפערט און זיך אויסגעשטעלט ארום דעם פלויט און ארויסגעשטעקט זייערע קעפ צו כאפען א קוק אויף דעם שענעם שווארצען אגער, ווענען זיי האבען שוין אפשר א גאנצען ווינטער ניט אנגעזעהן אין זייערע אויגען און גע־מיינט אז דער אגער האט זיי שוין פארלאזען און וועט שוין צו זיי מעהר ניט קומען.

אז בען האט אריינגעבראכט דעם אגער אין דעם אינוועניג פון דער קארעל האט קאלדוועל געזאגט בען׳ן אז ער זאל דעם אגער לאזען א שמעק טאן צו איטליכען פערד, אויב דער אגער וועט נאר וועלען.

אליין איז קאלדוועל געשטאנען פון דער ווייטענס מיט זיינע קונים און אויסגעהערט וואס זיי האבען גערעדט צו איהם און אויך מיט זיינע שארפע אויגען זיך איינגעקוקט ווי אזוי דער אגער שמעקט זיך אן מיט די פערד. קאלדוועל האט אויך באמערקט אז זיין אגער, ווי אזוי ער

קאפיטעל ה.

בען האָט אריינגעלאָזען דעם אָגער אין זיין גרויסער אָפּגעזונדערטער שטאל, פארמאכט דאָס טירעל און איז ארויף אויף דעם בוידים אָנצוואַרפען היי פאר איהם און פאר אלע פערד.

פון אלע ווינקעלעך פון שטאל זענען געלאָפען צעשראָקענע הינער מיט אויסגעשטרעקטע קעפּלעך און מיט צעשפּרייטע פליגלען.

בען האָט געטראכט, אז ער וועט זאָגען דער פרוי קאלדוועל, אז ער וויל ניט האָבען קיין הינער ביי זיך אין שטאל. זיי מאכען דאָס היי פול מיט לייז. נאָכדעם עסען די פערד דאָס לייזיגע היי און די לייז באפאלען די פערד, ברר...

אז בען האָט געטאָן א שפּרונג ארויף אויף דעם בוידים האָט ער זיך געטאָן א וואָרף פון שרעק.

דערזעהן דאָס מיידעל פון הויז מיט איהרע פיס טיף פארשטעקט אין דעם ווייכען היי. ער האָט צו איהר עפּעס געוואָלט זאָגען, נאָר די ווערטער האָבען איהם געוואָרגען.

זי האָט פון די הענט ארויסגעלאָזען די עקען פון איהר פארטוך און און עס האָבען זיך געטאָן א שיט ארויס פון פארטוך אלע אייער, וואָס זי האָט פון די פארבאָרגענע, אין היי, הינערנעסטען צונויפגעקליבען.

— וואָס האָט איהר זיך אזוי דערשראָקען, מיידעל — האָט בען זי אָנגעכאפּט ביי איהרע קליינע הענט.

— צובראָכען אלע — האָט דאָס מיידעל דערווייל געריסען איהרע הענט פון בען׳ן — לאָזט מיך אָפּ, איך בעט אייך.

— איך וועל אייך ניט אָפּלאָזען ביז איהר זאָגט מיר ניט ווי אזוי מען רופט אייך — האָט בען מיט זיינע שטארקע הענט זי נאָך שטארקער גע־האלטען.

— איך וועל ניט זאָגען — האָט זיך דאָס מיידעל געריסען.

פון קארעל און אהיים פירען. פאר דעם אָגער איז גענוג היינט. און איצט געהט מען א היים עסען מיטאָג.

איינער פון די קונים האָט שמייכלענדיג געטאָן א וואונק צו בענ'ן און אויסגעשריגען:

— א פיין שטיק ארבייט, בחור.

פערד, איהר מענער מיט אייערע פערד. דאָס מיידעל איז ארויסגעגאַנ־גען אויפקלייבען אייער און צוריקגעקומען מיט גאָרניט.

בען האָט זיך איבערגעקוקט מיט דעם מיידעל, פארלוירען א שמייכעל. ליזאבעט האָט אויך פארלוירען א שמייכעל. הינטערען טיש האָט בען דערפיהלט, ווי עמיצער דריקט איהם לייכט אויף זיינע שיך.

נאָכמיטאָג האָט זיך ווייטער אָנגעהויבען דער אנדערער טאָג פון שפאנען פערד. די מענער זענען זיך צעגאנגען פון הויז, איבערלאָזענדיג וואָלקענס רויך, דעם ריח פון ערד און זאמדיגע ברעקלעך אויף די דילען.

קאלדוועל מיט זיינע קונים און אויך בען זענען אָנגעקומען אין דער סארעל, וואו דאָס ווילדע געזינדעל פון דער פרעירי, קאלדוועלס פערד, זענען געשטאנען איינגעשפארט און זיך געבאָדען אין דער זון.

דאָס מאָל האָבען די פרעמדע מיטגעבראכט זייערע וואָגענס מיט די פערד איינגעשפאנט און זיי איבערגעלאָזט שטעהן אין דרויסען פון קאַ־רעל. דאָס געיעג האָט זיך אָנגעהויבען. מען האָט באדארפט כאפען צוועלף ווילדע פערד.

בען האָט גענומען אין זיינע הענט דעם פארוויקעלטען שטריק. אָנ־געשפיגען אין די דאָלאָניעס, פארבונדען א שלייף און איהם געמאכט לויז און גענוג גרויס און ער קאלדוועל האָט איהם אָנגעוויזען וועלכען מען דארף כאפען.

בען האָט אין איין האנט געהאלטען דעם גאנצען שטריק און אין דער אנדערער האנט האָט ער גענומען דעם שלייף, איהם געטאָן א הויב איבער זיין קאָפּ און מיט איהם געדרעהט אין דער לופטען און אָנגעהוי־בען צו געהן אויף די שפּיצען פון זיינע שיך נאָך דעם אָנגעוויזענעם פערד.

דאָס פערד האָט באלד פון אָנהויב זיך דערשראָקען און אָנגעהויבען צו לויפען ארום און ארום אָנשלאָגענדיג זיך מיט זיין קאָפּ אין אנדערע פערד. יענע האָבען זיך אָנגענומען מיט זיין שרעק און אויך אָנגעהויבען צו לויפען. א גרויסער בארג מיט שטויב האָט זיך אויפגעהויבען פון דער ערד.

בען האָט אָנגעהויבען צו לויפען פונקט אקעגען דעם קאָפּ פון זיין פערד, וועלכען ער האָט געוואָלט כאפען. אז זיי האָבען זיך באגעגענט האָט דאָס פערד זיך שארף אויסגעדרעהט און אנטלאָפען אין אן אנדער

— אויב איהר זאָגט ניט וועל איך דערצעהלען אייער מוטער — האָט בען א פארפלאמטער מיט א מימיק אָנגעוויזען אויף דעם בערגעל צעבראָכענע אייער.

— מיין מאמען קענט איהר געהן דערצעהלען, זי וואוינט זעהר ווייט פון דאנען — האָט דאָס מיידעל געלאכט אזוי ווי פון זיך ארויס.

— אזוי. איך האָב געמיינט, אז פרוי קאלדוועל איז אייער מאמע — האָט בען שטילערהייט, מיט גרויס צופעפנטע אויגען, געזאָגט. —

— איך דיען אָפּ פאר מיין טאטענ'ס פערד, מיין טאטע האָט גע־קויפט צוויי פערד ביי הער קאלדוועל. מיין טאטע האָט אָבער ניט גע־האָט קיין געלט. האָט ער געזאָגט צו מיר: ליזאבעט, געה וועסטו אָפּ־דיענען ביי הער קאלדוועל פאר די צוויי פערד. בין איך געגאנגען, — האָט דאָס מיידעל אזוי שעהן און פראָסט דערצעהלט, אקוראט ווי א קליין קינד, ווען עס דערצעהלט עפעס זיין מאמען.

— אהא, איך וויים שוין ווי איהר הייסט, ליזאבעט — האָט בען זיך דערהפרעהט און־אָפּגעלאָזט דאָס מיידעל און מיט ביידע הענט געטאָן א פאטש.

דאָס מיידעל האָט געטאָן א שפרונג, צוגעלאָפען צו דער טיר פון בוידים און איז, אזוי ווי ארונטערקייקלענדיג זיך פון א בארג, אראָפּ דורך דער לייטער.

ווען מען האָט געגעסען מיטאָג האָט פרוי קאלדוועל געפרעגט בענ'ן צו דעם אנגער איז היינט געגאנגען אין ליבע.

בען האָט געפיהלט ווי זיין גאנצער פנים פלאמט. איהם האָט זיך אויסגעוויזען, אז די דאָזיגע פרוי צילט ערגיץ אנדערש. ער האָט זיך געוואָלט ארויסדרעהען פון דער דאָזיגער לאגע און געזאָגט:

— איהר הערט, אייער מיינונג וועגען אייערע הינער מעג זיך זיין! ווער ווייסט וואָס, אָבער איך האָב פיינט צו זעהן, ווי זיי קריכען מיר אין שטאל אריין. איך וועל דארום זעהן מאכען פאר די הינער אייערע א באזונדער אָרט ארומגעצוימט מיט א פּלויט פון דראָט.

— אָט אזוי, הייסט גערעדט — האָט קאלדוועל אונטערגעגעבען חשק — זי מיינט, אז איהרע הינער מעגען טאָן וואָס זיי ווילען.

— און דאָס וואָס אייערע פערד פרעסען אויף די אייער — האָט פרוי קאלדוועל געזאָגט האלב אין ברוגז און האלב אין שפאס — אייערע

פלאַכטען מיט א נייעם ווייסען שטריק און אויך ארומגעבונדען זיין נאַז און מויל.

מען האָט דעם שלייף פון זיין האלז אראָפּגענומען. א שארפער צייכען איז געבליבען אין די ברוינע האָר. דער באַבאָרדעטער מאן האָט דאָס פערד געהאלטען ביים שטריק נאָהענט פון זיין מויל און איהם געפירט צו זיין וואָגען.

אז אלע קונים האָבען שוין געהאט צוגעבונדען זייערע נייע איינ־געקויפטע ווילדע פערד ארום זייערע וועגענער האָט קאלדוועל צועפענט ברייט דעם טויער פון קארעל און די איבערגעבליבענע פערד זענען זיך צעלאָפען אין א צעשפרייטער פארם.

דערנאָכדעם האָבען זיך די פרעמדע אריינגעזעצט אין די וואָגענס און געריטען פון אָרט.

צוערשט האָבען די איינגעבראָכענע אלטע פערד ניט געקענט ריי־רען די וואָגענס פון אָרט, ניט קענענדיג ביישטעהן דאָס צוריקציהען פון די ווילדע פערד פון הינטען. נאָר, אז קאלדוועל האָט געטאָן א פאָך מיט זיין בייטש און עס האָט זיך אָפּגעשלאָגען א פייף אין דער לופטען האָבען די ווילדע פערד צעשראָקענע זיך ארונטערגעקוקט צו דער פרעירי און מיט אראָפּגעלאָזענע קעפּ אָנגעהויבען צו געהן נאָך די וואָגענס.

— גוד ביי — האָט קאלדוועל נאָכגעשריגען.

זיים. בען האָט געדרעהט מיט זיין שלייף אין דער לופטען און מיט איהם געטאָן א וואָרף אויף דעם פערד, פארכאפּט זיין קאָפּ און נאָכגע-לאָזט די גאַנצע לענג פון שטריק.

דאָס ווילדע פערד האָט גאַלאָפּירט ארום און ארום, געשאָקעלט מיט זיין קאָפּ, געוואָלט אראָפּוואַרפען פון זיין האלז דעם שלייף וואָס האָט איהם שוין אָנגעהויבען צו שניידען. אז ער האָט געזעהן, אז עס איז שוין פארפאָלען, האָט דאָס פערד אָנגעהויבען ערשט גיכער צו בריקערען און געריסען דעם גאַנצען לאַנגען שטריק מיט בען'ן נאָך זיך.

בען איז נאָכגעלאָפען מיט גרויסע שפּאַן און געוואָרפען זיין גע-וויכט אויף ארונטער, געריסען די ערד מיט זיינע שטיוועל, איינגעגראָ-בען זיינע אָפּצאַסען און זיך באלד געמוזט אונטערגעבען, ווייל טויזענ-טיוועלס האָט די בראָנקאָ אין זיך געהאט און איהם בייגעקומען.

אָט אזוי האָבען זיי זיך געשפּילט אין יאָגעניש ביז בען איז צוגע-קומען צו דער מיט פון קארעל וואו עס איז געוועזען אין דער ערד טיף אריינגעשטעקט א שווערער סלופּ. בען האָט ארומגעכאַפּט מיט דעם עק פון שטריק דעם דאָזיגען סלופּ. גיך געמאכט א שטארקען קניפּ און שווער אָפּגעאָטעמט.

איצט איז שוין דאָס פערד געוועזען זיינער, ווייל ער האָט זיך גע-דרעהט ארום דעם סלופּ און זיך נאָהענט צוגעדרעהט, ארומוויקלענדיג דעם שטריק ארום דעם סלופּ, אז ער האָט געמוזט אויפהערען צו לויפען.

צוויי וועגען האָט ער געהאט, אָדער זיך אוועקלעגען אָדער שטעהן און זיך אונטערגעבען.

דאָס פערד האָט אויסגעקליבען דעם אַנדערען וועג. געשטאַנען און ערגעץ ווייט געוואָרפען זיינע ווילד ארויסגעשאָסענע אויגען, זיין גאַנצע פעל איז געוועזען באדעקט מיט שווייס און זיינע ברוינע האָר האָבען זיך אָפּגעלעגט אין קנייטשען. זיינע נאָזלעכער זענען געוועזען רויט אָנגע-צונדען און צעשפּרייט.

איצט איז שוין איינער פון די פרעמדע, א מיטעלוואוקסיגער מיט א גרויסער שווארצער באָרד און א פארוואקסענעם קאָפּ און האלז און נאקען צוגעגאַנגען פּאמעלעך צו דעם דאָזיגען ווילדען פערד און נאָכדעם ווי ער האָט איהם מיט זיין גרויסער שווערער האנט געפּאטשט אין האלז אריין און געגלעט איבער דעם פּנים, איהם דעם גאַנצען קאָפּ ארומגע-

אגער געטרויען אבי וועמען, קען קאלדוועל אויך ניט. דאָס פערד איז א טייערער אוצר. ווי קען מען היינט ערגיץ קויפען אזא אגער? ווען מען פאָהרט אויס די גאנצע פּרעירי, וועט מען ניט געפינען א פּאָר צו איהם. ער קאָסט צעהן טויזענט אין בארעס גאָלד, אָבער דאָס איז גאר ניט אקעגען דעם, וואָס דער דאָזיגער אָגער איז איינגעבאקען אין הארצען. קאלדוועל האָט איהם ליב, האָט מורא פאר איהם און ציטערט און פּלאָ־טערט נאָך זיינע טריט. ווי אזוי זשע קאָן איך איהם געטרויען אין פרעמדע הענט?

וועט איהר דאָך פרעגען, ווי אזוי וועל איך איהם געטרויען אין אייע־רע הענט? נו, דאָס איז שוין מיין זאך. קאלדוועל רעדט ניט קיין סך און ווייסט שוין מיט וועמען ער האָט צו טאָן.

בען האָט געטאָן שטאל ארבייט, אויפגעהאנגען כאמוטען, זאָטלען, בייטשען און אנדערע זאכען, יעדע שטאל זאך אויף א באזונדער אָרט, וואו מען זאָל עס קענען געפינען, ווען מען וועט עס באדארפען. זיך מיט א האלבען אויער צוגעהערט, וואָס קאלדוועל האָט צו איהם גערערט.

אז ער וויל זיין אגער זאל שפּאצירען, זאָל זיין שפּאצירען, וועמענס דאגה איז דאָס.

און נאָכדעם אז בען איז שוין געוועזען אין דער גרויסער אָפּגעזונ־דערטער שטאל וואו דער אגער האָט זיך אויפגעהאלטען און איהם געזאָ־טעלט מיט א לייכטער אויפרעגונג, איז קאלדוועל אויך אויסגעוואקסען ביי דער טיר.

און ביי דעם פּארבינדען די רימענס פון זאָטעל ארום דעם בויך פון פערד איז קאלדוועל צוגעקומען און געזאָגט, אז עס איז ניט זיין טבע זיך ארייננצומישען, אָבער דאָ אין דער וועסט פארבינדט מען אנדערש די רימענס פון זאָטעל, ווי אין דער איסט.

אָבער אזוי ווי עס איז געשטאנען אין בען׳ס רעקאָמענדיר פּאפּירען אז ער ווייסט דאָס פערד בעסער פון זיך אליין, איז שוין אליין פּאר־שטענדליך, אז בען האָט זעהר גיך איבערגענומען די ווענדונג און דעם סטיל, וואָס די וועסט האָט געהאט, ווי אזוי דעם רימען פון זאָטעל ארומצובינדען ארום דעם בויך פון א פערד.

בען האָט זיך ארויפגעכאפּט אין זאָטעל און פאר דעם אוועקרייטען האָט קאלדוועל איהם געבעטען, אז ערשטענס זאָל ער רייטען זעהר פּא־

קאַפּיטעל ז.

קאַלדוועל׳ס פערד אין שטאַל האָבען אָנגעהויבען צו שיינען און זייערע האָר האָבען באַקומען אַ שעהנעם גלאַנץ דערפאַר וויַיל בען האָט זיי געקעמט און געבאַרשט אַלע אינדערפריה.

קאַלדוועל האָט דאָס באַמערקט, עס האָט איהם דערפון הנאה געטאָן אָבער ער האָט עס ניט אַרויסגעוויזען און אַז ער איז אַריינגעקומען אין שטאַל איז ער אומערוואַרטעט צוגעגאַנגען און באַטראַכט, ווי אַזוי די פערד זענען צוגעבונדען צו די רינגען פון דער שטאַל.

ער האָט צוגערופען בען׳ן און איהם מיט אַ ווייכער גוטברידערלי־כער שטימע געזאָגט, אַז ער בעט איהם איבערצובינדען די פערד, אָט אַזוי ווי ער וויל און אַזוי ווי מען באַדאַרף עס טאָן אין דער וועסט.

יענע צוויי קען ער דאָס ניט אַריינקלאַפּען אין זייערע קעפּ. זיי פאַרבינדען אַזוי ווי עס מאַכט זיך און קאַלדוועל האָט ליב, אַז אַלע פערד זאָלען זיין צוגעבונדען מיט אָט דעם דאָזיגען קניפּ. דערביי האָט קאַלד־וועל אַליין געמאַכט אַ קניפּ. עס איז אַי גרינג צו פאַרבינדען, אַי שטאַרק גענוג, אַז דאָס פערד זאָל ניט קענען זיך אַליין אויפבינדען און אַרויס פון שטאַל און עס איז אויך גרינג אַפילו פאַר אַ קינד אויפצעקניפּען. מען דאַרף נאָר אַ שלעפּ טאָן דעם עק און עס איז אויפגעבונדען, וועט בען אַזוי גוט זיין?

און נאָך אַ זאַך. קאַלדוועל וויל אַז בען זאָל אַלע טאָג אַרויסרייטען מיט דעם אָגער אויף אַ צוויי שעה, פאַר אַ שפּאַציר. אַנדערע ראַנדזשערס אַרבייטען מיט זייערע אגערס אָבער קאַלדוועל׳ס אגער איז פון אַ גרויסער אַריסטאָקראַטישער פאַמיליע און ער וויל מיט איהם ניט אַרבייטען. דער־פאַר אָבער באַדאַרף דער אָגער שפּאַצירען.

קאַלדוועל אַליין איז שוין אַן אַלטער מאַן, כע, כע, און וועט זיך ניט גאַר און פּלוצים אַרויפזעצען און רייטען אויף אַן אגער. ווידער, דעם

— ברודערל — האָט בען צו דעם פערד געזאָגט, וויסענדיג אז א פערד וועט צו א מענשען זיין זעהר שטארק צוגעבונדען, אויב דער מענש וועט איהם געבען אביסעל טיטון אויפצעפרעסען — נעם און פארזוך מיין טיטון, אפשר וועט עס דיר געפעלען.

דאָס פערד האָט געדרעהט מיט זיין צונג און דער אייזערנער צוים האָט געקלונגען צווישען זיינע ציין ווען ער האָט דאָס ביסעל טיטון, וואָס בען האָט איהם געגעבען, אויפגעפרעסען.

זיי זענען געגאנגען לעבען פּלויט און בען האָט באטראכט די צע־דערנע סלופּיקלאָך און די גלייכקייט פון דעם אויג, וואָס האָט זיי אזוי אין דער ערד פארגראָבען, אז אלע באגעגענען זיך אין איין אָפּגעווירעטער ליניע. און אין די שטייף אָנגעצויגענע דראָטען איז געלעגען אן איי־ביגע איינגע׳עקשנ׳טע ענערגיע.

און א מענש האָט דאָס מיט זיינע הענט געמאכט.

שטעהט זיך א מענש אויף דער פּרעירי, צעווישען לאנגע בערג, הויכע אזוי ווי אינדערמיט איבערגעהאקטע שטיינערנע, ווייסע סקאָלעס, קניי־טשיגע פּלאכעס באוואקסען מיט ווילדע גראָזען, און איינער אליין פּלעכט ער זיין פּלויט ארום זיינע לענדער, שטעלט אוים זיינע סלופּעקלעך אי־בער קרומע און אָפּגעהאקטע בערג און אין טיפע טאָלען און אויף ווייטע ברייטע שטיקער פלאכעס פּארוואַרפט די שטעכיגע דראָטען און ציהט זיי אָן אזוי שטארק אזוי ווי סטרונעס און מיינט אז ער האָט שוין די פּרעירי ארומגערינגעלט, זי זאָל ניט קענען אנטלויפען.

בען האָט אזוי געהענדיג פארטראכט, מיט דעם אגער פון הינטער זיך, ביי דער זייט פון פּלויט פּלוצים דערזעהן, אז א שמאָל טייכעל שנייט איהם איבער דעם וועג.

דאָס גרויסע פערד האָט מורא געהאט אריבערצוגעהן דאָס שמאָלע טייכעל און בען האָט זיך געמוזט אויפזעצען אין זאָטעל און זיך צעלאכט, וואָס מיט זיין רייטער אויף זיך איז דאָס פערד יאָ אריבערגעגאנגען דאָס טייכעל.

אריבערקומענדיג אויף דעם אנדערען ברעג, דורך אן איינגעשני־טענעם טיפען שטעגעל אין גראָז, האָט בען באמערקט פון ווייט קליינע קעסטעלעך פון אן אנדער פארוואָרפענער היים אויף דער פּרעירי.

מעלעך, אזוי אז דאָס פערד זאָל האָבען א געוועהנליכען גלייכען טראָט. און צווייטענס זאָל ער זעהן, אז דאָס פערד זאָל זיך ניט שטארק דרעהי־צען. און דריטענס זאָל ער מיט דעם פערד ניט רייטען אויף דעם וועג, נאָר זיך האלטען אין די רעמלעך פון די דראָטענע פּלויטען. און אז ער מעג זיך נעמען צייט א צוויי שעה.

בען האָט ארויסגעריטען פון דער ברייטער גרויסער טיר פון שטאל גלייך אין דעם טאָל, וואָס האָט זיך געשפּרייט פון הויז און שטאל ביז וואנעט עס האָט זיך ווייטער אויפגעהויבען א לאנגער, לאנגער בארג.

דאָס פערד האָט פון אָנהויב געריסען מיט זיין מויל די לייצעס פון בען'ס הענט. אָבער באלד האָט ער זיך איבערגעגעבען אין די הענט פון זיין רייטער, זיין קאָפּ רונד און שעהן אויסגעבויגען, האלטענדיג איהם אין דער הויך, און געטראָטען מיט זיינע שווערע פיס שטיל און וויגענדיג און אויף זיין גלאנציגער שווארצער פעל האָבען זיך געוואָרפען און פאר־שוואונדען קנייטשיגע כוואליעס. אויף דער ערד און אויף דעם גרינעם נידריגען גראָז איז די זון געליגען אויסגעגאָסען אזוי ווי א ליכטיגער טייך און דער שאָטען פון דעם פערד און זיין רייטער האָבען זיך געבאָ־דען און געשוואומען אין דעם טייך פון זונשיין, א לאנגער שאָטען, דאָס פערד איז געוועזען לאנג און דער רייטער א קליינער.

צוקומענדיג צום לאנגען בארג האָט בען פארדרעהט דאָס פערד און געריטען ביים פוס פון בארג ארום און ארום. בען האָט א קוק געטאָן צו קאָלדוועל'ס הויז און שטאל. פון ווייטען האָבען זיי אויסגעוויזען ווי קליינע קעסטעלעך. פון איין קעסטעלע האָט זיך געצויגען צו דעם הימעל א לאנגער פּאָדים פון ווייסען רויך.

ארומרינגלענדיג דעם לאנגען בארג איז בען געבליבען אויג אויף אויג מיט דעם גרויסען פערד.

ער האָט פארדרעהט א ציגארעטעל, אין דעם ווייסען דיקלעכען פאפּיר, וואָס ער האָט שוין געקויפט אין דער וועסט און פאררויכערט.

און צוקומענדיג צו א פּלויט פון שטעכיגע דראָטען איז בען ארונ־טערגעקראָכען פון זאָטעל און געגאנגען ביי דער זייט פון פּלויט, פירענ־דיג לויז דאָס פערד הינטער זיך.

דאָס פערד איז געוואָרען גוטברודער מיט איהם און געשטעקט זיין מויל אין בען'ס קעשענע אריין, דאָרט וואו דער טיטון איז געליגען.

איהרע אויגען און זיך געוואונדערט — זייט איהר מיד? טאָמער ווילט איהר א טרונק וואסער?

אויף איהר ווייס פּנים האָט זיך צעשפּרייט א ראָזעווע שעמעוודיג־קייט. בען האָט זיך אונטערגעגעבען, אז ער איז טאקע מיד, ווייל דער פאַרנעם פון זיינע פיס איז צו קליין, פאר דעם דאָזיגען ברייטביינינגען פערד, און אז זי איז אזוי גוט און וויל גיבען א טרונק וואסער וועט ער טאקע דערקוויקען זיין טרוקענעם גומען.

זיי זענען אזוי געגאַנגען, דאָס מיידעל פון יענער זייט פּלויט, בען מיט זיין פערד פון דער זייט, ביז זיי זענען צוגעקומען צו א דראָטענעם טויער. דאָס מיידעל האָט דעם טויער געעפענט און מען איז אוועק גלייך צו דעם מיידעל׳ס היים.

הינטער א קיילעכיג־אויסגעבויגענעם בערגעל איז דאָס קליינע פיר־עקעכיגע הויז געשטאַנען. די פאָדערשטע האלב אין דרויסען און די אנדערע העלפט איז געוועזען איינגעגראָבען אין בערגעל אריין.

דאָס מיידעל איז אריין אין הויז און האָט זיך באדארפט איינבויגען, אז זי זאָל ניט א קלאפּ טאָן מיט איהר קאָפּ אין דער אויבערשטער שוועל פון טיר.

בען׳ן האָט פארדראָסען פארוואָס איהר פאָטער האָט געמאכט אזא נידריגע טיר. און איבערהויפּט מאכט מען אין דער איסט פאר א חזיר א שענערע הויז פון דעם דאָזיגען קליינעם ערדענעם פּליוו.

דערווייל איז דאָס מיידעל צוריק ארויסגעקומען מיט א בלעכערנער קוואָרט פול מיט וואסער. בען האָט נעמענדיג דאָס וואסער אָנגערירט זיין האנט מיט דעם מיידעל׳ס. ארונטערגענומען זיין הוט און אָנגעהויבען צו טרינקען, פארהויבענדיג זיין האלז, געשלונגען דאָס קאלטע וואַסער און דערפיהלט, אז דאָס מיידעל נעמט די לייצעס פון זיין צווייטער האנט ארויס.

אז בען האָט ארויסגענומען, פון דעם דנאָ פון דער בלעכערנער קוואָרט, זיינע אויגען, איז שוין זיין גרויסער פערד לעבען איהם ניט גע־ווען.

דאָס מיידעל איז געקומען צוריק א שפּרינגענדיגע פון דעם דערביי־איגען שטיינערנעם שטאל, מיטביידע הענט פארלעגט אויף הינטען און אויף איהר פּנים איז געוועזען צעשפּרייט א ווייסער ברייטער שמייכעל.

דער אגער האָט באַלד ארויסגעהירזשעט, ווי דאָס פייפען פון א באהן.

דער פלויט האָט זיך אריינגעשניטען אין א סקאָסנעם שמאָלען ווינ־קעל און פון ווינקעל האָט ער זיך אין דעם אייגענעם סטיל אוועקגעצויגען ווייטער. וואָס ווייטער דער פלויט איז געלאָפּען זענען זיך די קעסטעלעך אלץ מעהרער גרעסער געוואָרען ביז זיי זענען אויסגעוואקסען אין א שטיבעל און שטאַלען.

א לאַנגע פיגור אין א הוט, האָט זיך בען'ן אויסגעוויזען, פאָכט מיט איין האנט און געהט איהם אקעגען.

בען האָט זיך אוועקגעשטעלט און געווארט. וואָס נעהענטער די פיגור איז צוגעקומען, האָט שוין בען געקאָנט זאָגען אויף זיכער, אז דאָס איז א פרוי אין א מענער הוט.

די פיגור איז צוגעקומען פון יענער זייט פלויט. דאָס איז געוועזען א בלאָנד מיידעל מיט א דערשראָקענעם, ווייסען פנים.

דאָס פערד איז געוואָרען נערוועז און געריסען די לייצעס פון בען'ס הענט, געקלאפּט מיט זיינע ברייטע פיס און אויסגעקארבט טיפע רינגלען אין דעם ווייכען גראָז. בען האָט איהם אָנגענומען און געגלעט אויף זיין וואַרימען האלז.

דאָס מיידעל איז צוגעקומען זעהר נאָהענט צו דעם פלויט, זיך אָנגע־שפּארט אין איינעם פון די סלופּעקלעך, געטאָן א שמייכעל, ווייזענדיג איהרע ווייסע ציין און אויפהויבענדיג איהר פארריסען נעזעל אביסעל העכער, האָט זי געפרעגט:

— ווילט איהר זיך אָפּרוהען, סיר?

— איך בין ניט מיד — האָט בען זיך א בויג געטאָן און געדאנקט.

— איך ווייס, אז איך זעה איינעם מיט א פערד און זאָטעל און דער מענש געהט צו פוס, ווייס איך, אז ער מוז זיין מיד — האָט דאָס בלאָנד מיידעל געזאָגט און איהרע דינע ליפּען האָבען זיך קוים אָנגערירט איינע אָן דאָס אנדערע — איהר זייט א פרישער נאָוויטנער מענש. קומט איהר פון ווייט?

— פון דער איסט.

— אזוי! פון דער ווייטער איסט — האָט דאָס מיידעל פארמאכט

דעם גאַנצען וועג צוריקרייטענדיג, האָט דאָס פערד געדרויבען זיין קאָפּ, אויסגעשטרעקט זיין האלז און פארבויגען זיין אויבערשטע ליפּ.

בען איז געוועזען בייז אויף זיך אליין און געקוקט אלע מאָל אויף די ווייזערלעך פון זיין זייגער. ניט געזעהן די צייט.

אז ער איז צוגעקומען צו דער שטאל איז גראָד קאלדוועל ניט גע־וועזען אין דרויסען. בען האָט שטיל געמורמעלט א דאנק צו גאָט און אריינגעריטען דורך דער ברייטער טיר פון שטאל.

ארונטער פון פערד, איהם אויסגעזאָטעלט, און פארמאכט דאָס דראָטענע טירעל. ער האָט געפונען א שטיק בורלאפּ און אין קיך ביי ליזאבעטען אויסגעבעטעלט אביסעל קעראָסין.

וואשענדיג דעם שווארצען אגער מיט קעראָסין, האָט בען נערוועז געשריגען אויף דעם פערד פארוואס ער שטעהט ניט רוהיג.

קאלדוועל איז אריינגעקומען אין שטאל, שטיל ווי א קאץ.

דער אגער און בען האָבען זיך ביידע דערשראָקען.

קאלדוועל איז צוגעקומען נאָהענט צום פערד. דעם אגער גערופען סיר און א קוק געטאָן אין זיינע אויגען. נאָכדעם געזאָגט:

— האָט בען פארמאכט דעם טויער?

בען האָט אביסעל געוואַרט, זיך אזוי ווי מיט א שלונג וואסער גע־וואָרגען און געענטפערט:

— וואָס פאר א טויער?

— פארגעסען, אז איהר זייט אין דער וועסט, סיר.

מעהר האָט קאלדוועל גאָר ניט געזאָגט.

שפּעטער אין אָוונט, נאָכדעם ווי בען האָט שוין אינסטינקטיוו ניט געקענט גאָר ניט טאָן קיין שום ארבייט, האָט מען געגעסען ביים טיש, דאָס גאנצע געזינדעל. דער גרויסער לאָמפּ האָט געלויכטען. פון דרוי־סען האָט זיך געהערט דאָס וואָיען פון פּרעירי וועלף.

פרוי קאלדוועל האָט זיך אויפגעהויבען, גענומען א ביקס פון דער וואנט און דורך דעם אָפענעם פענסטער אין דעם טונקעלען אָוונט אויס־געשאָסען.

אזוי גיך ווי קאלדוועל האָט איהם אָפּגעגעבען, נאָך אין דעם אייגע־נעם אָוונט, דעם קאָנווערט מיט די רעקאָמענדיר־פּאַפּירען האָט בען נישט געמאכט קיין שום טענות און איז ארויפגעגאנגען אין דאך שטי־

— איך האָב צוגע׳גנב׳עט אייער פערד, ביל.

— מיין נאָמען איז בען און ווי אזוי רופען איך אייערע עלטערען, ליידי?

— איך וואוין דאָ מיט מיין מאַן, סיר.

בען האָט געמאַכט א באוועגונג צוצוגעהן צו דער שטיינערנער שטאַל, זעהן וואָס זיין גרויס פערד טוט דאָרט.

דאָס מיידעל האָט איהם אָנגעכאַפּט ביי זיין האַנט און שטילערהייט געזאָגט:

— האָט געדולד, מיין מאַן איז איצט ווייט אין פעלד, ער זייהט האָבער. מיר זענען דאָ „האָמסטעדערס", ערשט דאָס צווייטע יאָהר. האָבען מיר נאָר איין פערד. זייהט מיין מאַן האָבער מיט די הוילע הענט און דאָס פערד שטעהט אין שטאַל.

— זעהר גוט. עס פרעהט מיך, ליידי, אָבער מיין פערד איז א ווילדס, אז ער וועט דערזעהן אייער פערד אין שטאַל וועט עס ווילד ווערען, אייך טאָן שאָדען און זיך אליין.

— בארוהיגט זיך. אונזער פערד איז א ליידי...

בען האָט ארונטערגעלאָזען זיינע אויגען צו דער ערד, זיך פארלוי־רען ווי א אינגעל. איהם האָט זיך געוואָלט כאָטש איינמאָל א קוק טאָן אין איהרע אויגען, אָבער זיין פּנים האָט געפלאַמט אָהן אן אויפהער און ער איז געשטאַנען אזוי אומבאהאָלפען נאָהענט פון דער ליידי מיט די בלאָנדע האָר.

שפּעטער האָט זי ארויסגעבראַכט דאָס פערד און געזאָגט:

— גאָט זאָל העלפען, וועט איבער א יאָהר זיין נאָך א פערד.

זי האָט זיך אָנגעהאַנגען אויף דעם ברייטען האלז פון אנגער איהם געקושט אין זיינע אויגען און אויך אין דעם ווייסען פלעק וואָס דער אנגער האָט געהאַט צווישען זיינע אויגען. איהם גערופען אלערליי שענע נעמען.

נאָכדעם איבערגעגעבען די לייצעס אין בען׳ס הענט. בען האָט זיי גענומען און אוועק צו פוס מיט זיין פערד ביז צו דעם טויער. געזעגענדיג זיך מיט דער ליידי, דורך א הויב פון זיין הוט הויך איבער זיין קאָפּ, איז בען אריין אין זאָטעל. פון יענער זייט טויער האָט ער זיך ארומגעקוקט.

די ליידי איז געגאַנגען צו זיך אין הויז ניט אומקוקענדיג זיך.

אָבער איצטער וועט בען א פּרואוו טאָן בלייבען דאָ אין דער ווייטער וועסט, כאָטש ער האָט געהאַט אזא ניט גוטען אָנהויב.

בען איז צוגעגאנגען צו א דראָטענעם פּלויט, דורכגעקראָכען צווישען די שטעכיגע דראָטען און איז אוועק מיט דער פּרעירי. ער איז געגאנגען מיט דעם אייגענעם מארשרוט, וואו ער איז געפאָרען מיט קאלדוועל׳ס אָגער ביז ער איז צוגעקומען צו דעם טויער פון יענער פארווארפּענער היים, וואו די שלאנקע פרוי האָט איהם מיט א טרונק וואסער פארנארט.

גוט אזוי.

אָט שטעהט די קליינענקע היים פארגראָבען אין א בערגעל. בען שטעהט א מידער ביי דער נידריגער טיר. זאָל ער א קלאפּ טאָן?

ער איז מיד, אָבער דאָס בלוט פון דער איסט, וואָס פּליסט אין זיינע אָדערען, גיט איהם געגוג מוט.

אפשר וואָלט שענער געווען אויסצואווארטען אויף דעם פּרימאָרגען, האָט בען געטראכט, און אינדערפריה וועלען זיי אוישטעהן און איהם געפינען שלאָפען ביי דער טיר. די פרוי האָט שוין מן הסתם דערצעהלט איהר מאן, ווי אזוי זי האָט אויסגענארט ביי א יונגען בחור פון דער איסט קאלדוועל׳ס אָגער. צוערשט וועט דער מאָן ארויס פון הויז און דערזעהן א פרעמדען שלאָפען ביי זיין טיר. וועט ער באלד אריין אין הויז און דאָס ווייב זיינס ארויסברייננגען און איהר ווייזען דעם פרעמדען ביי זייער טיר. וועט די יונגע פרוי איהם שטיל און מיט א לייכטען שרעק אָנזאָגען אז דער פרעמדער איז, דאכט זיך איהר, אָט יענער יונגער בחור ביי וועמען זי האָט אויסגענארט קאלדוועל׳ס אָגער. זי וועט באלד אריין צוריק אין הויז און זיך אזוי ווי באהאלטען און איהר מאן וועט צוגעהן און מיט א לייכטען שטויס פון זיין שטיוועל איהם אויפוועקען און איהם זאָגען: „גוטער מאָרגען, וואָס טוט א פרעמדער דאָ ביי מיין טיר?“

„וואָס וועל איך איהם דעמאָלט ענטפערען?“ האָט בען ווייטער געטראכט.

בען האָט זיך דערפאר אָנגענומען מיט מוט און איז באלד צוגעגאנגען צו דער נידריגער טיר פון דער קליינער איינגעגראָבענער הויז און צוערשט אָנגעקלאפּט זעהר לייכט. געוואַרט און זיך איינגעהערט. אָנגעקלאפּט נאָכאמאָל שוין שטארקער.

בעל, גענומען זיין וואליז און ארונטערקומענדיג האָט ער אויסגעשטרעקט זיין גרויסע האָריגע האנט צו דעם באלעבאָס און געזאָגט גודביי.

עס האָט ניט געהאָלפען דאָס פארוואונדערען זיך פון הער קאלד־וועל, פאר וואָס בען פארלאָזט אין אָוועגט זיין הויז איבערהויפּט ווען ער איז א פרעמדער אויף דער פּרעירי און אז מאָרגען אינדערפריה וועט ער איהם אָפּפירען צו דער באַן און אז בען טוט איהם אָן א בושה ניט וועלענדיג איבערנעכטיגען אין זיין הויז. עס האָט אויך ניט געהאָלפען דאָס אריינמישען זיך פון דער באלעבאָסטע.

בען האָט געזאָגט גודביי צו דעם מיידעל ליזאבעט. זי האָט גע־שמייכעלט. געמיינט, אז בען מאכט שפּאס. אָבער באלד האָט זי אויס־געשטרעקט איהרע אויגען און א דערשראָקענע ניט געוואוסט וואָס צו טאָן, צי זאָל זי איהם געבען א האנט, צי זאָל זי זיך צואויינען. בען איז ארויס גיך פון הויז. ער איז ניט אוועקגעגאנגען ברוגז, ווייל ער האָט פארמאכט אונטער זיך די דרויסען טיר אזוי שטיל, גלייך ווי ער וואָלט באלד געדארפט צוריק אריינקומען. אָבער ווען בען איז שוין געוועזען ווייט פון קאלדוועל׳ס הויז, האָט ער דערפיהלט, אז ער הויבט אָן צו ווע־רען ברוגז.

די נאכט איז אָבער געוועזען א שווארצע און א מילדע און בען איז באלד רוהיג געוואָרען. ער האָט זיך געלאָזט געהן גלייך אויף דער נאכט ארויף, מיט דעם וועג, וואָס האָט געפירט צו דער באַן. די קאיאטען האָבען געוואָיעט אויף דער פּרעירי, ווער ווייסט וואו ווייט זיי זענען גע־וועזען אָדער עס דאָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז זיי זענען זעהר נאָהענט פון איהם.

איהם איז פון דעם דאָזיגען וואָיען שטארק אומהיימליך געוואָרען. פארוואָס עפּעס וואָיען היינט פּרעירי־וועלף ?..

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף א ווילע און אויסגעדרעהט זיין פּנים אויף צוריק, פון דעם וועג צו דער באַן.

געהענדיג צוריק, האָט איהם אזוי ווי א לייכט געטאָן עפּעס א גע־דאנק. ער האָט פאר זיך דערזעהן אזוי פּיעל ארבייט דאָ אין דער וויי־טער וועסט. בען האָט אלעמאָל אזוינע שלעכטע אָנהויבען געהאט, זיך אלעמאָל איבערגעגעבען צו דעם שיקזאל און ניט געגאנגען ווייטער; דאָס וואָס עס איז ניט גוט אָנגעהויבען איז שוין ניט גוט — און פארפאלען...

טיר פון שטאַל איז געווען אָפן און די פינסטערקייט פון דער שטאַל אין דער אָפענער טיר האָט זיך אָפּגעטיילט פון דער דרויסענדיגער נאַכט אַזוי ווי עס וואָלט געווען אָפּגעשניטן מיט אַ מעסער.

ער איז אַריין אין שטאַל, געהערט ווי דאָס פערד האָט אַ בלאָז געטאָן מיט זיינע נאָזלעכער. בען האָט אָנגעשמעקט דעם ריח פון דער שטאַל, געבליבן שטעהן אַ ווייל און אָנגעהויבן צוביסלאַך אַרויסצוזעהן וואָס אין שטאַל טוט זיך אין דער פינסטער. ער האָט באַלד דערזעהן די גאַנצע פיגור פון אַ פערד, די ווענט פון שטאַל און דאָס איינציגע פענסטער, און שפּעטער האָט ער אין אַ ווינקעל פון שטאַל אויך באַמערקט, ווי דורך אַ נעבעל, אַ לאַנגע לייטער.

ער איז צוגעגאַנגען צו דער לייטער, זיך אַרויפגעדראַפּעט און איז אַרויפגעקראָכן אויף דעם בוידים פון שטאַל.

דאָרט האָט ער באַלד דערשמעקט דעם זיסען־ביטערען טעם פון היי, וואָס האָט זיך געבויערט דורך זיינע נאָזלעכער און געקראָכן אין זיין האַלז אַריין.

בען איז אַריינגעקראָכן אין דעם היי, זיך צעשטערעקט, געפּיהלט ווי עס איז איהם קיהל געוואָרען אין זיינע ביינער. האָט זיך גוט איינגעגראָבען טיף אין היי אַריין. דאָס היי האָט איהם געשטאָכען אין זיין פּנים, אין זיין האַלז און אויך געקראָכען דורך זיינע קליידער; האָט ער געפּרובט איין שטרויעלע מיט זיינע הענט איינפּלעטשען איז אַן אַנדער אויפגעקומען און איהם געשטאָכען. ער האָט זיך געדרעהט אויף אַלע זייטען.

די קאַיאָטען האָבען זיך ווידער צעוויינט אָדער צעשריגען, וויסט זיי דער טייוועל, וואָס דאָס הייסט ביי זיי, און עס האָט אויסגעוויזען, אַז זיי שטעהען נאָהענט ביי דער שטאַל.

בען איז געליגען און געטראַכט. פאַרגלייכט דאָס דאָזיגע בעט פון היי צו זיינע ווייכע בעטען אין דער איסט, פון וואַנען ער איז אַהער געקומען, און האָט זיך צעלאַכט. זיך באַלד באַרוהיגט און דערפיהלט ווי עס ווערט איהם וואַרים אין אַלע זיינע גלידער.

די טיר פון שטאַל אָפען. די שטאַל שטעהט אין דער אָפענער וויי־טער פּרעירי און ער ליגט זיך אַ פרעמדער, איינער אַליין, אין אַ באַרג מיט היי און ווערט צוביסלאַך איינגעשלעפערט — זאָל זיין, וואָס עס וועט זיין — מאָרגען.

ער האָט דערהערט אזוי ווי א פאַל פון א שווערער זאך באלד:

— וועלכער טייוועל קלאפּט דאָרט אין מיין טיר?

עס איז געוועזען א גראָבער, קיילעכדיגער טאָן, וואָס האָט זיך איהם אויסגעוויזען פון דעם באלעבאָס פון יענער זייט טיר. דער האלב פארשלאָפענער בייזער מענש האָט געוואָלט וויסען ווער עס קלאפּט אין זיין טיר —און בען האָט געענטפערט:

— א פרעמדער פארבייגעהער.

— וועלכער טייוועל האָט עס געטריבען א פרעמדען ארומצוגעהן ביינאכט אויף דער פרעירי?

— עפענט, וועל איך דערצעהלען.

— פון ווי ווייט קומט דער פרעמדער?

— זעהר פון ווייט. לאָזט מיך אריין אויף איבערצונעכטיגען — האָט שוין בען אזוי ווי געציטערט אין זיין שטים.

— איבערנעכטיגען? ביי אונז אין הויז איז נישטאָ וואו. אויב דער פרעמדער וויל, זאָל ער געהן אין שטאַל. אין מיין שטאַל איז דאָ היי, וועט איהם זיין ווייך צו שלאָפען, נאָר, זאָל דער פרעמדער ניט רוי־בערען, צום טייוועל!

עס איז געוואָרען שטיל פון יענער זייט טיר.

בען איז געשטאנען אביסעל ווי צומישט, זיך דערפיהלט אזוי קליין און דערשלאָגען. איהם האָט שוין באנג געטאָן פאר וואָס ער האָט גע־קלאפּט אין דער דאָזיגער פרעמדער טיר.

בען איז אוועק פון דער טיר און זיך אוועקגעזעצט אויף דעם ווייכען גראָז, פארדרעהט א סיגארעט און געראויכערט און זיך געהיט אז די פונקען פון זיין סיגארעט זאָלען ניט פאלען און טאָן שאָדען.

נאָכדעם, ווי ער האָט זיך גוט אָנגעראויכערט, האָט ער באקוקט די נאכט איבער דער גאנצער פרעירי, דעם ווייטען הימעל און די ווייטקייט פון דעם גאנצען ארום און ארום. ער האָט געהערט ווי די קאיאטען שווייגען. עס קאָן זיין, אז זיי האָבען פון דער ווייטענס דערהערט ווי א פרעמדער איז דאָ אויף דער פרעירי און זיי האָבען אויפגעהערט צו וואָיען און שטעהען ערגעץ אויף בערג און קוקען צו דעם פרעמדען.

בען האָט איינגעגראָבען דאָס איבערבלייבעכץ פון זיין סיגארעט אין דער ווייכער ערד, זיך אויפגעהויבען און אוועק אין שטאַל אריין. די

אין הויז ביי קאַלדוועל׳ן האָט זיך געפּיהלט, אַז עס איז עפּעס גע־שעהן, קיינער האָט עס ניט דערצעהלט און ניט ארויסגעבראַכט פון זיין מויל, אָבער געוואוסט האָט קאַלדוועל, אַז ער האָט פאַרלוירען, אין אָנ־פאַל פון איינעם פון זיינע קאַפּריזען, אַ מענשען, וואָס קיינער אין דער וועלט וועט איהם ניט קענען איבערבייטען. פרוי קאַלדוועל, האָט מיט איהרע נאַקעטע אויגען, אַזוי ווי אַלע פרויען, געזעהן, אַז זינט בען איז אַוועק איז נאָך קיין מעת לעת נישטאָ און אויף ליזאַבעט׳ס געזיכט ליגט אַ טול פון טרויער, גאָט זאָל אויסהיטען, וואָס דער דאָזיגער משוגענער מאַן איהרער, האָט דאָ פאַרקאָכט. ליזאַבעט האָט זיך געמאַכט, ווי זי איז זעהר פאַרנומען מיט צוגרייטען דעם איבערבייסען. עס איז ביי איהר פון די הענט געפאַלען און דאָס פייער אין אויוון האָט ניט גע־וואָלט זיך צעברענען און אַז דער אויוון איז געוואָרען היים, האָט זיך דאָס קאַפע קריגעל מיט וואַסער איבערגעקערט אויף דעם הייסען אויו־ווען, די קיך איז געוואָרען פול מיט פאַרע. און דורך דער פאַרע האָט זי נעקענט שווערען, אַז זי האָט געזעהן בען׳ס פּנים.

פרוי קאַלדוועל איז געוואָרען מיט איהר אַזוי ווייכהאַרציג, ווי זי וואָלט געוועזען איהר מאַמע. די מאַמע איז ווייט און זעהן וועט ליזאַ־בעט איהר מאַמען שפּעטער מיט עטליכע וואָכען. פאַר וואָס ניט היינט? אַ שטיק פון טאָג איז ליזאַבעט ארומגעגאַנגען מיט דעם געדאַנק, אַז זי נעהמט אַ היים צו פוס און זי וויל זיך נאָך היינט זעהן מיט דער מאַמען. זי האָט זיך געהיט, אַז פרוי קאַלדוועל זאָל דאָס ניט דערקענען אין איהר פּנים.

ביז איצט איז זי געוועזען ליזאַבעט. דער טאַטע האָט געהייסען געהן ארבייטען פאַר די צוויי פערד. איז זי געגאַנגען, אָט, אָט ארבייט זי אַ יאָהר און נאָך אַ יאָהר און זי קומט אַ היים און איהר פאָטער האָט שוין זיינע אייגענע פערד.

איצט איז זי אַן אַנדערע. זי מוז אַהיימגעהן און זעהן, וואָס די מאַמע טוט עפּעס.

ווען ליזאַבעט האָט געהאַט אַ געלעגענהייט צו זיין אין דרויסען איז זי לאַנג געשטאַנען און געקוקט אויף אַלע זייטען אין דער פרעירי.

אקעגען אָווענט אַז זי האָט געזעהן, אַז אַהיימגעהן וועט זי שוין

קאַפּיטעל ח.

אינדערפריה, נאָכדעם ווי בען איז אוועק, זיינען מעק און עד אריינ־געקומען אין שטאַל, זיך געריבען זייערע אויגען, באקוקט די פערד, זיך איינגעהערט צו עמיצער איז דאָ דאָרט אויף דעם בוידים, געוואָרט א קליינע ווײַלע און אז זיי האָבען געזעהן, אז בען איז טאקע נישטאָ האָבען זיי זיך שטאַרק דערפרעהט. דער קורצער עד האָט געטאָן אַ שטויס, פאר פרייד, דעם לאַנגען מעק און יענער האָט זיך אויסגעשטרעקט אין דער מיט שטאַל.

— ביזט אראָפּ פון זינען, דזשימנים.

— ער איז נישטאָ — האָט עד אויסגעשפּרייט זיינע הענט — מען האָט איהם, דזשימנים, געהייסען פאַרמאַכען דעם טויער פון יענער זייט. וואָסער, וויל ער מען זאָל געבען די פערד, אי פאר דעם איבערבייסען, אי נאָך דעם איבערבייסען. איצט איז אומזיסט דאָס אויסשטרעקען פון דיינע אויגען. וואָסער וועט איהר טרינקען נאָך איבערבייסען.

דאָס לעצטע האָט ער געזאָגט, זיך ווענדענדיג צו איינעם פון די פערד, וועלכער האָט געהאַלטען זיין קאָפּ אויסגעדרעהט און געקוקט אויף די צוויי יונגען און זיך געוואונדערט, פאר וואָס זיי וואַרפען ניט אָן קיין היי אין זיין קאָרעטע.

מעק און עד האָבען געטאָן שטאַל ארבייט זעהר פויל און פּאַמעלעך אלעמאָל געפרעגט איינער ביי דעם אנדערען צי האָט ער ניט אפשר שוין געהערט רופען פון קיך פאר דעם איבערבייסען.

די פערד האָבען געקייט זייער היי און נאָכדעם נאָך מיט מעהר אפּעטיט זיך צוגעכאַפּט צו דעם האָבער. און עד און מעק האָבען גע־וואַרט אויף דעם איבערבייסען, געשלונגען די סלונקעס, געשאָלטען דעם אומבאַוואוסטען ערגעץ אין דער וועלט פאראנגענעם הער „דזשימני", אויסגעלאָזט צו איהם זייער הונגער.

קאַפּיטעל ט.

הער קאַלדוועל איז ארומגעגאנגען, אזוי ווי א דערשלאָגענער. גע־מאַכט דעם אונטערציה פון זיין לעבען אויף דער פּרעירי, לאַנד, ברויטען, גראָזען ווילדע און בעסערע. פלאַקס און האָבער, מאַשינען און פערד ווילדע און אויסגעלערענטע. דראָטענע פּלויטען, טייכען, א קאַרעל, א הויז און שטאַלען. דערפון האָט ער אראָפּגערעכענט אזוי פיעל יאָהר האָרעוואַניע. דאָס, וואָס עס וועט זיך שוין מעהר ניט אומקערען און דאָס, וואָס ער האָט מורא צו ברענגען אויף זיינע ליפּען — די פאַרלוי־רענע יאָרען און דער סוף. עס בלייבט גאָר ניט. זירא.

אז קאַלדוועל איז אין די יונגע יאָרען אראָפּגעקומען אויף דער פּרעירי, האָט ער מיטגעבראַכט א ווייב מיט צוויי קליינע קינדער, א אינ־געלע און א מיידעלע, זיין מוטער, וועלכע איז שוין דאַמאָלט געוועזען אַן אלמנה, א וואָגען מיט א יאָך־אָקסען, צוויי גרויסע ברייטביינינגע אָק־סען זענען זיי געוועזען, איין אקעראייזען, א פולער וואָגען מיט געהילץ, ברייטע ציילען און שינדלען, און די פרייד זיינע, אז ער הויבט אַן בויען זיין היים.

זיין שטיק לאַנד איז געוועזען באוואַקסען מיט הויכע פּרעירי גראָז. דאָס ערשטע האָט ער אויסגעקאָסעט אין דער מיט פון א פּלאַ־כען אָרט דאָס גראָז און אויפגעשפּרייט זיין לייוועטנע ביידעל. עס איז געוועזען אין אָנהויב זומער. ווארימע טעג, שענע נעכט. די אָקסען זיינען אריין אין גראָז אזוי טיף, אז מען האָט זיי קוים געקענט געפינען. אָבער זיי האָבען דאָס דאָזיגע גראָז ניט געוואָלט עסען, ווייל עס איז געוועזען גראָב און ווילד און הארט ווי האָלץ. נאָר אזוי ווי די קליינע קינדער קאַלדוועל'ס, האָבען זיי זיך געשפּילט און געשוואומען אין דעם טיפען גראָזיגען טייך.

די קינדער און די אָקסען האָבען זיך געשפּילט און קאַלדוועל, זיין

ניט, האָט זי פּלוצים געזאָגט צו פרוי קאלדוועל, אז זי וויל מעהר ניט שלאָפען אין קיך אויף דעם סטאָפּטשאַן. א ניט, געהט זי אהיים.

פרוי קאלדוועל האָט זי אָנגעקוקט, פארשטאנען און געזאָגט:

— מיט מיר אין איין בעט, וועסטו ניט מורא האָבען?

ליזאבעט האָט געשאָקעלט מיט איהר קאָפּ אויף ניין.

פארוואָס האָט פרוי קאלדוועל איהר ניט געהייסען געהן אהיים. וואָלט זי זיך איינגעפּאקט איהרע זאכען און אהיים געגאנגען.

ביז דער קומענדער זונטאָג איז אָנגעקומען, האָט ליזאבעט'ן זיך אויסגעוויזען, אז עס ציהען זיך לאנגע יאָרען און יאָרען. עס איז איהר איינמאָל פאָרגעקומען אז איהר פאָטער האָט זי פארקויפט צו הער קאלדוועל אויף אייביג פאר צוויי פערד און אן אנדערש מאָל האָט זי פּלוצים דערפיהלט, אז זי האָט צוויי פליגלען, אזוי לייכט איז זי געווע־זען און ארומגעטאנצט און אָט באלד טוט זי א פּאָך מיטביידע פליגלען און פליהט אוועק אויף דער פּרעירי.

דער זונטאָג איז אָנגעקומען. דערלעבט די שעה ווען ליזאבעט האָט איהר אָפּרוה, נאָך דעם מיטאָג. זי האָט זיך אָנגעטאָן אן אנדער קלייד און האָט פּאמעלעך אוועקגעשפּאצירט איבער דער פּרעירי. אז זי איז אוועק ווייט פון הויז האָט זי זיך אוועקגעלעגט אויף דעם גראָז און זיך דערפיהלט, אז איהרע אויגען ציטערען און אויף איהרע באקען רינען ריטשקאלעך.

זי האָט גערעדט צו זיך אליין, זיך פאָרגעשטעלט, אז בען שטעהט לעבען איהר און זי רעדט מיט איהם. זיך געוואונדערט וואו זי האָט גענומען אזוינע קלוגע און גוטע רייד. בען איז געוואָרען צוגעבונדען צו איהר און געזאָגט, אז אזוי ווי זי באדאַרף אָפדינען פאר צוויי פערד וועט ער אויך מיט איהר דינען. ביידע אינאיינעם. און דערנאָכדעם וועט ער זי צונעמען פון קאלדוועל'ס הויז. ליזאבעט וועט זיין זיינע. יאָ, איך וועל זיין דיינע, האָט זי איהם אינדערהויך געזאָגט, אזוי הויך, אז זי האָט זיך דערשראָקען. דערנאָכדעם אָפּגעוואשען דאָס פּנים ביי דעם טייכעל און צוריקגעקומען אין קאלדוועל'ס הויז, פארנאכט, ווען די זון האָט אָנגעהויבען צו פארגעהן.

געוועזען פרעהליך. געשאָטען מיט וויצען, גערעדט אזוינע רייד, וואָס זי האָט זיך אליין געוואונדערט פון וואנען זי האָט זיי גענומען.

האָבען זיך געמערט און געוואקסען ווי אויף הייוועז. די פרעמדע מענ־שען, וועלכע האָבען געהאַט זייער שטיק לאַנד צווישען זיינע גרעני־צען, זיינען קאַלדוועל׳ען געשטאַנען ווי א ביין אין האלז.

וואָס זשע האָט קאַלדוועל געטאָן? אזוי ווי די גאַנצע פרעירי איז געווען פריי זיינען זיינע פערד אַרומגעלאָפען אומעטום. די שכנים זיינע, אז זיי האָבען באַדאַרפט ערגעץ פאָרען אָדער אזוי גען, האָבען זיי געמוזט זיך דורכברעכען א וועג דורך קאַלדוועל׳ס לענדער. האָט קאַלדוועל געזאָגט פאַר דער וועלט, אז ער קען ניט ליידען וואָס זיינע פערד שפּרינגען אַרום איבער דער פרעירי און מאַכען שאָדען וועמען זיי מאַכט זיך צו מאַכען, איז דערפאַר, האָט קאַלדוועל אַרום זיינע לענדער אויסגעצויגען צוימען פון שטעכיגען דראָט. שוין. קענען זיינע פערד ניט אַרויס פון זיינע גרעניצען.

דערפאַר אָבער האָט זיך באַוויזען אומצופרידענהייט צווישען זיינע שכנים. וואָס איז דאָס פאַר א שטיק? נעמט א מענש און פאַרצוימט זייערע וועגען. וואו אַרומעט אַרויסצופאָרען, איז נישטאָ קיין וועג. עס האָט זיך אָנגעהויבען קריגערייען. אָבער גלהה קריג זיך מיט קאַלד־וועל, אז ער האָט אזא מין נאַטור, גאָר ניט צו ענטפערען ווען יענער רייסט זיך אויס דאָס האַרץ.

— קינדערלעך, איהר ווילט איך זאָל אייך מאַכען טויערען. גוט. אָבער איך וויל פאַר מיינע טויערען געלט. און איהר וועט זיי מוזען אָפּ־היטען מיינע טויערען, אז זיי זאָלען זיין אַלע מאָל צוגעמאַכט — האָט קאַלדוועל קאַלטבלוטיג צו זיינע שכנים געזאָגט.

איינער אָדער צוויי האָבען זיך אונטערגעגעבען. אנדערע האָבען אויפגעהויבען א גוואַלד, אוועק אין אָפּיס, געריסען טירען. געהעה שריי, אז קיינער הערט ניט. קאַלדוועל האָט באַשמירט און זיינע רעדער דרע־הען זיך. צודערצו האָט גלאַט געברענט ביי די מענשען א פייער. זיי האָט זיך תמיד אויסגעוויזען, אז זיי ליגען אויף דער ערד און קאַלדוועל שפּאַנט איבער זיי פון איין שטיק לאַנד צו דעם אנדערען.

מען האָט געטאָן א שפּיי און פאַרקויפט צו דעם דאָזיגען קאַלד־וועל׳ן, אי דאָס לאַנד, אי אַלע זאַכען און אוועק וואו די אויגען האָבען געוויזען.

אָט אזוי האָט זיך קאַלדוועל צעשפּרייט איבער דער גאַנצער פרעירי.

ווייב און זיין מוטער, האָבען געבויט דאָס הויז. א גאַנצען טאָג האָט געהילכט דאָס קלאַפּען פון העמערלעך און פון דער האַק.

פאַרטיג מיט דעם הויז געוואָרען, האָט קאַלדוועל אָנגעיאָכט זיינע אָקסען און דאָס ערטשע ארומגעאַקערט א גרויסען קיילעכדיגען רינג ארום הויז. ער איז געוועזען יונג, האָט ער זיך אזוי צוגעכאַפּט צו דעם אַקער, אַז איינער פון די אָקסען איז געפאַלען אין שפּאַן. געזיפּעט און געבלאָזען מיט זיינע זייטען און זיך שוין ניט געקענט אויפהויבען. האָט ער, אויף דעם באַראָט פון זיין מוטער, דעם דאָזיגען אָקס ניט גע־לאָזען קיין סך זיך מאַטערען און איהם געקוילעט. זיי האָבען געהאַט פלייש, און דער אָקס האָט ניט באַדאַרפט שטאַרבען מיט אזא שווערען טויט. און דערווייל איז ער געבליבען נאָר מיט איין אָקס.

דאַמאָלט האָבען איהם גוטע מענשען געזאָגט, אַז ער זאָל זיך בעסער קויפען פערד, נאַטיווע פערד. די גראָזען זאָל ער פריהער אויסברענען וועט ניט זיין אזוי שווער צו אַקערען.

פון דאַמאָלט אָן האָט זיך אָנגעהויבען די מעשה מיט די פערד. וויבאַלד פערד, און נאָר זי פערד, וועלען זיי דאָך געווינען אלע יאָהר לאָשעקעס, וואו זשע וועט קאַלדוועל זיי אהינטאָן? דערפאַר האָט קאַלדוועל׳ס מוטער גענומען אויף איהר נאָמען נאָך אן אַנדער שטיק לאַנד. עס איז אין נאָרד דאַקאָטאַ געוועזען גענוג ערד און מען האָט עס געגעבען איטליכען אומזיסט, כדי מען זאָל די ווילדע לאַנד באַזעצען. קאַלדוועל׳ס ווייב האָט אויך גענומען אויף איהר נאָמען א שטיק לאַנד און אַז קאַלדוועל׳ס קינדער האָבען געטאָן א וואַקס אריבער די צוועלע־ווער, הויכגעוואַקסיגע זיינען זיי געוועזען, האָט קאַלדוועל זיי געשיקט צו דעם אַפּיס און זיי האָבען אויך אויף זייערע נעמען גענומען שטיקער לאַנד.

פאַרשטענדליך, אַז קאַלדוועל האָט געוואָלט, אַז די אַלע שטיקער לאַנד זאָלען זיך גרעניצען איינער מיט דעם אַנדערען, כדי ער זאָל פון זיי אַלע קענען מאַכען איין גרויסען טראַקט.

איז אָבער אזוי, ווי איהם אויף צו להכעיס, אויסגעקומען, אַז א פרעמדער האָט געהאַט א שטיק לאַנד צווישען די גרעניצען פון קאַלד־וועל און זיינע קינדער׳ס, אָדער ווייב׳ס לענדער.

דערווייל איז קאַלדוועל געוואַקסען, פון יאָהר צו יאָהר. זיינע פערד

ווארען ברייטער און זיינע פערד האבען זיך פארמערט, אזוי גוט ווי זיינע שונאים.

האט ער געהאט שונאים! אפילו זיין זוהן האט איהם אויך שטארק פיינט באקומען. ביז איינמאל אין א מיטענטאג, ווען זיי ביידע זיינען געוועזען אויף דער פרעירי, געמאכט פלויטען, האט זיך אנגעהויבען א קריג צווישען טאטען און זוהן און פון דעם קריג זיינען זיי אריבער אין א געשלעג.

דערנאכדעם איז קאלדוועל'ס זוהן אזוי ווי אין וואסער אריין.

קאלדוועל'ס שונאים האבען געזעהן, אז עס פעהלט דער בחור, האבען זיי אנגעהויבען צו מורמלען, און עס איז ארוים א קלאנג, ביז עס איז דערגאנגען אזוי ווייט וואו מען באדארף, און מען איז געקומען ביי איהם אויף דער פרעירי זוכען, דעם דער'הרג'עטען זוהן זיינעם. מען האט געזוכט און געזוכט אבער גאר ניט געפונען.

קאלדוועל האט געלאכט. זאלען זיי זוכען די נאראנים. ער האט צו זיי געזאגט, די נאראנים, אז אויב זיי מיינען אז קאלדוועל האט דער־הרג'עט זיין אייגענעם זוהן און איהם באהאלטען אויף דער פרעירי, דאמאלט צו וואס טויג דאס זוכען. מען קען דען איבערזוכען אזא פרעירי. עס באדארף דאך נעמען טויזענט יאהר.

קאלדוועל האט אבער דאס אויך אריבערגעלעבט.

מען האט אין דעם פארגעסען. דאס נייע ווייב זיינס האט באלד, נאכדעם ווי דער זוהן איז ערגעץ פארפאלען געווארען, אנגעהויבען אנדערש צו פיהלען אקעגען דעם מיידעל.

דאס מיידעל, מארגארעט, איז געבליבען אן איינזאמע אין הויז. ווער האט זיך אויף איהר אומגעקוקט?

מארגארעט, דאס פרעירי מיידעל.

זי האט זיך ניט געבויגען און ניט אונטערגעגעבען. זי האט דער שטיפמאמען גאר ניט געוואלט העלפען. זי האט פארקערט געזעהן, אז זי זאל איהר נאך קאליע מאכען.

צוטריבען די הינער, וואס די שטיף מאמע האט אנגעזאמעלט, איבער דער פרעירי און זיי בעסער אוועקגעגעבען צו די ווייזלען און ווילדע קעץ איידער זיי זאלען לעגען אייער און די שטיף מאמע זאל זיך מיט זיי בארימען.

די צאָל פון זיינע פערד איז געוואַקסען. ער איז אזוי געוועזען אריינגע־טאָן אין זיין אייגענעם וואַקסען, אז ער האָט ניט באמערקט, ווי אזוי זיין מוטער איז געשטאָרבען. דערנאָכדעם איז דאָס ווייב זיינ׳ס אויך אוועק אויף יענער וועלט. זיינע קינדער זענען שוין געוועזען אויפגע־וואַקסען. א געזונטער הויכער בחור און א הויך שלאַנק מיידעל.

ער האָט ניט פארשטאַנען זיינע קינדער און זיי איהם אויך ניט. אָפט האָט מען זיך געקריגט, זאָגאר געשלאָגען. אז דער פאָטער איז אָנ־געפאַלען אויף זיין זוהן, איז דאָס מיידעל געוועזען אויף דעם פאָטער׳ס זייט. איז דער זוהן אָנגעפאַלען אויף דעם מיידעל, האָט דער פאָטער געהאַלטען מיט דעם זוהן. און עס איז צווישען זיי ניט געוועזען קיין פארשטענדניס פאר וואָס זיי טוען עס אזוי און ניט אנדערש.

קאַלדוועל האָט זיך אויסגעשריבען דורך א צייטונג אַן אנדער ווייב. האָט עס געטאָן אזוי, אז זיינע קינדער זאָלען עס ניט וויסען.

און אזוי, ווי ער האָט ביי זיי ניט געפרעגט, איז דאָס געוועזען א פארפאַלענע זאך.

געקומען איז קאַלדוועל׳ס ניי ווייב.

דאָס הויז איז געוועזען פאַרפונדרעוועט מיט אַלדאָסגוטס. זי, דאָס נייע ווייב, האָט געמאַכט אזוי, אז די ברעגען פון קאַלדוועל׳ס הויז זאָלען ווערען אריבערגעגאָסען מיט דעם שוים פון די גוטע זאכען.

איינגעפירט נייע זאכען. געבראַכט מיט זיך א נייע קאַץ.

און באַלד אזוי ווי זי האָט אריבערגעטראָטען די שוועל פון קאַלד־וועל׳ס הויז, האָט זיך דאָס רעדעל איבערגעדרעהט. דאָס הייסט ניט, אז מען האָט זיך בעסער אָנגעהויבען צו פארשטעהן. עס איז אָבער אזוי איינגעטיילט געוואָרען, אז דאָס מיידעל, קאַלדוועל׳ס, האָט זיך אָנגע־הויבען צו פיהלען אונטער דעם שוץ פון דער שטיף־מאמע, אביסעל וואָ־רימער, און דער בחור פאַרקערט איז געוואָרען פון טאָג צו טאָג אָפּגע־פרעמדט.

קאַלדוועל האָט געבליט און געוואַקסען. זיינע לענדער זיינען גע־

קאפּיטעל י.

וועד איז אָט דער דאָזיגער ראָבערט?

ראָבערט איז דער זוהן פון דעם אלטען קאראבעל, וועלכער איז שוין אזוי אלט, אז ער געהט ארום אָנגעשפּארט אויף א שטעקען. דער אלטער טוט שוין איצט גאָר ניט, נאָר ער זיצט אויף די טרעפּ פון פּאָסט הויז און ווארימט זיך מיט זונענשטראלען. זיין היים איז דאָס „מושב־זקנים" פון שטעטעל ט...

קאראבעל איז ווייס, ווי א ווייסע גאנז און זיין פּנים איז איינגע־שרומפּען און צעקנייטשט, זיין האַלז איז דין און איבערגעפלאָכטען מיט קליינע בלאָהע אָדערען, זיינע הענט און פינגער זענען בלאָה און זיינע אויגען זענען אלע מאָל בלאָה געוועזען, אָבער איצטער זענען זיי שוין אויך לויטער און רוהיג.

אין ט... רופט מען איהם אָנקעל קאראבעל.

דער אלטער קאראבעל, ווען ער איז געוועזען געזונט און יונג האָט ער געהאט א נאָמען איבער דער גאנצער פּרעירי, אז ער איז א בראווער קאו־באָי. ער איז קיינמאָל ניט אראָפּגעקראָכען פון זיין זאָטעל, אזוי ווי דער ווינט, געיאָגט זיך איבער דער פּרעירי, וואו געטאָגט דאָרט האָט ער ניט גענעכטיגט. זיין גאַנץ פּארמעגען איז געוועזען דאָס פּערד, זאָ־טעל און א שטריקערנער כאפּער.

אז עס איז געקומען דער הערבסט און מען האָט באדארפט אָפּטיי־לען די יונגע פּערד פון די אלטע איז קאראבעל ארויסגעפּאָרען זיי צו צעטיילען. ער האָט געהאט א גאַנצע חברה קאו־באָיס, וועלכע האָבען איהם געהאָלפען. אז מען האָט געלאָדען וואגאָנעס מיט אָקסען צו דער שלאכט, האָט קאראבעל ארומגעריטען אויף דער פּרעירי, ווי א ווילדער אינדיאנער צווישען זיינע קריגער, געכאפּט די אָקסען, זיי אָפּגעצייכענט

די שטיף מאמע האָט געוואָלט פּרעגלען וויינשעל איינגעמאכץ, איז מארגארעט אוועק אויף דער פּרעירי און אָפּגעטרייסעלט די וויינשעל פון די ווילדע נידריגע וויינשעל ביימלעך, וועלכע וואקסען אין טאָל לעבען דעם טייכעל.

אויף דער שטיפמאמע׳ס גאָרטען, האָט מארגארעט ארויפגעלאָזט עטליכע פערד און זיי האָבען אָפּגעביסען און צוטראָטען אלע בלעטער און גרינסען.

מארגארעט, דאָס פּרעירי מיידעל, האָט ג...ט מורא געהאט פאַר קיי־נעם, ווייל זי האָט געקאָנט נעמען א ווילדען פערד, זיך אויפזעצען אויף איהם אָהן א זאָטעל און אוועקפליהען.

מארגארעט האָט געשאָסען מיט דער ביקס, און אלעמאָל געטראָ־פען. זי האָט אלעמאָל געבראכט ווילדע פּרעירי הינער, ווילזעלס, ווילדע קעץ, האָזען געשאָסענע און האלב לעבעדיגע.

דער הונט „טייג“ איז געוועזען איהר איינציגער חבר, ווייל זי האָט איהם געקענט פון קינדווייז אָן. יאָ, איז „טייגער“ געוועזען מיט איהר א פריינד, ביז עס איז צו הער קאלדוועל אָנגעקומען ארבייטען א בחור מיט דעם נאָמען ראָבערט.

מאָל האָט זיך ראָבערט געוואַלגערט אויף דער פּרעירי. דער פּאָטער קאַ־ראבעל, האָט זיך גאָר ניט אומגעקוקט אויף זיין זוהן. אזוי ווי ראָבערט איז אלט געוואָרען צען יאָהר, האָט ער שוין זיך פארדונגען צו דער אר־בייט אויף א ראנטש.

דער זוהן ראָבערט האָט געהאַט איין ווילען, צו ווערען א קאו־באָי, אזא גרויסער, ווי זיין טאטע, און איינמאָל אין א שענעם טאָג אָנצופאַ־לען מיט זיין באנדע און אָפּרייניגען זיין טאטענ'ס באנדע פון דער פּרעירי.

דערווייל איז געקומען הער קאלדוועל און האָט אָנגעהויבען איינפּי־רען דראָטענע פּלויטען, דער אייזערנער קאלדוועל, וואָס איז אפשר גע־וואָרען רייך פון קאראבעל'ס „כאפּערייען", האָט געמאכט דראָטענע פּלויטען.

נו, אז מען מאכט פּלויטען, אנטלויפען שוין ניט די ווילדע פערד. האָט זיך אָבער אָנגעהויבען א נייע צרה. טאקע אמת, אז די פערד אליין וועלען ניט ארויסגעהן פון די פּלויטען. עס האָבען זיך אָבער גע־פונען אזוינע וואָס זיינען געקומען, אויפגעבראָכען די פּלויטען און ארויס־גענומען די פערד.

דאמאלט האָט קאלדוועל איינגעפיהרט דאָס „איינברענעכץ". מען האָט אויף אלע פערד אָנגעהויבען איינצוברענען צייכענס.

קאראבעל איז דערווייל אלט געוואָרען, זיך צוריקגעצויגען און זיין בחור ראָבערט איז געבליבען מיט גאָרניט.

קיין קאו־באָי איז ער ניט געוואָרען. זיין טרוים צו ווערען דער הויפּט פון א באנדע איז זיך צעקראָכען, אזוי ווי דער רויך פון א קוימען.

ראָבערט האָט זיך אזוי ארומגעשלעפּט אויף דער פּרעירי, ביז ער איז אָנגעקומען צו הער קאלדוועל.

ער איז שוין אלט געווען אריבער צוואנציג. זיין פּנים איז געווע־זען באשפּרינקעלט מיט א ווייכער שווארצער באָרד און די לאנגע האָר אויף זיין קאָפּ האָבען זיך געטרייסעלט און אראָפּגעפאלען אויף זיין האלז און נאקען.

ער איז געווען געזונט און פויל צו דער ארבייט. ניט פּארמאָגט מערער ווי איין העמד, וועלכעס ער האָט געטראָגען אויף זיך. די שיך האָט

און זיי אָנגעזאמעלט אין די טאָלען און פון דאָרטען זיי געטריבען צו דער באן און געלאָדען די וואַגאָנען.

דאמאָלט איז די פּרעירי געווען אָפען. ווילדע פערד און אָקסען זענען ארומגעלאָפען און זיך געמערט, מען האָט ניט געוואוסט צו וועמען זיי געהערען. נאָר עס איז געווען אזוי. יעדע שטעטעל האָט פארמאָגט איהרע קאו־באָיס. די קאו־באָיס זענען ארויס אויף דער פּרעירי און ווי־פיל זיי האָבען געכאפּט, איז דאָס געווען זייער גליק. זיי פלעגען ווע־רען ארויסגעשיקט פון איינעם, אָדער צוויי, רענדזשערס אין איין צייט. אי זיי האָבען געהאט, אי די רענדזשערס זענען רייך געוואָרען. דערפאר איז אָבער אָפט געקומען צו שיסערייען און געשלעגען צווישען די באנ־דעס קאו־באָיס. אמאָל האָט איין באנדע געפּרובט אָפּטרייבען פון דער אנדערער באנדע דאָס „געכאַפּ“. דאמאָלט, איז, ווער עס איז געווען געזונטער, דער האָט באזיגט.

אָן אנדערש מאָל, פלעגען קומען באנדעס פון ווייטע פּרעירים און אָפּרייניגען די פערד און אָקסען פון קאראבעל׳ס קעניגרייך. דאמאלט האָט קאראבעל באדארפט באווייזען וואָס ער קען, נאָכשפּירען די טריט פון דער באנדע, געפינען דאָס אָרט, וואו זיי באהאלטען זיך, צוריק אָפּ־שלאָגען און אָפּנעמען די פערד אָדער אָקסען, זעהן, אז קיין געדרעכעניש פון דער באנדע זאָל ניט בלייבען.

קאראבעל האָט געפיהרט זיין קעניגרייך, ווי ער אליין בארימט זיך נאָך איצט, מיט דעם גראדען און ערליכען וועג. וואָס גאָט האָט אריינ־געשיקט, איז געווען גוט. אָבער געהן אין ווייטע ערטער און אָפּריי־ניגען פרעמדע פּרעירים, האָט ער ניט געוואָלט. און כאָטש עס איז ניט געווען קיין וויזיבאלע גרעניצען, האָט מען אָבער געוואוסט, אז אָט דאָ א, הויבט זיך אָן קאראבעל׳ס גרעניצען אָדער עמיצען אנדערש׳ס גרע־ניצען. און דאָס, האָט מען אָנגעשמעקט, מערסטענס מיט דער נאָז.

דער אלטער קאראבעל, האָט אמאָל געהאט א ווייב. קיינער אין ט... געדענקט זי ניט, און דערפאר זאָגט מען זיך אָפט א ווערטעל, אז דער אלטער קאראבעל, האָט אליין געבוירען א זוהן, אליין איהם אויס־געזויגען און אויפגעבראכט.

ראָבערט אליין, געדענקט אויך ניט זיין מאמען. ער איז אויפגע־וואקסען אָהן די ווייבע און ווארימע באציהונגען פון א מאמען. אלע

דערפאַר, אַז זי האָט געקאָנט, האָט זי איהם געגעבען אַ ריין העמד און פאַר איהם אויסגעוואַשען זיין אויבערשטען אנצוג. ראָבערט איז געוואָרען שטילער, עפּעס אַזוי ווי ער האָט עפּעס אין זיך אָנגעהויבען באהאַלטען.

הער קאַלדוועל האָט איינמאָל דערזעהן דעם יונגען קאַיאָט צוגעבונדען אויף אַ שטריקעל אין שטאַל איז ער געוואָרען ברוגז און אויפגעבונדען דעם קאַיאָט און איהם אָפּגעלאָזט אויף דער פרעירי.

מאַרגאַרעט האָט זיך אַרומגעקוקט, עס איז שוין געוועזען צו שפּעט, דאָס קליינע קאַיאָטעל איז געלאָפען אַזוי ווי אַן אויסגעשאָסענער צו דער פּרעירי.

פון דעמאָלט אָן איז זי געוואָרען נעהענטער צו ראָבערט'ן.

מאַרגאַרעט און ראָבערט האָבען זיך אויסגעלערענט אַזאַ מין אויגענשפּראַך. זיי האָבען זיך נאָר אָנגעקוקט און פאַרשטאַנען.

זיי האָבען זיך איינמאָל אַזוי, אויף זייער אויגענשפּראַך, אָפּגערעדט צו טרעפען זיך שפּעט ביינאַכט, ווען אַלע וועלען שלאָפען.

מאַרגאַרעט איז געקומען אָבער ראָבערט האָט זי ניט פאַרשטאַנען אַזוי גוט. דערנאָכדעם האָט זי איהם מיט דער שפּראַך פון די אויגען אויפגעוואָרפען, אַז זי האָט אויף איהם געוואַרט און, פאַרוואָס איז ער ניט געקומען. ער האָט שוין דאָס מאָל פאַרשטאַנען, איז אויך געקומען.

דער הונט טייגער איז געשטאַנען, אין דער פינסטער, צווישען מאַרגאַרעט און ראָבערט און זיך איינגעהערט, וואָס זיי האָבען גערעדט.

דערנאָכדעם, אַז עס האָט געטראָפען אַ קריג צווישען הער קאַלדוועל און ראָבערט'ן און דער בחור האָט באַדאַרפט אוועקגעהן, איז אַרויסגעשפּרונגען, אַזוי ווי אַ קאַץ פון זאַק, קאַלדוועל'ס מיידעל מאַרגאַרעט, מיט לשון. ניין, זי וויל ניט, מען זאָל ראָבערט'ן אוועקשיקען, ווייל ער איז איהר געליבטער און אַז אינגיכען וועלען זיי חתונה האָבען.

און אַזוי בלייבט עס!

קאַלדוועל האָט אויסגעשטרעקט זיינע אויגען, געקוקט אויף זיין ווייב, אויף זיין מיידעל. וואָס עס קען איהם העלפען זיין קוקען האָט ער באַלד געוואוסט. נאָר ער האָט פּאָרט געוואָלט וויסען צי הערט ער דאָס אין חלום צי אויף דער וואָך.

ער רופט אריין דעם גרויסען און זעהר פאַראַנטוואָרטליכען מאַן

ער געטראָגגען אָהן זאָקען, אויף די הוילע פיס און איז געוועזען א פריי־ליכער און געהאט אין זיך פעפער.

פאר דערפאר, וואָס ער האָט זיך ניט געהאַלטען ריין און פאר זיין פעפער, האָט מען איהם אין ערגעץ ניט ליב געהאט.

פארשטענדליך, אז ראָבערט האָט אין קאַלדוועל'ס הויז אויך ניט גע־פונען קיין ווארימקייט, פאר א לאַנגער צייט.

ביז אזוי פאמעלעך, פאמעלעך, קאלדוועל'ס מיידעל, מארגארעט, האָט אָנגעהויבען צו קוקען אויף איהם און איהם איינמאָל געגעבען א פאָר זאָקען, נייע, ריינע. ראָבערט האָט זיי באטראכט און נאָכדעם, אז ער האָט זיי אויף זיינע פארווילדעטע פיס אָנגעטאָן, האָט ער דערפיהלט גאָר אַן אנדער טעם.

בשעת ער איז געגאַנגען האָבען זיך זיינע פיס געבאָדען אין א וויי־כער ווארימקייט. עס איז גוט, האָט ער געטראכט, צו האָבען א מאמען, אויב ניט קיין מאמען, איז גוט צו האָבען א שוועסטער, וואָס איז אָבער, אז מען האָט ניט אויך קיין שוועסטער?

און טאקע דערפאר, וואָס מארגארעט האָט איהם געגעבען א פאָר וויכע, נייע זאָקען, איז ער געוואָרען צו איהר גאָר אנדערש, ווי צו די אנדערע.

ער האָט זיך אָנגעהויבען נאָכקוקען אויף מארגארעט'ס גאַנג, בא־טראכט איהרע פיס, זיך ארייגגענומען אין זינען איהרע צוויי אקסלען.

ער האָט זיך אזוי גוט אָנגעהויבען איינצוקוקען אין מארגארעט'ן, אז ביינאכט פלעג זיך איהם דאכטען, אז ער זעהט זי לעבען זיין בעט שטעהן.

ער האָט געדענקט, איהר גאנצען וועזען, אויף אויסווייניג, וואו ער איז ערגעץ געוועזען, איז זי אלע מאָל פאר איהם געשטאַנען אזוי ווי א לעבעדיגע.

צעביסלאָך האָט זי מיט איהם אנגעהויבען צו שמועסען, ווייל זי האָט געזעהן, אז ראָבערט איז טאקע א פוילער און א ווילדער, אָבער פאר איהרעט וועגען איז ער געלאָפען ברענגען וואסער אין הויז אריין, פאר איהרעט וועגען איז ער געקראָכען אויף דעם הויכען ברונעם טורעם און געלאָזען דאָס ראָד מיט די פליגלען דרעהען. פאר איהר, האָט ער גע־בראכט פון דער פרעירי א קליין ווילד קאיאָט־קינד.

קאפיטעל יא.

קאלדוועל׳ס טאכטער מארגארעט האט זיך אפגענומען דאס שטיק לאנד, וואס די רעגירונג האט איהר געשאנקען, ווען זי איז נאך געווען א קליין מיידעל און זיך באזעצט מיט איהר געליבטען און באשיצער ראבערט. און אזוי ווי קאלדוועל, איהר פאטער, האט דאס דאזיגע שטיק לאנד ארומגענומען מיט א דראטענעם פלויט, נאך צוריק מיט יארען, איז זיי דאס איצט זער גוט צונוץ געקומען.

דאס קליינע שטיבעל פון איין צימער, וואס קאלדוועל האט אויפ־געבויט איז געוועזען, אי א קיך אי אן עס־זאל און אויך א שלאפצימער. דערצו ווען עס האט אין דרויסען געדעגנט און ראבערט האט בעדארפט האקען האלץ, פארשניצען א שטעקען, שארפען א האק אדער צורעכט מאכען א מאשין, האט ער באנוצט דאס איינציגע צימער זייערס פאר א ווארשטאט אויך.

אינוויינינג אין צימער אויף די ווענט האט געהאנגען דאס געצייג: זעגען, העמערלעך, העק, צוויי ביקסען, א שטריק מיט וואס מען כאפט פערד אדער אקסען.

דאס מעבעל איז באשטאנען פון א בעט, וואס ראבערט האט אליין געמאכט פון ברעטער. א טיש, אויך אליין א געמאכטער פון ברעטער און א לאנגע באנק. אין א ווינקעל איז געשטאנען אן אייזערנער אויווען. דאס צימער האט געהאט צוויי פענסטער, איינע צו מזרח און איינע צו מעריב זייט און א טיר צו מזרח־דרום זייט.

דאס גאנצע שטיבעל איז געוועזען איינגעגראבען א האלב אין א בערגעל, די ווענט פון ברעטער, דער דיל אן ערדנער און אז עס האבען גע־בלאזען די נארד־דאקאטא׳ער ווינטען האט דאס שטיבעל זיך געשאקעלט און די ברעטערנע ווענט האבען געסקריפעט.

און פון דעם טאג אן וואס זיי האבען זיך דא באזעצט, איז געליגען,

ראָבערט'ן און הויבט איהם אָן אויסצופרעגן. אהין אהער. ווי קומט ער צו פארפירען זיין טאָכטער. שיט ארבעס אויף א וואנט, אזוי קענען רייד איהם נעמען.

— נו, — האָט קאלדוועל געזאָגט — אויב עס האלט אזוי ווייט, בעט איך אייך מיט גוטען זיך אָפּצוטראָגען פון מיין הויז.

— וואָס דען האָסטו געמיינט, מיר וועלען ביי דיר וואוינען? — האָט דאָס מיידעל זיך מיט איהם גערייצט.

— אין אל די שווארצע יאָהר, אָבער ניט ביי מיר. — האָט קאלדוועל נעקלאַפּט אין טיש מיט א פויסט.

— איך האָב מיין אייגענעם האָמסטעד, פּא, — האָט דאָס מיידעל זיך אלץ גערייצט, — מיר וועלען דאָרט וואוינען.

איידער מאַרגאַרעט האָט דערלעבט צו זעהן, אַז ער זאָל אויפשטעהן, איז דערווייל דער מאָרגען אריבערגעפלויגען.

מען קומט אַרויס אין פעלד. זי טראָגט א זאַק מיט ווייץ און ער טראָגט א זאַק מיט ווייץ. מען פילט אָן די טאָרבעס, מען הענגט זיי אויף אויף דעם האַלז און מען נעמט דעם ערשטען הויפען און מען טוט א וואָרף אויף דער ערד.

העלפט גאָט און עס הויבט אָן בלאָזען א ווינט. דער ווינט טוט א כאַפּ דעם הויפען ווייץ, פאַרטראָגט אהין, דאָרט וואו מען באַדאַרף ניט.

טראָגט מאַרגאַרעט א זאַק ווייץ צוריק אין הויז אַריין און ראָבערט טראָגט א זאַק ווייץ צוריק אין הויז אַריין. ראָבערט שעלט דעם ווינט.

און מאַרגאַרעט וויינט. עס האָבען זיך געעפענט קוואַלען פון טרע־רען. זי קען זיי ניט איינהאַלטען און זי איז דאָך ניט מער ווי א מענש, זאָגט זי, אַז שולדיג איז ראָבערט, דערפאַר וואָס ער וויל ניט אויפשטעהן באַגינען. די ווינטען הויבען אָן צו בלאָזען שפּעטער און ביז דעמאָלט קאָן מען א היבש שטיקעל לאַנד פאַרזייהען.

ראָבערט שווייגט, לויפט און כאַפּט די בייטש, וואָס ליגט הינטערען בעט, און צעשניידט זי איבער מאַרגאַרעט׳ס פּלייצע.

איינמאָל געטאָן א קנאַל מיט דער בייטש, בלייבט ראָבערט שטעהן, וואַרט אַביסעל, צי מאַרגאַרעט וועט ניט וועלען נאָך און וואַרפט אַוועק די בייטש אויף דעם דיל אין דער מיט פון צימער. מאַרגאַרעט האָט זיך געטאָן א צאַפּעל, אונטערגעשפּרונגען און אויפגעהערט צו וויינען. איהרע אויגען זענען מיט אַמאָל טרוקען און גרעסער געוואָרען. זי זעצט זיך אַוועק אויף דעם ברעג פון בעט.

איהר פּנים פלאַמט און איז באַשמירט מיט פאַרטריקענטע טרערען. א גאַנצען טאָג רעדט זי ניט צו איהם. איהר טוט באַנג, וואָס זי האָט באַלד ניט אויסגעכאַפּט די בייטש און איהם פאַרשווינגען, דאָס ערשטע מאָל.

איצט וועט שוין זיין ביי איהם גרינג. ער וועט זי שלאָגען, ווען ער וועט נאָר וועלען.

ראָבערט איז געלעגען אין דרויסען אויף דעם גראָז מיט זיין פּנים אַקעגען דער זון מיט ביידע הענט אין דער ברייט אויסגעשטרעקט.

איבער זיי, פאַרוואָרפען קאַלדוועל׳ס האנט. זיי קענען זיך ניט טאָן א ריר פון דאנען ביז אהין, אז זיי זאָלען ניט באגעגענען קאַלדוועל׳ס בייזע בליקען. די דאָזיגע בליקען זענען פאַרזייהט איבער דער גאנצער פרעירי ארום און ארום.

דאָס שטיק לאנד ליגט צעשפּרייט איבער א רונדען בארג און קייקעלט זיך אראָפּ אין אן אויסגעבויגענעם טאָל. דער טאָל איז אויך ניט אזוי ווי אלע טאָלען, נאָר דאָ און דאָרט געפינט זיך אויף דער פלאַך פון טאָל א סקאָסנע בערגעל אָדער א קנייטש.

לאנד האָבען זיי, פלויטען אויך. איז דאָך דאכט זיך גוט. קען מען דאָך אָבער מיט ליידיגע הענט ניט אקערען.

נאָר דאָס איז אויך ניט געוועזען קיין גרויסע זאָרג. אויב ניט מיט אייגענע פערד, קען מען דינגען א פרעמדען, אז יענער זאָל צעאַקערען.

ניט אזוי גרינג איז אָבער אָנגעקומען דאָס דינגען א פרעמדען. כאָטש אלע ארום האָבען פיינט הער קאַלדוועל, פונדעסטוועגען האָבען כמעט אלע ניט געוואָלט געהן קעגען איהם. ווייל אויב זיי וועלען באַאקערען ראָבערט׳ס שטיק לאנד, האָבען זיי געמיינט, אז קאַלדוועל וועט אויפגערייצט ווערען דערפון.

עס האָט זיך אָבער געפונען איינער, וועלכער האָט געזאָגט, אז ער גיט ניט א שאָס פון א ביקס, פאַר דעם הער קאַלדוועל׳ס צאָרן.

אז מען האָט צעאַקערט זייער שטיק לאנד, זענען זיי געגאנגען קויפען ווייץ. עס איז זעהר שווער געוועזען צו באקומען ווייץ אויף זריעה, איינמאָל דערפאַר, וואָס זיי האָבען ניט געהאט קיין געלט צו באצאָלען און צווייטענס, וואָס הייסט, זי איז דאָך קאַלדוועל׳ס טאָכטער, פאַרוואָס געהט זי ניט צו איהר טאַטען נאָך ווייץ, האָט ער ווינציג ווייץ אין זיינע מאגאזינען?

אז מען האָט שוין באקומען ווייץ נאָכדעם, וואָס מארגארעט האָט זיך גוט אָנגעוויינט, א זאַך, וואָס זי האָט, ווען זי איז געוועזען א מיידעל, קיינמאָל ניט געוואוסט דערפון, האָבען זיך ערשט אָנגעהויבען נייע צרות.

מארגארעט און ראָבערט האָבען באדאַרפט זייהען ווייץ מיט די הוילע הענט. מען האָט באדאַרפט אויפשטעהן באגינען, אזוי ווי עס הויבט אָן צו ווערען ליכטיג. דאָבערט, אָבער, האָט זיך געפוילט אויפצושטעהן, און

קאַפּיטעל יב.

אזוי איז דאָס. ראָבערט האָט איינמאָל אָנגעהויבען צו שלאָגען זיין מארגארעט און זי האָט שוין קיינמאָל זיך ניט אויסגעדרעהט אָהן קלעפּ פון זיינע הענט. זי איז צו די קלעפּ צוגעוואוינט געוואָרען און האָט אלע מאָל געשריגען, אזוי ווי זי האָט געשריגען היינט אינדערפריה. ראָבערט האָט פארגעסען, אז א פרעמדער שלאָפט אין שטאל. געשלאָגען האָט ער זי דערפאר, ווייל עס איז איהם ניט געפעלען געוואָרען די קאָפּע וואָס זי האָט, פאר דעם איבערבייסען, אויפגעקאָכט.

מארגארעט האָט אָבער זעהר גוט געדענקט, אז עס איז דאָ א פרעמ־דער אין שטאל, זי האָט דערפאר אָנגעמאכט א גרויס גוואלד.

בען, וועלכער איז געלעגען אין היי און געשלאָפען, האָט דערהערט דאָס גוואלד. ער האָט זיך א דערשראָקענער אויפגעכאפּט, אביסעל גע־ווען צעמישט, ניט געוואוסט וואו ער איז, אָבער ער האָט זיך באלד געפונען און אראָפּגעשפּרונגען פון בוידים.

און ניט אנקלאפּענדיג אין דער טיר פון דעם קליינעם שטיבעל, איז בען אריין מיט א ברייטען פּראל פון דער טיר און געבליבען שטעהן א פארגליווערטער.

ראָבערט האָט מיט א בייטש געשניטען זיין ווייב מארגארעט, און זי האָט געשריגען און באהאלטען זיך אין א ווינקעל פון הויז.

דער פּראל פון דער טיר האָט די גאנצע סצענע איבערגעשלאָגען. ראָבערט האָט אויסגעדרעהט זיין ווילדען פארוואקסענעם פּנים, זיינע אויגען האָבען געברענט און זיין הינטערשטע ליפּ איז געהאנגען אראָפּגע־לאָזט און אזוי ווי געוואָלט זיך אָפּרייסען פון זיין מויל. זיינע נאָזלעכער האָבען זיך געהויבען, ווי ביי א ווילדען אָקס.

— ווער איז דאָס פאר א טייוועל — האָט ראָבערט געזאָגט בייז און ווילד.

דער ווינט איז אלע מאָל צוגעלאָפּען צו דער צעאַקערטער ערד, זיך אַנגעבויגען, און א ריס געטאָן א שטיק שווארצע ערד און אנטלאָפּען.

ראָבערט איז געלעגען און געשאָלטען דעם ווינט, האָט דערפיהלט, אז ער איז הונגעריג און ניט געוואָלט אריינגעהן אין שטיבעל עפּעס עסען. מארגארעט באַדאַרף איהם רופען עסען. זי ווייסט, אז ער איז הונגעריג.

און דאָס וואָס ער האָט איהר געטאָן א שניט מיט דער בייטש, איז זי זיין ווייב און ער איז דער מאַן.

שולדיג איז דער ווינט!

נאָרד־דאַקאָטער ווינט! שטיבער מוז מען אין בערגלאך אריינגראָבען, אניט קערט זיי דער ווינט איבער. דעם וואָגען מוז מען אוועקשטעלען צווישען צוויי טיפאיינגעגראָבענע סלופּעס און איהם צו ביידע סלופּעס צובינדען, בכדי דער ווינט זאָל דעם וואָגען ניט איבערקערען. ווינטער ברענגט דער ווינט צוטראָגען פון אלע עקען פון דער וועלט דעם שניי און לעגט איהם אוועק באַרג אויף באַרג אין נאָרד־דאַקאָטא. זומער כאַפּט ער מיט זיינע פליגלען דעם שווארצען שטויב פון די צעאַקערטע נאָרד־דאַקאָטער פעלדער און טראָגט דעם שטויב אוועק. געהט מען ארויס זייען ווייץ, אָבער, דאָס פלאַקס, צעבלאָזט זיך דער ווינט און שפּרינגט ארום ווי א משוגענער און צעטראָגט די קערנער דאָרט וואו מען באַדאַרף ניט. דער ווינט דרעהט א ראָד מיט פליגלען און פּאָמפּעט וואסער פון די טיפע קוואלען פון נאָרדדאַקאָטא, געהט א מענש און שעפּט אָן אַן עמער וואסער, בלאָזט איהם דער ווינט ארויס פון האנט און צעגיסט דאָס וואסער. שניידט מען היי, און מען וויל צונויפלעגען אין סטאָג קומט דער ווינט און צעבלאָזט דאָס היי. געהט א מענש און רויכערט, כאַפּט דער ווינט ביי איהם אויס א פונק און צינדט אָן די פּרעירי פון נאָרד־דאַקאָטא.

דעם באַדינג, אז איהר וועט מוזען שלאָפען אין שטאַל, עסען וועט איהר עסען, דאָס וואָס מיר עסען. מאַרגאַרעט וועט שוין זעהן, אז איהר זאָלט ניט שטאַרבען פון הונגער. הע, מאַרגאַרעט?

אז ראָבערט איז אוועקגעגאנגען, נאָך דעם איבערבייסען, אין פעלד אריין און בען איז געבליבען אליין מיט מאַרגאַרעט'ן, האָט זי אויפגעהויבען איהרע אויגען צו בען'ן, זיך צעשמייכעלט און געזאָגט:

— מיין פאָטער האָט אייך אַרויסגעטריבען?

— מיך טרייבט מען ניט, מיין ליב קינד, — האָט בען גיך אָפּגעענטפערט — אָבער איך וויל פאַרשטעהן, וואָס דאָ טוט זיך.

— איך מיין, אז מיין פאָטער קאַלדוועל, האָט זיך דערוואוסט פון דעם, וואָס איך האָב זיין אָגער ביי אייך אויסגענאַרט, האָט ער דאָס ניט געקענט פאַרטראָגען און אייך אָפּגעשאַפט — האָט מאַרגאַרעט ווייטער גערעדט — מיר טוט באנג און מיר טוט זעהר פיל פרעהען: מיר טוט באנג, וואָס איך האָב אייך פאַרשאַפט אזוי פיל אומאַנגענעמליכקייטען און מיך פרעהט ווייל עס קאָן זיין, אז עס וועט קומען א סוף צו מיינע צרות.

— אזוי, הער קאַלדוועל איז אייער פאָטער? וויבאַלד אזוי — האָט בען געזאָגט א ווייט פאַרטראַכטער — טוט מיר ווילד הנאה, וואָס עס האָט זיך אזוי געמאַכט. איך האָב זיך, דעם אמת אייך צו זאָגען, שוין געלאָזט געהן צו דער באַן, נאָר איך האָב זיך אומגעקערט, אזוי ווי עמיצער האָט מיך א שלעפּ געטאָן איך זאָל זיך אומקערען צו דער פרעירי. איך האָב געוואָלט זיין נאָך אמאָל לעבען אייך, אין אייער הויז...

— מיין פאָטער איז אזא שלעכטער, ביינאַכט האָט איהר געמוזט אוועקגעהן פון איהם — האָט מאַרגאַרעט, ציטערענדיג געזאָגט —

— אייער פאָטער האָט מיך געוואָלט פאַרהאַלטען — האָט בען געשמייכעלט — ביז אינדערפריה, אָבער איך בין געוועזען דער שלעכטער און אוועק באַלד נאָך דעם אָווענט מאָלצייט.

— ווי אזוי נעמט זיך אונטער א מענש פון דער איסט צו געהן אליין ביינאַכט אויף דער פרעירי? — האָט מאַרגאַרעט זיך געוואונדערט.

— זעהט איהר דאָך, אז איך האָב פאַרבלאָנדזשעט —

— אוי, אז מיין פאַרשוין וועט זיך דערוויסען וועט זיין א קאָמעדיע! — האָט זיך מאַרגאַרעט צעפרעהט און געפּאַטשט מיט ביידע

בען איז צוגעלאָפּען, ניט וויסענדיג אליין וואָס ער טוט, א כאַפּ געטאָן ראָבערט׳ען ביי זיין האַלז מיטביידע הענט און מיט איין דרעה איהם אוועקגעלעגט אויף דעם דיל. ראָבערט האָט זיך פון אָנהויב אויסגעשטרעקט, זיך ניט געוועהרט. נאָר, אז בען האָט ארויפגעשטעלט זיין פוס אויף ראָבערט׳ס ברוסט און איהם צוגעטראָטען ביז צו וועהטאָג האָט ראָבערט זיך געטאָן א דרעה איבער און אויפגעשפרונגען און זיך פארמאָסטען ארויפצוואַרפען מיט זיינע צוויי קולאַקעס אויף בען׳ן.

בען איז געשטאנען און געשמייכעלט. דאָס האָט ראָבערט׳ן אזוי ווי באגאָסען מיט קאַלט וואסער. ער האָט דערפאר ארונטערגעלאָזט זיינע קולאקעס און מיט זיינע הענט געשאָקעלט מאכטלאָז און אומבאוואוסט אזוי ווי זיי וואָלטען געהאנגען ביי איהם אויף זאַוויסעס.

— שטעק אהער דיין האנט — האָט בען באפוילען.

ראָבערט האָט דערלאנגט בען׳ן זיין האנט, דערפיהלט אז יענער קוועטשט און וועט זיין האנט באלד צעברעקלען, זיך געוואָלט טאָן א טרייסעל, אָבער געהאלטען דאָס שפּיל.

מארגארעט איז אוועקגעלאָפען זיך אָפּגעוואשען דאָס פּנים מיט קאַלט וואסער. באקוקט דעם פרעמדען, איהם דערקענט. איהר פּנים איז באלויכטען געוואָרען מיט א שענעם חלום, א שטילען.

דערנאָך האָט מען געגעסען איבערבייסען. בען האָט געזאָגט, אז ער זוכט אן אָרט ערגעץ אויף א ראנדזש און פאר דערפאר, וואָס ער האָט ראָבערט׳ן שוין ניט געוואָלט טרויען, האָט ער ניט דערצעהלט, אז ער איז אוועק פון קאלדוועל׳ס הויז, נאָכדעם וואָס עס איז פאָרגעקומען עפּעס פאר איהם אומפארשטענדליכעס.

און אויב ראָבערט און די גוטע פרוי זיינע, וועלען איהם ערלויבען, אז ער זאָל ביי זיי איבערשטעהן, ביז ער וועט געפינען ארבייט אויף א ראנדזש. צי עס קאָן אפשר גאָר זיין מעגליך, אז די הערען און דאמען פון דעם דאָזיגען הויז באדארפען א מענשען.

ראָבערט האָט א טראכט געטאָן פון זיין שווער קאלדוועל, אָבער ער האָט ניט פארגונען קאלדוועל׳ן אזא מענשען און דערפאר האָט ער געזאָגט:

— וואָס ס׳באלאנגט אונז, דארפען מיר קיין מענשען ניט האָבען. אָבער איהר קענט ביי אונז זיין ביז איהר וועט באקומען א שטעל, מיט

ארומטראָגען מיט דעם טרוים און קיינעם ניט דערצעהלען. אָבער איך וויל, אז איהר זאָלט מיך ניט לאָזען דאָ פארפאלען ווערען.

בען, האָט זיך דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען דערשראָקען, ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל טאָן, צי זאָל ער אנטלויפען פון דאנען, צי זאָל ער ארויסגעהן אויף דער פרעירי און שרייען, אפשר וועט עמיצער דורכ־פאָרען און דערהערען זיין געשריי.

הענט — אָבער איך בעט אייך, מיין באשיצער פון דער איסט, איך ווייס נאָך אפילו ניט ווי אזוי איהר הייסט, אז איהר זאָלט האלטען מויל. איך האָב פון מיין קינדרווייז אָן געטרוימט, אז עפּעס געהיימעס זאָל מיט מיר פּאַרקומען און איך זאָל ארומגעהן טאָג און נאכט, אזוי ווי אין א טרוים. ווי אזוי זשע רופט מען אייך, מיין באשיצער?

— בען.

— בען, איך האָב אזא נאָמען, דעם אמת אייך צו זאָגען, ניט ליב — האָט מארגארעט ווייטער געפּלאפּעלט — אָבער וואָס איז א שענער נאָמען, ווען אזוינער, ווי מיין מאַן, מיט זיין שענעם כאראקטער, דעקט זיך אין איהם איין. איך האָב געוואוסט און געהאט א געפיהל, אז עס וועט אמאָל עמיצער קומען און מיך ארויסראטעווען פון זיינע הענט. איך בין אריינגעפאלען צו איהם, דערפאר וואָס מיין פאָטער האָט מיך דערוויי־טערט, אוועקגעשטופּט, אזוי ווי איך וואָלט ניט געוועזען זיין קינד. איהר פארשטעהט, איך האָב זיך אין מיין טאטענס הויז ארומגעדרעהט ווי א פרעמדע, מיין מוטער איז געשטאָרבען, האָב איך געוואָלט מיטגעהן נאָך איהר, האָט מען מיך ניט געלאָזט. דערנאָכדעם זיינען געלאָפען איין יאָהר נאָך דעם אנדערען. איך בין געבליבען מיט מיין ברודער אָהן א מאמען. מיין ברודער איז געוועזען אזא שלעכטער, ווי מיין טאטע. איך פלעג געהן פאר איהם אין פייער און אין וואסער. ער איז געוועזען שלעכט צו מיר. ביז ער איז איינמאָל ניט געוואָרען און מיט מיר זיך ניט געזעגנט און איך קען אייך שווערען, אז מיין פאָטער האָט איהם ערגעץ אויף דער פרעירי פארבאהאלטען א לעבעדיגען. איך האָב עס געזאָגט גלייך אין מיין טאטענ׳ס אויגען, ער האָט מיך אָבער דערפאר ניט גע־שלאָגען. זעהט איהר, דאָס קאָן איך זאָגען מיט א ריין הארץ, אז ער האָט קיינמאָל מיך ניט אָנגערירט. נאָר איינמאָל האָט ער אויף מיר אָנ־געשריגען, דאָס איז געוועזען ווען דער שווארצער יאָהר האָט מיך אָנגע־רעדט זיך צו פארליבען אין מיין איצטיגען מאַן...

מארגארעט האָט זיך אוועקגעשטעלט אויף איהרע קני, אָנגעכאפּט מיט ביידע הענט בענ׳ן און געזאָגט:

— איהר הערט, צו אייך רעדט איצט א צעטראָטענער ווילדער פרעירי קוויט. איך בין מאראגארעט פון דער פרעירי און איך זאָג אייך, אז איהר זייט צו מיר געקומען אזוי ווי א טרוים. איך וויל מיך

— וואָס איז דאָס, וואָס דער איסטערנער קומט ניט?

— ווער ווייסט צי ער וועט שוין קומען — האָט מאַרגאַרעט גע־ענטפערט.

— וואָס הייסט, ער וועט ניט קומען? — האָט ראָבערט געשמייכלט — טאָמער נעם איך דיך נאָך אַמאָל שלאָגען מיט דער בייטש?

— טאַקע דערפאַר, מיין איך, אַז ער וועט ניט קומען — האָט מאַר־גאַרעט טרויעריג געזאָגט —

— האָב איך אַ זאָרג, מאַרגאַרעט, איך וועל דיך שוין אָבער מערער ניט שניידען מיט דער בייטש. איך שווער דיר, ביי מיין מוטער, וועלכע האָט מיך געבוירען און געזויגען — האָט ראָבערט געזאָגט און זיך אַרי־בערגעבויגען צו מאַרגאַרעט'ן, זי אָנגעכאַפּט ביי דער האַנט און איהר אַ קוש געטאָן.

אז מען האָט שוין באַלד געענדיגט דאָס עסען האָט זיך דערהערט פון ווייטען ווי עס דערנענטערט זיך דאָס גיכע און ריטמישע טרעטען פון אַ פערד.

באַלד איז אויסגעוואַקסען אין דער אָפענער טיר, בען, מיט אַ פריי־ליכען, ברייט צעשמייכעלטען פנים.

— גאָט זאָל העלפען!

— גאָט זאָל העלפען!

בען האָט אַרונטערגעכאַפּט זיין הוט, מיט איהם געטאָן אַ שמיץ אין אַ ווינקעל אויף דעם דיל, זיך געגריסט מיט ראָבערט'ן און מאַרגאַרעט'ן, דריקענדיג זייערע הענט.

דאָס קליינע שטיבעל איז אָנגעפילט געוואָרען מיט אַ הויכער, פריי־ליכער שטימע.

בען האָט דערצעהלט, אַז ער האָט געפונען אַן אָרט אויף אַ שויין ראַנדזש.

ראָבערט האָט זיך געוויצעלט, אַז ער, בען, וועט נאָך דאָ אויף דער פרעירי ווערען פעט ווי אַ שוויין, ווייל אַלע, וואָס אַרבייטען אַרום שווייַנען, ווערען אַליין אויך פעט.

— ווי ווייט פון דאַנען — האָט מאַרגאַרעט געפרעגט.

— עס וועט כאַפּען אַ צען פופצען מייל — האָט בען הויך און קלינגענדיג געערדט — האָב איך געוואָלט כאַפּען אַ שפּאַציר, זאָגט צו

קאַפּיטעל יג.

א גאנצע וואָך האָט מארגארעט געבענקט נאָך בען׳ן און שטילער־הייט האָט איהר באנג געטאָן פאַרוואָס זי איז אויך ניט אוועקגעגאנגען מיט איהם אינאיינעם.

בען איז אוועק איבער דער פּרעירי זוכען אן אָרט, וואו צו ארבייטען. צוגעזאָגט אז ער וועט קומען זיך זעהן אזוי גיך, ווי ער וועט זיך אביסעל איינשטעהן אויף זיין נייעם פּלאַץ.

ראָבערט איז געוואָרען אן אנדערער, מארגארעט האָט איהם אליין ניט דערקענט. האָט אָנגעהויבען אויפצושטעהן זעהר פריה און אהיימגע־קומען א שווערער, א געוויכטיגער שפּעט אין אָוונט.

נאָך דעם אָוונט מאָלצייט האָט ער אָנגעהויבען צו פארציהען לאַנגע געשפּרעכען. גערעדט וועגען בויען א גרויס הויז, אז עס זאל זיין, וואו זיך צו טאָן א ריר און אויסגערעכענט וויפיל ווייץ מען וועט שניידען און, אז ער האָט שוין שכל און דעם ווייץ זיינעם ניט אוועקגע־בען, עפּעס איינעם א רוח, פאר אומזיסט. און דערנאָכדעם, אז ער וועט פארטיג ווערען מיט זיין אייגענער ארבייט וועט ער זיך פארדינגען צו די ארומיגע שכנים און פארדינען געלט און וועט קויפען נאָך א פערד, א זי פערד און איבעראיאָהר וועט ערביידע שקאפּעס אוועקפידען ערגעץ צו א גוטען אָגער.

מארגארעט האָט איהם ניט אָנגעהויבען צו דערקענען. זי איז אָבער תמיד געזעסען אקעגען ראָבערט׳ן און געהאלטען איהרע אויגען האלב פארמאַכט און געגעניצט און אליין איז זי ערגעץ געוועזען נאָהענט מיט בען׳ן, דעם בחור פון דער איסט.

זונטאָג, ביי דעם מיטאָג, וואָס מארגארעט האָט ברייט און שען געמאכט, ווי א זאך מאכט זיך אפשר קומט בען צו מיטאָג, — האָט ראָ־בערט זיך דערמאָנט און געזאָגט:

קער. און ווי איינער האָט מזל. איינער האָט אריינגעכאַפּט א סך שטי־קער און דער אנדערער, נאָר איין שטיק. נעמט מיך וואָלט איך איין שטיק אויך ניט געהאט ווען איך האָב ניט קאָלדוועל׳ס טאָכטער פאר א ווייב.

— וואָס זשע וויינט איהר? — האָט בען איהם איבערגעשלאָגען.

— איך וואָלט ניט געוויינט ברודער, און איך ווין טאקע ניט, ווער ווייגט דען —האָט זיך ראָבערט אָנגעהויבען צו ווארפען מיט זיינע ווער־טער — עס איז שוין באלד דריי יאָהר, אז קאָלדוועל׳ס טאָכטער איז מיין ווייב. אָבער איהר וועט מיר ניט גלויבען, ברודער, אז איך וועל אייך זאָגען, אז זי איז נאָך א מיידעל. בעפאר איך האָב זי ארויסגענומען פון איהר טאטענס הויז האָט זי מיך ליב געהאט. איך קען אייך ניט אויס־מאָלען, ווי אזוי שטארק זי האָט מיך ליב געהאט. אָבער איך בין געווע־זען אין די הויכע בערג געהויבען, ווייל איך האָב געוואוסט, אז מארגא־רעט, איז מיינע. אָבער אזוי גיך ווי מיר זענען אנטלאָפען פון איהר פאָטער׳ס הויז, דאָס הייסט, ווי מיר זענען נאָר ארויסגעבריקערט גע־וואָרען פון דאָרטען, האָט זיך באלד אָנגעהויבען נייעס. דאָס ערשטע, ברודער, וויל איך אייך בעטען, מיך גוט אויסצוהערען און, צווייטענס, זענען מיר דאָך, אי איך אי איהר, עפּעס אזוינע מענשען, וואָס גלויבען אין גאָט אין הימעל, היינט וועל איך פרעגען אזא פראָסטע זאך אויב א מיידעל האָט מיך ליב באדארף איך זי דאָך צען מאָל אזוי פיל ליב האָבען. ניט אזוי? אייער מוטער האָט אזוי ליב געהאט אייער פאטער. און מיין מוטער האָט אויך אזוי ליב געהאט מיין פאָטער. אניט, וואָלט איהר דאָך ניט געוועזען אויף דער וועלט און איך וואָלט ניט געוועזען אויף דער וועלט. איך זאָג — איז ראָבערט געוואָרען אביסעל דרייסטער אין זיין טאָן — צו מארגארעט׳ען, פאַרוואָס טרייבסטו מיך פון דיך? און זי לאכט פון מיר גלייך אין פנים אריין. שוין דריי יאָהר, אז זי טרייבט מיך. איך וויל, אז איהר זאָלט ניט אוועקגעהן און זאָגען, אז ראָבערט איז משוגע. איך האָב מארגארעט׳ען ליב, אָבער, וואָס הייסט ליב האָ־בען, אז איך קען זיך ניט צונויפקומען מיט איהר? אזוי איז זי געוועזען פון דעם ערשטען טאָג אָן ביז היינט. איך האָב א סך מאָל געוואָלט זיך אוועקזעצען מיט איהר און פראָסט, אָהן כעס, איהר זאָגען, אז איך וויל ניט מערער אזוי לעבען, אָבער אלע מאָל האָט מיר געטאָן א שיין א ליב־

מיר מיין באַלעבאָס, ניין, ברודער, נעם און זאָטעל אָן דאָס פערד און פאָר זיך דורך.

— איך ווייס, ער איז א פיינער ברודער — האָט ראָבערט אריינגעוואָרפען — וועמען קען איך דען ניט. אָבער ער איז א פיינער ברודער, ניט אזוי ווי מיין שוועער. אָ, האָב איך א שוועער, זאָל עס מיט איהם ווארפען אין א הייסען טאָג, דעם דאָזיגען קאָלדרוועל.

מארגארעט איז געוואָרען בלאַס, זיך אויפגעהויבען אינדערגיך און איבערגעשלאָגען דעם געשפּרעך:

— איך וועל ברייננגען קאַלט וואסער פון ברונען, אפשר זייט איהר הונגעריג, איסטערנער, פארוואס זייט איהר ניט געקומען פריהער מיט א שעה.

— איך דאנק, איך דאנק, געגעסען, איידער איך בין אוועק אהער, אָבער וואסער וועל איך טרינקען.

— הע, ברודעריל, ווען איהר ווייסט וואס פון אונזער פרעירי איז געוואָרען — האָט ראָבערט פּלוצים אָנגעהויבען דעם געשפּרעך פון אן אנדער עק — שוויין ראנדזשען האָט מען דאָ פארפלאנצט און מען דערצעהלט, אז איינער וויל אָנהויבען א ראנדזש פון האָזען.

מארגארעט האָט געבראכט א קוואָרט וואסער. ראָבערט האָט אזוי ווי פּלוצים דערזעהן, אז מארגארעט האָט אַנגערירט אין אן אומגעווענליכען וועג בען'ס האנט. ער האָט זיך פארטראכט און איז געוואָרען טרויעריג, זיך בייגעקומען און פארגעשלאָגען אויב בען וויל ארויס אָנקוקען זייער הויז.

מארגארעט איז געבליבען אין הויז.

און בען איז מיט איהם ארויס אין דרויסען.

די זון האָט געפרעגעלט די ערד און איהרע גראָזען און אלע מאָל האָט א ווינטעל אונטערגעטראָגען דעם געשמאקען ריח פון צוגעברענטע גראָז און ערד.

— אָט דאָס אָ, רופט מען אויך פרעירי — האָט ראָבערט אָנגעהויבען דעם געשפּרעך — איהר זעהט וויפיל עס נעמט אונז ארומצוגעהן מיין גאנץ שטיק לאנד. קאָן איך זיך טאָן א ריר אויף אזא קליין שטיק לאנד? אמאָל ווען איך בין א קינד געוועזען איז דעמאָלט נאָך די פרעירי געוועזען ברייט און ווייט. היינט האָט מען זי צעשניטען אויף קליינע שטי־

קאַפּיטעל יד.

בען איז אהיימגעקומען צו זיין שוויין ראַנדזש. פאַרשפּעטיגט. איבער דער ווייטער און דורכזיכטיגער לופט האָט זיך געהערט דאָס גריל־צענדיגע געשריי פון די חזרים.

בען האָט גיך אויסגעזאָטעלט זיין פערד און אָנגעהויבען זיין אַרבייט. געגעבען די חזרים פרעסען און טרינקען.

עס איז שטיל געוואָרען.

איבער א פּלויט איז אַן „ער“ שוויין אריבערגעשפּרונגען און מיט א הייזעריגען געלעכטער און שפּייענדיג ווייסען שוים פון זיין מויל, איז ער צוגעקומען צו א ווייסער „זי“ א לענגליכע און אויף נידריגע פיסלעך און מיט א נידריגען בויך ביז צו דער ערד.

די „זי“ האָט זיך באלד געטאָן א לעג אוועק אויף דער ערד, מיט די פיסלעך הינטער איהר בויך אַרונטערגעלעגט און אויך געלאכט מיט א הייזריגען אָפּגעהאקטען געלעכטער.

דער „ער“ האָט מיט זיין ברייטען מויל און נאָזלעכער געגראָבען און געבלאָזען די ווייכע ערד ארום דער „זי“. געפּרופּט זי אויפהויבען און ניט געקענט.

איז „ער“ אריבערגעשפּרונגען אַן אנדער פּלויט און אריין צו אַן אַנדער „זי“. יענע האָט זיך דערשראָקען און איז אנטלאָפען. איז „ער“ איהר נאָך און „זי“ געכאַפּט.

אזוי פּראָסט, האָט בען געטראַכט, ווילסט ניט, איז ניט — און אריבער אַן אנדער פּלויט.

נאָך דעם עסען איז בען אוועק צו זיך אין צימער. ער האָט זיך שוין געוואָלט אויסטאָן און לעגען שלאָפען, אז ער האָט באמערקט אין זיין הוט אַן ענדערונג. אויף דער לינקער זייט פון זיין הוט איז געוועזען ארומגענייט א ווייס טיכעל.

טינער שטראל, אלע מאָל האָט זיך מיין הימעל אויסגעלייטערט, ווייל זי האָט אלע מאָל צו מיר געמאכט אזוינע שענע שטיק, מיך געשמיכען איי־בער מיין פנים מיט איהרע לאנגע האָר, אָדער זיך מיט מיר געשפילט, ווי מיט א קליין ברידערעל און איך האָב אלע מאָל זיך געטראכט: פון איצט אָן וועט זי שוין ווערען אנדערש. ווער איז געבליבען דער נאר — איך. א סך מאָל פרעג איך זיך, אפשר האָט זי ליב עמיצען אן אנדערען? איך ענטפער זיך אָבער באלד, אז זי קאָן ניט ליב האָבען אן אנדערען ווייל חוץ מיר איז דאָ קיין אנדערער נישטאָ.

בען האָט איינגעהאלטען זיין אומרוהיגקייט און געפרעגט:

— איז דערפאר האָט איהר זי אָנגעהויבען שלאָגען מיט דער בייטש?

ראָבערט האָט זיך דערשראָקען פאר דעם דאָזיגען וואָרט, אָנגעקוקט שטרענג דעם ביי זיין שפּאצירענדען בען׳ן און געזאָגט:

— אויב איהר זייט א מאן, באדארפט איהר וויסען, אז א מאן שלאָגט ניט פאר אזוינע זאכען. מארגארעט האָט נאָך אנדערע פעלערען.

טריבען פערד, געהויבען זייערע פיס, זיי געהייסען אוועקלעגען און די פערד האָבען זיך אוועקגעלעגט, זיי געמאכט לויפען אזוי ווי ווילדע יונגע אָקסען און מיט איין שטיל וואָרט, האָט בען זיי איינעהאלטען און באַרוהיגט.

אין דער איסט האָט ער גאָר איין מעגליכקייט געהאַט. האָט ער אָבער ניט געוואָלט ווערען קיין שפּיל אין א צירק. איידער דאָס, וואָלט ער זיך אין א טייך דערטרינקען.

עס האָט איהם דערפאר געשלעפּט און געצויגען די ווייטע וועסט.

נו, אָט איז זי, די ווייטע וועסט און ער באדינגט גאָר שוויינען.

בען האָט שוין פון לאנג צעריסען זיין רעקאָמענדיר פּאפּיר, וואו עס איז געשטאנען אָנגעשריבען, אז ער קען דאָס פערד בעסער פון זיך אליין.

ער האָט עס צעריסען, ווייל עס האָט זיך מיט איהם גערייצט. איהם האָט וועה געטאָן. און ער איז, סיי ווי, אזוי ווי איינער וואָס הענגט אין דער לופטען, אויף א שטרוי. וואָס זאָל ער טאָן?

ווייט פון דאנען קאָן ער ניט געהן. מארגארעט.

וועט זי געהן מיט איהם?

פארוואָס האָט איהר קיינער ניט אויסגעלערענט שרייבען, ווייל דאָס וואָס זי פיהלט צו איהם האָט זי אויסגעדריקט אין אזא פּרימיטי־ווען וועג.

א גאָלדענער לאָק!

בען האָט פאמעלעך אויפגעריסען די פעדים און לויז געמאכט דאָס ווייסע טיכעל און אויף זיין טישעל איז ארויפגעפאלען א בינטעל בלאָנדע האָר.

בען האָט די דאָזיגע האָר באלד דערקענט, אז זיי זענען האָר פון מארגארעט׳ס בלאָנדען קאָפּ, איז ער געוועזען זיכער. עס איז איהם באַפאלען אן אימה און א וועהטאָג פאר דער דאָזיגער מארגארעט, דאָס מיידעל פון דער פרעירי.

עס קען זיין, האָט בען געטראכט, אז שרייבען קען זי ניט האָט זי אָפּגעשניטען א בינטעל האָר און אין זיין הויז פארנעהט.

ער האָט א שמעק געטאָן צו די דאָזיגע האָר, זיך געקוויקט און זיי געדריקט אין זיינע הענט, אזוי ווי מען דריקט בלומען.

בען איז ניט געגאנגען שלאָפען. ער איז אזוי געזעסען מיט דעם בינטעל האָר פארקוועטשט אין זיינע הענט און געטראכט פון זיך, פון זיין פאמיליע אין דער וויטער איסט, און פון מארגארעט׳ן.

מיט זיין פאמיליע, איז ער שוין לאנג גראד אויף אָפּגעשניטען. ער וויל ווערען א מענש פון זיך אליין און פאר זיך אליין.

נאָר מיט זיך אליין ווייסט ער ניט וואָס צו טאָן. ער האָט אזוי שעהן אָנגעהויבען. אלע זיינע חברים האָבען איהם מקנא געוועזען. זיינע לערער האָבען איהם אויסגעשפרייט א וויטען גאָלדענעם וועג. ער איז דאמאָלט ארומגעגאנגען ווי אין חלום. ער האָט ניט געוואוסט וואס דאָס איז אזוינס, וואָס פאר א קראפט און וואָס פאר א מעגליכקייטען ער האָט.

— „איינער פון הונדערט טויזענט, האָט מען איהם געזאָגט, האָט אזא בלוט, וואָס אז א פערד דערשמעקט דאָס דאָזיגע בלוט, ווערט דאָס דאָזיגע פערד באלד אונטערגעוואָרפען אין דעם מענשענ׳ס הענט. דער מענש מיט דעם דאָזיגען וואונדערליכען בלוט קאָן זאָגען צו דעם פערד, אז דאָס זאָל א שפרונג טאָן ביז צו דעם הימעל, וועט דאָס פערד פאָלגען און שפרינגען און פארקערט, וועט א פערד ווערען ווילד און דער מענש מיט דער אומבאוואוסטער קראפט, וועט גיבען שטילערהייט א זאָג צו דעם פערד, אז עס זאָל ווערען שטיל, וועט עס באלד פאָלגען.

געלערענטע זענען געשטאנען אויף זייערע שפּיץ פינגער און זיך איינגעקוקט שטיל, און אזוי ווי קליינע קינדער, ווי אזוי בען האָט גע־

אלץ געמאכט אזוינע באוועגונגען מיט די הענט און פיס און אלץ גע־טראכט, אז עס וועט קומען זיין סוף.

זיין ארבייט האָט ראָבערט ניט געטאָן אין צייט. דער ווייץ איז פארטיג געוואָרען און זיך געשאָטען אויף דער ערד. עס זענען אָנגעלאָפען אלע ארבייטען אויף אמאָל. און פון ארויסגעהן ערגעץ מאכען א דאָלאר „פון דרויסען", אז עס זאָל זיין מיט וואָס זיך איבערצושטופען דאָס לע־בען, איז שוין אָפּגערעדט, אז ראָבערט איז געוועזען אריינגעטאָן גאָר אין אן אנדער וועלט.

איינמאל האָט ראָבערט געוואָלט אנזאטלען זיין פערד. האָט דאָס פערד ניט געלאָזען זיך ארומבינדען מיט דעם זאָטעלרימען. האָט בען זיך דערשראָקען, פארגעסען אויף וואָס פאר א וועלט ער איז און ארויסגע־רופען מארגארעטען.

— מארגארעט, זעה נאָר ביי אונזער פערד איז געשוואָלען דער בויך, גודביי!

מארגארעט האָט זיך שטארק צעלאכט. זי איז אוועקגעגאנגען פון שטאל ביז צו דעם הויז און זיך אונטערגעהאלטען מיט ביידע הענט ביי איהרע זייטען און אויף אזא קול געלאכט, אז ראָבערט איז געבליבען שטעהן, ווי א דערשאָסענער און ניט געקענט רירען מיט זיינע פיס.

ער איז אזוי געשטאנען אביסעל און א שפּיי געטאָן צו דער ערד, ארונטערגענומען דעם זאָטעל און איהם אוועקגעוואָרפען און אוועקגע־גאנגען אין הויז.

ווען ראָבערט איז אריין אין הויז האָט מארגארעט נאָך אלץ גע־לאכט, באלד האָט זי אויפגעהערט, געהיט ראָבערט'ס הארטען פּנים, וועלכער איז געוועזען פארכמארעט.

ער האָט אינסטינקטיוו געמאכט א באוועגונג און אויסגעשטרעקט זיין האנט צו דער בייטש אויף דער וואנט, זיין האנט צוריקגעכאפּט, אויסגעדרעהט זיין פּנים צו מארגארעטען און בייז ארויסגעשאָסען זיינע ווערטער:

— וואָס איז דאָס געלעכטער?

— ניט פון דיר, ראָבערט, — האָט מארגארעט געזאָגט, איינהאל־טענדיג אין זיך דאָס לאכען און געמאכט א גרימאסע אויף איהר פּנים — איך לאך, פון אונזער געשוואָלענעם פערד.

קאַפּיטעל טו.

נאָכדעם, וואָס ראָבערט האָט געשפּאַצירט און געשמועסט מיט בען'ן, האָט ראָבערט שוין געוואוסט, אז עפּעס אומפּארמיידליכעס וועט ארויפּפליהען און צעשפּרייטען שווארצע פליגלען איבער זיין היים.

און אז מארגארעט איז שוין ניט זיינע, איז ער געוועזען ניט קיין נאר, און פארשטאנען.

עס האָט זיך איצט פאר איהם אזוי לאנג געצויגען דער דאָזיגער זומער.

ראָבערט איז ווייטער געוואָרען פויל. ער האָט זיך גענויט צו זיין פלייסיג, אָבער ער האָט ניט געקאָנט. ער האָט אָנגעהויבען פארפאלען צו ווערען אין שטעטעל אויף א טאָג אָדער צוויי און גאָרניט אהיימגעקומען נעכטיגען.

איהם האָט פארדראָסען פאר וואָס מארגארעט איז גלייכגילטיג און פרעגט איהם גאָר ניט, פאר וואָס ער קומט ניט אהיים.

פארשטענדליך, אז איבער דעם לויף פון זומער, איז בען ביי ראָבערט'ן אין הויז געוועזען עטליכע מאָל צו גאסט.

ראָבערט האָט אלע מאָל זיך מיט איהם געוואָלט צעקריגען, אָבער עס איז איהם ניט געגאנגען און ער האָט ניט געוואוסט אויף וואָס פאר א וועג אָנצוהויבען א קריג, אזוי אז בען זאָל שוין מערער ניט קומען אין זיין הויז.

און ניט נאָר דאָס, נאָר ער איז אלע מאָל, ווען בען איז געקומען, געוועזען זעהר גאסטפריינדליך און אויסערגעוועהנליך גוט.

עס איז אוועק אזוי ווייט, אז ראָבערט האָט אָנגעהויבען, פארבאהאלטען פון מארגארעטען, צו אנטוויקלען זיינע מוסקולען. זייענדיג א סך מאָל איינער אליין אין פעלד, האָט ער אוועקגעלעגט די ארבייט און געמאכט מוסקול איבונגען. און אויפשטעהענדיג און לייגענדיג האָט ער

שען זיינע אקסלען און ער האָט געפיהלט, ווען מארגארעט האָט גערעדט, אזוי ווי עמיצער שניידט איהם מיט א בייטש איבער זיין פּלייצע.

איהם איז עפּעס קלאָר געוואָרען. איהם האָט שוין גאָר ניט געקי־מערט צו מען לאכט, צי מען שמייסט איהם מיט א בייטש.

אקעגען אָווענט האָט ער זיך אָנגעטרונקען מיט וואסער ביי דעם ברונען און איז אוועקגעגאנגען.

— א שענער געלעכטער. טאָמער האָבען מיר איינעם א פערד, באַ־דאַרף דאָס ווערען געשוואָלען, נאָר דאָ מוז עפּעס זיין, א ניט וואָלסטו ניט געלאכט.

— פארשטענדליך, אז עס איז דאָ —

— וואָס בין איך דאָ, — האָט ראָבערט אָנגעהויבען צו שרייען — פאר וואָס קומט עס מיר, בין איך א פרעמדער?

— איך וועל דיר באלד דערצעהלען.

— בין איך דאָ א פרעמדער? — האָט ראָבערט אלץ געהאלטען אין איבעררייידען, אָבער שוין אין דער שטיל, אזוי ווי צו זיך אליין גערעדט.

— ווארט, ווארט איך דערצעהל דיר שוין אינגאנצען —

ראָבערט האָט זיך אוועקגעוואָרפען אויף דער באנק לעבען טיש, אָנ־געשפּארט זיין קאָפּ מיט ביידע הענט און נאָכגעצעהלט די ווערטער וואָס מארגארעט האָט דערצעהלט:

— איינמאָל בין איך ארויסגעקומען אין דרויסען און טו א קוק, מיין טאטענס שווארצער אָגער געהט צו מיר פון ווייטענס. בין איך איהם אקעגען געגאנגען ביז צו דעם דראָטענעם פּלויט. איך בלייב שטעהן לעבען דעם טויער און ווארט. דער שווארצער אָגער איז צוגעקומען נאָהענט, ער איז ניט געוועזען, פארשטענדליך, אליין. א מענש האָט איהם גע־פירט. פרעג איך דעם מענשען צי ער איז ניט מיד, צי ער וויל ניט א טרונק וואסער, ווייל איך האָב זיך דערמאָנט, אז אונזער פערד איז א מיי־דעל, און אז מיר האָבען נאָר איין פערד. איך האָב פארנארט דעם יונגען מענשען צו אונז. איהם געגעבען וואסער צו טרינקען און דעם שוואר־צען אָגער צונויפגעפירט מיט אונזער מיידעל פערד. און דערפון איז אונזער מיידעל אָנגענומען געוואָרען און זי טראָגט א לאָשעקעל און מיר וועלען איבעראיאָהר האָבען צוויי פערד. דער יונגער מענש, באדארפסטו זיך שוין אליין אָנשטויסען, איז געוועזען אָט דער איסטערנער בען, און ווען ער איז צוריקגעקומען צו מיין טאטענס הויז, האָט מיין פאָטער מיט זיינע קלוגע אויגען באלד געוואוסט, וואָס מיט זיין שווארצען אָגער איז געשעהן און ער האָט דעם בחור פון דער איסט ארויסגעטריבען פון זיין הויז — דערפאר איז אונזער פערד אזוי געשוואָלען געוואָרען!

ראָבערט איז געזעסען אויף דער באנק, זיין קאָפּ ארייגגעצויגען צווי־

זי האָט זיך גוט אָנגעגעסען. און דאָס גאנצע הויז האָט געשמעקט מיט בינענהאָניג.

מארגארעט האָט זיך דערמאָנט, אז זי איז נאָך א מיידעל.

איז זי ארויס אין דרויסען און אָנגעהויבען ארומצוגעהן איבער דעם שטיק פעלד, וואָס האָט ארומגערינגעלט איהר קליין הויז, מיט באָר־וויסע פיס.

זי האָט אָנגעהויבען צו זינגען און צו שרייען.

געזונגען אויף א קול: בען, בען, איך בין נאָך א מיידעל!

זיך פארשעמט פאר דער זון און זיך אויסגעשטרעקט אויף דער ערד מיט איהר פנים באהאלטען טיף אין גראָז.

איהר איינציג פערד, וועלכעס זי האָט אריינגעלאָזען אין איהר פאָ־טער'ס פרעירי איז זיך דערווייל אוועק ווייט פון הויז.

דאָס פערד האָט געקניפען די טיפע גראָזען און קייענדיג זיך ווייטער געגאנגען. עס האָט זיך אלע מאָל אהינטערגעקוקט צי עס זעהט זיך נאָך דאָס הויז, ביז עס איז אזוי ווייט פארגאנגען, אז דאָס הויז און שטאל האָט מען שוין ניט געקענט זעהן.

דערפאר האָט מארגארעט'ס פערד באלד דערזעהן א גרויסען בונט מיט פערד.

וואָס איז דאָס?

דאָס פערד איז געבליבען שטעהן, אויפגעהויבען זיין קאָפּ אין דער הויך, אויפגעשטעלטביידע אויערען און באטראכט דעם בונט מיט די פערד. זיך דערמאָנט, אז ביי איהר אין בויך ווארפט זיך שוין א לעבעדיג לאָשעקעל, האָט דאָס פערד אראָפּגעלאָזט זיין קאָפּ, געקניפען גראָז און געטראכט, אז אויב יענע פערד ווילען צוקומען, זאָלען זיי צוקומען.

וואס זשע, זיי וועלען דען ניט קענען זעהן, אז זי טראָגט א לאָ־שעקעל אין איהר בויך?

א רויט פערד מיט א ווייסען פלעק אויף דעם שטערען איז זעהר פאָרזיכטיג און אומבאהאָלפען צוגעקומען. זיך אוועקגעשטעלט ניט שטארק נאָהענט און מיט זיינע נאָזלעכער געשמעקט צו דעם נייעם פערד.

באלד נאָך דעם רויטען פערד איז צוגעקומען נאָך איינער, א רויטער, אָבער שוין מיט ווייסע, גרויסע פלעקען צעשמירט איבער זיינע פיס. דער,

קאַפּיטעל טז.

מאַרגאַרעט האָט געוואַרט א טאָג, צוויי און דריי. פאַרשטאַנען, אַז ראָבערט איז אַוועק און וועט שוין מערער ניט צוריק אַהיים קומען.

זי איז געבליבען אין דער קליינער שטוב אַהן ברויט און אַהן געלט.

מאַרגאַרעט איז אויפגעשטאַנען אויף דעם פערטען טאָג, גאַנץ פריה, האָט צעלאָזען איהרע בלאָנדע האָר איבער דער שמאָלער פּלייצע און איבער די דינע אַקסלען און איז דאָס ערשטע צוגעגאַנגען צו דעם ברונען. זי איז געווען זעהר הונגעריג. האָט זי זיך פריהער גוט אָנגעטרונקען מיט קאַלטע וואַסער, נאָכדעם האָט זי זיך גוט אָפּגעוואַשען איהר פּנים אין קאַלטען וואַסער.

די זון איז נאָר וואָס אַרויסגעקומען ביי דעם ברעג פון הימעל.

מאַרגאַרעט האָט זיך אַוועקגעשטעלט און מיט וואָס פאַר א ווערטער עס איז איהר נאָר אַריינגעפאַלען אין מויל אַריין, האָט זי גאָט געלויבט און געדאַנקט, וואָס ער האָט צוגענומען ביי איהר ראָבערט׳ן.

זי האָט אַרויסגעבראַכט דאָס פערד און עס אָנגעטרונקען, אַוועקגעפירט צו דעם טויער פון דראָטענעם פּלויט און אָפּגעלאָזט פריי, זאָל עס געהן און עסען וואָס עס וועט וועלען אויף איהר פאָטער קאָלדוועל׳ס פּרעירי.

אַליין איז זי אַוועק צו דעם פעלד פון ווייץ און אָנגעריסען א סנאָפּ מיט זאַנגען און זיי געטראָגען אַהיים.

אין דער היים האָט זי מיט די הוילע הענט אַרויסגענומען די ווייץ־קערנער, זיי איבערגעקליבען און צוגעשטעלט אויף דעם אויוען דאָס גע־קעכץ פון ווייץ מיט וואַסער.

אַז עס איז פאַרטיג געוואָרען האָט זי גענעסען געקאָכטע ווייץ. עס איז געווען זיס און געשמאַק. עס האָט געשמעקט אַזוי ווי בינען האָניג.

בלייבט די שקאַפּע שטעהן, בלייבען די פרעירי פערד אויך שטעהן. מען רינגעלט דאָס פרעמדע פערד ארום.

און דאָס רויטע פערד נעמט זיך אָן מיט כח און געהט צו נאָהענט און לעגט ארויף זיין קאָפּ אויף מארגארעט׳ס פערד.

דאָס פערד מיט דעם לעבעדיגען לאַשעקעל אין זיין בויך טוט א שפּרונג מיט זיינע הינטערשטע פיס און א בריק אין דער לופט.

דאָס מאָל גראָד קיינעם ניט געטראָפען. א גליק האָבען זיי, וואָס זיי זענען ניט געטראָפען געוואָרען.

דערפאר אָבער האָבען אַלע געזעהן, אז דאָס נייע פערד האָט א לאַ־שעקעל אין בויך.

— דאָס פערד טראָגט א לאַשעקעל ! — האָבען זיך די פרעירי פערד אָנגעהויבען איבערצוריידען אין דער שטיל.

דאָס רויטע פערד האָט צו אלע זיינע פריינד אָנגעשושקעט אין די אויערען אריין, אז דאָס נייע פערד טראָגט א קינד און ווי עס דאכט זיך איהם פון דעם שווארצען אגער.

באלד האָבען זיך די פרעירי פערד צעשאָטען און אָנגעהויבען צו לוי־פען און צו שפּרינגען מיט פארהויבענע עקען און אלערליי אויסגעבויגענע פאָזען. מיט העלזער, ווי האלבע רעדער און מיט קעפּ אריינגעבויגען צווישען די פאָדערשטע פיס, אָדער מיט אויסגעשטרעקטע העלזער אזוי ווי ביי גענז, אָדער מיט אנדערע מינים ווילדע באוועגונגען.

מארגארעט׳ס פערד איז זיי אויך נאָכגעלאָפען, זאגאר אייניגע מאָל זיי אויסגעלאָפען דעם וועג און ניט געוואוסט אליין, וואוהין עס פירט זיי, טאקע פארלאָפען ערגעץ אין טיפע טאָלען שמאָלע, אז מען האָט זיך קוים קוים געקענט דורכשטופען צווישען דעם גרינעם געדיכטען געוויקס, און אן אנדערש מאָל זיי צוגעבראכט צו א הויכען שטעהענדיגען בארג, ווי א וואנט, און א צעשניטענעם מיט שמאָלע שטעגלעך. אָבער אהין אין דער הויך איז שוין געווען שווערליך ארויפצולויפען, ווייל עס דערמאָנט זיך, אז ביי איהר אין בויך איז דאָ א לעבעדיג לאַשעקעל.

פּאמעלעך דעם בארג ארויף, שטעלט מען זיך אָפּ און מען הירזשעט

מיט די ווייסע פלעקען האט ארויפגעלעגט זיין קאפ אויף דעם רויטען פערד'ס קאפ און געפרעגט:

— ווער איז דאס אט דאס דאזיגע פערד?

מארגארעט'ס שקאפע האט דערווייל געקניפען דאס גראז. זי האט געזעהן, אז נאהענט שטעהען צוויי פרעמדע פערד, אבער זי האט זיך ניט נעמאכט זעהענדיג, גוט נאכגעבליקט זייערע באוועגונגען און דערהויפט שטארק אין זינען געהאט, אז ביי איהר אין בויך ליגט א לעבעדיג לא־שעקעל.

זאגט דאס רויטע פערד צו דעם פערד מיט די ווייסע פלעקען אויף זיינע פיס:

— גיב א געה צו און פרעג דאס פרעמדע פערד פון וואנען עס קומט?

— זאגט דאס פערד מיט די ווייסע פלעקען אויף זיינע פיס:

— פאר וואס געהסטו אליין ניט צו א פרעג טאן ביי איהם.

מארגארעט'ס פערד איז געשטאנען מיט זיין קאפ צו דעם גראז אראפגעבויגען און גאר ניט געזאגט.

האט שוין דאס רויטע פערד געוואלט זיך אויסדרעהען און געהן זענען דערווייל צוגעקומען אלע פערד פון זיין בינטעל, מיט וועלכע ער האט זיך תמיד ארומגעפירט איבער דער פרעירי.

אלע צוזאמען איז שוין אביסעל היימליבער.

און דאס רויטע טוט א געה צו נאהענט צו מארגארעט'ס פערד און כאפט א שמעק מיט זיינע נאזלעכער.

מארגארעט'ס פערד הויבט אויף דעם קאפ, צעעפענט זיינע אויגען און קוקט זיך ארום אין אלע זייטען. באטראכט אלע פערד און הויבט זיינע פיער פיס און געהט זיך אוועק אין א זייט אריין.

פון אנהויב בלייבען אלע שטעהן, קוקען זיך איבער, שמעקען מיט זייערע נאזלעכער צו די איינגעפרעסטע פוס מריט אין דעם גראז און נעמען זיך נאך איינער נאך דעם אנדערען און לאזען זיך געהן נאך דעם פרעמדען פערד.

געהט זיך איבער דער פרעירי מארגארעט'ס פערד און א גאנצער בונט פרעירי פערד נאך איהם.

קאַפּיטעל יז.

הער קאַלדוועל׳ס שווארצער אָגער איז געשטאַנען אין שטאַל מיט זיין קאָפּ אראָפּגעזונקען, מיט פארמאַכטע אויגען און צו זיך אַליין געטראַכט און זיך געוואונדערט.

וואָס זאָל עס זיין, וואָס מען פירט איהם מער ניט צו די שקאָפּעס ?

עס האָט זיך אזוי שען אָנגעהויבען, מען האָט איהם געקעמט, גע־באָרשטען און געוואַשען. ער האָט זיך געפּיהלט פריש און געזונט. איינמאָל האָט מען איהם אוועקגעפירט, בארג אראָפּ, צו דער קארעל. ער האָט נאָך אזא לאַנגען ווינטער דערזעהן די ליכטיגע ברייטע וועלט און זיינע אַלטע געליבטע פערד, די וואָס זענען שווארץ און די וואָס זענען רויט און די באשפּרינקעלטע מיט ווייסע און שווארצע פלעקען.

נאָר איינמאָל האָט ער זיי געזעהן און ניט מער.

אז דער זומער איז נאָך ניט אריבער, האָט דער שווארצער אָגער געוואוסט. ווייל ערשטענס איז נאָך הייס אין די אוועגדען און צוויי־טענס בייסען נאָך די פליגען און דריטענס רעגענט אין דרויסען אזוי אָפט, און עס דונערט. פאר א דונער האָט ער מורא. זיין מאמע האָט איהם נאָך קינדווייז אריינגעשושקעט אין אויער אריין, אז ער זאָל זיך היטען פאר א דונער. ווינטער, ווייסט ער, אז עס דונערט ניט. הייסט עס, אז דער זומער, איז נאָך דאָ. פארוואָס זשע לאָזט מען איהם שטעהן אין שטאַל א גאַנצען טאָג ?

ער רייסט זיך אויס דאָס הארץ, הירזשעט און שרייט און מען הערט זיך ניט איין צו זיין הירזשען. אמת, מען גיט איהם גענוג עסען. ער האָט אָבער שוין ניט קיין כח אזוי פיל אויפצועסען. ליגט טאקע דאָס היי אויף דער ערד, דעם האָבער צעשיט ער איבער דער גאַנצער שטאַל, בלאָזענדיג מיט זיינע נאָזלעכער. א גאַנצען טאָג מעסט ער אויס זיין גרויסע איינזאמע שטאַל ארומשפּאַנענדיג אויף זיינע פיס.

און מען שרייט ; דאָס רויטע פערד שרייט מיט אַן אויסגעשטרעקטען האלז און אלע הירזשען איהם נאָך :

— איך וויל אויך אַנהויבען צו טראָגען !

— איך וויל אויך אַנהויבען צו טראָגען ! — ענטפערט עמיצער פון דעם פוס פון בארג.

וואָס עפּעס אין מיטען נאַכט אַנטאָן א קאַפּעסטרא. און געפּרעהט האָט דעם שווארצען אָגער, וואָס נאָך אזוי פיעל טעג פון זיין אין שטאַל איז מען געקומען און מען וועט איהם ארויספירען צו די שקאַפּעס.

אָבער זיין פרייד האָט זיך באלד אויסגעלאָזען, אז דער אלט באַקאַנ־טער מענש האָט גענומען און איהם ארומגעבונדען דאָס מויל מיט א שטריק און שטארק פארצויגען ביז וועהטאָג.

ניט נאָר האָט ער ניט געקאָנט שרייען פאר פרייד נאָר אויך ניט פאר דעם וועהטאָג פון דעם וואָס דער שטריק האָט געשניטען אין די ליפּען.

פארפאלען, זאָל עס וועה טאָן, אָבער דער מענש נעמט איהם ארויס פון שטאַל און באלד וועט ער מיט איהם קומען צו די שקאַפּעס.

אז זיי זענען אָפּגעגאַנגען א גרויסע שטרעקע וויַיט פון קאלדרוועל׳ס הויז האָט זיך דער מענש אָפּגעשטעלט. אָנגעטריבען דעם הונט אהיים. געוואָרט ביז דער הונט איז אהיים געלאָפען, נאָכדעם האָט דער מענש אויפגעבונדען דעם שטריק פון דעם שווארצען אָגער׳ס מויל און אזוי געזאָגט:

— דו מיין שענער, שווארצער אָגער, ווייסט שוין פון לאנג, אז ראָ־בערט איז ניט שלעכט. איך האָב דיר ארומגעבונדען דיין מויל מיט א שטריק, ווייל טאָמער וועט זיך דיר פאַרוועלען א הירזשע טאָן, זאָלסטו ניט קענען. דו האָסט נאָך געקענט אויפוועקען דיין באלעבאָס, דעם אל־טען קאָלדוועל. איצט, מיין שווארצער אָגער, וויל איך דיר זאָגען אז מיר געהען אוועק אין א וויַיטען וועג, קנאַפּ זיך דערווייל אָן מיט גרינעם גראָז, און באלד נאָכדעם, ווי איך וועל זיך אביסעל אָפּרוהען, ציהען מיר אוועק.

ראָבערט האָט זיך צוגעזעצט אויף דעם גראָז, אָנגעפילט זיין פייפ מיט טיטון, זיינע הענט האָבען געציטערט און זיין הארץ האָט געקלאַפּט און דאָס פערד האָט מיט א הויך קול געביסען דאָס גראָז ארום און ארום, אין א ראָד.

— פיל דיך אָן, ווייל באלד ציהען מיר אוועק — האָט ראָבערט גע־זאָגט, האלטענדיג זיין פייפ אין זיין מויל — מיר מוזען נאָך באוויַיזען צו קומען אין דעם טאָל פון דעם שאָטענדיגען טייכעל, וויים דער טייפעל ווי אזוי מען רופט עס דאָרט, פיל זיך אָן. אָבער האָב ניט מורא, איך וועל דיך לאָזען לעבען. זאָלסטו לעבען א פרייען, שענעם טאָג ביז דעם

אלע מאָל, אז עמיצער קומט ארויס פון הויז, דערקענט דער שווארצער אָגער אין די טריט ווער עס געהט דאָרט.

און אז ער הערט ניט עמיצענס טריט פאר א לאנגער צייט וואונדערט זיך דער שווארצער אָגער וואָס מיט יענעם מענשען איז עפּעס געשעהן פאר וואָס ער לאָזט פון זיך ניט הערען.

ער האָט פאר זיך אליין גאנץ לאנגע טעג, זיך גוט איינצוטראכטען אין אזוינע קלייניגקייטען, וואָס קומען פאָר דאָ ארום איהם און מען קען איהם ניט אָפּנארען. זיינע אויערען פארנעמען אלעס און זיינע אויגען זעהען ווייט און באנעמען אזוינע זאכען, וואָס א פערד באדארף ניט וויסען.

אָבער איין זאך פאר וואָס מען נעמט איהם ניט מער ארויס צו די שקאפעס האָט ער ניט געקענט פארשטעהן.

איינמאָל שפעט אין אָוועגט, עס איז געוועזען א ווארימע זומער נאכט, דער שווארצער אָגער האָט ניט געקענט ליגען, ווייל ער איז שוין גענוג געלעגען א גאנצען טאָג, האָט ער זיך ארומגעדרעהט אין שטאל אין דער פינסטער און דערהערט אז מען געהט.

ער האָט באלד דערקענט די טריט. שוין לאנג ניט געהערט די טריט פון דעם מענשען אָבער באקאנט זענען זיי איהם זעהר און זעהר.

באלד איז עמיצער אויסגעוואקסען אין דער טיר. דער הונט איז אָנגעלאָפען, זיך געוואָלט צעבילען, אָבער דער מענש האָט געטאָן א גלעט דעם הונט איבער זיין קריזש און דער הונט איז מיט זיינע צוויי פאָדערשטע פיס צו איהם ארויפגעשפרונגען.

באלד איז דער מענש צוגעקומען צו דעם שווארצען אָגער, איהם אויך אָנגעהויבען צו גלעטען איבער זיין פנים און האלז.

דער שווארצער אָגער האָט איהם דערקענט, אין זיינע הענט אָנגעשמעקט, צי דער אלט באקאנטער מענש האָט עפּעס ניט געבראכט א נאש צו טאָן.

— ניין, ניט געבראכט גאָר ניט. אָבער אלט באקאנטער מענש, וואו ביזטו געוועזען ביז אהער? — האָט דער שווארצער אָגער זיך געטראכט.

נאָכדעם האָט דער דאָזיגער מענש גענומען א שטריק און איהם ארומגעבונדען ארום דעם אָגער'ס קאָפּ.

דאָס האָט דעם אָגער ווי געוואונדערט און געפרעהט. געוואונדערט

קאַפּיטעל יח.

דער אַלטער קאַראַבעל איז געזעסען דעם גאַנצען אָווענט אויף דעם גאַניק פון פּאָסט שטוב און דערצעהלט צו די לייט פון שטעטעל אַלערליי מעשות, דערביי האָט ער אַלע מאָל אין דער קרום געשפּיגען מיט איין שאָס אַרויס פון צווישען זיינע יאַסלעס אָהן ציינער.

צו דערצעהלען האָט ער געהאַט וואָס. ער איז געוועזען דער ערשטער אַלטער מאַן אין דעם שטעטעל ט... נאָרד דאַקאָטאַ.

ער האָט אַזוי לאַנג דערצעהלט ביז אַלע זענען שוין געוואָרען מיד און די אויגען זייערע האָבען זיך געקלעפּט. עמיצער האָט געטאָן א געגעיז. באַלד האָבען זיך אַלע איינער נאָך דעם אַנדערען צעגענעצט.

נו, אַז אַלע געגעצען, איז באַדאַרפען שוין מער ניט דערצעהלען. דער אַלטער קאַראַבעל הויבט אויף זיין קאָפּ צו דעם הימעל, עפענט זיין מויל און טוט א ברייטען געגעיץ און נאָכדעם צעוויגט ער זיך און מאַכט א באַוועגונג זיך אויפצוהויבען פון זיין אָרט, וואָס עס קומט איהם אָן זעהר שווער. נאָכדעם צעגעהט מען זיך און מען לעגט זיך שלאָפען.

ביסלעכווייז פאַרשווינדט דאָס שטעטעל אויף דער טיפער שטאָק פינסטערער פרעירי. עס לעשען זיך אויס די פייערלעך פון די פענסטער איינער נאָך דעם אַנדערען און די שטיבלעך ווערען אָפּגעווישט אין דער פינסטער.

דאָס גאַנצע שטעטעל שלאָפט.

נאָר דער אַלטער קאַראַבעל איז איינער אַליין נאָך וואך אין זיין „מושב זקנים" שטוב. פון דאָרט שיינט נאָך אַרויס א קליין ליכטעל, מיט קליינע שפּיזלעך אַרומגערינגעלט. עס איז קאַראַבעל'ס הויז, ווייל ער האָט זי געבויט פאַר זיין געלט און ער איז טאַקע דער ערשטער אין זיין מושב זקנים, וועלכען מען רופט טאַקע קאַראַבעל'ס־הויז פאַר אָרימע און היימלאָזע.

לעצטען טאָג פון דיין לעבען. און איך וועל זיין פריי. איך דער זוהן פון קאראבעל, האָב אוועקגעוואָרפען דיין באלעבאָס'ס טאָכטער. זי וויל מיך ניט, כא, כא, האָב איך זי אוועקגעוואָרפען. איך און דו וועלען ביידע זיין פריי.

אָבער מיין גוטער שווארצער אגער, דיר וועט זיין בעסער.
מיין הארץ זאָגט מיר, אז דיר וועט זיין בעסער!

אין שטוב א געשטאַלט. פון דעם שוואַכען שטוב ליכט איז אוממעגליך באַלד צו זעהן ווער דאָס איז, אָבער, אז דאָס איז א מאַן, האָט דער אַלטער קאַראַבעל באַלד פון אָנהויב באַמערקט.

— ניט מורא האָבען, קום נענטער — האָט דער אַלטער קאַראַבעל אַזוי ווי טרייסטענדיג געזאָגט.

— איך קען ניט.

— וואָס הייסט דו קענסט ניט? א קאַליקע געהט אַרום איבער דער פּרעירי אַזוי שפּעט. וואַרט, וועל איך דיר אַקעגען קומען און העלפען.

קאַראַבעל דרעהט אַרויס דעם פּלאַם פון לעמפּעל אַביסעל גרעסער לאָזט זיך מיט זיינע שווערע טריט אַקעגען דעם פרעמדען.

— וואָס איז דאָס, ראָבערט!? — האָט דער אַלטער אָנגעהויבען צו שרייען און זיך געכאַפּט מיט ביידע הענט ביי זיין ווייסען קאָפּ.

— איך, איך בין עס, פאָטער לעבען —

— וואָס אַזוי שפּעט? און וואָס ביזטו אַזוי בלאַס? און וואָס ציטערען אַזוי דיינע הענט און פיס? — האָט דער אַלטער קאַראַבעל גע־פרעגט, צעעפּענדיג גרויס זיינע אויגען און געוואָרפען מיט זיי אויף זיין זוהן ראָבערט.

— איך בין געקומען אַזוי שפּעט, ווייל איך האָב זיך געשעמט קומען פריהער. איך בין בלאַס, ווייל איך האָב שוין א פּאָר טעג ניט געגעסען. און מיינע הענט און פיס ציטערען, ווייל עס איז מיר קאַלט, — האָט ראָבערט געענטפערט.

— קאַלט, קאַלט. א יונגערמאַן, און קומט אין מושב זקנים — האָט זיך דער אַלטער צעלאָזען. שאָקלענדיג מיט זיין ווייסען קאָפּ אַראָפּ און אַרויף — האָסט ניט געקענט איבערנעכטיגען אויף דער פּרעירי און ווי ווייט איז פון דאַנען צו דיר אַהיים, צו דיין ווייב?

— האָ, האָ, זי איז שוין ניט מער מיין ווייב, אַזוי ווי זי איז ביז איצט טאַקע ניט געוועזען מיין ווייב — האָט ראָבערט אין דער גיך אָפּ־געכאַפּט זיין ענטפער — אָבער פאָטער לעבען איך בין הונגעריג. גיב מיר עפּעס א ביס צו טאָן, אויב דו האָסט.

— צי איך האָב, צי איך האָב ניט, ברויט מיט זאַלץ איז דאָ. קום נעהענטער און נעם און עס זיך אָן — האָט קאַראַבעל א כאַפּ געטאָן, בייז,

תמיד פירט ער זיך אזוי, און היינט אָוועגט אויך, פאר זיין שלאף טוט ער עפּעס. ווייל ער איז שוין אלט און אויסליגען אזא זומערנאכט מיט זיינע ווייכע, אלטעביינער, קען ער ניט.

ער וואונדערט זיך, נאָר ווי אזוי האָט ער אמאָל געקענט שלאָפען, וואו ער האָט נאָר זיין קאפּ צוגעשפּארט. איז דאָס געוועזען אויף דער פּרעירי, צי ערגעץ אויף א סקאלע מיט הארטע שטיינער, צי אין א שטאל, אָדער גאָר אין א קארעל אויף דער הארטער אויסגעטראָטענער ערד.

אויף דער עלטער איז ניט פרעהליך. איצט איז אויף א ווייך בעט ניט גוט צו שלאָפען.

דערפאר זיצט ער אלע אָוועגט זעהר שפּעט און קוקט איבער זיינע זאכען, מיט וועלכע ער וויל זיך ניט צעשיידען ביז ער וועט שטארבען.

צווישען די זאכען, וועלכע באשטעהען פון אלערליי מעסערלעך, ביינדלעך, פארשטיינערטע־האָלץ און אזוינע וואונדער שטיינדעלעך, גע־פינט זיך אויך א רעוואָלווער מיט א לאנגען האלז.

אז ער צעהלט איבער אלע ביינדלעך און די אנדערע זאכען, וואָס דערמאָנען קאראבעלען אין דער אמאָליגער פּרעירי, נעמט ער דעם גלאַ־דענעם רעוואָלווער מיט דעם לאנגען האלז און באקוקט איהם פון אלע זייטען און לעגט איהם צו צו זיינע באקען און טראכט, אז דאָס איז זיין איינציגער גוט קינד, וואָס האָט איהם באשיצט אין אלע צייטען און וועט מיט איהם זיין ביז זיין טויט.

וואָרים, פאר וואָס זאָל ער זיך נארען, ער ווייסט, אז דער דאָזיגער בחור, וואָס קומט אומגעריכט און טוט א נעם אָן ביי דעם גאָרגעל און גע־ענדיגט — אָט דער דאָזיגער אומגעריכטער וועט דאָך ווען עס איז ניט עפּענען די טיר און אריין און ארויס און — געענדיגט!

דאָס איז פארפאלען!

אָבער ווער קלאפּט אין טיר?

דער אלטער קאראבעל האָט, ווי איהם דאכט זיך, געהערט, אז עמי־צער קלאפּט אין טיר.

— ווער איז דאָרט?

— עפען!

— מיין טיר איז ניט פארשלאָסען, ווער איז דאָרט?

עס עפענט זיך די טיר. פון דער פינסטערער נאכט רוקט זיך אריין

האָבען זיך ניט דערשראָקען דערפאר און זיך באַזעצט אויף א היימ־סטאד. האָבען מיר זיך דאָרט באזעצט. פון אונזער ערשטען טאָג איז ביי אונז אוועק קידער ווידער, איך זאָג אזוי, זאָגט זי אנדערש. זי וויל מיך פירען ביי דער נאָז. וואָס זשע האָב איך געטראכט. הע, עס איז א פּרעירי מיידעל, באדארפען זי איינברעכען. איך האָב זי אָנגעהויבען צו שלאָגען און זי איז געוואָרען ארגער פון טאָג צו טאָג. דערווייל האָט זיך אונטערגערוקט עפּעס א שלאַק פון דער איסט, א בחור. ווי באלד זי האָט זיך נאָר אָנגעשמעקט מיט דעם דאָזיגען בחור, האָט זי גאָר אין גאַנ־צען אויפגעהערט מיך צו זעהן. איך האָב זיך ארומגעדרעהט אין הויז ווי א פרעמדער. זי האָט ניט גערעדט צו מיר און מיך ניט געזעהן.

— איצט ווען עס איז שוין שפּעט ביזטו געקומען צו מיר — האָט ד'ער אלטער קאראבעל אריינגעוואָרפען, ווען זיין זוהן האָט געמאכט א פּאוזע און זיך אָפּגערוהט.

— איך דערצעהל דיר, פּאָטער, דעם גאנצען אמת. שפּעט צי פריה, איך גיב ניט קיין שאָס, פאר גאָר ניט. איך דערצעהל דיר דעם אמת. — האָט זיך ראָבערט אויפגעהויבען פון זיין זיץ — מיין גאל האָט געפּלאצט. איך בין אוועק פון איהר. האָב איך געטראכט וואוהין צו געהן. די פּרעירי איז גרויס אָבער פאר מיר איז נישט געוועזען קיין אָרט. בין איך אוועק צו הער קאָלדוועל. עס איז געוועזען ביינאכט. איך האָב ארויסגע־נומען זיין שווארצען אָגער און איהם אוועקגעפיהרט און ארייגגעלאָזט אין דעם ווילדען לאנד...

עס האָט זיך דערהערט א קנאל.

ווייסע געשטאלטען האָבען זיך געטראָגען איבער דעם איינציגען געסעל פון דעם שטעטעל ט... אין דער פינסטער האָט מען זיך אָנגע־קלאפּט איינער אָן דעם אנדערען.

— געהערט א קנאל פון א רעוואָלווער?

— געהערט.

— פון וואנען?

— אָט דאָ זעהר נאָהענט.

— וואו?

דערווייל האָט דער אלטער קאראבעל זיך ארומגעזעהן, וואָס ער האָט געטאָן. ער האָט דעם רעוואָלווער מיט דעם לאנגען האלז, פון וואנען עס

זיין זוהן, און איהם צוגעשלעפּט צו דעם טישעל — זעץ זיך אוועק, ביזט מיד.

קאראבעל האָט אָפּגעראמט פון טיש אלע זיינע שפּילזאכען. דעם רעוואָלווער האָט ער אריינגעבאהאלטען אין זיין רימענעם גארטעל. נאָכ־דעם האָט ער געבראכט ברויט מיט זאלץ און א קוואָרט וואסער. ער האָט דאָס אלעם צוגרייטענדיג, אינדערגיך געשארט מיט זיינע פיס.

זיין זוהן ראָבערט האָט א טרונק געטאָן און אָפּגעבראָכען שטיקער ברויט, זיי געטונקט אין זאלץ און געשלונגען איין שטיק נאָך דעם אנדע־רען, איילענדיג זיך.

דער אלטער האָט זיך אוועקגעזעצט אויף דער לאנגער באנק, אין עק, רייטענדיג און באטראכט זיין זוהן. געגענעצט און זיך געקראצט אין זיין קאָפּ און עפּעס צו זיך אליין גערעדט אין דער שטיל.

— איצט דערצעהל וואָס דו ביזט אהער צו מיר געקומען — האָט דער אלטער קאראבעל געזאָגט, נאָכדעם, ווי דער זוהן האָט אריינגעוואָר־פען אין זיין מויל אלע ברעקלעך ברויט פון טיש —

ראָבערט האָט באלעקט מיט זיין צונג די ליפּען און געזאָגט:

— איך ווייס אליין ניט, פאָטער, פון וואנען איך זאָל אָנהויבען צו דערצעהלען.

— הויב אן פון סוף. זאָג וואָס דו ווילסט אזוי שפּעט ביינאכט, דאָ, ביי מיר.

— וואָס ביזטו בייז אויף מיר — האָט זיך שוין ראָבערט אויף אָנ־גענומען מיט זיין פאָטער'ס טאָן — איך האָב געמיינט, אז דו, מיין פאָ־טער, וועסט מיך אויסהערען, ווארים, ווען האָב איך דאָ אויף דער פּרעי־רי, א חוץ דיר. לאָזט זיך אויס, אז דו ביזט בייז. גיב מיר א געלעגענ־הייט צו דערצעהלען, העט פון אָנהויב.

— נו, נו דערצעהל, כאפּען דיך די דזשימניעס, דערצעהל — איז דער פאָטער געוואָרען אביסעל ווייכער.

— פון אָנהויב האָב איך געארבייט ביי הער קאָלדרוועל. האָט ער געהאט א מיידעל מארגארעט. זי האָט מיך מיט איהרע ווילדע גענגלעך אריינגענארט און איך האָב געמיינט, אז זי איז אזוינע וואָס עס איז צו איהר גאָר קיין גלייכען נישטאָ אויף דער פּרעירי. איך האָב זיך צו איהר צוגעלאָזט און דער פאָטער איהרער האָט אונז ביידע אָנגעטריבען. מיר

קאַפּיטעל יט.

דעם אינדערפריה, נאָכדעם וואָס ראָבערט האָט אוועקגענומען קאַלדוועל׳ס שווארצען אָגער, איז מען אין הער קאַלדוועל׳ס הויז אויפגעשטאַנען אַזוי ווי אַלע טאָג. פריהער זיינען אַלע אויפגעשטאַנען, און אַזוי ווי קאַלדוועל איז שוין אין דער לעצטער צייט געווען דער שפּעטשלאָפער, איז ער אויפגעשטאַנען אַביסעל שפּעטער.

מען האָט געגעסען איבערבייסען. קאַלדוועל האָט געפרעגט זיינע צוויי ארויסהעלפערס, מעק און עד, צי זיי האָבען אָנגעטרינקען דעם שווארצען אָגער.

— וואָס הייסט אָנטרינקען — האָט מעק געענטפערט און אריינגעלעגט אַ האַלבען זעמעל אין זיין מויל אריין און איהם געקייט אויף איין זייט באַק. — ניט נאָר האָבען מיר איהם אָנגעטרינקען, נאָר אויך פרעסען געגעבען.

— הער באַבקאַק שניידט שוין זיין ווייץ — האָט דער קורצער עד אריינגעוואָרפען, מיט אַראָפּגעלאָזענע אויגען צום טיש.

— זאָלען זיי שניידען — האָט הער קאַלדוועל שטיל און הייזעריג געזאָגט, נאָכדעם ווי ער האָט זיך ארומגעווישט די שטעכיגע האָר ארום זיינע ליפּען. — מיר וועלען אפשר היינט נאָכמיטאָג אויך ארויסגעהען שניידען. מיר געהען באַלד ארויס אַ קוק טאָן אויף די שנייד מאַשינען.

— וועט איהר שניידען ווייץ — האָט פרוי קאַלדוועל זיך געפרעהט — וועל איך פאַר אייך, מענער, באַקען רוהבאַרב קנישעס, און מאַכען געבראָטענע ווילדע פרעירי היהנער. איך געה ארויס מיט דער ביקס און שיס פאַר איטליכען אַ פרעירי הוהן.

— מיר וועלען שניידען אַלע טאָג ווייץ — האָט ער קאַלדוועל געשמייכעלט.

האָט זיך געדרויכערט, אוועקגעלעגט אויף דעם טיש. נאָכדעם צעעפֿענט די טיר, ארויס אין דער פֿינסטער און אָנגעהויבען צו שרייען:

קומט אהער! קומט אהער!

מען איז זיך צונויפגעלאָפען. ווייסע געשטאַלטען האָבען זיך גע־שטופּט אין קאַראַבעל'ס הויז און ארומגערינגעלט אין א ראָד דעם מענ־שען, וואָס איז געליגען אויף דער ערד מיט צעשפּרייטע הענט און פיס.

— קאַראַבעל, עס איז דאָך אייער זוהן!

— ראָבערט, ראָבערט, ליגט א געשאָסענער!

— אָט ערשט, האָט ער פאַרמאַכט זיין לינקע אויג, איך האָב גע־זעהן!

— איך האָב מיין זוהן דערשאָסען, ווי א הונט — האָט קאַראַבעל געיאָמערט — דערפאַר ווייל ער האָט ביינאַכט ארויסגענומען קאָלדוועל'ס שוואַרצען אָגער און איהם פאַרפירט, אזש אין דעם ווילדען לאַנד אריין. ניין, ניט ביי דעם לעבען פון דעם אַלטען קאַראַבעל!

די מענער האָבען פאַמעליך אוועקגעלעגט דאָסווערקצייג, אָפּ־געטרייסעלט זייערע הענט און אוועק אהיים.

— קאלדוועל, דער שווארצער אָגער איז נישטאָ — האָט פרוי קאלדוועל זיי באגעגענט מיט פארבראָכענע הענט.

— וואָס הייסט?

— נישטאָ!

— ווער זאָגט?

עס איז געוואָרען א טומעל. הער קאלדוועל איז דאָס ערשטע צוגעלאָפען צו דעם שווארצען אָגער'ס שטאָל. דאָס האַלבע זומערדיגע טירעל איז געווען פארמאכט. די שטאָל — ליידיג. קאלדוועל האָט געטאָן א לאָז אראָפּ ביידע הענט און מיט זיי אָנגעקלאַפּט אין זיינע ביידע זייטען, ער איז געוואָרען בלייך און דערנאָכדעם איז זיין פאר־וואקסען פנים פארגאָסען געוואָרען מיט בלוט. ער האָט אראָפּגעכאַפּט זיין פארשמאָלצעטען הוט און מיט איהם א וואָרף געטאָן צו דער ערד.

— היי, הערט נאָר — האָט ער געשריגען צו זיינע אַרויסהעלפערס — צו אייך רעד איך דאָס, צי ניין. האָט איהר היינט אינדערפריה אָנגע־טרינקען מיין שווארצען אָגער?

דער לאַנגער מעק האָט עפּעס אָנגעהויבען צו שטאַמלען, נאָר קאלד־וועל האָט איהם ניט געלאָזען ענדיגען:

— קאלדוועל'ען נארט מען ניט! אייער געביין זאָל זיך באַלד אָפּ־טראָגען פון דאנען. און אייערע פיס זאָלען ניט מעהר באטרעטען די ערד וואָס טראָגט מיין נאָמען, איהר הערט צי ניין!

קאלדוועל האָט זיך ארומגעקוקט, דערזעהן עפּעס אָן אַלטען דישעל פון א וואָגען, איהם א הויב געטאָן אין דער הויך.

— איך וועל אייך ביידען, הינטישע קינדער, די קעפּ צעברעכען מיט דעם דאָזיגען דרענגעל, פארנעמט זיך פון דאנען!

דער לאַנגער און דער קורצער האָבען געכאַפּט, אָט אזוי ווי זיי זיינען געשטאנען און געגאנגען, ווייל קיין באַגאַזש האָבען זיי סיי ווי ניט געהאט מיט זיך, און זיך אָפּגעטראָגען. זיי זיינען ביידע געלאָפען מיט דעם שטענגעל וואָס האָט געפיהרט צו דעם גרויסען וועג אינ־דרויסען פון יענער זייט פלויט. זיך אַלע מאָל ארונטערגעקוקט.

אַז קאלדוועל איז פון זיי פטור געוואָרען האָט ער ערשט אָנגעהויבען

נאָך איבערבייסען האָט הער קאַלדוועל צונויפגענומען זיינע העמערלאַך, שרויפען דרעהערס און אנדערע ווערקגעצייג.

דער לאַנגער מעק און דער קורצער עד זיינען נאָך דעם איבערבייסען ארויס אין דרויסען דערוויל כאַפּען א גוטען רויכער טיטון. אין דרויסען האָבען זיי זיך ביידע איבערגעקוקט; זיך צעלאַכט.

— דעם שוואַרצען אָגער זאָל מען אָנטרינקען. ווינציג אזוי נאָך צו טאָן. זאָל ער אַליין אויפשטעהן גאַנץ פריה און איהם אָנטרינקען — האָט דער קורצער עד געמאַכט חוזק פון הער קאַלדוועל.

קאַלדוועל איז ארויסגעקומען, אויפגעהויבען זיינע אויגען און באַטראַכט דעם הימעל. ארויסהעלפערס האָבען ביי איהם גיך צוגענומען דאָס ווערקגעצייג. ער האָט זיי געזאָגט, אז ער טראַכט, אז היינט וועט זיין א שענער טאָג אָנצוהויבען צו שניידען, ווייל אויף דעם בלאָהען הימעל זעהט מען ניט קיין פיצעל כמאַרע און די לופט איז אַ טרוקענע.

די מענער זענען אוועק צו דער ווייט פון הויז אָפּגערוקטער מאשין שטאָל, ארויסגעשלעפּט אויף דעם גרינעם גראָז די רויטע מאַשינען מיט די ווייסע לייווענטענע פליגלען און האָבען זיך אריינגעטאָן אין זייער ארבייט. גערייניגט, באַגאָסען מיט אויל און פאַרדרעהט שטייפער די שרויפען, וועלכע זיינען פון דעם לאַנגען שטעהען אין שטאַל געוואָרען לויז. דאָ און דאָרט האָט געפעהלט אַ שרויף. די מעסערלאַך זיינען געוואָרען באַדעקט מיט זשאַווער, האָט מען זיי גערייניגט און מיט אַ שאַרפשטיין געריבען און געשאַרפט.

עליזאבעט, דאָס מיידעל וואָס האָט געדינט ביי הער קאָלדוועל פאַר איהר טאַטענ'ס פערד, איז געקומען צולויפען מיט אַ געוואַלד, שפּרינגענדיג מיט איהרע באָרוועסע פיס אין דעם גראָז, און איבערגעשראָקען די מענער.

די מענער האָבען ארויסגעשלעפּט זייערע אויסגעשמירטע פנים'ער פון צווישען די פליגלען פון די שנייד מאַשינען, דערזעהען עליזאבעט'ען, אויסגעשפּיגען און זיך ווייטער גענומען צו דער ארבייט.

— ביי קאַלדוועל האָט געהייסען שוין, טאַקע שוין אַ היים קומען — האָט ליזאַבעט מיט אַ קוויטש געזאָגט, און איז אַנטלאָפען.

— שוין אזוי גיך מיטאָג פאַרטיג? — האָט הער קאַלדוועל פאַרוואונדערט זיך ארומגעקוקט. — ווי גיך דער ווייסער טאָג לויפט אוועק!

קאָלדוועל האָט איצט זיך אָנגעהויבען צו דערמאָנען אלע פארבא־האלטענע ערטער פון זיין פריערי; אזוינע ערטער וואו ער איז נאָר איינמאָל געוועזען, אָדער ער איז נאָר איינמאָל דורך זיי דורכגעפאָרען.

זיין גאנצע פרעירי איז איצט ביי איהם געלעגען אויף דער האנט. אָבער דערווייל האָט ער נאָך דעם שווארצען אָגער ניט געפונען. און די נאכט האָט געטאָן א רוק אראָפּ איהר היטעל איבער די אויגען פון דער פריערי. עס איז געוואָרען שטאָק פינסטער.

העך קאָלדוועל האָט יאָ געוואָלט בלייבען נעכטיגען אויף דער פרעירי און ניט געוואָלט בלייבען.

ער איז אהיימגעגאנגען, זיך אלע מאָל אָנגעשלאָגען אָן עפּעס און געפאלען. זיך אויפגעהויבען, געשאָלטען און געוואָלט רויכערען און ניט געהאט מיט וואָס אונטערצוצינדען זיין פייפ.

ווע ער האָט איצט מיט וואָס צו מאכען פייער!

ער איז געוועזען דורשטיג און קוים דערלעבט צוצוקומען צו א טייכעל. האָט ער זיך גוט אָנגעטרונקען מיט וואסער און ווייטער גע־גאנגען.

נאָכדעם ווי ער האָט זיך אָנגעטרונקען, האָט ער געטאָן א טראכט, אז זיין שווארצער אָגער מוז שוין זיין אין דער היים. אז דאָס פערד איז געוואוינט צו שלאָפען הינטער א דאך, איז ער שוין מן הסתם אליין א היים געקומען.

קאָלדוועל האָט זיך אָנגענומען מיט נייעם מוט און אָנגעהויבען אהיים צו געהן א פרעהליכער.

באלד האָט ער טאקע דערזעהן ליכט פון ווייטענס.

ער האָט אָנגעהויבען צו לויפען. זיין גאנצער קערפּער האָט געברענט און עס האָבען פון איהם גערונען ריטשקעס מיט שוויים.

ער איז אריינגעפאלען אין הויז. אין קיך האָבען איהם באגעגענט, אי זיין פרוי, אי דאָס מיידעל ליזאבעט, ביידע מיט פארווייינטע אויגען און בלאסע פנים'ער.

— נו?

— נישטאָ?

— נישטאָ?!

— מאָרגען וועלען מיר איהם געפינען — האָט ליזאבעט געטרייסט

— מאָרגען, וועט איהר זעהען, צי ניין.

צו זוכען ארום זיין הויז און שטאַלען דעם שווארצען אָגער. ניט געפונען, און איז אוועק צופוס אויף דער פּרעירי. אין קארעל האָט ער אויס־געזוכט יעדעס ווינקעל. ער האָט געוואָרפען מיט אלעס וואָס עס איז איהם אין זיינע הענט געקומען, געבראָכען שטעכיגע דראָטען מיט זיינע הוילע הענט. אריבערגעגאַנגען עטליכע טייכלעך מיט זיין אָנגעטוכץ, געוואָרען נאַס, זיך צוריק אויסגעטריקענט אויף דער ווארעמער זון. געזוכט צווישען זיינע פערד, אויסגעגאַנגען אלע עקען פון זיין פּרעירי וואו עס איז נאָר עפּעס געוועזען א טאָל, א טיפער שניט, א סקאָלע אָדער א בארג. אויף א בארג האָט ער זיך אלע מאָל אָפּגעשטעלט א בי־סעל לענגער און ארומגעקוקט דעם גאַנצען ארום און ארום, טאָמער וועט ער זיין שווארצען אָגער דערזעהן.

עס זיינען געוועזען אויף זיין פּרעירי אייניגע בערג, פון וועלכע מען האָט געקענט אָנזעהן זיין הויז און שטאַלען. אויף די דאָזיגע בערג איז קאלדוועל געשטאַנען און געקוקט צו זיין היים, טאָמער איז דער שווארצער אָגער שוין אין דער היים. ער האָט אָבער אזוי לאַנג געקוקט אויף זיין היים, ביז ער האָט געוואוסט און דערקאָנט, אז דער שווארצער אָגער איז נאָך אין דער היים נישטאָ. ער האָט זיך געהאט, דעמאָלט, זיינע סימנים, ווי א שטייגער, אז פון קוימען פון זיין הויז געהט ניט קיין רויך, און דאָס הויז מיט די שטאַלען שטעהען, ווי עס האָט זיך איהם אויסגעדאכט און וויינען.

וואו עס האָט זיך ביי הער קאָלדוועל גענומען כחות, ווייסט איין גאָט. דער טאָג האָט זיך אָנגעהויבען צו באהאלטען פון יענער זייט בארג. אין די טאָלען איז שוין טאקע געווען פינסטערלאך, נאָר אויף די בערג איז נאָך געוועזען אביסעל ליכטיג.

קאָלדוועל האָט נאָך ניט דורכגעזוכט זיין גאנצע פּרעירי. איצט איז איהם זיין פּרעירי געוואָרען גרויס, ער איז אלעמאָל אוועק טיפער און ווייטער און זיך דערמאָנט אז ער האָט פארגעסען א קוק צו טאָן אין דעם אָדער אין יענעם טיפען שניט, וואָס איז דאָ אין דער מיט פון א טאָהל, אָדער צווישען די צעוואָרפענע גרויסע קאלך שטיינער, וואָס זיינען געלעגען צעשפּיגענע אויף א גרויסען שטח, אָדער ביי דער ריטשקע וואָס איז פון ביידע זייטען געדיכט באוואָקסען מיט נידריגע ווערבעס און ביינוועל.

אָגער. קאָלדוועל האָט אויפגעהאנגען אויף אַלע וועגען אזוינע פּלאַקאטען, וואו ער האָט מודיע געוועזען, אז וויבאלד עמיצער וועט האָבען מוט און אוועק אין דעם ווילדען לאַנד און כאַפּען דאָרט זיין שווארצען אָגער, וועט ער יענעם באַלוינען מיט טויזענד דאָלאר.

די פּלאַקאטען האָבען געהאנגען אזוי לאַנג ביז זיי זענען פון די ווינטען און רעגענס אָפּגעמעקט געוואָרען.

דעם אָגער האָט מען ניט געבראכט.

הער קאָלדוועל האָט זיך ארומגעקוקט, אז ער איז ביז איצט גע־ וועזען אומגערעכט געגען זיינע קינדער. ער האָט נאָר געהאָפט, אז זיין זוהן זאָל אין איין שעהנעם טאָג צוריק קומען. אָבער זיין טאָכטער, וועמען ראָבערט האָט איבערגעלאָזען, איז דאָך געוועזען ניט ווייט פון איהם. איז ער אהין אוועק מיט זיין פרוי און די טאָכטער מארגארעט איבערגעבעטען.

מארגארעט וואָלט זיך ניט געלאָזט איבערבעטען, ווען ניט דאָס וואָס עס האָט פּאסירט מיט איהר מאן ראָבערט און מיט דעם שווארצען אָגער.

הייסט עס אז מארגארעט איז שוין געווען אין דער היים ביי איהר טאטען.

מארגארעט איז געוואָרען גאָר אן אנדערע. זי האָט אַלע אינדערפריה נאָך איבערבייסען אָנגעטאָן א מענערשען ארבייטס אנצוג און א ברייט־ ברעמיגען הוט, איינגעשפּאנט די פערד אין דער שנייד מאשין און גע־ שניטען דעם ווייץ. דער ווייץ איז שוין געוועזען איבערגעפּארטיגט און די קערנער האָבען זיך געשאָטען פון די זאנגען. אין דרויסען איז שוין געוועזען קיהל און עס האָט זיך געפיהלט, אז דער זומער הויבט אָן אוועק צו געהן.

הער קאָלדוועל האָט אויפגעשטעלט די ווייץ גארבען, ניט אז זיי זאָלען זיך אויסטריקענען, נאָר אויס געוואוינהייט און פאר דעם וואָס עס גיט צו א שעהנקייט צו דעם ווייץ פעלד.

עס איז איהם אָבער געוועזען זעהר שלעכט אויף זיין הארץ און ער האָט ניט געהאט מיט וועמען זיך דורכצושמועסען. ווייל עס האָט זיך קאָלדוועלען געדאכט, אז קיינער וועט איהם ניט גלויבען.

זיין צווייט ווייב האָט ער ניט געוואָלט באַלעסטיגען מיט אזוינע

קאפיטעל כ.

ניט איין פריהמאָרגען איז אוועק און דער שווארצער אָגער איז ניט א היים געקומען. הער קאָלדוועל האָט זיך דערוואוסט פון שטעדטעל וואָס מיט זיין איידים ראָבערט איז געשעהן און אויך אז זיין אָגער איז אין דעם ווילדען לאַנד.

פארשטענדליך, ביידע זיינען פארפאלענע. זיין טאָכטער איז געבליבען אָהן א מאַן און זיין אָגער, וועט שוין פון דעם ווילדען לאַנד ניט ארויסקומען, ווייל קיינער אויף דער פרעירי האָט זיך נאָך ניט איינגעשטעלט דאָס לעבען אריינצולאָזען זיך אין דעם ווילדען לאַנד.

דאָס ווילדע לאַנד, איז א שטיק ערד פון א הונדערט מייל די ברייט און אפשר נאָך לענגער. אָבער אזוי ווי די האָזיגע ערד איז א פארווילדעטע, באדעקט און אָנגעשפיקעוועט מיט בערג און בערגלאך און טיפע טאָלען און אבגרונטען האָט מען עס דערפאר א נאָמען געגעבען דאָס ווילדע לאַנד. קיינער האָט זיך דאָרט ניט באזעצט. און קיין מענש האָט דאָרט מיט א פוס ניט ארויפגעטראָטען.

דער שטאַט נאָרד דאקאָטא האָט אויף זיין אייגענעם חשבון און אויף דעם חשבון פון דער אמעריקאנער רעגירונג, דאָס שטיק לאַנד ארומגענומען מיט א פלויט פון שטעכיגע דראָט און א חוץ דעם דאָזיגען פלויט אויך ארומגערינגעלט דאָס שטיק לאַנד מיט א טיפען גראָבען און ביי די טויערען פון דעם שטיק לאַנד אָנגעשריבען ווארנונגען, אז קיינער זאָל אהין ניט אריינגעהן אָדער אריינפאָהרען ווייל מען קאָן פון דאָרט ניט ארויס צוריק א לעבעדיגער — אז עס איז א ווילד לאַנד און מען וועט עס קיינעם ניט געבען אויף צו באזעצען זיך, ווייל מען וויל דאָס באהאלטען פאר דער וועלט צו באווייזען אז נאָר נאָרד דאקאָטא האָט אזא שטיק ווילד לאַנד.

אהין האָט דאָס ראָבערט אריינגעלאָזען הער קאָלדוועל'ס שווארצען

אליין, אז ער האָט שוין זיינס אָפּגעטאָן אויף דער דאָזיגער וועלט. גענוג!

צייטעניוויז האָט זיך איהם געדאכט, אז עס הויבט זיך אָן דער אנפאנג פון דער ענדע.

א סימן האָט ער אז עס איז אזוי:

זיינע פיס ווערען שוואַך. אלע אין דער פריה איז זיין קאָפּ אזוי ווי ליידיג און אויסגעהוילט און עס שווינדעלט איהם אין די אויגען. אז ער לעגט אוועק זאכען ערגעץ אויף אן אָרט, געדענקט ער ניט וואו ער האָט זיי אוועקגעלעגט. און ווען ער געהט ארויס אין דרויסען, דוכט זיך איהם אז די ערד שמייכעלט צו איהם און אז ער געהט אין פעלד און דערזעהט א גרוב דערשרעקט ער זיך. אז ער זעהט פעלדער מיט גראָזען און פלאנצען פרעגט ער זיך: פאַר וועמען זיינען די גראָזען און פלאנצען אויסגעוואקסען. און אז ער זעהט א צעאַקערט פעלד און די שוואַרצע ערד ליגט אזוי אויפגעדעקט פאַר זיינע אויגען ווערט איהם אומעטיג...

און איבער דעם אלעס, קאָן ער ניט אראָפּטרייבען דעם דאָזיגען, וואָס זיצט אויף זיין פּלייצע און בויגט זי ארונטער נידריגער צו דער ערד.

זיין טאָכטער מארגארעט איז אזוי גוט צו איהם, אז זי באליידיגט איהם; טוט איהם וועה.

הער קאָלדוועל ווייסט אָבער ניט אַז דאָס וואָס ער שווייגט און איז אזוי גוט צו זיין טאָכטער מארגארעט, טוט עס איהר אויך וועה.

זי הויבט אָן רחמנות צו האָבען אויף איהר פאָטער, היט איהם אויף יעדען טריט, האָט מורא, אַז ער זאָל עפּעס ניט אָפּטאָן מיט זיך אליין.

מארגארעט ארבייט, ווי איהר דאכט זיך, אזוי ווי צוויי מענער. דאָס הייסט זי טראכט, אַז זי לעגט אוועק א טאָג ארבייט אין פעלד אזוי ווי עס וואָלטען צוויי מענער די ארבייט געטאָן.

און איינמאָל אין דער וואָך שטעהט זי אויף פאַרטאָג, זאָטעלט אָן דעם רייטערעל און פאָהרט ארויס אויף דער פרעירי איבערצוצעהלען דעם טאַטענס ווילדע פערד, אלע מאָל באגעגענט זי אויף דער פרעירי איהר אייגענע שקאַפּע. באַטראַכט מארגארעט דאָס פערד מיט דעם בויך, וועלכער הויבט אָן זיך אויסצופילען און עס טוט זיך א וויקעל אויף

זאכען. פארקערט, זי האָט ער באדארפט אַלע מאָל האלטען מיט דעלי־קאטע צוואנגען, טאָמער, ווי א זאך מאכט זיך, זאָל זי ניט אנטלויפען פון איהם. ווייל זיין פראָסטער פארשטאנד, האָט איהם געלערענט, אז וויבאלד א פרוי קאן מיר ניט, דיר ניט, איבערלעזען אן אנאָנס אין א צייטונג אז איינער א הער קאָלדוועל, וויל א ווייב, און זי נעמט האק און פאק און קומט צו פאָהרען:

נו, הער קאָלדוועל, ווילסט א ווייב, אָט בין איך דאָ.

אז אזא איינע קאָן דיר ניט, מיר ניט, זיך אויפהויבען און א זאָג טאָן, קאָלדוועל איך בין דיר ניט מער קיין ווייב און האָב מיר א גוטען טאָג!

דערפאר האָט ער זיך געהיט מיט איהר ניט צו רעדען וועגען זעהר טרויעריגע זאכען.

ווידער, מיט פרעמדע מענשען, נאָ, וואָס קאָן דיך א פרעמדער ווייטער מענש פארשטעהן? אין די אויגען וועט ער אפשר א קרעכץ טאָן און אונטער די אויגען וועט ער דיך אפשר גוט אויסלאכען.

דערפאר איז הער קאָלדוועל געוואָרען פון טאָג צו טאָג מערער שווייגער. אפילו מיט זיך אליין אויך מורא געהאט צו רעדען. ער האָט אָפגעלאָזט די לייצעס, ווי מען זאָגט, און זאָל עס לויפען וואוהין עס וויל.

ער האָט געקוקט אויף זיין טאָכטער מארגארעט, ווי אזוי זי טוט די ארבייט אין פעלד, ווי אזוי זי טרייבט פערד, ווי אזוי זי באהאנדעלט די פערד. ער האָט באטראכט זיין ווייץ ווי אזוי ער איז שוין איבערגע־שטאנען. צו וועלכע טייוואָלים האָט ער באדארפט האָבען אזוי פיעל ווייץ, פארזייהט. ווער וועט איהם שניידען? ווער וועט איהם דרעשען?

אז מארגארעט וויל טאָן די דאָזיגע ארבייטען אזוי זאָל זי. די פערד האָבען ניט געהאט קיין צייט זיך אָפצורוהען, ווייל מארגארעט האָט געשניטען דעם ווייץ ארום און ארום, ניט מאכענדיג קיינע עקען אין די פיר ווינקלען.

אָט אזוי שניידען פרויען ווייץ. און ווען מארגארעט וואָלט ניט וועלען שניידען דעם ווייץ, וואָלט זי ניט געוואָלט, און קאָלדוועל וואָלט ניט געגעבען קיין פיפס, ווער שמועסט שוין פון בייזערען זיך אויף איהר.

קאלדוועל האָט שטילערהייד, ווי אָנגעהויבען צו בעטען ביי זיך

מאַרגאַרעט איז אָבער ניט געווען אַזוי ווי אַן עלטערע שוועסטער איז צו דער יונגערער פון זיך.

פון ווינט מאַרגאַרעט איז צוריקגעקומען אין איהר טאַטענס הויז האָט ליזאַבעט זיך דערפיהלט ווי ביי איהר מאַמען אין דער היים.

הויז דעם האָט מאַרגאַרעט איבערגעשמועסט מיט איהר פאָטער, אַז ליזאַבעט האָט שוין גענוג אָפּגעדינט פאַר די פערד.

קאָלדוועל, דער דערשלאָגענער, האָט זיך אַזוי ווי דערמאָנט און זיך אין דעם אָנגעכאַפּט. טאַקע, גענוג. און צוריקגערעדט, פאַר וואָס זאָל ער ניט שענקען ליזאַבעט'ס פאָטער די פערד. פאַר וואָס זאָל ער עס ניט טאָן? הער קאָלדוועל וואָלט באַדאַרפט איצט אַריינפאָהרען אין שטאָדט און אויסרופען אין די גאַסען, אַז ווער עס וויל זאָל קומען נעמען פערד אומזיסט. קאָלדוועל צעטיילט זיינע פערד.

הער קאָלדוועל האָט אַליין ניט געוואָלט זאָגען ליזאַבעט'ן, האָט ער עס געזאָגט צו זיין טאָכטער מאַרגאַרעט, אַז זי זאָל זאָגען ליזאַבעט'ן, אַז די פערד, וועלכע איהר פאָטער האָט געקויפט, זענען שוין באַצאָלט. און ליזאַבעט, אויב זי וויל קאָן זי בלייבען. א היים וועט זי האָבען. און קאָלדוועל וועט איהר צאָלען. גוט באַצאָלען.

אַז ליזאַבעט האָט דאָס דערהערט פון מאַרגאַרעט'ן האָט זי ניט געוואוסט, וואָס צו טאָן מיט זיך. זי האָט זיך אַרומגעפלאָכטען מיט איהרע הענט אַרום מאַרגאַרעט'ן און זי געדריקט צו זיך, אַזוי ווי זי וואָלט מאַרגאַרעט'ן געוואָלט אין זיך אַריינוואַקסען.

אין אָווענד, אַז ביידע, אי ליזאַבעט אי מאַרגאַרעט זענען געלעגען אין בעט, האָבען זיי זיך ביידע שטילערהייד אין דער פינסטער איבערגעשמועסט.

— בלייבסט מיט אונז, ליזאַבעט?

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז איך בלייב, מאַרגאַרעט, איך בלייב דאָ מיט דיר און וועל מיין טאַטע מאַמע פון גאָרניט דערצעהלען. נאָר הערט, הערט, שפּעטער מיט א צייט וועל איך אַהיים קומען און זיי אַריינשיטען אויף דעם טיש דאָס גאַנצע געלט וואָס איך וועל פאַרדינען פאַר מיין קעשענע. זיי וועלען מיך אָנקוקען, דערשראָקענע, אָבער איך וועל זיי דאַמאָלט ערשט דערצעהלען.

— ביזט אַזאַ קלוגע, ליזאַבעט, איך האָב דיך ליב! אָבער זאָג

פאר איהרע אויגען, דאָס וואָס עס איז פאָרגעקומען מיט איהר אין אזא קליינער צייט, ווי צוויי יאָר. אזויפיל יאָרען איז ער געוואקסען אויף דער פרעירי און עס איז גאָרניט געשעהן און מיט אמאָל, אין די לעצטע צוויי יאָר: האָט עס אזוי ווי אויסגעשאָסען!

עס האָט זיך איהר געדאכט אז איהר פערד דערקאָנט זי שוין ניט. מארגארעט איז צוגעריטען נאָהענט און זיך איבערגעבויגען צו איהר פערד און אויסגעשטרעקט צו איהם איהר האנט. אָבער דאָס טראָגענדיגע פערד האָט זיך אוועקגעדרעהט מיט א שווערער באוועגונג.

זי דערקאָנט מיך שוין ניט, — האָט מארגארעט געטראכט און געשמייכעלט. און ווער ווייסט וואו בען פון דער איסט איז ערגעץ. ער האָט שוין אויך געמוזט פארגעסען אין דער איינזאמער מארגארעט.

אָט אזוי האָט מארגארעט אלעמאָל, קומענדיג אויף דער פרעירי, זיך דערמאָנט אן דעם בחור פון דער איסט.

זיך אליין האָט זי געקרוינט מיט דעם נאָמען, איינזאמע מארגארעט. ווייל ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס די טעג זיינען איצט געפלויגען און אוועק מיט דעם רעש פון ארבייט אויף די ווייץ פעלדער, האָט מאר־גארעט פאָרט געפיהלט, אז זי איז אזוי ווי פון ערגיץ אן אפגעבראָכענע און אז זי וואלגערט זיך ארום און קיינער באמערקט זי ניט.

געבענקט האָט זי, און געהאָפט האָט זי, אז בען פון דער איסט וועט קומען.

דערווייל איז איהר איינציגער פריינד געווען ליזאבעט.

מארגארעט און ליזאבעט זענען ביידע געשלאָפען אין איין בעט, אויבען אין דער דאך־שטוב. געגעסען אין איין צייט. זיך אָנגעטאָן אין איינע און דיזעלבע קליידלעך, דעם פאַסאָן פון וועלכע ליזאבעט האָט אליין פון איהר קאָפּ אויסגעטראכט און אליין אויפגענעהט. זיי האָבען געפלאָכטען זייערע האָר ביידע אין איין פריזור, גלאט און צעקעמט איז דער מיט מיט א שרינט. זיי זיינען ביידע געווען בלאָנדע, ליזאבעטס האָר זענען געווען טונקעלער פון מארגארעט'ס, אָבער זיי האָבען אויס־געזעהן ווי צוויי שוועסטער.

ליזאבעט איז געווען יונגער און דערפאר האָט מארגארעט געהאט איבער איהר די אויבערהאנט.

שיינט ניט ביינאַכט. קאָן איך דען פרעגען פאַר וואָס דו האָסט ליעב דיין געליעבטען, וועמען דו קאָנסט גאָרניט. נאָר שאַ, וואַרט אביסעל, ווער נאָך ניט אנשלאָפען, איך וועל דיר, ליזאבעט, דערצעהלען פאַר וואָס. דאָ, ביי מיין טאַטען אין הויז האָבען מיר זיך ניט געקאָנט ליעב האָבען. איך האָב שוין קוים דערלעבט, אז מיין פאָטער זאָל אונז ארויס־טרייבען. מיר זענען אוועק אין אונזער היים־שטאָדט, מיין לאַנד, מיין הויז. מיר קומען אהין צוגעהן, דאָס הויז איז נאָך לעדיג עס איז ניטאָ וואו זיך אנידערצוזעצען. ראָבערט, איך טו אויף איהם א קוק, דערשרעק איך זיך פאַר איהם. איך בין ארויס אין דרויסען, ער לויפט מיר נאָך. וואָס בין איך א פערד? בלייב איך שטעהן אזוי אין דערמיט פעלד און זאָג צו איהם: איך וויל ניט אז דו זאָלסט צו מיר צוקומען. האָט ער זיך דערשראָקען און ניט צוגעקומען. דעמאָלט האָב איך איהם אָנגע־הויבען פיינט צו האָבען. דערנאָכדעם האָט ער מיך געשלאָגען אלע טאָג מיט דער בייטש ביז איינמאָל איז מיין עלענד געקומען פאַר גאָט אין הימעל און ער האָט צוגעשיקט א פרעמדען פאַרבייגעהער.

— וואָס זשע איז געוואָרען מיט דעם פאַרבייגעהער? — האָט ליזאבעט זיך שוין אזוי ווי געראַנגעלט מיט דעם שלאָף, נאָר ביי די לעצטע ווערטער פון מארגארעט'ן, זיך אביסעל אָפגעפרישט.

— דער פאַרבייגעהער, ליזאבעט, איז אריין אין אונזער הויז און געטראָפען ווען ראָבערט איז געשטאַנען מיט דער בייטש און מיך געשלאָגען. דער פרעמדער איז אריין און געבראַכט פרייד אין מיין הויז. ראָבערט האָט מיך שוין מערער, פון דאַן אן ניט געשלאָגען.

— און דער פאַרבייגעהער?

— ווייסט ליזאבעט, אזא פרעהליכער. נו, איך האָב איהם גע־שאָנקען א לאָק פון מיינע האָר.

— מאָל מיר איהם אויס, ווי אזוי זעהט ער אויס — האָט ליזאבעט געזאָגט.

— איך ווייס, ער איז אזוי טיף איינגעקריצט אין הארץ ביי מיר, אָבער איך קאָן דיר, ליזאבעט, ניט אויסמאָלען זיין אויסזעהען.

— וואו איז ער, דער דאָזיגער פרעמדער?

— איך וואַרט. ער וועט צו מיר קומען פון דער פּרעירי.

— איך וואַרט אויך אויף מיינעם. וועסט זעהען מארגארעט, ווען

מיר, פאר וואָס ווערסטו העט, העט, שפּעטער מיט אַ צייט אהיימגעהן. גערה, איך וויל אז דו זאָלסט זיין מיט מיר נאָך לענגער.

— וואָס הייסט? און אז עס וועט קומען מיין געליבטער און וועט מיך פון דאנען אוועקנעמען. וואָס זאָגסטו, זאָל איך ניט געהן?

— האָסט שוין דען אַ געליבטען?

— מארגארעט, איך האָב אַ געליבטען, שאַ, שטילער, איך האָב אַ געליבטען.

—ווי אזוי זעהט ער אויס?

— רעד ניט אזוי הויך, מארגארעט, מיין געליבטער, מיינער איז אַ שענער, אַ ברונעט. און אפשר האָב איך אַ טעות, איך געדענק שוין ניט צי ער איז אַ ברונעט. נאָר זיינע אויגען זיינען ביי מיר אין מיין אָנבליק פארבאהאלטען. איך וועל זיי דערקענען.

— איך האָב ליב צו הערען דיינע רייד, וועגען דיין געליבטען. אָט אזוי ליזאבעט באדאַרף מען ליב האָבען פון דער וויים. ניט אזוי ווי איך האָב זיך אליין פארפּלאָנטערט אין דער נעץ פון איינעם וואס איך האָב געזעהען נאָהענט. דו ווייסט, ליזאבעט, וואָס איך מיין. איך בין מיט איהם אזוי נאָהענט געוועזען אלע מאָל און עס האָט זיך אויסגעלאָזט, אז איך האָב זיך דערוויטערט פון איהם.

ליזאבעט האָט געוואָלט עפּעס פרעגען ביי מארגארעט'ן, אָבער זי האָט זיך בארעכענט, אז זי קאָן נאָך וועה טאָן אָדער אויפרירען אַ וואונד, וועלכע הויבט זיך שוין אָן צו פארהיילען. זי האָט דערפאר געשוויגען און געווארט אז מארגארעט זאָל ווייטער רעדען, אָדער גאָר אין גאנצען איינשלאָפען.

— מיר טוט ניט באנג — האָט מארגארעט געזאָגט נאָך אַ ווײַלע פון שטילשווייגען — ווייל איך האָב ראָבערט'ן ניט געקאָנט ליב האָבען. איך בין ניט אזוי הארטהארציג ווי דיר דאכטען. אַ מענש איז געשאָסען געוואָרען. ווען קאָן דאָס ניט רירען. אַ מענש האָט געלעבט און האָט אויפגעהערט צו לעבען. אָבער דאָס איז זיין שולד. אָדער זיין טאטענס שולד. איך, ליזאבעט, האָב איהם ניט געקאָנט ליב האָבען נאָך דער ערשטער מינוט פון אונזער זיין אונטער איין דאך.

— פאר וואָס, מארגארעט?

— פארוואָס? ליזאבעט, קאָן מען דען פרעגען פארוואָס די זון

קאַפּיטעל כא

בען פון דער איסט האָט באַדינט דעם שוויינראַנדזש.

אָפּגעאַרבייט זיין טאָג, האָט ער גערוהט, מיט זיך אַליין. קיינער פון די הויז מענשען האָבען אירם ניט געמאַכט שווער פיהלען מיט זייערע רייד. עס האָט זיך בען׳ן געדאַכט, אַז זיי זענען אַלע שווייגער, אַזוי ווי ער, און דאָס איז איהם שטאַרק געפעלען געווען, ווייל ער האָט געוואָלט זיין אַליין.

מאַרגאַרעט איז ווייט פון איהם. ער וועט זי קיינמאָל נאָענט ניט דערגרייכען. אַזוי האָט בען געטראַכט. זיך אַליין אָפּנאַרען האָט ער געקאָנט, אָבער ניט אין אַזא פאַל. מאַרגאַרעט איז איהם אַזוי נאָהענט און ניט אָנרירבאַר. אַלע קוואַלען לויפען פאַר זיינע אויגען און ער קאָן זיך ניט א בויג טאָן, זיך מיט דעם וואַסער אָנצוטרינקען.

וואָסזשע דען?

ער באַדינט דעם שוויינראַנדזש, איז איזאָלירט פון מענשען. וועט ווערען אַליין פאַרווילדעט און פאַרגרעבט. קיין ביכער האָט ער ניט. ער לעזט נאָר פון צייט צו צייט עפּעס א לאָקאַלע צייטונג, איבער וועלכע ער איז שוין לאַנג איבערגעוואַקסען. פיהלט זיך אַזוי גוט, לעזענדיג אַזא צייטונג.

פאָלשטענדיג פאַרגרעבט. שלאָפען, אַרבייטען, עסען. עסען, אַר־בייטען, שלאָפען און ווייטער אַרבייטען, עסען, שלאָפען.

און דערנאָכדעם, אַז ער וועט שוין זיין גוט אַריינגעלעבט אין זיין ראָל, זיינע הענט און פיס וועלען זיין אַזוי ווי געפלאָכטען פון גראָבע שטריק און זיינע פינגער גראָבע און מיט שוואַרצע אָדערען און קאַרבען. די פרעירי וועט זיין זיין היים און דער הימעל, זיין דאַך, דאַמאָלט ווער וועט צו איהם זיין גלייך.

אַזוי האָט מען געטראַכט און ניט באַמערקט, אַז עס וועבט זיך פאַר

עס וועט זיין ווינטער און א טיפער שניי וועט איינדעקען די פּרעירי, דאַמאָלט וועל איך דערהערען אז אימיצער קריצט מיט זיינע טריט אויף דעם הארטען פארפרוירענעם שניי און קומט אָן פון איין זייט — דאָס וועט זיין צו מיר. און דו, מארגארעט, וועסט אויך הערען אז אימיצער קריצט מיט זיינע טריט אויף דעם הארטען פארפרוירענעם שניי און קומט אן פון דער אנדערער זייט — דאָס וועט זיין צו דיר. ניט אזוי?

ביידע אי ליזאבעט, אי מארגארעט זענען אנטשוויגען געוואָרען.

ער האָט געפילט, צו טאָן א קלאַפּ מיט דער האַנט אין טיש. ער האָט ניט געטאָן ביידע זאַכען, ווייל עס האָט פאַר זיינע אויגען געטאָן א שיין. א ווייטער וועג און דאָס וואָס ער האָט געוואָלט באַגעגענען, וועט איהם אַקעגען קומען.

בען איז אוועק צו זיך אין זיין אָפּגעזונדערטען צימערל. זיך אויס־געטאָן, פאַרלאָשען דעם לאָמפּ און איז לאַנג געלעגען און געפיהלט אַזוי שווער ווי א שטיין און באַוועגלאָז, ווא א באַרג. זיינע געדאַנקען זענען געלאָפען שנעלער פון דעם קלאַפּען פון זיין האַרץ. ער האָט זיי ניט געקאָנט אָנכאַפּען.

און אַז עס איז געקומען זונטאָג, האָט ער אָנגעזאָטעלט דאָס פערד מיט דער ערלויבניש פון זיין בעל הבית און איז אוועקגעריטען צו מאַרגאַרעט'ן. בען האָט געמיינט, אַז ער וועט זי טרעפען אין דעם קליינעם הויז.

אַז בען איז צוגעקומען האָט ער געפונען דאָס קליינע שטיבעל נאָך אַלץ איינגעגראָבען אין דעם באַרג. די טיר איז געווען אָפען. ער איז אריין אינעווייניג, באַלד דערקאָנט אַז קיינער איז ניטאָ אין הויז. די זאַכען פון הויז זענען אַזוי ווי געוועזען צעוואָרפען און פאַרלאָזען און פאַרבלאָזען מיט שטויב.

ער איז אוועק אין שטאַל. די שטאַל איז געוועזען ליידיג און צעפאַלט. בען איז אַרומגעגאַנגען איבער דעם שטיק לאַנד, וואָס האָט אַרומגערינגעלט די דאָזיגע פאַרלאָזענע היים. עס איז ניט געווען קיין פּיפּס פון לעבען, נאָר גראָזען ניט קיין אָפּגעשניטענע און א פעלד מיט צעטראָטענעם ווייץ. די צעבראָכענע זאַנגען האָבען זיך געריסען אויפצושטעלען זיך און ניט געקאָנט אין דאָס פעלד מיט דעם האָבער איז שוין געוועזען רויט פאַרברענט פון דער זון און די הייטלעך, וואו די האָבער קערנער ווערען געבוירען, זענען שוין געוועזען צעעפענט און אויסגעליידיגט.

בען איז געשטאַנען א צעמישטער און געביסען זיינע ליפּען. עס איז איהם איצט קלאָר געוואָרען, אַז דאָס וואָס די צייטונג האָט געשריי־בען איז טאַקע אמת און מאַרגאַרעט מוז שוין זיין ביי איהר פאָטער. אַזוי איז דאָס, און אַזוי וועט עס זיין. בען האָט זיך באַלד אריינ־

זיינע אויגען א נייער גלויבען, וואָס וועט זיין אָהן א גלויבען. וואָרים, ווער וועט באדארפען אין עפּעס גלויבען, ווען עס וועט ניט זיין ווער, — אָהן אַן ענדע פארגרעבט און ווילד.

נאָך א מאָל:

די פרעירי איז אייביג גרויס. מען עסט און מען ארבייט און דער־נאָכדעם ווערט מען פארפאלען אין א שווערען שלאָף. די קליידער ווערען אזוי אלט אויף דיר, ביז זיי ווערען פארפוילט, ערשט דאמאָלט קויפט מען נייע. עס איז נישטאָ קיין סטיל אין די קליידער, ברייט אזוי ווי א זאק. פארגרעבטע שיך, מען טראָגט זיי און מען טראָגט זיי, ביז עס ווערט דיר דערעסען און מען קויפט ווייטער א פּאָר פארגרעבטע שיך.

די חזרים פון דעם שוויינראנדזש פרעסען און שלאָפען אין דער בלאָטע. ווירקען אויף בענ'ן און מאכען איהם שווער און פויל. אָט אזוי אָהן א ענד!

איינמאָל, אין אָווענט נאָך דעם עסען, האָט בען געלעזען די נאָרד דאקאָטא'ער צייטונג, וועלכע איז געדרוקט געוואָרען פריהער מיט א צייט, האָט ער אזוי לעזענדיג זיך אָנגעשטויסען אויף דעם דאָזיגען שטיקעל נייעס:

„פון הער קאָלדוועל'ס שטאל האָט מען ארויסגענומען דעם שוואר־צען אָגער. דאָס איז פּאָרגעקומען ביינאכט. אין דער פריה איז מען ביי די קאָלדוועל'ס אויפגעשטאנען און דערזעהען אז עס פעהלט דער שווארצער אָגער האָט מען איהם אָנגעהויבען צו זוכען. מען האָט איהם ניט געקאָנט געפינען. נאָר ערשט אויף דעם פערטען טאָג איז אין שטעדטעל אריינגעקומען ראָבערט, דעם אָנקעל קאראבעל'ס זוהן און אויך קאָלדוועל'ס איידים. ער האָט אליין דערצעהלט זיין פּאָטער קאראבעל, אז ער האָט ארויסגענומען קאָלדוועל'ס אָגער, ביינאכט, פון שטאל און איהם פארפירט אין דעם ווילדען לאנד וואו מען ווערט פאר־פאלען און מען קאָן שוין פון דאָרט נישט ארויס א לעבעדיגער. ראָבערט איז געשאָסען געוואָרען פון זיין פּאָטער קאראבעל, באלד אויף דעם אָרט אוועקגעפאלען טויט".

איבערלעזענדיג דאָס, האָט בען געטאָן א וואָרף די צייטונג זיך אויפגעשטעלט און זיך ארומגעקוקט, געוואָלט עפּעס זאָגען, אָדער, ווי

דער באַלעבאָס איז געוואָרען רעדעווודיג, געבלאָזען דעם רויך פון זיין פייפ און געפרעגט בען'ן, פאַר וואָס ער פאַרלאָזט די גוטע וועסט.

— איך פאַרלאָז ניט די וועסט, איך וועל נאָך א מאָל צוריק־קומען — האָט בען, אזוי ווי פון ערגעץ געכאַפּט עפּעס אַן ענטפער.

— אזוי, אויב איהר קומט צוריק, לאָזט מיר וויסען. אין אַלע צייטען וועל איך אייך געבען פּרעפעראַנס.

— זיכער, גוט, זיכער, — האָט בען געענטפערט.

אין ט... האָט זיך דער באַלעבאָס פון שווינראַנדזש ניט פאַרזאַמט קיין סך און אַזוי גיך, ווי ער איז אוועקגעפאָהרען, האָט זיך בען דער־פיהלט פרייער. עס איז געוועזען האַלבער טאָג. איבער דער לענג פון דער איינציגער גאַס אין ט... האָט דורכגעשוועבט, קלאַפּענדיג, אזוי ווי אין א פּרעהליכען טאַנץ, מיט זיינע פיס, א ווייס פערד מיט שוואַרצע פלעקען און דער רייטער איז געזעסען אריבערגעבויגען אויף א זייט מיט א רויטער פאַטשיילע ארום זיין האַלז און מיט צוויי ברייטע הויזען פון ווייסע ציגענע פעל.

קינדערלעך זענען געבליבען שטעהן אינדערמיט פון זייער שפּיעל, נאָכגעקוקט דעם רייטער אזוי וויט ביז זייערע אויגען האָבען איהם פאַר־לוירען. אז זיי האָבען דעם רייטער פאַרלוירען האָבען די קינדער דער־זעהן בען'ן. זיי האָבען זיך פאַרבאַהאַלטען אונטער א וואַנט און שטי־לערהייד געפרעגט איינס דאָס אנדערע, ווער דער אויסגעפּוצטער מאַן איז.

אינדערמיט גאַס איז געשטאַנען א גרינער וואָגען אָנגעלאָדען מיט ברעטער, שינדלען און אנדערע געהילצען און העט אין דער הויך אויף דעם געהילץ איז געזעסען א פרוי מיט א קליינעם קאָפּ און דעם דאָזיגען קאָפּ אריינגעוויקעלט אין א רויטער פאַטשיילע. דער רויטער איינגעוויקעלטער קאָפּ האָט זיך אויך געדרעהט נאָך דעם גאַנג פון דעם פרעמדען אויסגעפּוצטען בחור. בען איז שוין באַלד דורכגעגאַ־גען דאָס געסעל.

די קינדערלעך האָבען זיך ווייטער געשפּילט און געהילכט מיט זייערע פרעהליכע אויסגעשרייען און דאָס געלעכטער זייערס האָט געקלונגען און זיך געקייקלט און געשיינט אין דעם זונענשיין.

דער שמיד האָט אויך געקלונגען מיט זיין האַמער איבער דער

געזעצט שווער אין זאָטעל. דאָס פערד האָט זיך געטאָן א דרעה און אוועק מיט איהם, ארויסרייסענדיג שטיקער גראָז מיט זיינע פיס.

אין אָווענד האָט ער געזאָגט זיין בעל הבית אז ער געהט אוועק אין גוטען מוט. דאָס איז געווען פאר איהם. מערער וויל ער ניט באַדיענען קיין שווינען.

בען האָט זיך צערעכענט מיט זיין בעל הבית, דאָס ביסעל געלד אָפגענומען און געבעטען אז זיין בעל הבית זאָל איהם אוועקפירען צו דער באַן אין שטעדטעל ט...

— וואוהין פאָרט א בחור? — האָט דער באלעבאָס זיך גע־וואונדערט.

— אין דער ווייטער איסט, א היים — האָט בען גיך און הארט אָפגעענטפערט.

בען האָט זיך אָפגעגאָלט זיין פנים, באשוירען די האָר וואָס האָבען געוואקסען אין זיינע אויערען און נאָז־לעכער, זיך גוט איינגעוואַשען ביי דעם ברונעם, פארקאמט די לאנגע האָר פון זיין קאָפּ ארויפצואוועגס, זיך איבערגעטאָן אין זיין אנצוג, וועלכען ער האָט געהאלטען אין „וואליז“. די אַלטע קליידער אוועקגעוואָרפען, אויך דעם „וואליז“ אוועקגעשאָנקען זיין באַלעבאָס, דערביי, באמערקט מיט א שמייכעל, אז ער וויל זיין א גרינגער פאסאזשיר.

בען האָט זיך אליין ניט דערקאָנט. ער איז געוואָרען אן אנדערער.

די באלעבאָסטע, א גראָבעצקע און מיט רויטע באקען האָט בענ׳ן איינגערוימט אין אויער אריין א סוד, אז דער בחור זאָל וויסען אז ער זעהט איצט אוים אינגער מיט צעהן יאָהר און ער זאָל ניט זאָרגען, דאָס גליק שטעהט און ווארט אויף אירם.

אז בען איז געפאָרען מיט זיין באלעבאָס צו דער סטאנציאָן אין דעם שווערען גרינעם וואָגען, געשפאנט מיט צוויי פערד, זיצענדיג אויף דעם הויכען זיץ מיט שפרוזינעס, האָט ער באמערקט אז די פרעירי האָט זיך אויך געביטען. עס האָט שוין געשמעקט מיט הערבסט. פעלדער מיט אָפגעשניטענעם ווייץ און די גארבען זענען געשטאנען אין גלייכע שורות און זיך געטריקענט. די פרעירי איז געוואָרען בארעקט מיט דעם געלען, גאָלדענעם קאָליר פון צייטיגע ברויטען.

א שטריק אויף צו כאפּען פערד אָדער א שטריק אויף צו בינדען פערד, אָדער א שטריק אויף אָנצושעפּען וואסער פון א ברונעם אָדער גלאט אזוי א שטריק.

— גלאט אזוי א שטריק, אָבער א לאנגען — האָט בען מיט א שמייכעל אויף זיינע ליפּען געזאָגט.

— זאָל זיין אזוי, ביי מיר איז דאָ פון אל דאָס נוטס. — האָט דער אלטיטשקער געטאָן א וואָרף אריבער זיינע גרויסע אויגען איבער די ברילען און באטראכט בען'ן — א נייער מענש. איך זעה אייך דאָס ערשטע מאָל, זאָגט דעם אמת, ניט קיין נייער מענש, זייט איהר?

— יאָ. איז וואָס, דערפאר איז אפשר מיין געלד ניט גוט?

— ניין, ניט דאָס. איך וויל נאָר וויסען צי מיינע ברילען נארען מיך ניט אָפּ. איצט זעה איך, אז זיי האָבען מיך ניט אָפּגענארט. מן הסתם, ניט ווייט זיך ערשט באזעצט. זאָל זיין מיט גליק. איך וועל אייך געבען דעם בעסטען שטריק. זאָגט זשע מיר, נייער מענש, וואו איז אייער היימ־שטאָדט?

— אויף בערג און אויף טאָלען — האָט בען שוין הארט און אָפּ־געהאקט געענטפערט.

— אויף בערג און אויף טאָלען. לאנג לעבען זאָל אונזער נאָרד דאקאָטא מיט איהרע בערג און טאָלען, — האָט דער אלטיטשקער גע־מורמעלט אזוי ווי מען זאָגט א געבעט און איז אוועק ברענגען א שטריק.

בען האָט געקויפט א שטריק און אנדערע זאכען, וואָס ער האָט זיך צוביסלעך דערמאָנט, אז ער באדארף האָבען נאָכדעם ווי ער האָט אי־בערגעטראכט זיין גאנצען פּלאַן.

שפּעטער איז בען געפאָהרען מיט דער באן, ווייטער, אין דער טיף פון נאָרד דאקאָטא. ער האָט געוואָלט זיין רוהיג, אָבער עס האָט זיך איהם געדאכט אז אלע וואָס פאָרען אין באן קוקען אויף איהם, ווי אויף א פרעמדען. דאָס האָט איהם געמאכט אומרוהיג. ער האָט שוין קוים דערלעבט צו דערציהען ביז צו דער סטאציאָן, וואָס איז געוועזען די לעצטע אין דער ריכטונג פון דעם ווילדען־לאנד.

קאָוואַרלע און דאָס פייערדיגע שטיק אייזען האָט זיך געבויגען אין נעשריגען אוי ווער, אוי ווער און געשפריצט מיט פונקען.

איבער דער גאס האָט געשמעקט מיט שטויב, פערדען מיסט, מיט דעם רויך פון ווייכע קוילען, וואָס האָט זיך געצויגען פויל פון קוימען פון דער שמידעריי.

און ווייט איבער די ערגעץ ווייט אויסגעשפרייטע רעלסען איז זיך פאַמעלאַך געקראָכען א לאַנגע פראַכט באַהן.

בען האָט באַטראַכט דאָס דאָזיגע שטעדטעל. זיך ארומגעקוקט אין אַלע זייטען און איז ווי א פארלוירענער, מיט גיכע טריט אריין אין דער איינציגער קראָם, וואָס האָט זיך גערופען: די קראָם פון אַל דאָס נוטס.

אינעווייניג איז די קראָם געווען אַזוי אָנגעפילט מיט סחורה אז מען האָט זיך ניט געקאָנט טאָן א דרעה. עס זענען געהאַנגען קאָלדרעס אויף אויסגעצויגענע שטריקלעך און אין אַלערליי קאָמישע פאַסאָנען האָבען ארויסגעשטאַרטשעט פארשטויבטע און פארגרעבטע מענערשע און ווייבערשע קליידער און שיך. עס האָבען זיך געוואַלגערט אויף דעם דיל אַקער אייזענס, ריסקאַלעס, לאָפּעטעס און העק, בינטען מיט בייטשען. איבער די לאַנגע סטויקעס און טישען איז געווען אָנגעשטעלט קעסטלעך סיגאַרעטען, טיטון און אַלערליי זיסע און וויניגע צוקערקעס; סלאָיעס מיט איינגעמאַרינירטע פרוכטען און פיש. די פּאָליצעס זענען געווען פארלעגט מיט וואָלענס און אַנדערע שטאָפען און געוואַנטען, מיט קעסטלעך קנעפּלעך, מיט באַנוועל, זייף, ליכט, צוועקעס און סאַרדינען.

בען איז געבליבען שטעהן אין דער האַלב דונקעלער קראָם, אין זיינע נאָזלעכער איז געקראָכען דער דומפּער ריח פון זאַלץ, פעפער און זייף. אליין האָט ער נישט געוואוסט וואָס ער באַדאַרף קויפען.

באַלד איז צו איהם צוגעגאַנגען אַן אַלטיטשקער מיט אַן איינגעבויגענער פּלייצע און מיט ברילען אויף זיינע גרויסע אויגען און געזאָגט:

— אייך, א גוטען טאָג, סיר. א שעהנער טאָג, היינט.

— קאָן איך באַקומען ביי אייך א שטריק — האָט בען געזאָגט, עפעס זוכענדיג ארום און ארום מיט זיינע פארלוירענע אויגען.

— א שטריק, וואָס דען, ניט? עס ווענדט זיך וואָס פאַר א שטריק.

איז געוואָרען טונקעל. בען איז געבליבען דאָ איבער נאכט אויף דעם בארג. איז איבערגעשלאָפען די נאכט, אזוי ווי אלע וואָס באדארפען ערגעץ פאָרען אין וועג, זעהר גיך, אז ער האָט זיך אליין ניט געגלויבט, אז עס איז שוין טאָג — אָה, עס איז שוין געוואָרען טאָג.

בען האָט גענומען זיין פאק אויף די פלייצעס און איז אוועק בארג־אראָפּ מיט גיכע טריט. ער האָט נאָך געוואָלט עסען איבערבייסען אין דעם ווילדען לאנד. ער איז געגאנגען מיט דעם פלאכען לאנד, און גע־גאנגען, איז מיד געוואָרען. די זון איז איהם נאָכגעגאנגען און געווארעמט זיינע טריט און דאָס ווילדע לאנד, וואָס איז פון דעם בארג געוועזען אזוי נאָנט, האָט ער נאָך ניט דערגרייכט.

בען האָט זיך אוועקגעזעצט. עפּעס פון פאק ארויסגענומען און מיט קארגשאפט איבערגעביסען.

נאָכדעם ווייטער געגאנגען אזוי לאנג ביז די זון איז איהם אויסגע־לאָפען דעם וועג.

ערשט אקעגען אָוונד איז בען אָנגעקומען צו א טויער. גאָט זיי געלויבט.

דאָס איז עס ! ער איז אריין דורך דעם טויער, איהם צוריק פאר־מאכט. גלייך אויף זיין פנים, איז איהם אנטקעגען געקומען עפּעס א פארוואקסענער, פארפּלאָנטעטער וואלד פון קליינע נידריגע בוימלעך. בען איז צוגעגאנגען צו די בוימלעך און אריינגעקוקט אין דער טיף פון דעם דאָזיגען וואלד. זיך דערשראָקען, ווייל עס האָט זיך פאר זיינע אויגען אויפגעעפענט א גרויסער טאָל מיט אָפּגעהאקטע גלייכע אויסגעשאָטענע ברעגען און באדעקט מיט קליינע נידריגע בוימלעך.

און דאָ ווערט ווייטער נאכט. האָט בען זיך באזעצט ניט ווייט פון דעם טויער אויף נאכט לעגער.

אָ, דו גאָט. אָט דאָס איז דאָס ווילדע לאנד, און ווער ווייסט וואו קאָלדרועל׳ס שווארצער אָגער ליגט שוין ערגעץ א צעשאָטענער אויף קליינע שטיקלעך ביינער.

בען האָט אָנגעבראָכען קליינע צווייגלעך, צעלעגט א פייער, געהיט אז עס זאָל ניט ווערען קיין שאָדען פון זיין פייער, געגעסען זיין אָרי־מען מאָלצייט, זיך אָנגעטרונקען מיט וואסער. איבערגעלאָזען א ביסעל

קאַפּיטעל כב.

מיט וועמען בעז האָט נאָר גערעדט וועגען דעם ווילדען לאַנד, האָט ער פון יענעם ניט געקאָנט באַקומען דעם אָפּגעמאָל אָדער פאָר־שטעלונג פון דעם דאָזיגען ווילדען לאַנד.

דערפאַר אָבער, אַז בעז האָט אָנגעהויבען צוצעקומען נאָהענט צו דעם ווילדען לאַנד און איז שוין געוועזען אויף דעם באַרג, פון וואַנען ער האָט באַדאַרפט זיך אַראָפּלאָזען אין דעם גרויסען פלאַכען שטח, אין וועמענס האַריזאָנט דאָס ווילדע לאַנד האָט זיך אָנגעהויבען, — אַז בעז איז צוגעקומען אויף אָט דעם דאָזיגען באַרג, האָט ער אַליין, מיט זיינע אייגענע אויגען דערזעהן אַ גרויסען פלאָנטער פון קליינע בערגלאַך.

בעז האָט זיך אָפּגעשטעלט, אָוועקגעלעגט זיין בינטעל מיט זאַכען איינגעצויגען דורך זיינע גרויסע נאָזלעכער פרישע לופט, זיין האַרץ האָט שטאַרק געקלאַפּט און ער האָט מיט זיינע אויגען ניט געוואוסט וואָס צו טאָן, און וואו פריהער צו קוקען.

פון וויטען האָט זיך אויפגעוויקעלט דאָס ווילדע לאַנד. די זון איז שוין געוועזען אויסגעבויגען ניט וויט פון דעם האָריזאָנט. באַפּאַרבט מיט אַלערליי קאָלירען דעם גאַנצען ראַם, וואָס האָט איינגעפאַסט די פּרעירי.

וואָס מערער בעז האָט געקוקט אין דעם וויטען שטיק ווילדען לאַנד האָט זיך פאַר זיינע אויגען אויפגעדעקט אַלע מאָל עפּעס אַנדערש. אָט איז דאָרט געשטאַנען אַ שטאָדט מיט גאַסען און שטיבער און בוימער אין די גאַסען און אָט איז דאָרט געשטאַנע אַ וואַלד מיט געדיכטע גרויסע בוימער. און אויף אַ קליין בערגעל, האָט בעז דערזעהן פון דער וויטען, ווי עס איז עפּעס דורכגעלאָפען. עס קאָן זיין, אַז דאָס איז קאָלדוועל׳ס שווארצער אָגער.

די זון האָט זיך געזעצט אין דער טיף פון דעם ווילדען לאַנד. עס

פארלוירען געוואָרען צווישען געדיכטע קוסטעס און אַט ווייטער זיך ענטפלעקט אין גראָז אָדער אין דער הוילער ערד, ביז זיי זענען אין גאנצען פארלוירען געוואָרען, ווייל עס איז געלאָפען א טייכעל מיט א בייזען, גיכען שטראָם.

בען האָט זיך איבערגעבויגען איבער דעם טייכעל, זיך איינגעוואשען זיינע הענט און דאָס פנים. די ווייסע קליינע שטיינדלעך אויף דעם גרונט פון טייכעל, האָבען געשמייכעלט צו דעם פרעמדען אין דעם ווילדען לאנד. און דאָס וואסער איז געלאָפען, געלאָפען.

וואסער, וואסער, האָסטו ניט געזעהן דעם שווארצען אָגער?

אויב דו זעהסט א שווארצען אָגער, שטעל זיך אָפּ און זאָג איהם, אז איך בין געקומען איהם אהיימנעמען פון דעם ווילדען לאנד.

בען איז אַוועק אין דעם וועג, פון וואנען דאָס טייכעל איז גע־קומען צו לויפען. דאָס טייכעל האָט זיך באלד פארדרעהט אזוי ווי אין א ראָד און בען איז אריין אין א טיפען שניט. איבער איהם איז גע־שטאַנען א וואנד פון א הויכער סקאַלע. אין דער וואנד איז געווען אויס־געלעגט פלאַכטעס פון אלערליי ערדען שווארצע, געלע, ווייסע, שווארצע און געלע און ווייסע און איבערגעפלאָכטען מיט אָדערען פון געוויקסען. פון וואנען דאָס טייכעל איז געקומען, האָט בען ניט געקאָנט דערגעהן.

נאָר ער האָט פאר זיינע פיס דערזעהן א בערגעלע מיט פערד מאַנור. בען האָט זיך דערפרעהט, זיך איינגעבויגען אין דעם מאַנור, באטראכט. עס איז ניט געווען קיין פרישער, אָבער אז א פערד איז דאָ ניט לאַנג געוועזען און געטרונקען וואסער, דאָס האָט בען שוין אויף זיכער געוואוסט.

איצט איז ער צוריקגעגאַנגען צו זיין פּאַק מיט זאכען, וואו ער האָט זענעכטיגט און אין איינוועג אָנגעפילט זיין ערדענע פלאש מיט וואסער, פון דעם טייכעל.

צוקומענדיג צו זיין פּאַק האָט ער דערפיהלט הונגעריג. ער האָט אָנ־געריסען א בינטעל אלפאלפא גראָז, געטראַכט, אז מען באדארף צוגע־וואוינט ווערען צו גראָזען, ווייל ער וועט דאָ פארבלייבען ביז דער ערשטער שניי וועט אויספאַלען. און אויב ער וועט ניט כאַפּען דעם שווארצען אָגער ביז צו דעם ערשטען שניי, וואָס וועט ער דאַמאָלט טאָן?

דאָס וועט ער דאַמאָלט באטראכטען, אָבער דערווייל וועט ער זיין

וואסער אויף מאָרגען, ביז ער וועט געפינען א קוואל. טאָמער געפינט ער ניט קיין קוואל?

די פינסטערניש האָט אויסגעמישט הימעל מיט ערד. בען וואָלט נישט געוואוסט וואו ער איז, ווען ער האָט ניט איבער זיך די קליינע שטערען. און אפשר איז דאָס גאָר אויגען פון קאיאָטען, אויף דעם פרעמ־דען און ווילדע לאַנד.

עס איז געוואָרען קיהל. בען האָט אָנגעקליבען א בינטעל צווייגען, די צווייגען זענען שוין געווען פייכט פון דעם טוי און זיי האָבען ניט גע־וואָלט ברענען. דערפאַר האָט בען גערויכערט און גערויכערט. דאָס גראָז איז געוועזען טיף און די גרילען און גראָז שפּרינגערס האָבען געפּייפט און געשפּרונגען און בען האָט זיך איינגעהערט און זיך געפיהלט היימליך.

אז ער איז נאָכדעם געלעגען מיט זיין פּנים צו די ווינקענדע שטערען האָט ער זיך דערשראָקען, ווייל עס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט אז א פערד האָט געטאָן א פּראַך מיט זיינע נאָזלעכער דאָ ערגיץ נאָהענט נעבען איהם.

בען האָט איינגעהאלטען זיין אָטעם. ניט געהערט קיין שאָרך, נאָר דאָס גרילצען פון דעם גראָז שפּרינגער און פון ערגיץ ווייט האָט זיך גע־טראָגען דאָס קראקען פון זשאבעס.

הא, זשאבעס קוואקען. מוז זיין דאָרט א טייכעל און אויב עס איז דאָ א טייכעל, האָט דאָך דער שווארצער אָגער געגוג וואסער צו טרינקען, מוז ער נאָך לעבען. ער לעבט, ער לעבט!

די נאכט איז בען שוין שווער איבערגעשלאָפען.

אין דער פריה איז ער געוועזען פויל אויפצוהויבען זיך פון זיין אָרט. די זון האָט שוין גוט געוואָרעמט. פליגען און בינען זענען געקומען צו לויפען און זיך צוגעכאַפּט און געפלויגען ארום דעם אָרט וואו בען איז געלעגען און געזשומעט.

בען האָט זיך געוואָלט איבערדרעהען מיט זיין פּנים אראָפּ צו דעם גראָז און ער האָט באמערקט טריט פון א פערד אין גראָז. ער האָט זיך דער־פרעהט, אויפגעשטעלט זיך אויף זיינע קניע. „טריט פון א פערד — האָט ער געטראכט — אויב אזוי איז שוין גוט“.

ער האָט זיך אויפגעהויבען, פאַררויכערט און אוועק זעהן וואוהין די טריט האָבען געפיהרט. זיי זענען געלאָפען נאָהענט נעבען פלויט. אָט

קאַפּיטעל כג.

איבער דער גאַנצער פּרעירי, פון טאָל און בארג האָבען זיך געהויבען לאַנגע זיילען רויך, ביז צו דעם הימעל, ווייסער רויך, שוואַרצער רויך און בלאָהער רויך.

וואָס איז דאָס, זאָל עס די גאַנצע פּרעירי ברענען?

ניין. די פּרעירי ברענט ניט. די פּרעירי, איז פאַרנומען מיט דער אַרבייט פון אויסדרעשען די קערנער פון די זאַנגען.

דרעשמאַשינען פאָרען אַרום איבער דער פּרעירי, מיט די גרויסע ציינערדיגע רעדער און מיט די לאַנגע אייזערנע קוימענס און ווינד בלאָזערס. פון די קוימענס געהט אַ רויך און די ציינערדיגע רעדער דראַ־פּען זיך איבער די בערג און איבער טאָלען און ווער עס האָט נאָר אַ סטאָג מיט זאַנגען — ביי דעם סטאָג, שטעלט זיך די דרעשמאַשין אַוועק און איינס, צוויי, דריי, הויבען זיך אָן די רעדער צו דרעהען און דאָס מויל מיט די גרויסע ציין פון דער דרעשמאַשין, שטעקט אַרויס אַ ברעטעל אַזוי ווי אַ צונג לאַנג, כאַפּט אַריין דעם גאַרב מיט זאַנגען, טוט איהם מיט די ציין אַ צעביים און אַ קיי איבער און בייסט אַרויס די קערענדלעך ווייץ פון די זאַנגען הייטלעך און שיקט די קערענדלעך אַרויס דורך אַ זייטיג טירעל אין אַ זאַק אַריין. און דאָס אָרימע, צוביסענע שטרוי אַ בלאָז אַרויס אין דרויסען אויף דער ערד אַרויס.

ווער עס האָט דאָס גליק צו האָבען אַ סטאָג מיט זאַנגען, אַהין קומט די דרעשמאַשין. און ווער האָט ניט דאָס גליק, אויב ער איז אויף דער פּרעירי, און אויב ער איז ניט פויל?

הער קאָלדוועל איז ניט פויל, האָט לענדער און זיינע לענדער זענען פעט און עס איז אויף זיי אויסגעוואַקסען ווייץ און האָבער אַ סך.

אָבער אָט שטעהען די פאַרטיגע ווייצען און האָבער פעלדער אומ־געשניטען און די קערנער טרייסלען זיך אַרויס פון די הייטלעך.

שפּאָרעווודיג מיט זיין „גראָב“ און זיך שפּייזען מיט א ביסעל גראָזען אויך.

נאָכדעם, אז בען האָט זיך אָנגעגעסען, האָט ער פאררויכערט. טאבאַק און שוועבעל, האָט ער אָנגעקויפט גענוג אויף א האלב יאָהר, און רויכערען האָט ער זיך פארגינען מערער. ער האָט גענומען דעם פּאַק אויף זיינע פּלייצעס און איז געגאנגען ביז צו דעם טייכעל און זיך אוועקגעלאָזט דאָרט אין דעם וועג וואו דאָס וואסער פון דעם טייכעל איז געלאָפען. ער איז געגאנגען פּאמעליך און דאָס וואסער איז געלאָפּען איבער די קליינע וואסער שטיינדלעך. אָט איז דאָס טייכעל געוואָרען ברייט ווי א פאָדים און אָט איז דאָס אויסגעקומען ווי א ברייטער טייך פון איין זייט א הויכער איינגעשניטענער ברעג און פון דער אַנדערער זייט א נידריגער ברעג אָבער באזעצט מיט קליינע נידריגע בערגעלעך איינער נעבען דעם אנדערען און איינגעדעקט זענען אָט די בערגעלעך אין געוויקסען. עס איז שוין אלעם געוועזען פארזשאווערט גרין. ניט די גרינקייט פון דעם אָנהויב פון א לעבען. עס געהט שוין דער זומער פארביי. א סך בלעטער הייבען שוין אָן ווערען געל אָדער רויט.

בען האָט זיך אזוי געהענדיג א פארמאטערטער, מיט דעם שאָטען פון זיך אליין, שווימענדיג אין דער ברייט פון טייכעל, פלוצים געטאָן א וואָרף, נעבליבען שטעהן איינגעהאלטען זיין אָטעם און פון זיין פייפ האָט זיך געשלענגעלט א בלויער רויך.

— וואָס איז דאָס, דאכט זיך א פערד הירזשעט?

— יא, א פערד הירזשעט — האָט בען זיך אליין געענטפערט.

בען האָט מיט זיינע אויגען געוואָרפען אין אלע זייטען. ער איז שוין געוועזען זיכער, אז דער שווארצער אָגער הירזשעט, ווייל ער האָט דערקאָנט זיין קול.

פון יענער זייט ברעג צווישען די נידריגע בערגלעך, איז געשטאנען דער שווארצער אָגער מיט זיין שווארצען גרויסען קאָפּ ארויסגעדריבען איבער די קליינע בוימלעך, און מיט אַן אויסגעצויגענעם האלז געשריגען און באגריסט דעם מענשען פון דער זייט ברעג.

זי און ליזאבעט האָבען געיאָגט די ארבייט, אָבער זיי האָבען ניט געזעהן אז די ארבייט שטעהט אויף איין אָרט.

די גאנצע צייט איז אוועק, מיט גלעטען די פערד, ריידען צו די פערד אזוי ווי צו קליינע קינדער, רעדען צווישען זיך. און אויב מען האָט אָפּגעשניטען א גארב אָדער צוויי, האָט מען איהם, דעם גארב, אזוי געפּוצט און באגלייכט און איבערגעבונדען, וויל עס האָט זיך ליזאבעט'ן געדוכט, אז די מאשין בינדט ניט שעהן. אָט אזוי איז אוועק דער טאָג.

האָבען דערוויילע אַלע אויף דער פּרעירי געדראָשען און אָנגעפילט זייערע שפּייכלער מיט ברויטען און אוועקגעפירט דאָס ברויט צו דער באַן און פארקויפט.

די טעג זענען געגאנגען וואָס אמאָל קלענער און קלענער. די נאָרד דאקאָטא'ער הימלען, אז עס קומט אין צייט פון דרעשען, ווערען זיי באַ־פלעקט מיט שטיקער גראָהע כמארעס.

קאלטע ווינטען בלאָזען. איבער דער פּרעירי טראָגט דער ווינט קנוילען מיט שטרוי, גראָהע קנוילען וואָלקענס צעוויקלען זיך און פארשטעלען די זון.

עס איז קאַלט. די דרעשמאשינען פייפען און רופען. וויל זי אז מען זאָל ברענגען קוילען, טוט די מאשין דריי קיילכיגע פייף און אויב זי וויל וואסער, טוט זי א לאנגען אויסגעצויגענעם פייף, וואָס צעגיסט זיך איבער דער לופט אזוי ווי דאָס וואסער פון א דאך־רינע, און אויב מען ברענגט ניט אזוי גיך דעם וואָגען מיט די גארבען, פייפט די מאשין אָהן אן אויפהער, ווי זי וואָלט שרייען: גיכער, גיכער, גיכער, ברענגט די גארבען.

אז הער קאָלדוועל'ס שכנים זענען פארטיג געוואָרען מיט זייער דרעשען, האָבען זיי זיך ארומגעקוקט, אז קאָלדוועל'ס פעלדער זענען נאָך שטעהענדיג.

מען האָט קאָלדוועל'ן ניט ליב געהאט. אָבער מענשען איז מען דאָך. ביי איהם האָט מען דעם שווארצען אָנגער ארויסגענומען ביי נאכט און אוועקגעפיהרט אין ווילדען לאנד. זיין טאָכטער איז געבליבען אהן א מאן, דער זוהן זיינער איז ניטאָ. און זיינע פעלדער זענען ניט באשניטען. האָבען מענשען באקומען רחמנות.

ווער זאָל זיי אָפּשניידען און די גארבען און סטאָגען אויפ־שטעלען?

קאַלדוועל אליין איז טאקע קיינמאָל ניט געוועזען פויל, נאָר איצטער.

זיין טאָכטער מארגארעט שניידט מיט דער מאשין. ליזאבעט דאָס דינסטמיידעל העלפט אויך.

ער אליין קאָן גארניט טאָן, גאָרניט.

הער קאַלדוועל פיהלט, אז ער ווערט משוגע, דער קאָפּ דיענט ניט. אין מוח דרעהט זיך אזוי ווי אין א ווינד מיל.

און אז ער קומט ארויס אין דרויסען און טוט א קוק ווי איבער דער גאנצער פרעירי, פון בארג און פון טאָל שלענגלען זיך זיילען רויך און עס טראָגט זיך אין דער לופט דאָס זשומען פון די דרעשמאשינען, הויבט איהם אָן וועה טאָן.

ער ווערט ברוגז אויף זיך, פארוואָס ער פארגינט יענעם ניט. אָבער ער קאָן פאָרט ניט שטעהן און קוקען אויף די ווייטע זיילען מיט רויך.

פאר וואָס, אלטער נאר — פרעגט ער זיך אליין, — האָסטו פאר־טריבען דיין זוהן פון זיך?

קאַלדוועל דערשרעקט זיך פאר די דאָזיגע געדאנקען. וואָרים, וואָס פלוצים, איז איהם איצט, פאָרגעקומען דאָס בענקעניש נאָך זיין זוהן?

זיין זוהן מוז ערגעץ זיין געזונד און שטארק. ער לאָזט פון זיך ניט הערען, ווארט נאָר אז זיין טאטע זאָל טאָן א פארמאך די אויגען וועט ער קומען צולויפען. עס איז זיינס. עס איז זיינס.

דער שווארצער אָגער איז שוין ניטאָ, דאָס ווייסטו ניט, מיין זוהן. דער שווארצער אָגער איז שוין ניטאָ!

די קערנער פון די זאנגען שיטען זיך. און קאַלדוועל וועט נאָך אויפשניידען די שטעכיגע דראָטען פון די פלויטען און זאָלען די פערד געהן וואוהין זיי ווילען.

מיט אזוינע שווערע געדאנקען האָט זיך קאַלדוועל ארומגעטראָגען און קיינעם ניט דערצעהלט.

מארגארעט איז געוואָרען פרעהלאך, ווייל עס האָט זיך איהר גע־דוכט, אז זי טוט די ארבייט אין פעלד בעסער פון א מאן.

אין איילעניש, פאַרביטען איינע מיט די אנדערע א זאַק, אָדער א שוך, געלאכט און זיך געשראָקען, פאַר דעם קלאַפּען פון די שיך אויף דעם דיל דאָרט הינטען אין שטוב.

זיי זענען אראָפּגעלאָפען די טרעפּ, אזוי ווי מען וואָלט זיי אויסגע־שאָטען פון א זאַק.

ליזאבעט האָט דערזעהען איהר פאָטער, איז זי צוגעלאָפען און אויף איהם זיך אַרויפגעהאנגען, געקושט איהם אין דעם פאַרוואַקסענעם פּנים מיט די רויטע האָר. און איידער וואָס, ווען, איהם איינגערוימט אין אויער אריין, אַז הער קאָלדוועל שיינקט איהם די צוויי פערד. און אז זי דיענט שוין פאַר געלט, פאַר געלט, פאַפּאַ.

מארגארעט איז געבליבען שטעהן, געריבען זיך די אויגען, מיטביידע הענט, באטראכט די מענער, געמיינט אז עס איז נאָך האלבע נאכט, ניט געוואוסט וואָס צו טאָן, צי זאָל זי וויינען, צי זאָל זי לאכען.

דאָס פענסטער האָט אָנגעהויבען צו ווערען בלאָה, בלאָהליך און בלאָהיש־ווייס.

— קינדער, מיר וועלען שניידען און דרעשען — האָט ליזאבעט׳ס פאָטער געזאָגט, אי צו זיין מיידעל, אי צו מארגארעט׳ען — עסט אָפּ איבערבייסען און קומט, ווייזט אונז, וואו די שניידמאשינען זענען.

מארגארעט האָט ארומגעכאפּט ליזאבעט׳ן און זיך מיט איהר אויס־געדרעהט אין א טאנץ.

נאָכדעם זענען זיי ביידע אוועק אין קיך אריין.

פון קיך האָט זיך געהערט ווי דאָס פייער קנאקט אין אויוועון און עס האָט אויך אָנגעטראָגען א ריח פון שמאלץ, פּרעגלענדיג זיך אויף א הייסען אויוון.

ליזאבעט׳ס פאָטער האָט אריינגעשריגען אין קיך אריין, אז אלע זענען שוין אָפּגעגעסענע. נאָך אין דער היים איבערגעביסען. עס איז אומזיסט די ארבייט.

פרוי קאָלדוועל האָט אריינגעשטעקט איהר פּנים דורך דער טיר.

— ניין, ניין. אלע האָבען מיר שוין איבערגעביסען — האָט ליזאבעט׳ס פאָטער געזאָגט.

— קוק נאָר אָן, ווי ער רעדט דאָ פאַר אלע, ווער האָט געזאָגט אַז מיר האָבען שוין איבערגעביסען. און אז מיר האָבען שוין איבערגעבי־

איין שכן איז געגאנגען צו דעם צווייטען. מען האט אהן העך קאלדוועל'ס וויסען אפגעמאכט מיט דעם מאן וואס האט געהאט א דרעשמאשין, און איינמאל אין א פריהמארגען, ווען עס איז נאך געוועזען בלאה אין דרויסען, איז א גאנצע מחנה מיט פערד געשפאנט אין וועגענער גרויסע, מיט הויכע טיפע קאסטענס, ארויפגעפארען צו הער קאלדוועל אין הויף אריין.

די מענער, צווישען זיי אויך ליזאבעט'ס פאטער, א הויכער און א ביסעל אן איינגעבויגענער מיט א קליין שמאל פנים א פארוואקסענם מיט רויטע האר, — זענען אראפגעשפרונגען פון די וואגענס און מיט א געפילדער און א רויש באגעגענט הער קאלדוועל, וועלכער איז זיי אקעגען געקומען, שוין וויסענדיג, וואס דאס מיינט.

— מיר זענען געקומען שניידען און דרעשען, הער קאלדוועל, גוט מארגען, גוט מארגען! האבען אלע גערעדט מיט אמאל, — די מאשין קייקעלט זיך שוין אן אט דארט בארג אראפ.

— א גוטער מארגען אייך אלע — האט קאלדוועל געשמייכעלט א באליידיגטער — איך דאנק אייך, איך דאנק אייך. אבער איך וויל מיינע פעלדער ניט שניידען. איך וויל ניט.

— אבער גאט וויל, — האט געזאגט ליזאבעט'ס פאטער.

— א ניט, וועלען מיר איהם הערען. עס איז א זינד פאר גאט, אזוינע פעלדער מיט ווייץ און האבער ניט אפצושניידען. מיר ווילען שניידען און דרעשען, אהן אייער וויסען — האט עמיצער געזאגט.

— מיר וועלען שניידען — האבען אלע געפילדערט אין א כאר.

— איך וויל ניט. אויב אבער איהר וועט יא שניידען, קאן איך זיך מיט אייך ניט שלאגען — האט הער קאלדוועל געטאן א מאך מיט ביידע הענט און איז אוועק אין הויז אריין, פירענדיג די פריהיגע געסט הינ־טער זיך.

דערווייל איז פרוי קאלדוועל ארויסגעקומען, אויפגעעפענט די טיר, איהרע אויגען האבען זיך נאך געקלעפט פון שלאף, און באגריסט דעם עולם. זיי אריינגעבעטען אין הויז אריין.

ליזאבעט און מארגארעט האבען דערהערט דאס טרעטען פון די שטיוועל אויף דעם דיל, האבען זיי זיך איינע די אנדערע אויפגעוועקט, ניט געוואוסט וואס דארטען הינטען אין שטוב קומט פאר. זיך אנגעטאן

— איך וויל זיין דאָס וואסער מיידעל. — האָט מארגארעט געשפרונגען אויף ביידע פיס.

— איך אויך. — האָט ליזאבעט זיך אוועקגעשטעלט נעבען מארגארעט'ען — איך וויל אויך אן ארבייט.

— דו וועסט פירען קוילען, ליזאבעט — האָט ליזאבעט'ס פאָטער געזאָגט.

— צו שווער פאר א מיידעל — האָט הער קאָלדוועל זיך אריינגעמישט מיט א שמייכעל אויף זיין פנים — איך וועל ברענגען קוילען.

— ניין, מיר ווילען ניט, אז קאָלדוועל זאָל עפּעס טאָן — האָט דער וואָס מיט די גרויסע וואָנצען געזאָגט.

— מאכט אייך ניט קינדער שפּילעכלעך, — האָט ליזאבעט'ס פאָטער געזאָגט — ווער ווייסט וואו קאָלדוועלס קוילען גריבער זענען, אויב ניט הער קאָלדוועל אליין.

— איך וועל ברענגען קוילען — האָט הער קאָלדוועל שוין געזאָגט אזוי ווי א ברוגז'ער.

עס האָט זיך דערהערט א פייף, א לאנגער אויסגעצויגענער פייף, וועלכער איז געקראָכען אין דער טיף, אויפגעציטערט, דאָס בלוט דערווארימט.

מען איז ארוים אין דרויסען. א קיהלער, שארפער און רויהער מאָרגען האָט געטאָן א כאַפּ ארום דאָס פנים, אריינגעקראָכען אין האלז אריין און אין די ארבעל.

— עס וועט זיין א שעהנער טאָג!

— די וואָלקענעס אנטלויפען פון אונז.

— עס וועט ניט רעגענען!

עס האָט ניט גענומען לאנג און די גרויסע וואָגענס האָבען זיך שוין געקייקעלט איבער דעם וועג, די שניידמאַשינען האָבען געקלונגען מיט זייערע שטאָלענע רעדער, אוועק אהין צו די ווייץ און האָבער פעלדער, וואו די דרעשמאַשין האָט שוין געוואַרט, לאָזענדיג אין הימעל אריין א שווארצען געדיכטען רויך אויסגעמישט מיט פייער פונקען פון דעם פּאַראוויק'ס שווארצען קוימען.

די שניידמאַשינען האָבען אָנגעהויבען דרעהען מיט זייערע לייווענטענע פליגלען. דאָס לאנגע שטיק אייזען מיט די שפּיציגע מעסערלעך

סען אין דער היים, איז וואס? וועלען מיר דען ניט קאנען אריינקייען נאך אמאל איבערבייסען — האט איינער פון די מענער געוואונקען מיט אן אויג אין דער זייט וואו ליזאבעט׳ס פאטער איז געזעסען.

— געוועהנטליך, וועלען מיר קאנען אריינקייען. דער עיקר, א שאלעכעל מיט הייסע קאווע. עס זאל זיין פארשטענדליך, היים — האט געזאגט אן אנדערער מאן, וואס האט געהאט גרויסע וואנצען אויף זיינע ברוינינגע ליפען.

פארשטענדליך, אז ליזאבעטס פאטער האט זיך אויך ניט געלאזט א סך בעטען און אריינגעקייט אויף זיין שטייגער, נאכאמאל איבער־בייסען. די גאנצע צייט געהאלטען אין איין רעדען, אז ער וויל ניט עסען, ווייל ער האט שוין אין דער היים איבערגעביסען.

הער קאלדוועל האט זיך דערוויל ארויסגע׳גנב׳עט אין דרויסען אנ־געווארפען בערגלעך מיט היי אויף דער ערד פאר די פרעמדע פערד.

ער איז אריין אין הויז און אויסגעטיילט גראבע ציגארען צו די געסט. געשוויגען, און זיין ווייב האט איהם אין דער שטיל אריינגערוימט אין אויער אריין, אז ער זאל זיין א ביסעל לעבעדיגער מיט די געסט, און זי בעט איהם, אז ער זאל אראפווארפען פון זיין פנים דעם טרויערי־גען שלייער.

הער קאלדוועל האט געצויגען מיט די אקסלען און זיך אוועקגעזעצט אין זיין ווינשטול, דעם אויסגעבעטען מיט קישעלעך און זיך געשאקעלט און ניט געזאגט קיין אייןווארט, נאר מיט זיינע אויגען אפגעהיט די געסט און וואס זיי האבען געטאן. איהם האט זיך געדוכט, אז זיי עסען, רעדען און קלאפען מיט זייערע שטיוועל דורך א שפרוזינע.

דורך דעם פענסטער האט זיך געוויזען דער מארגען, א ווייסגראהער, א רויהער מיט א הימעל באצויגען מיט גראהע דינע וואלקענס, וועלכע זענען געלאפען פארביי דעם פענסטער, אז עס איז אוממעגליך געוועזען אויף זיי צו כאפען א בליק.

די מענער האבען זיך אויפגעהויבען פון זייערע זיץ, אנגעטאן די אסיענדיגע פעלצען פון שאפענע פעל. געמאכט א גערודער מיט זייערע שטיוועל אויף דעם דיל.

— ווער וועט פיהרען וואסער? — האט איינער אויסגערופען.

קאַפּיטעל כד.

עס איז געוואָרען שטיל אין דער קאָלדוועלס הויז.

פרוי קאָלדוועל איז געבליבען אליין נאָר מיט איהרע הינער, וועלכע האָבען געזונגען און געקאַקאָדאַקעט. ווייטער איז ניט געוועזען קיין אנדער לעבעדיג באשעפעניש. אלע פערד פון שטאַל האָט מען פאַרנומען צו דער דרעשמאַשין. פרוי קאָלדוועל האָט זיך אזוי געפרעהט און געפרעט און אזוי פיעל ארבייט האָט זי געהאַט, אַנצוגרייטען דעם מיטאָג פאר אזויפיעל מענשען, אז זי האָט גאָר פארגעסען איהרע האָר צו פארקעמען.

זי האָט אין דער גיך פארקעמט איהרע האָר ביי דעם קליינעם שפּיגעל אין קיך, מיט דעם קעמעל געצויגען גאַנצע קנוילען אויסגעפאַלענע האָר און געטאָן א זיפץ.

ווער איז זי דאָ אין קאָלדוועל'ס הויז?

עסען, טרינקען און שלאָפען, און א קלייד אָנצוטאָן, קאָן זי באַקומען אומעטום פאר דער ארבייט, וואָס זי טוט.

וואָס־זשע האָט זי דאָ מערער?

זי איז שוין ניט קיין יונגע. אלט איז זי אָבער אויך ניט. וואָס איז איהר לעבען, אויב זי האָט ניט קיין קינד.

א קינד פון איהר פלייש און בלוט.

זאָל גאָט אויסהיטען ווען דער קאָלדוועל טוט א פארמאַך זיינע אויגען פאר איהר, וועט קומען זיין זוהן און זי אוועקטרייבען פון דאנען מיט איהרע הינער. זאָל גאָט אויסהיטען ווען זי אליין טוט א פארמאַך די אויגען נאָך ביי דעם לעבען פון דער קאָלדוועל, וועט מען זי ערגעץ פארשיטען אין א גרוב און דער האָן וועט אפילו ניט קיין קרעה טאָן.

אזוי איז זי געווען פארטאָן אין איהרע געדאנקען, ווען זי האָט דערהערט טריט. זי האָט זיך דערשראָקען אומגעדרעהט צו דער אָפענער טיר און זיך געטאָן א וואָרף, ווייל זי האָט דערזעהן דעם בחור פון דער איסט, בענ'ן, מיט א שמייכעל אויף זיין פנים און מיט זיין הוט אין דער האנט, שטעהן אין דער אָפענער טיר.

— א גוטען טאָג אייך, מאדאם, — האָט בען שטיל געזאָגט —

האָט אָנגעכאפּט די זאנגען, חיק, חיק, און די זאנגען פאלען אויף די ליי־ווענטענע פליגלען.

פון דער אנדער זייט האָט די שניידמאשין ארויסגעשפּיגען געבונ־דענע גארבען. די גרויסע וועגען זענען נאָכגעפאָרען און די גארבען אויפגעקליבען. אז דער וואָגען איז געוואָרען פול מיט גארבען איז דער מענש אריינגעקראָכען אין וואָגען און אריינגעפאלען ביז איבער זיין קאָפּ צווישען די גארבען. און אזוי, קוים וואָס זיין קאָפּ האָט ארויס־געשטעקט איז ער אוועקגעפאָרען צו דער דרעשמאשין.

אז עס זענען שוין געשטאנען צוויי גרויסע וואָגענס מיט גארבען גע־לאָדען נעבען דער מאשין און מארגארעט מיט ליזאבעט'ן האָבען געבראכט צוויי פעסער מיט וואסער פון טייך און קאָלדוועל האָט שוין באלד באדארפט קומען מיט א וואָגען קוילען — האָט דער מעכאניק מיט א פארשמירט שווארצען פנים, א קליינער און א שארפער, אָנגע־הויבען ארויפצולעגען דעם ברייטען לעדערנעם פּאס. ער האָט עס געטאָן באמעלעך און גוט.

פארבינדען דעם פּאראָוויק מיט דעם דרעשער, האָט ער געטאָן א שלעפּ א שטריקעל. א ווייסע פּארע, הינטען דין און וואָס אמאָל העכער אלץ ברייטער און ברייטער, האָט געטאָן א זעץ ארויס, דער פּאראָוויק האָט א פּיף געטאָן און דער פּאס האָט זיך אָנגעהויבען צו דרעהען.

ביידע, אי דער פּאראָוויק אי דער דרעשער האָבען זיך גענומען יאָגען און געוואָרפען דעם לעדערנעם ברייטען פּאס איינער צו דעם אנדערען. נא, נעם דיר אידם, איך וויל איהם ניט. כאפּ איהם, כאפּ איהם, איך האָב איהם דיר געוואָרפען.

אויף דעם געלאָדענעם וואָגען מיט גארבען זענען געשטאנען צוויי מיט הילצערנע לאנגע גאָפּלען און איינער נאָך דעם אנדערען געכאפּט די גארבען און זיי אריינגעוואָרפען אין מויל פון דרעשמאשין.

ווייס־געלע קערענדלעך ווייץ האָבען זיך געשטופּט ארויס פון דער מאשין דורך א שמאָל רערעל אין א זאק אריין. איין זאק פול, קנעפּעלט מען צו נאָך א זאק.

און דער ווינט בלאָזער האָט ארויסגעשטעקט אין דער הויך איבער אלע און ארויסגעבלאָזען דאָס צעביסענע שטרוי און עס צעוואָרפען אויף דער ערד ארום און ארום אין א גרויסען ראָד.

געהערט צו דעם קאַקאַראַקען פון די הינער און צו דעם זשומען פון דער ווייטער דרעשמאַשין.

ער האָט געטראַכט, אז ערשט איצט הויבט זיך אָן פאַר איהם אַ נייער וועג. און זיי וועלען איהם פאַרמאַטערען מיט זייערע רייד. און וואָס האָט ער דאָ געטאָן אַזוינס גרויס. געכאַפּט דעם שוואַרצען אָגער, דאָס איז איהם דאָך אָנגעקומען ניט אַזוי שווער. געשטאַנען דער שוואַרצער אָגער און געקניפּען דאָס גראָז איז בען צוגעגאַנגען און אויף איהם אַרויפגעלעגט זיין האַנט און ער איז געווען אַ געכאַפּטער.

בען איז איינגעשלאָפען צוביסלעך, פיהלענדיג אַזוי ווי אַ וואַרימקייט צעגיסט זיך אין אַלע זיינע מידע גלידער. ער איז אַזוי שטאַרק איינגעשלאָפען, אַז ער האָט ניט געהערט גאָרניט.

דערפאַר האָט אָבער פרוי קאָלדוועל זיך גוט איינגעהערט בעת זי האָט דעם מיטאָג פאַרטיג געמאַכט, צי זיי קומען ניט פון דעם פעלד. דער האַלבער טאָג איז איהר אויסגעקומען צו זיין זעהר אַ לאַנגער און זי האָט זיך קוים דערוואַרט.

דער מיטאָג איז שוין געווען פאַרטיג און פרוי קאָלדוועל איז אַרויס אין דרויסען, ווייל זי האָט דערהערט דאָס טאַראַבאַרקען פון אַ וואָגען. אַ גרויסער וואָגען אַרומגעבונדען מיט פערד אַרום און אַרום און אָנגעפילט מיט מענשען איז אַריינגעפאָרען אין קאָלדוועל'ס הויף. די מענשען האָבען גערעדט הויך און אַלעמאָל אַרויסגעשאָטען אַ געמישטען געלעכטער.

פרוי קאָלדוועל איז אַקעגען געלאָפען דעם דאָזיגען וואָגען און געשריגען מיט איהרע אַלע קרעפטען:

— דער שוואַרצער אָגער איז דאָ!

עס איז באַלד געוואָרען אַ רעש. די פערד וואָס זענען נאָכגעלאָפען צוגעבונדענע אַרום און אַרום דעם וואָגען האָבען אָנגעהויבען צו הירזשען און דער שוואַרצער אָגער האָט זיי געענטפערט מיט נאָך אַ שטאַרקערען הירזשען.

הער קאָלדוועל איז אַראָפּ פון וואָגען, געווען בלייך ווי קרייד און זיך ניט געקאָנט רירען פון אָרט.

מאַרגאַרעט און ליזאַבעט זענען אויך אַראָפּ פון וואָגען.

— וואו איז ער? ווער האָט איהם געבראַכט? איז ער אַליין אַהיים געקומען? מען איז אַוועק צו דער שטאַל, איבערגעלאָזט דעם וואָגען מיט

שרעקט אייך ניט. קומט מיט מיר, איך וועל אייך עפּעס שעהנס ווייזען.

— איהר האָט מיך דערשראָקען — האָט פרוי קאָלדוועל געזאָגט מיט א לייכטען שרעק אין איהר קול — פון וואנען האָט איהר זיך גענומען. איך האָב געמיינט, אז איהר זענט שוין ערגעץ ווייט אין דער איסט. נאָר, איך געה שוין, איך בין איינע אליין, און פארנימען. מען דרעשט דעם ווייץ, זענען אלע אין פעלד.

בען האָט צוגעפיהרט פרוי קאָלדוועל צו דעם שווארצען אָגער'ס שטאל. די פרוי האָט געטאָן א פּאטש מיט ביידע הענט און געטאָן א געשריי, ווייל זי האָט דערזעהן דעם שווארצען אָגער, שטעהן אין שטאל מיט צעבאָרשטענע, רויהע האָר איבער זיין גאנצער הויט.

— דער שווארצער אָגער איז דאָ, דער שווארצער אָגער — האָט זי געפּלאָפּעלט — איך וועל לויפען זאָגען, זיי אָנזאָגען.

— איך וואָלט אייך בעטען, מיר צוליב, ווארטען ביז מיטאָג. זיי וועלען נאָך קומען פאר מיטאָג, וועלען זיי אזוי גאָר ניט וויסענדיג, פּלוצים דערזעהן דעם שווארצען אָגער, און דערנאָכדעם וועט מען מיך דערזעהן. אזוי איז בעסער — האָט בען געשמייכעלט מיט זיין פאר־וואקסענעם פּנים.

— ניין, איהר וועט ביי מיר ניט אויספיהרען. איך האָב אָנגעזאָגט די בשורה אז דער שווארצער אָגער איז נישטאָ און איך וועל איצט לויפען אָנזאָגען, אז ער איז דאָ.

— איהר מאכט קאליע א שעהנעם שפּיעל.

— גוט, איך וועל ווארטען, אָבער איך וויל זיי אָנזאָגען, איך אליין.

פרוי קאָלדוועל האָט פארבעטען בענ'ן אין הויז אריין. געמאכט פאר איהם א גוטען און געשמאקען איבערבייסען, מיט הייסע קאַווע איהם אָנגעטרונקען.

— עס שמעקט גוט — האָט בען געזאָגט — נאָך אזוי פיעל טעג און נעכט זיין אין דעם ווילדען וואלד.

— איצט געהט ארויף אין דאך שטוב און לעגט אייך אוועק אָפּרוהען, מיין העלד, איהר האָט אָפּגעטאָן א גרויסע ארבייט, מעגט איהר א ביסעל רוהען און ווען אלע וועלען קומען צו מיטאָג, וועל איך אייך אויפוועקען. אָה, עס וועט זיין א שעהנער איבערשרעק.

בען איז ארויפגעאנגען אין דאך־שטוב, זיך אוועקגעוואָרפען אין בעט, אויסגעשטרעקט זיינע מידע פיס און הענט. געלעגען און זיך צו־

וו. נאַטאַנזאָהן:

דער איצטיגער וועלט קריזיס אין דעם ליכט
פון בערגסאָנ'ס פילאָזאָפיע.

דר. ח. זשיטלאָווסקי:

אַ פּאָר קריטישע באַמערקונגען צו ה' יעקב מילך'ס אַרטיקעל:
„רעאַקציאָנערע שטרעמונגען אין אונזער היגען לעבען".

יעקב דינעזאָהן:

זיינע בריף.

ש. ניגער:

דינעזאָהן דער בריפשרייבער.

די פערד אין מיטען הויף. די פערד האָבען זיך גערייסען און געהויבען זייערע קעפּ און מיט אויסגעצויגענע העלזער פרעהלעך געשריגען צו דעם אָגער און דער אָגער האָט זיי צוריק אָפּגעענטפערט.

קאַלדרוועל איז געבליבען שטעהן, זיין פּנים האָט זיך אויסגעקרימט און זיינע אויגען האָבען זיך ניט געקאָנט גלויבען, אז זיי זעהען דעם שווארצען אָגער.

— ווער האָט איהם געבראכט?

— דער איסטערנער.

— בען, פון דער איסט?! — האָט קאַלדרוועל זיך געוואונדערט — וועלכע טייוואָלים, איז ער דען ניט אוועק צוריק אין דער איסט? ווי קומט ער אהער אויף דער פּרעירי?

אין רעש און טומעל האָט קיינער ניט באמערקט, אז אי מארגארעט אי ליזאבעט זענען אוועק אין הויז, אזוי ווי זיי האָבען נאָר דערהערט, אז בען פון דער איסט האָט געבראכט דעם שווארצען אָגער.

מארגארעט איז אריין אין הויז אויף די שפּיצען פון איהרע שיך. אומעטום געזוכט, און בען'ן ניט געפונען. איז זי ארויף אין האך־שטוב שטילערהייט, געבליבען שטעהן אויף איהרע קניע ביי דעם בעט, אין וועלכען בען איז געשלאָפען א שטילען, ריטמישען שלאָף. זי האָט זיך אָנגעבויגען צו טאָן בען'ן א קוש אין זיין האנט, אז זי האָט דערזעהן שטעהן לעבען זיך ליזאבעטען.

ביידע מיידלעך האָבען זיך אָנגעקוקט.

— וואָס ווילסטו דאָ, עליזאבעט?

— וואָס ווילסטו דאָ, מארגארעט?

— שא, וועק איהם ניט, ליזאבעט, זיי אזוי גוט און שווייג.

ליזאבעט האָט זיך שטילערהייט אראָפּגעלאָזען פון די טרעפּ, אזוי ווי זי וואָלט ערגעץ געזונקען און איז אוועק אין קיך העלפען דער באלעבאָסטע מיט דעם מיטאָג.

מארגארעט האָט זיך אָנגעבויגען צו דעם בעט און א קוש געטאָן בען'ס האנט. זיך אויפגעהויבען זעהר שטיל און זיך געטאָן א וואָרף א דערשראָקענע, ווייל בען האָט געעפענט זיינע אויגען און געטאָן א שמייכעל, זיי ווייטער פארמאכט און דערנאָכדעם אויפגעעפענט ברייטער מיט קלאָרע ווייסע ווייסלען און אויסגעשטרעקט זיין האנט.

מארגארעט.

סוף.

אמת, אז פיל האָבען פאראויסגעזאָגט א סאָציאַלען איבערקער, ווען מען האָט זיך אָבער ווען עס איז געחלומ׳ט, אז די ערשטע און שטארק־סטע כמנים פון אזא איבערקער אין דער וועלט וועלען זיך באוויזען אין אזא אינדוסטריעל צוריקגעשטאַנענעם לאַנד ווי רוסלאַנד? ווער האָט עס געקאָנט איינפאלען, אז דאָס לאַנד, וואָס האָט זיך אזוי ווייניג פאר־העלטניסמעסיג אויסגעצייכענט אויף דעם געביט פון ציוויליזאציע, וועט זיין דאָס לאַנד, וואָס וועט געבען דער גאַנצער וועלט די שטארקסטע און אָריגינעלסטע לעקציע אין דער סאָציאַלער עטיק?

ווער האָט זיך עס געקאָנט פאָרשטעלען, אז א לאַנד מיט אזא רעוואָ־לוציאָנערער טראַדיציע ווי פראַנקרייך וועט שפּילען אין דעם איצטיגען קריזיס די רעאַקציאָנערסטע ראָל אין דער וועלט?

דאָס איז אַלין דערפאר, וואָס דער געפיהל־שטראָם האָט פארפלייצט די לאָגיק, און דאָס אָביעקטיווע, דאָס וואָס גיט פאר פארשידענע מענשען אין פארשידענע צייטען און לענדער, איז באזיגט געוואָרען פון דעם סוב־יעקטיווען, פון דעם, וואָס איז איין און איינציג אין זיין ערשיינונג, און גילט דעריבער נאָר פאר איין מענשען, פאר איין צייט און פאר איין לאַנד.

אין דעם ליכט פון דער דאָזיגער אויפגאַבע וועלען מיר אריבערגעהן צו א קורצער עקספּאָזיציע פון בערגסאָנ׳ס וועלטאנשויאונג.

זעהר אינטערעסאנט, הגם ניט זעהר ניי, אין בערגסאָנ׳ס סיסטעם איז דער סוביעקטיוויזם. בערגסאָן דענקט, אז קיין זאך וועט אזוי ניט העלפען דעם מענשען צו דערקלערען די וועלט, אין וועלכער ער איז איינ־געשלאָסען ווי א רינגעל אין א קייט, ווי דאָס וואָס דער מענש וועט זיך פארטיפען אין זיין אייגענער נשמה, זיך צוהערען צום פולס פון זיין אייגענעם גייסט און שענקען די גרעסטע אויפמערקזאמקייט צו די אָנשטרענ־גונגען און פעהיגקייטען, צו די פארלאַנגען און באשטרעבונגען פון זיין אייגענעם איך. אקוראט ווי דאָס רינגעל אין דער קייט, ווען עס וואָלט געקאָנט זיך א גריבעל טאָן אין זיין אייגענער וועזענטליכקייט וואָלט גע־קאָנט האָבען א באגריף וועגען דעם תוך און תמצית פון דער גאנצער קייט אזוי וואָלט אויך דער מענש, ווען ער זאָל זיך דערגריבלען ביז׳ן גרונד פון זיין אייגענער נשמה, פון זיין אייגענעם מהות, געקאָנט באקומען א גאנץ גענויען באגריף וועגען דער נשמה און וועגען דעם מהות פון דעם גאנצען וועלטאל.

אָט אזא גריבלען זיך אין דער טיפעניש פון דער נשמה איז שטאר־קער פאר דער אינטענסיווסטער לאָגיק, פאר דעם אָנגעשטרענגסטען דענקען, מחמת דאָס דענקען און די לאָגיק זענען נאָר א טייל פון דעם מענשליכען איך, ווערענד דאָס זעלבסט גריבלעריי פאָדערט דאָס אריינ־טאָן זיך פון דער גאנצער פערזענליכקייט. אין דעם דאָזיגען פראָצעס באטייליגען זיך די חושים, די געפיהלען און דער ווילען אזוי גוט ווי דאָס דענקען.

און ווען דער מענש זאָל זיך צוגעוואוינען דורך אויסערגעוועהנליכען

וו. נאַטאַנזאָן.

דער איצטיגער וועלט קריזיס אין דעם ליכט
פון בערגסאָנ׳ס פילאָזאָפיע.

די איצטיגע סאָציאַלע געשעהענישען אין אַלע טיילען פון דער וועלט צייכענען זיך אוים צווישען אַלעם איבריגען אויך מיט די פאָלגענדע צוויי שטריכען: ערשטענס, דערמיט, וואָס די דאָזיגע געשעהענישען קומען פאָר כמעט יעדען טאָג מער און מער להפוך צו דעם, וואָס די גרעסטע און בעסטע סאָציאָלאָגען און פּאָליטיקער האָבען ערווארט, אזוי, אז עס קאָן שוין גאָר קיין פראגע ניט זיין וועגען פאָראויסזאָגען וואָסער עס איז ווענדונג אין דעם גאנג פון די נאָהענטסטע געשעהענישען. צווייטענס דערמיט, וואָס אין דעם לויף פון די געשעהענישען האָבען מענשען אָנגע־הויבען צו דערקלייִרען בפני כל עם ועדה, אז דער געפיהל אלס מאָטיוו פאר א געוויסער האנדלונג, אָדער פאר א געוויסער טאט איז גראָד אזוי וויכטיג און גראָד אזוי הויך, און אָפט, וויכטיגער און העכער, איידער דער פארנונפט־מאָטיוו. מענשען האָבען זיך אָנגעהויבען רעכענען מיט דעם סוביעקטיווען דערשפּירען און באנעמען פון זאכען, מער איידער מיט זייער אָביעקטיווער אָפּשאצונג און צעגלידערונג.

אמת, אז פיל האָבען ערווארט א מלחמה, און איינינע האָבען פאָר־אויסגעזאָגט א גראנדיעזע און שרעקליכע מלחמה. אָבער, ווער האָט ער־ווארט, אז אין דער מלחמה וועט זיך, למשל, דער פּראָלעטאריאט, וועל־כער האָט מער פאר אלע געליטען פון די מלחמות, און וועלכער מוז אויס־לייזען די וועלט פון מלחמות, — אז ער וועט זיך אריינווארפען מיט לייב און לעבען אין דער מלחמה? ווער האָט געקאָנט פאראויסזאָגען, אז דער קלאסענקאמף, די לאָזונג פון דעם ניינצענטען יאָרהונדערט וועט פאלען כורעים פאר דעם נאציאָנאלען קאמף?

און וואָס פאר א גוואלדיגע איבערמאכט האָבען אין דעם דאָזיגען נאציאָנאלען קאמף די אינערליכע און טיפע געפיהלען גענומען איבער דער ריינער און שטארקער לאָגיק! פילאָזאָפען, וויסענשאפטסמענער און קינסטלער פון איין לאנד האָבען ניט געקאָנט און קאָנען נאָך איצט ניט זיך צונויפרעדען מיט די פילאָזאָפען, וויסענשאפטסמענער און קינסטלער פונ׳ם צווייטען לאנד, מחמת זייער לאָגיק איז איצט דערטרונקען אין דעם גרונדלאָזען ים פון זייערע געפיהלען און די פארבינדונגען צווישען די דאָזיגע ימים זענען איבערגעריסען געוואָרען.

עוואָלוציאָנס באַגריף האָט אַרויסגערופען אין אַלע צווייגען פון קולטור, ווי אויך אין דעם סאָציאַלען לעבען. דער באַגריף, אז אַלץ אין דער וועלט, פון דעם זעמדעלע אויפ'ן ברעג פון ים ביז די שטערען אין מיטען פון הימעל, פון דער קוים וואָס זי רירט זיך אַמעקא, ביז דעם אומרוה ענליכען מענשען — האַלט אויף קיין איין רגע ניט אָן זיין פאָרם, נאָר איז אונטערוואַרפען אַן אומאויפהערליכען פּראָצעס פון ענדערונג און אומבייטונג, — אָט דער דאָזיגער באַגריף האָט געגעבען אַ נייעם שטויס צו אַלע פאָרשונגען און אונטערזוכונגען צו אַלע האַנדלונגען און באַנעמונגען. ער האָט געצוואונגען די מאָראַל און די רעליגיע, די פילאָזאָפיע און די וויסענשאַפט צו רעווידירען זייערע גרונטלאַגען.

נאָך איידער מיר זענען געקומען צו זיך פון דער דאָזיגער רעוואָלוציע, זענען מיר שוין פון אַן אַנדערער געטראָפען געוואָרען, דאָסמאָל ווערט די רעוואָלוציע אַרויסגערופען דורך דעם, וואָס דער עוואָלוציאָנס באַגריף גופא ווערט רעוואָלוציאָניזירט.

ניט נאָר, זאָגט אונז בערגסאָן, בייט זיך די וועלט נאָר זי שאַפט זיך. ניט נאָר ענדערען זיך די פאָרמען און די געשטאַלטען אין דער וועלט, נאָר עס ווערען געשאַפען נייע אינהאַלטען נייע ווירקליכקייטען יעדע רגע, יעדען מאָמענט. צ י י ט, אין דעם אמת'ן זין פון וואָרט, איז אידענטיש מיט שאַפונג. און אָט דער דאָזיגער אמת'ער „קאָנקרעטער“ צייט האָט בערגסאָן אַ נאָמען געגעבען דויער.

דויער, דאָס איז „ערפינדונג, די שאַפונג פון נייע פאָרמען, דאָס באַשטענדיגע ווערען פון דאָס אַבסאָלוטע“.

דער אוניווערז דויערט, און דאָס מיינט, אז „זי איז ניט געמאַכט, נאָר זי ווערט געמאַכט אומאויפהערליך. זי וואַקסט, גאָר אָהן אַ שיעור, אפשר, דורך דעם חיבור פון נייע וועלטען“. בערגסאָן מאָלט זיך די רעאַליטעט פון דער וועלט אַלס אַ צענטער, וואָס פון איהם שיסען אַרויס נייע וועלטען, ווי ראַקעטען פון אַ פייערווערק שפּיל.

בערגסאָן שטעלט אַלזאָ אַוועק אויף דעם אָרט פון אַנטוויקלונג, שאַפונג, אויף דעם אָרט פון עוואָלוציע, קרעאַטיווע עוואָלוציע.

אָנשטאָט צו זאָגען ווי קהלת, אז „דאָס וואָס איז געווען איז דאָסזעלבע וואָס וועט זיין, און דאָס וואָס איז געטאָן געוואָרען איז דאָסזעלבע וואָס וועט געטאָן ווערען און ס'איז גאָר קיין נייעס ניטאָ אונטער דער זון“ — זאָגט אונז בערגסאָן, אז דאָס וואָס וועט זיין מוז זיין אינגאַנצען אַנדערש איידער דאָס וואָס איז געווען, און דאָס וואָס וועט געטאָן ווערען מוז געטאָן ווערען אַנדערש איידער דאָס וואָס איז געטאָן געוואָרען. און נייעס אונטער דער זון קומט פאָר אָהן אַן אויפהער.

און נאָך מער, דאָס, וואָס וועט זיין, דאָס, וואָס וועט געטאָן ווערען, דאָס נייע וואָס וועט פאָרקומען איז פון קיין זאַך און פון קיינעם, אפילו פון גאָט אַליין פון פריער ניט באַשטימט. דאָס, וואָס געהט ערשט זיין איז ניט קיין פּראָדוקט אָדער פּועל יוצא פון פריערדיגע סיבות אָדער

צוואנג צו ארבייטען גייסטיג מיט אזא אָנגעשטרענגטקייט און גאנצקייט פון זיין זעלבסט, וואָלט ער דערשפירט אין זיך מאָמענטענווייז אן איבערמענשליכע פעהיגקייט צו באנעמען זאכען און פאסירונגען. דאָס איז די פעהיגקייט פון דער אינטואיציע. וואָס וועגען איהר האָבען ביז איצט זעהר ווניג מענשען געהאט די מינדסטע אהנונג. דאָס וואָס האָט זיך ביז איצט ניט איינגעגעבען דעם שכל צו באנעמען און צו דערגרייכען, דאָס וואָלט זיך איינגעגעבען דער אינטואיציע, וואָס איז א גייסטיגע צונויפשמעלצונג פון שכל, ווילען און געפיהלען. דער מענש דארף זיך נאָר אָנטאָן א כח ארויסצורופען אָט די דאָזיגע אינטואיציע פון די פארבאָרגענסטע ווינקלען פון זיין נשמה. מער פון אלע מענשען דארף זיך וועגען דעם באמיהען דער פילאָזאָף.

וואָלט דער גרויסער פילאָזאָף קאנט געווען געמאכט אזא אָנשטרענגונג, וואָלט די אויפמערקזאמקייט פון זיין באוואוסטזיין צוגעצויגען געווארען צו דער קראפט פון אינטואיציע, וואָס האָט געארבייט אין איהם אומבאוואוסטערהייט, און וואָס איז בייגעשטאנען איהם ביי יעדער גרויסער אנטפלעקונג וואָס ער האָט געמאכט, שטודירענדיג דעם גאנג פון קאָסמאָס — אין אנדערע ווערטער, וואָלט קאנט געווען געמערקט, אז די לאָגיק איז נאָר א טייל פון דער אינטואיציע און אז דאָס אינטואיטיווע דערקענטניש שטייגט איבער דאָס לאָגישע דערקענטניש, און וואָלט קאנט געווען זיך פארטיפט אין דער אינטואיטיווער דערקענטעניש, ווי ער האָט זיך פארטיפט אין דער לאָגישער, וואָלט פאר איהם שוין ניט געקענט מער עקזיסטירען די „דינג אן זיך“. פאר אים וואָלט שוין מער ניט עקזיסטירט עפּעס אזעלכעס, וואָס פאר דעם מענשען איז אוממעגליך תופס צו זיין, עפּעס אזעלכעס וואוהין דעם מענשענ'ס גייסט קאָן ניט אריינדרינגען. ווארים דער מענש איז דאָך מאָמענטענווייז אן א י ב ע ר ־ מ ע נ ש און מיט זיין איבערמענשליכען גייסט קאָן ער דאָך אודאי אריינדרינגען אין דעם תוך פון אלץ. „די אינטואיציע איז אן אָנשטרענגונג איבערצושטייגען די מענשליכע באגרענצונג און באדינגטהייט“. און אויב דער שכל קאן ניט אריינדרינגען אין דער זאך ווי זי איז, קאן די אינטואיציע יאָ.

אריינדרינגענדיג מיט דער הילף פון דער אינטואיציע אינ'ם הארץ פון דעם קאסמאס, האָט זיך בערגסאָן אנגעשטויסען אויף עפּעס אזעלכעס, וואָס וועגען דעם האָט קיין פילאָזאָף ביז בערגסאָן קיין שום אנונג ניט געהאט. ער האָט זיך אָנגעשטויסען אויף דער ד ו י ע ר פון דער רעאליטעט.

די דויער איז שוין ניט נאָר ווי די אינטואיציע אן אינטערעסאנטער באגריף, נאָר אויך ווי מיר האָבען שוין געזאָגט א שפּאָגעל נייער אין דער וועלט פון דענקען. און ווי יעדער אמת אריגינעלער געדאנק ברייגגט אריין אויך דער דאָזיגער נייער געדאנק א גאנצען איבערקער אין דער פילאָזאָפישער און וויסענשאפטליכער וועלט.

פריש איז נאָך אין אונזער זכרון די גרויסע רעוואָלוציע, וואָס דער

אזוי, אז פון א בערגסאָנישען שטאַנדפּונקט דארפען מיר ניט נתפעל ווערען דערפון, וואָס אין די איצטיגע געשיכטעלישען הקבען די געפיהלען מנצח געווען די לאָגיק. און מיר דארפען אונז ניט וואונדערען, וואָס די צוקונפט איז ווי אָפּגעשניטען געוואָרען פון דער פארגאנגענהייט. על פּי בערגסאָנ'ס מעטאפיזיק קומט אויס, אז עס דארף אזוי זיין. עס איז אַלע מאָל אזוי געווען און עס וועט אזוי זיין. ניט מער וואָס ביז איצט האָבען דאָס מענשען ניט איינגעזעהן, איצט אָבער איז דער קריזיס אזוי שטארק און גראנדיעז, אז זיי וועלען דאָס מוזען איינזעהן.

געפינען מיר אין בערגסאָנ'ס מעטאפיזיק וועלכע עס איז טרייסט פאר די ליידען און שמערצען פאר דעם שרעק און יאוש, וואָס דער דאָזינער קריזיס האָט געבראכט? גיט זי אונז וואָס'ארא גאראנטי, וועלכע עס איז *נעגאטיווע* פּאָראויסזאָגונג, אז אין דער צוקונפט וועלען שוין אזעלכע צעשטערענישען און פארוויסטונגען ניט פארקומען? ניין! א צוקונפט, וואָס איז לגמרי ניט פּרעדעטערמינירט, וואָס איז גענצליך פריי קאָן ניט גאראנטירט ווערען. דאָס איז אָבער ריכטיג נאָר בנוגע דער נאָהענטער צוקונפט. וואָס אנבאלאנגט אָבער דער ווייטער צוקונפט, גיט אונז יאָ בערגסאָנ'ס פילאָזאָפיע א גאראנטי, אז עס מוז סוף כל סוף געהן צום בעסערען צום העכערען צום שענערען און גראנדיעזערען.

בערגסאָנ'ס באשאפענדע עוואָלוציע איז אידענטיש מיט פּראָגרעס אויף אזוי פיל אויף וויפיל ער זעהט אין יעדער אָנשטרענגונג פון דער וועלט'ס טרייבקראפט א פארזוך מנצח צו זיין אלץ וואָס שטעהט אין וועג דעם שאפענדען גייסט. אלזאָ, וואָס איז לויט איהר דעפיניציע אידענטיש מיט דעם וועלט גייסט, וועלכער אין זיין קאמף מיט דער מאטעריע מוז ארויס דער זיגער. אָט דאָס גאראנטירט אונז, אז מיר זענען אויף דעם וועג, וואָס פירט צו פּראָגרעס. דאָס איז די טרייסט, וואָס מיר קאָנען געפינען אין בערגסאָנ'ס וועלטאָנשויאונג פאר דעם איצטיגען וועלט קריזיס און אנדערע קריזיסען, אויב אזעלכע זאָלען חלילה קומען.

סעפּטעמבער, 1919, שיקאגאָ.

באַדינגונגען, סע איז ניט קיין בליהונג פון ערגעץ וואו פאַרבאַהאַלטענע קערענדלעך, סע איז ניט קיין ווירקונג פון פּאָטענציאָנעלע כחות, נאָר סע איז אַ ספּאָנטאַנע שאַפונג. די צוקונפט איז דעריבער ניט אָפּהענגיג פון דער פאַרגאַנגענהייט, און זי איז דעריבער פון קיינעם ניט באַשטימט פאָראויס און קאָן ניט פאָראויסגעזאָגט ווערן. און דערין באַשטעהט די גרויסע נפקא מינה צווישען קרעאַטיווער עוואָלוציע און סתם עוואָלוציע.

לויט דעם באַגריף פון עוואָלוציע קומט די צוקונפט אַרויס פון דער פאַרגאַנגענהייט, מחמת ביידע, אי די צוקונפט, אי די פאַרגאַנגענהייט, זענען אַ טייל פון דער אייביגקייט, וואָס איז אומפאַרענדערליך. און דאַרום באַציהען זיך אַלע ענדערונגען פון דער וועלט נאָר אויף די פאָרמען פון דער רעאַליטעט און ניט אויף דעם אינהאַלט, אויף דער שאָלעכץ און ניט אויף דעם קערענדעל. די געזעצען, למשל, וואָס רעגולירען אַלע ענדערונגען זענען אייביג און אומפאַרענדערליך.

לויט דעם באַגריף פון קרעאַטיווער עוואָלוציע איז ניטאָ קיין אייביגקייט, ניטאָ קיין אָפּגעשלאָסענהייט. די צוקונפט אַנטהאַלט אין זיך דעם עבר, זי אַליין אָבער איז אין קיין זאַך ניט איינגעשלאָסען און איז פון קיין זאַך ניט קיין טייל. זי שאַפט זיך ספּאָנטאַן. דאָס געשאַפענע ווערט אויפגעכאַפּט פון אונזער לאָגיק און אונטערוואַרפען זיך אונטער געזעצען. דער שאַפונגס־פּראָצעס גופא אָבער ווייסט ניט פון קיין לאָגיק און פון קיין געזעצען. אונזער לאָגיק העלפט אונז נאָר זיך צו אָריענטירען און צו רעאַגירען אויף דער היים־פלאַמענדיגער לאַווע, וואָס שיסט אַרויס פון דעם אוניווערסאַלען ווערזום — דער רעאַליטעט פון דער וועלט. ווילען מיר אָבער אונז דערנעהענטערען צו דער רעאַליטעט פון דער וועלט, אונז באַהעפטען מיט דער שאַפונג, מוזען מיר אונז צוריקציהען פון דער לאָגיק און זיך גריבלען אַזוי לאַנג אין אונזערע געפיהלען, אָנשטרענגען אַזוי שטאַרק אונזער ווילען, ביז מיר קומען צו צו דער אינטואיציע, וואו עס טרעפען זיך צונויף אַלע אויסדרוקען פון אונזער גייסט, די לאָגיק בתוכם. די אינטואיציע קאָן אָבער נאָר דערשפּירען דעם שאַפונגס־פּראָצעס, זי קאָן ניט פאָראויסזאָגען ווי אַזוי און וואָס עס וועט געשאַפען ווערען, מחמת פרייוויליגקייט און אומבאַשטימטהייט זענען די גרונט־איינגענשאַפטען פון די שאַפונגס־כחות.

מיט יעדען מאָל וואָס עס ווערט עפּעס נייעס געשאַפען, עפּעס נייעס געטאָן, ענדערט זיך דאָס גאַנצע אויסזעהן פון דער וועלט'ס רעאַליטעט. דאָסזעלבע קומט פאָר מיט דעם מענשען, וואָס איז אַ טייל פון דער רעאַליטעט. אויך זיינע האַנדלונגען און זיינע טאַטען קאָנען ניט פאָראויסגעזאָגט ווערען, וואָרים מיט יעדער טאַט זיינער שאַפט ער זיך אין געוויסען אַ זין פון דאָס ניי. „סע איז ריכטיג, זאָגט בערגסאָן, צו זאָגען, אַז מיר זענען אָפּהענגיג פון דעם, וואָס מיר זענען. סע איז אָבער אויך נויטיג צוצוגעבען, אַז מיר זענען אין אַ גרויסען גראַד דאָס, וואָס מיר טוען, און אַז מיר שאַפען זיך אַליין אומאויפהערליך“.

צווישען זיי „א בעסערע סאציאלע פארשטענדיגונג" לטובת דער ווידער־הערשטעלונג פון מאָנארכיזם און קאפיטאליזם אין רוסלאנד, הייסט דאָס נאָך ניט, אז זיין „עפענטליכע האנדלונג" איז א „פּראָגרעסיווע טע־טיגקייט".

ניט פיעל קלאָרער ווערט דער ענין פון פּראָגרעס דורך דעם צווייטען שריט, וועלכען ה' מילך מאכט אין זיין דעפיניציע.

„קוים רעפלעקטירט דיזע האנדלונג א געזעלשאפטליכעס פארלאנגען, א שטרעבען צו ערפילען אן אלגעמיינע באדארפניש, סיי א מאטעריעלע, סיי א גייסטיגע באדארפניש, איז דאָס א פּראגרעסיווע טעטיגקייט".

לויט אָט דער דעפיניציע קומט אויס, אז י ע ד ע באפרידיגונג פון אן אלגעמיינע באדארפניש, אין ו ו אָ ס זי זאָל ניט באשטעהן, איז שוין א פּראגרעסיווע ערשיינונג. ה' מילך קאָן זיך, משמעות, ניט פאר־שטעלען, אז א געזעלשאפטליכער פארלאנג און אן אלגעמיינע באדארפניש זאָלען זיין רעאקציאָנער אין זייער תוך. אזוי צ. ב. אז אויב די פּוילישע געזעלשאפט האָט דעם ברענענדסטען פארלאנג און די אלגעמיינע באדאר־פעניש פּטור צו ווערען פון אלע אידען אין פּוילען, מוז — לויט ה' מילך'ס דעפיניציע — יעדע האנדלונג, וואָס רעפלעקטירט דעם דאָזיגען געזעל־שאפטליכען פארלאנג, דורכאויס זיין „א פּראגרעסיווע טעטיגקייט".

פיהלענדיג, הפּנים, אז אויך דער צווייטער שריט זיינער פיהרט אונז נאָך ניט אריין אין דעם ענין פון פּראָגרעס, מאכט ער דעם דריטען און לעצטען שריט.

„מיט אנדערע ווערטער", שפּינט ער ווייטער אויס זיין געדאנק: „די טעטיגקייט פון דעם יחיד צו פארבעסערען די סאציאלע לאגע פון דעם כלל; דאָס שטרעבען פון דעם יחיד צו דערווייטערען דעם בליק, אויסצו־פיינערען דעם געשמאק, צו פאראיידלען די געפיהלען, צו פארטיפען די אָנזיכט, צו פארשטארקערען די מאָראלישע באגריפען, צו באפעסטי־גען די אומאָפּהענגיגקייט און זעלבסטווירדע, צו פארמערען די נאטירליכע און געזעצמעסיגע באדארפנישען און פארלאנגען, צו פארלייכטערען די אויפגאבע פון די(דער) מאטעריעלע(ר) עקזיסטענץ פון דעם מענשען — דיזע טעטיגקייט... איז פּראָגרעסיווע טעטיגקייט, דער רעזולטאט — דאָס איז פּראָגרעס".

מיר האָבען נאָר וואס געזאָגט, דאָס איז א דריטער שריט אין ה' מילך'ס דעפיניציע פון פּראגרעס. ריכטיגער וואלט געווען צו זאָגען: דאָס איז א ג ע ו ו א ל ט י ג ע ר ש פּ ר ו נ ג. ווייל די ערשטע צוויי דעפי־ניציעס האָבען ניט געהאט אין זיך ק י י ן ש מ ץ פון א באשטימונג, וואָס פּראגרעס איז, בעת די „אנדערע ווערטער" האָבען אין זיך גאנץ זיכער איינינע עלעמענטען, וואָס מוזען צוגערעכענט ווערען צו דעם ענין פון פּראָגרעס. הייסט עס, אז דאָ גיט ער אונז ניט דעמזעלביגען געדאנק, (מעהר ניט „מיט אנדערע ווערטער"), נאָר ער גיט אונז א גאנץ נייעם געדאנק, ער רעדט צו אונז גאנץ נייע דיבורים.

עס קאָן דאָ ליידער ניט זיין מיין אויפגאבע, צו אנאליזירען ה' מילך'ס פארמעל פאר דעם תוך פון פּראגרעס. איך האָב וועגען דעם ענין געשריבען

דר. ח. זשיטלאָווסקי.

אַ פּאָר קריטישע באַמערקונגען צו ה׳ יעקב מילך׳ס אַרטיקעל: „רעאַקציאָנערע שטרעמונגען אין אונזער היגען לעבען“.*)

יעדער איינער, וואָס איז באקאנט מיט אונזער היגען אידישען לעבען, מוז מודה זיין, אז רעאקציאָנערע עלעמענטען און רעאקציאָנערע שטרעמונגען האָבען זיך זעהר באדייטענד געשטארקט אין אים — אין דעם לעבען, מיין איך, — דער עיקר אין גאָר דער לעצטער צייט. די אויפגאבע אויסצוגעפינען די סימפּטאָמען פון די רעאקציאָנערע ערשיינונגען און אויפצודעקען די אורזאכען, וואָס האָבען געפירט צו זיי — איז דעריבער זעהר א וויכטיגע, און איטליכער פארזוך, מיט וויפיל עס איז צו העלפען דער דורכפירונג פון יענער אויפגאבע, מוז פריידיג באגריסט ווערען פון יעדען איינעם, וואָס איז פאראינטערעסירט אין דער פּראָגרעסיווער אנטוויקלונג פון אונזער פאָלק.

פאר אזא ערשטען פארזוך באגריס איך ה׳ מילך׳ס ארטיקעל: „רעאקציאָנערע שטרעמונגען אין אונזער היגען לעבען“, וואָס איז ערשינען אין דעם פאָריגען באנד „שריפטען“.

ליידער, אָבער, קאָן איך ניט איינשטימען מיט זיין טעאָרעטישען בליק אויף דעם מהות פון פּראָגרעס און רעאקציע, אויך קומט מיר אויס פאנאנדערצוגעהן זיך מיט איהם אין א סך וויכטיגע פּרטים סיי בנוגע דער פראגע **וואָס** איז רעאקציאָנער אין אונזער היגען לעבען, סיי בנוגע די אורזאכען, וואָס האָבען דאָ צייטיג געמאכט די רעאקציאָנערע באשטרעבונגען. און דערצו זיינען מיר אייניגע זאכען קשה אין ה׳ מילך׳ס כאראקטעריסטיק פון די סאָציאל־פּסיכאָלאָגישע פּאָרבאדינגונגען, וואָס האָבען געהאָלפען דער פארשטארקונג פון דעם רעאקציאָנערען גייסט. ועגען אָט די אלע פּונקטען וואָלט זיך מיר געוואָלט א ביסעל דורכרעדען.

איך וועל אָנהויבען מיט ה׳ מילך׳ס טעאָרעטישער דעפיניציע פון דעם, וואס אזוינס איז פּראָגרעס.

„אונטער דעם זאץ, פּראָגרעסיווע טעטיגקייט“, שרייבט ער, „פארשטעה איך פאר אלעמען א באוועגונג, אָן עפּענטליכע האנדלונג, א צוזאמענפיהרונג פון סאציאלע כוחות, וואָס פיהרט צו א בעסערע(ר) סאציאלע(ר) פארשטענדיגונג“.

„פאר אלעמען“ איז אָט דער זאץ ניט קיין באצייכנונג פון א **פּראָגרעסיווער** טעטיגקייט, נאָר פון **יעדער** סאָציאלער טעטיגקייט: פון א פּראגרעסיווער אזוי גוט, ווי פון א רעאקציאָנערער. ווען קאָלטשאק באגעהט אן „עפּענטליכע האנדלונג“, כדי צונויפצופיהרען אלע סאציאלע כוחות פון די באזיצענדע קלאסען אין רוסלאנד און באשאפען

---

*) שריפטען, זומער, 1919.

ווען ער מיינט, אז „די סימנים, לויט וועלכע מען קאָן דערקענען א פּראָגרעסיווע באוועגונג, איהרע סימפּטאָמען, זענען האָפנונג און גלויבען אין א בעסערע צוקונפט פאר דעם כלל. דער אָפּטימיזם קאָן ניט זיין קיין סימן מובהק פאר פּראָגרעסיווקייט, ווייל ער געהט אויך האנט אין האנט מיט א קלאָר אויסגעשפּראָכענער טריאומפירענדער און יובעלנדער רעאקציע. און אויף אזויפיל, גלויב איך, איז ה׳ מילך באהאווענט אין סאָציאל־פּסיכאָלאָגי, ער זאָל וויסען, אז עס זענען דאָ הונדערטער און טויזענטער רעאקציאָנערען, וואָס גלויבען באמונה שלימה, אז זייערע אידעאלען זענען א גליק פאר דער מענשהייט, און אז אויב זייערע רעאקציאָנערע אידעאלען זאָלען זיגען, וועט געזיכערט ווערען „א בעסערע צוקונפט פאר׳ן כלל“.

מיר געהען איצטער איבער צו די קאָנקרעטע רעאקציאָנערע שטרעמונגען אין אונזער לעבען, וועלכע ה׳ מילך געפינט אויס מיט דער הילף פון זיינע טעאָרעטישע בנינים.

נאָכדעם, ווי ה׳ מילך האָט אונז געשילדערט פארשידענע געזעלשאפטליכע גרופּען, וואָס האָבען זיך געבילדעט ביי אונז דאָ אין לאנד, און די פארשידענע סאָציאל־פּסיכאָלאָגישע איבערלעבונגען, וואָס זיי האָבען דורכגעמאכט, באווייזט ער אונז, ווי זיי אלע האָבען זיך צונויפגעגאָסען אין איין גרויסער רעאקציאָנערער באוועגונג.

די באוועגונג איז די צ י ו נ י ס ט י ש ע „מיט דריי פארשידענע געשטאלטען. א נייער מין דריי־איינינגקייט, א אידישע דריי־איינינגקייט. מיר האָבען די אלגעמיינע ציוניסטען, די מזרחי ציוניסטען און די פּועלי־ציון... א ל ע צ ו ז א מ ע ן ש ט ע ל ע ן פ אָ ר א י י ן ג ר ו י ס ע ר ע א ק צ י אָ נ ע ר ע ב א ו ו ע ג ו נ ג“. (אונטערשטראָכען פון מיר, זש.)

מילא, די מזרחיים וועלען מיר ארויסלאָזען פון קאָן: וועגען דעם רעאקציאָנערען כאראקטער פון אָט דער באוועגונג איז ביי מיר קיין ברעקעל ספק ניטאָ, און דעריבער וועל איך מיך ניט אמפּערען מיט ה׳ מילך וועגען יענער פּראָגרעט־טעאָריע, וואָס אויף איהר סמך מוזען מיר דערקלערען זיי פאר רעאקציאָנער.

מיט די אלגעמיינע ציוניסטען און די פּועלי־ציון שטעהט אָבער דער ענין ניט אזוי פשוט, ווי דאָס דוכט זיך ה׳ מילכ׳ען.

קודם, די אלגעמיינע ציוניסטען. לאָמיר אויף זיי אָנווענדען יענע פאָרמעל און סימנים פון פּראָגרעס, וועלכע ה׳ מילך גיט אונז, ווי א קריטעריום, אויף אָפּצושאצען געזעלשאפטליכע טעטיגקייטען און באוועגונגען.

סימן נומער איינס באשטעהט, ווי מיר האָבען געזעהן, אין דער „טעטיגקייט, צו פארבעסערען די סאָציאלע לאגע פון דעם כלל“.

איך גלויב, אז די אלגעמיינע ציוניסטען קאָנען גאנץ גוט נאָכקומען נאָך אָט דער פאָדערונג.

דער וואָס איז באקאנט מיט דער געשיכטע און דער טעאָריע פון דעם ציוניזם וויים, וואָס פאר א גרויסע ראָל אין זיי שפּילט די קריטיק

אין אנאנדער ארט באריכות. און אזוי ווי ה' מילך גיט אונז זיין באַרטיקל אָהן א ברעקעל באגרינדונג און באווייז, וועל איך מיר אויך ערלויבען אוועקצושטעלען אנטגעגען איהר דעם רעזולטאט פון מיינע אונטערזוכונגען אין דעם פרט, אויך אָהן א ברעקעל באגרינדונג און באווייז.

פּראגרעס, רעכען איך, איז ניט יעדע באוועגונג, וואָס פירט „צו א בעסערער סאָציאלער פּארשטענדיגונג", ניט יעדע באוועגונג, וואָס שטאמט פון אן אלגעמיינעם פארלאנג און באדארף, נאָר א ז א באוועגונג, וואָס האָט צו איהר ציל די פארמערונג און פארשטארקונג פון פּערזענליכע פרייהייט, קולטורעלע רייכקייט, סאָציאלע גלייכהייט (אָדער „גערעכטיגקייט") און אינטערנאציאָנאלע סאָלידאריטעט.

געוויס איז יעדער פּראָגרעס א רעזולטאט פון אזא באוועגונג; אָבער ניט יעדער רעזולטאט פון א פּראָגרעסיווער באוועגונג איז פּראָגרעס. ניט זעלטען אין דער געשיכטע קומט פון דער פּראָגרעסיווער באוועגונג ארויס — א בוידים. (זעה דאָס קריסטענטום!)

מיר מוזען דאָ לאָזען אָן א זייט ה' מילך'ס ווייטערדיגע טעאָרעטישע אויספירונגען וועגען דעם תוך פון פּראָגרעס און זיינע סימנים: דאָס וואָלט אונז אוועקגעפירט אין צו ווייטע דרכים. בדרך כלל מוז איך זאָגען, אז קיין איין געדאנק זיינער איז ניט פריי פון א געוויסער אויבערפלאכיגקייט און מטושטש'קייט. און אקוראט, ווי ער גיט אונז דעפיניציעס פון פּראָגרעס, וואָס קאָנען אריינעמען אין זיך די ערגסטע רעאקציאָנערסטע ערשיינונגען, אזוי ווייזט ער אונז אויך אָן אויף אזעלכע סימנים פון רעאקציע, וואָס מוזען ניט דוקא זיין רעאקציאָנער, וואָס קאָנען, אונטער געוויסע אומשטאנדען, זיין דוקא די סימפּטאָמען פון אן אויפקומענדער פּראָגרעסיווער כוואליע אין דעם געזעלשאפטליכען לעבען.

אזוי צעהלט ער אינדיווידואליזם, פעסימיזם און מיסטיציזם צו די אייבּיגע סמנים פון רעאקציע, ניט רעכענענדיג זיך מיט דעם, א י ן וואָס איינער זעהט דעם תוך פון זיין אינדיווידואליטעט, וואָס עס רופט ארויס ביי איהם דעם יאוש און די ביטערע זאָרג, וועלכע פּראקטישע לעבענס־לאָזונגען איינער שעפּט פון יענער מיסטישעריבערנאטירליכער וועלט, מיט וועלכער ער גלויבט צו שטעהן אין א פּערזענליכען קאָנטאקט.

ה' מילך האָט, ווייזט אויס, פארגעסען, אז די פּראָגרעסיווסטע עפּאָכע אין דער מענשהייט, די אזוי אָנגערופענע רענעסאנס־פּעריאָדע, וואָס האָט געמאכט א סוף צו דער מיטעלאלטערליכער פארגליווערונג, — א פּעריאָדע, וואָס איהר גייסטיגער אימפּעט האָט זיך נאָך ניט אויסגעלעבט עד־היום הזה, — האָט זיך אויסגעצייכענט דורך דעם מעכטיגען פּאנאנדערבליה פון אינדיווידואליזם און מיסטיציזם.

וועגען פעסימיזם און זיין ראָל אין פּראָגרעס און רעאקציע ווילען מיר דאָ ניט רעדען, ווייל דער ענין נויטיגט זיך אין צו לאנגע דערקלערונגען. איינס וויל איך נאָר באמערקען דאָ. ה' מילך מאכט א טעות,

אז די אלגעמיינע ציוניסטען האָבען זעהר פיל אויפגעטאָן אין דעם פּרט, ווען זיי האָבען פאר אונז פאנאנדערגעקייט דעם מאכל'דיגען טעם פון דעם אסימילאטאָר, דעם טעלערלעקער ביי דער פרעמדער קולטור, דעם מאן מיט די פארשטאָכענע אויגען, וואָס שפּייט אים אין פּנים, זאָגט ער: „מאָרגען פארשווינדען אלע פעלקער!" אָט די בריאה איז דאָך פאר אונז אמאָל געווען גאנץ באַ'טעמ'ט, און אויב איצטער שלאָגט אונז פון איר צו דער גאל, קאָן מען דען אָפּלייקענען דעם גרויסען פארדינסט, וואָס דער ציוניזם בכלל האָט אין דעם געהאט?

סימן נומער פיר: „צו פאראיידעלען די געפיהלען". דער פונקט קאָן געדעקט ווערען מיט דעם נאָר וואָס באהאנדעלטען סימן נומער דריי: אן אויסגעפיינערטער געשמאק פירט אויך צו געוויסע פאראיידעלטע גע־פיהלען. אָבער די ציוניסטען קאָנען נאָך אויפווייזען אויף זייער העבראאיזם, ווי אויף א דירעקטע טעטיגקייט אויסצופיינערען דעם אידענ'ס שפראך־געשמאק און צו פאראיידעלען זיינע שפראך גע־פיהלען. איך בין ניט קיין העבראאיסט און ווינש קיינעם ניט צו זיין א העבראאיסט, אָבער אז דער העבראאיזם האָט זיינע ווארצלען אין א גע־וויסען עסטעטישען פארפיינערטען געשמאק און אין געוויסע זעהר איי־דעלע ראָמאנטישע געפיהלען, — דאָס קאָן קיין געגנער פונ'ם העברא־איזם ניט אָפּלייקענען. לפי עניית דעתי — און א סך מענשען דענקען און פיהלען אזוי ווי איך — קאָן אָט די עסטעטישע שפראך־באדארפניש נאָך בעסער באפרידיגט ווערען מיט א העכער אנטוויקעלטען אידיש (דעם אידיש פון אונזערע „יונגע": אן ערנסט־געמיינטער קאָמפּלי־מענט!) און די איידעלע געפיהלען פון דער עבר־ראָמאנטיק קאָנען דער־הויבען ווערען צו נאָך א העכערער מדרגה דורך דער צוקונפט־ראָמאנטיק פון אידיש. אָבער — ווען מיר פארגלייכען דעם מצב פון שפּראך־געשמאק און געפיהלען ביי די גרויסע מאסען פון דעם פאָלק, אידער די אידעאלען פון דעם העבראאיזם און דעם אידישיזם דרינגען אין זיי אריין, מוזען מיר צוגעבען, אז אויך דער העבראאיזם קאָן אויסהאלטען יענעם עקזאמען אויף פּראָגרעסיוויטעט, וועלכען ה' מילך פארלאנגט פון די ציוניסטען אין די סימנים נומער צוויי און נומער דריי.

סימן נומער פינף: „צו פארטיפען די אָנזיכט" — אז, לאָמיר זאָגען, די נאציאָנאלע לאגע פון אונזער פאָלק וועט קיינמאָל ניט ווערען נאָרמאל און מענשליך, סיידען די גרעסטע מאיאָריטעט פון דעם אידישען פאָלק וועט וואוינען אין אן אייגענעם לאנד.

סימן נומער זעקס: „צו פארשטארקערען די מאָראלע באגריפען". גאנץ אין ערנסט מוזען מיר דאָ צוגעבען, אז די מאָראלע באגריפען פון יענע מאסען, וואָס זענען צוגעשטאנען צו דער אלגעמיין־ציוני־סטישער באוועגונג, האָבען זיך באדייטענד פארשטארקט. דער שרעקלי־כער עגאָאיזם, דאָס לעבען נאָר צוליב זיך און דער אייגענער קליינער פאמיליע, וואָס האָט גענומען הערשען ביי די אידישע מאסען אין דער בין־המששות־צייט צווישען דעם אָפּשטארבענדען חסידיזם און דעם אויפלייכטענדען סאָציאליזם, איז צו א גרויסען טייל געמילדערט גע־

פון די עקאָנאָמישע און סאָציאַלע צושטאַנדען, וואָס הערשען ביי די אידישע מאַסען אין די גלות־לענדער, און וואָס טרייבען זיי צו א שטענדיגען ארויסוואַנדערען פון די אַנגעזעסענע פּלעצער. די ציוניסטען דערקלערען יענע צושטאַנדען דורך ריין נאַציאָנאַלע מאָמענטען, הויפּטזעכליך דורך דעם אנטיסעמיטיזם און דעם לעבען אין גלות. ה' מילך האָט אָבער ערגעץ ניט ארויפגעלעגט קיין חרם אויף דער אָדער יענער טעאָריע וועגען דער אידישער סאָציאַל־עקאָנאָמישער ווירקליכקייט. און ווי פאַליש אָדער איינזייטיג זייערע דערקלערונגען זאָלען ניט זיין — זייער שטרעבען איז אָפּצושאַפען אין אן איינענעם לאַנד יענע אַבנאָרמאַלע סאָציאַלע לאַגע, וואָס טרייבט אידישע מאַסען צו עמיגראַציע: ד. ה. אז איינס פון די צילען פון זייער טעטיגקייט איז „פאַרבעסערען די סאָציאַלע לאַגע פון דעם כלל" .

ס'איז אמת, אז אונטער „דעם כלל" פאַרשטעהען די אלגעמיינע ציוניסטען ניט דעם „כלל־מענשהייט", נאָר דעם „כלל־ישראל". אָבער אזא תנאי האָט ה' מילך ניט אויסגענומען, אז יעדע פּראָגרעסיווע טעטיגקייט זאָל האָבען אין אויג ד י ר ע ק ט די פאַרבעסערונג פון דער סאָציאַלער לאַגע פון דער גאַנצער מענשהייט מ י ט א י י ן ק ל א פּ. און עס וואָלט געווען לעכערליך אזא תנאי אויסצונעמען. קיין פּראָגרעסיווע פאַרטיי פון א פאָלק, אפילו ניט די סאָציאַליסטישע, ארבייט ניט ד י ר ע ק ט פאַר דער גאַנצער מענשהייט. זי טוט דאָס א י נ ד י ר ע ק ט דורך דער פאַרבעסערונג פון דער סאָציאַלער לאַגע פון איהר איינענעם פאָלק. — פונקט ווי דאָס שטרעבען צו טאָן די אלגעמיינע ציוניסטען פאַר זייער (און ה' מילך'ס) פאָלק: פאַר דעם „כלל־ישראל".

אי — זיי זענען ניט קיין סאָציאַליסטען? — אָבער ה' מילך האָט אין זיין ארטיקעל ערגעץ־ניט ארויסגעשטעלט די פאָדערונג פון סאָציאַליזם, ווי א נויטווענדיגען סימן פאַר יעדער פּראָגרעסיווער באַוועגונג.

סימן נומער צוויי: „דאָס שטרעבען צו דערוויטערען דעם בליק". געוויס טוען דאָס די אלגעמיינע ציוניסטען אין זעהר א גרויסער מאָס! זיי האָבען די ערשטע דערוויטערט אונזער בליק אויף דעם מהות פון דעם אידישען פּראָבלעם, ווען זיי האָבען נעקעמפּט אנטקעגען דער ע נ ג ק י י ט פון דער ביז צו זייער אויפטרעטען געהערשטער אָנשויאונג, אז דער איד, ווי א קינד פון א געוויסער נאַציאָן, איז ניט מער ווי א „סתם־מענש" און אז דעריבער דארפען אונזערע פאָדערונגען און באַשטרעבונגען אין דער אידישער פראַגע ניט געהן ווייטער, איידער בירגערליכע גלייכבארעכטיגונג. זיי האָבען אונז באַוויזען, אז דאָס אידישע פאָלק איז ניט נאָר א סכום „סתם־מענשען", נאָר אן אייגענאַרטיג פאָלק, מיט אן אייגענער געשיכטע, אן אייגענאַרטיגער קולטור, אן אייגענע שטעלונג צו די פּראָבלעמען פון דעם מענשליכען לעבען. דאָס איז געווען א קאָלאָסאַלע באַרייכערונג און „דערוויטערונג פון אונזער בליק", וואָס האָט דערוויטערט אונזערע פאָדערונגען און שטרעבונגען ביז צו דעם אידעאַל פון אן איינענעם לאַנד.

סימן נומער דריי: „אויסצופיינערען דעם געשמאַק". אין

פון זיין מאַטעריעלען לעבען, קאָן ניט פאַרלייכטערען זיין מאַטעריעלע עק־זיסטענץ. כדי אַ פאָלק זאָל קאָנען ווערען אַ באַלאַבאָס איבער די באַדינגונ־גען פון זיין מאַטעריעלען לעבען, דאַרף ער זיין אַ מ אַ י אָ ר י ט ע ט אין דעם לאַנד, אין וועלכען ער וואוינט, און האָבען די געזעצגעבערישע סואַווערעניטעט אין זיינע הענט, לפּחות, אויף אַזוי פיל, אַז ער זאָל קאָנען געזעצמעסיג דורכפירען זיין ווילען בנוגע די באַדינגונגען פון זיין מאַטע־ריעלער עקזיסטענץ. יעדע באַוועגונג, וואָס האָט צום ציל, צו פאַרשאַפען פאַר דעם אידישען פאָלק אַ מעגליכקייט צו ווערען אַ מאַיאָריטעט אין אַן אייגענעם לאַנד און צו באַזיצען די נויטווענדיגע געזעצגעבערישע סואַ־ווערעניטעטן אין די ענינים פון׳ם מאַטעריעלען לעבען, איז ממילא אַ דערזעלביגער צייט אַ באַשטרעבונג „צו פאַרלייכטערען די אויפגאַבע פון דער מאַטעריעלער עקזיסטענץ פאַר דעם מענשען“. קוקט עס אויס דער־סטראַנדום!

אויף אַזאַ׳ן אופן, איז ניטאָ קיין איין פאָדערונג, וועלכע ה׳ מילך שטעלט אַרויס פאַר פּראָגרעסיוויטעט, וואָס די אַלגעמיינע ציוניסטען זאָלען ניט האָבען אַריינגענומען אין זייער טעטיגקייט און זייערע באַ־שטרעבונגען. און דערמאָנט מען זיך נאָך, אַז „די סימנים, לויט וועלכע מען קאָן דערקענען אַ פּראָגרעסיווע באַוועגונג, זענען האָפנונג און גלויבען אין אַ בעסערע צוקונפט פאַר דעם כלל“, און האָט מען אין זין, אַז די ציוניסטען זענען פעסט אין גלויבען און רייך אין האָפנונג אויף אַ בעסע־רע צוקונפט פאַר דעם כלל־ישראל, יעמאָלט קאָן שוין גאָר קיין ספק ניט זיין, אַז די אַלגעמיינע ציוניסטען זענען אַ פּראָגרעסיווע פּאַרטיי און זייער באַוועגונג איז אַ פּראָגרעסיווע באַוועגונג...

בראַוואָ, אַלגעמיינע ציוניסטען! איהר האָט גלענצענד אויס־האַלטען דעם עקזאַמען ריגאָראָזום ביי ה׳ מילכ׳ען! פאָדערט פון איהם, ער זאָל צוריקציהען זיין אורטייל וועגען אייך, אַז איר זייט רעאַקציאָנע־רען, ווייל אַזאַ אורטייל פּאַטשט אין פּנים אַלע זיינע טעאָרעטישע דער־קלערונגען וועגען פּראָגרעס און רעאַקציע. פאָדערט פון איהם, ער זאָל אייך אַרויסגעבען אַ דיפּלאָם אויף פּראָגרעסיוויטעט און דוקא מיט דער מאַרקע: „סוממאַ קום לאַודע“!

און דאַנקט גאָט, וואָס אייער עקזאַמינאַטאָר איז ה׳ מילך, ד. ה. אַ מאַן מיט אַזעלכע איבערפלעכליכע און פּיטשיטש׳ע באַגריפען וועגען פּראָגרעס און רעאַקציע. ביי אַן אַנדער עקזאַמינאַטאָר, האָב איך מורא, וואָלט איר ניט אַזוי גרינג און גוט אָפּגעשניטען...

עס זענען נאָך דאָ איינִיגע אַנדערע פונקטען אין ה׳ מילך׳ס אַרטי־קעל, וואָס נויטיגען זיך אין אַ נעהענטערער באַלייכטונג. לייַדער אָבער ערלויבט מיר די צייט ניט, אָפּצושטעלען זיך אויף זיי.

איך וועל דאָס מוזען איבערלאָזען אויף דאָס נעקסטע מאָל. אויך אין אַ פערטעל יאָהר אַרום וועט דער ענין — דאַכט מיר — נאָך זיין גענוג אַקטועל: די רעאַקציאָנערע שטרעבונגען אין אונזער היגען לעבען; — איך מיין דאָ ניט דעם אַרטיקעל, נאָר די פּאַקטישע ערשיינונגען — וועלען דערווייל פון אונז — ליידער! — ניט אַנטלויפען.

וואָרען דורך דעם ציוניזם, וואָס האָט פאר די פאָלקס־מאסען ווידער מעג־ליך געמאכט א לעבען צוליב א הויכען אידעאַל און ברענגען קרבנות צו־ליב איהם.

סימן נומער זיבען: „צו באפעסטיגען די אומ־אָפּהענגיגקייט און זעלבסטווירדע!" — דאַרף מען נאָך פּירושים צו דעם פּונקט? איז דאָ אויף דער אידישער גאס אן א נ ד ע ר פּארטיי, ביי וועמען אָט די שטרעבונג: „באפעסטיגען די אומאָפּהענגיגקייט און זעלבסטווירדע פון דעם אידישען פאָלק" זאָל האָבען ווען עס איז פארנומען אזא וויכטיגע, אזא צ ע נ ט ר א ל ע פּאָ־[illegible], ווי אין דיזע ציוניזם פון אלע זייטע [illegible], און ריכטונגען?

סימן נומער אכט: „צו פארמערען די נאַטירליכע און געזעצמעסיגע באַדערפֿנישען און פארלאנגען". איך האָב — [illegible] מיר מודה זיין — אז וואוינען אין אן אייגענעם לאנד, וואו קיינער זאָל מיר ניט [illegible] און [illegible] באַט, אָדער צווינגען מיך צו טאָן דערנידעריגענדע ארבייטען, אָדער אויפוואר־פען מיר [illegible] א טאָג, אז איך בין [illegible] און [illegible], אָדער אין בעסטען פאל קוקען אויף מיר קרום און זיך גרויסהאַלטען מיט דעם, וואָס מען איז טאָלעראנט צו מיר; אז וואוינען אין אן אייגענעם לאנד, [illegible] מיר די מעגליכקייט צו באַפֿרידיגען די [illegible] און זעלבסטווירדע פון מיין אייגענעם פאָלק, זאָג איך, איז א דורכאויס נאַטירליכע באַדערפֿניש, א דורכאויס [illegible] פאַרלאַנג. האָבען מיר אידען ג ע ה א ט אָט די נאַטירליכע באדארפניש, אָט דעם געזעצ־מעסיגען פאַרלאַנג, איידער דער ציוניזם איז [illegible]? האָט ער דען ניט פ א ר מ ע ר ט אונזערע „נאַטירליכע און געזעצמעסיגע באדארפנישען און פארלאנגען" מיט דעם, וואָס ער האָט אָנגעצונדען אין אונז די בענק־שאפט צו אן אייגענער פרייער, זעלבסטשטענדיגער היים? און וואָס איז מכח דער נאַטירליכער באדארפניש און דעם געזעצמעסיגען פארלאנג צו לעבען דירעקט פון דער נאטור, אויפהערען צו זיין א לופט־פאָלק, א שטאָט־און־שטעטעל־פאָלק, א דורכאויס מקח־וממכר־פאָלק? קאָן דען זיין א נאַטירליכערע באדארפניש, איידער דער אומקער צו דער נאטור? קאָן ווער אָפּלייקענען, אז צו די באשטרעבונגען פון דעם ציוניזם געהערט אויך די פארמערונג פון אונזערע באדארפ־נישען מיט אָט ד ע ר נאטירליכסטער פון אלע נאטירליכע און געזעצ־מעסיגע באדארפנישען?

סימן נומער ניין, וואָס איז דער לעצטער. „צו פארלייכטערען די אויפגאבע פון דער מאטעריעלער עקזיסטענץ פון דעם מענשען". כדי א מענש זאָל קאָנען „פארלייכטערען די אויפגאבע פון זיין מאטעריעלער עקזיסטענץ" (וואָס אזוינס ה' מילך זאָל ניט מיינען מיט די ווערטער) מוז ער קודם־כל קאָנען זיין א באלאבאָס אויף זיין מאטעריעלער עקזי־סטענץ, און האָבען א ד ע ה וועגען דעם, ווי אזוי זי צו פארלייכטע־רען. דאָס אייגענע איז אויך מיט א סכום פון מענשען, מיט א גאנצען פאָלק. א פאָלק, וואָס קאָן קיין דעה ניט זאָגען וועגען די באדינגונגען

בריוו פון י. דינעזאָן צו פּ. הירשביינען

יעקב דינעזאָן.
דזשעלנע 15.

ליבער בעסטער ר׳ פּרץ הירשביין און כלה די ליבע יחיו!

אײַערע מתנות מיט וועלכע איר האָט מײַנע פֿערהערונגען וואָלט גוטע בשורות הײַנט׳ס וועלט. נעהמט מײַן שוועסטערס קינדס מיידעלע — וועלך מײַן ערשטע גרויסע ערנסטע — האָט צו ני״ו יאָהר צו שיקן אין צו רייזן נאָכער — ווען איך זאָל אַלע דינג זען ווי די מיידלעך, זאָל לעבן — צוליב דאָס קינדס מיידעלע, וואָלט איך אײַך אַרײַנגעשיקט צו אַ גרויסער גליקלעכער געזונטן, צו גליקלעכע פֿינגער, וואָס צו געבן פֿיש, וואָס זאָגט אין לעבן טוב אין מזל וואָס אַ שמחה׳לע, וואָס גאָט ליבט אין די אַנדערע פֿאָלקס, הײַנט גליקלעכע טעג אין טעגלעך. פֿרײלעכע און מאָדנע. סײַ וואָס אַ מענטשן טאָג דערנאָך, גלײַכע און נײַ געבאָרענע אין וועלט צו געבן שפּילן אידיש און טרייסטער, וואָלט איך איר וועלן בעטן אין גיך ווײַל דער ערד רוהיט די פֿיר מאָל אין וועג אין וואָלט שיקן מײַן גרוס אין מזל, מיט זאָל באַלוינען און איך זאָל זיך אָנשפּיגלען אין דעם!

ווײַל אין דעם גן עדן, ווי איך האָב געהערט אין צוואַנציג יאָהר; שטעלט זיך דאָס דערציילער בעסטמיידעלע פֿיר, ווי עס זיצן די הייליגע מאַמעס: שרה, רבֿקה, רחל ולאה ווײַל דער גן עדן־פּאַלאַץ אין גן עדן — ניט אין רייזן די גרויסע גליקלעכע פֿינגער, און וועלכע מען גיט דעם ווײַן וואָס ערב שבת — (שבת) און דערוואַרטן פֿאַרגעניגליך

יעקב דינעזאָהן:

זיינע בריף.

ש. ניגער:

דינעזאָהן
דער בריפנ־
שרייבער.

יעקב דינעזאָהן, געבוירען 1859;
געשטאָרבען — 1919. (באַרעליעף.)
פון דער „אילוסטרירטער וועלט“, ווארשא.

יעקב דינעזאָהן אויפ׳ן טויטענבעט
פון דער „אילוסטרירטער וועלט“, ווארשא.

מדות של שבח שמנו חכמים בנשים צדקניות וחכמות, כבוד תפארת שמת מרת שרה למשפחת הירשביין שתחי׳ און איך דאנק איהר וואָס זי פערגעסט מיך ניט.

און נייעס, אויב איהר ווילט? נישט א לעק! אפילו פאר א רפואה, ווען איהר זאָלט זאָגען! — הכל כמקדם כימי עולם וכשנים קדמוניות — לבד וואָס ידידנו מר י״ל״פ ארבייט שוין מעהר ניט אין „היינט“ — אויס מחותן מיט יצקנ׳ן....

נאָך אַ נייעס. געווען דאָ אַ אַמעריקאַנער טעאַטער סטאר ט.... געשפילט דאָ עטליכע מאָל אין קאמינסקי׳ס טעאטער, געבראָכען שויבען, טעלער, שטולען און בענקלעך אין ק׳ס „פ. — — ג. — — ע.“ — —*) (פאר וואָס האָט ק.... בעסער דעם... נישט. פארלוירען איידער ער האָט גענומען אַ פעדער אין האנד אזא שמאטע, אזא קאקאפאניע, רחמנת לצלן, אָנצושרייבען? — און מעהר יושר וואָלט געווען ק.׳ען בעסער דעם קאָפּ און לייב און לעבען צו צעברעכען, איידער אַזוי פיעל טעלער, שטולען און בענקלעך, וואָס דער דאָזיגער ט.... האָט דאָ אויסגעבראָכען אויף דער ביהנע אין די עטליכע אָווענדען, וואָס ער האָט דאָ געשפּיעלט אָדער געבילט. קיין גרויסער אונטערשייד ניט). אויב די ווירקליכע קונסט פון א גרויסען שוי־שפּילער באשטעהט אין ברעכען שויבען און טעלער, מוז איך מודה זיין, אַז ט.... איז אַ גרויסער אַרטיסט, אויב אָבער דער קינסטלערישער טאַלאַנט מוז זיך אַרויסווייזען אין נאָך עפּעס, זאָל ער מיר מוחל זיין, איז ער אַ בייגעל בעקער, א שטיוועל פוצער אָדער א באָד רופער אין א אידיש שטעדטעל, א אויסגעצייכענטער. איך גיב איהם דארויף ארויס א אטעסטאט מיט אלע קליפערלעך. דערפאר שפּיעלט דאָ איצט דוד קעסלער. און זעהט איהר, פון אי־דישע שוישפּילער, איז ער דערווייל דער ערסטער, פון וועלכען איך בין אין טעאטער ענטציקט געוואָרען און בין ארויס מיט׳ן בעסטען און טיפסטען איינדרוק.

געשפּיעלט האָט ער דאָס ערסטע מאָל „שלמה׳קע שארלאטאן“, א איבער־קאלעטשעטע שטיק „ביעדנאָסט ניע פּאָראָק“ פון אָסטראָווסקי׳ן, וואָס האָט צו טהון מיט׳ן אידישען לעבען וויפיעל א קאצאפּ האָט צו טהון מיט יום כפור קטן. געשפּיעלט אָבער האָט קעסלער זיין ראָלע גוט, כאָטש דער איינדרוק אויף מיר איז דערזעלבער, ווי א באריהמטער רייטער זעצט זיך אויף א הילצערן פערד און מאכט די אייגענע באוועגונגען און ערנסטע מינעס גלייך ווי ער וואָלט גערייטען אויף א אמת׳ן פערד.

דערפאר אָבער האָט ער נעכטען געשפּיעלט „גאָט פון נקמה“ יענקעל שאבשאָוויטש, און האָט זיין ראָלע דורכגעפיהרט אויסגעהאלטען מיט׳ן אמת׳ן ארטיזם.

שרייבט א מאָל! דער עיקר, האָט א טבע, תמיד אָנצוגעבען אייער אדרעסע. גאָט אליין ווייסט ווי אין ספק איך בין צו מיין ברייועלע וועט אייך אָנקומען צו ניט — ?

זייט מיר אָבער געזונד און שטאַרק מיט די אַלע גוטע ברידער און גוטע יודען, מיט וועלכע איהר זענט בחברותא אין אייער ווילנא.

מנאי ר׳ יעקב בן דינה.

---

*) די פולע נעמען, פון וועלכע מיר גיבען דאָ נאָר די ערשטע בוכשטאַ־בען, געפינען מיר ניט פאר ראטזאם צו פארעפענטליכען. — רעד.

נאָר טויטע, אָדער גרויסע רבה'שע ליובאַוויטשער. און גן עדן אָבער האָט מען אויסגע־
בויט אַריין, דאָרט זיצען נאָר גרויסע צדיקים, געלערנטע און קאַצקער חסידים,
אָדער אַזוי פרומע פּוילישע יודען, געבוירענע אויף גרויסע גאַס, פּראַגא אָדער
פראנציסקאַנער אַפילו, און אזעלכע פרומע יודען פערגינען זיך אַ שטיקעל לוית;
נאָר פון אַ עונג שבת וועגען —

פונקט ווי דאָס דינסטמיידעל, פלעג איך אויך זאָגען, פערשטעהט זיך, בעת
איך בין נאָך אַ נאַריש יונגעל געווען: „ווען איך זאָל זיין ראָטשילד וואָלט איך
אויסקויפען דאָס גאַנצע פּאַפּיער פון גאָר דער וועלט, און וואָלט פאַר מיר אַליין
אויסקלויבען די שעהנסטע בויגעלעך, און וואָלט שרייבען אויף זיי „שלום
לאהובי ברייוועלעך" מיט גאָלדענע, זילבערנע און בריליאַנטענע פּענעס!

און מיינט איהר די דאָזיגע פּאַפּיער תאוה איז ביי מיר באַלד געוואָרען
אַפּילו איצט ווען איך בין שוין אַ אַלטער יוד, אָהן עין הרע — ? — בכלל
מוז איך אויך מודה זיין, אַז די אַלע קינדערישע תאוות פון אַמאָל לעבען נאָך און
בושיווען נאָך אין מיר, גלייך ווי אין יענע יאָהרען; דערזעה איך, למשל, ווינ־
טער אַ גליטש, גלוסט זיך מיר אַ גליטש צו טהון מיט אַלע פּרטים און דקדוקים;
דערזעה איך אַ גלאַט שטיינדעל ביי אַ ברעג טייך, וואָלט זיך מיר עס אַ וואָרף
טהון איבערן וואַסער, עס זאָל שפּרינגען און פּלעשטשען ביז'ן צווייטען ברעג,
אויף וואָס איך בין אַ מייסטער געווען אינגעלוויז. און אַזוי אין אַלין צו וואָס
אַ לעבעדיג יונגעלס הארץ מהוט גלוסטען אין זיין צייט. קיין חידוש ניט, וואָס
די תאוה פון אַ שעהן בויגעלע פּאַפּיער געהעלטיגט נאָך איבער מיר, און דערינען
איך נאָר אַזוינס קען איך זעלטען דעם נסיון בויישטעהן, עס ניט צו קויפען,
אָדער עס ניט צוצוגנבענען חאָטש, אויב פאַר מזומן געלד לאָזט זיך עס ניט
נעהמען.

דעריבער ליעבער ר' הירשביין, געלויבט און געאַכפּערט זאָל זיין כבוד
האדון ר' מנחם מענדיל למשפחת עלקין מק"ק באברויסק, וואָס האָט מיר אַזוי
פיעל דערפרייהט און דערקוויקט ממש מיט דעם סאַרפּריז וואָס ער האָט מיר
געמאַכט מיט דעם אַרויגשיקען מיר, גאָר אונפערהאָפט און אונערוואַרטעט אַזוי
פיעל טהייערע, שעהנע און ציכטיגע בויגעלעך פּאַפּיער מיט קאָנווערטען, אַ ברכה
צו מאַכען ממש!...

פערשטעהט זיך, אַז איך האָב מקבל געווען זיין מיר אַזוי פיעל ליעבע
מתנה, נישט נור בסבר פנים מאירות, אָבער בשעתי ידים ובזרועות נטיות און
האָב איהם באַלד אַ הייסען דאַנק געשריבען כדבעי.

אַרויסנטראַכטענדיג אָבער אַ ביסעל טיעפער אין דעם ענין, בין איך געקומען
לכלל הכרה, אַז אָהן איזער השתדלות, אָדער זכות, וואָלט אפשר דעם ליעבען
הערן עלקין גאָר נישט איינגעפאַלען, מיר אַזאַ מתנה צו שיקען, על כן איז
מצדי אַ יושר, אויך אייך ליעבער הירשביין, אַ הייסען גרויסען און הארציגען
דאַנק צו שרייבען, און דאָס מהו איך טאַקי במכתבי זה.

וואָלט איך וויסען וואו דער הערר עלקין איז אַצונד וואָלט איך מסתמא
מיט פערגניגען ענטפערן איהם בחבה יתירה פאַר זיין גרוס אין דעם בריוועלע,
וואו איהר און די איבריגע צדיקי הדור והמקום האָבען זיך אונטערגעשריבען.
היינט איך אָבער ניט, על כן בעט איך אייך, באופן ווען איהר שרייבט צו איהם,
שרייבט אַ הערצליכען גרוס בשמי ובשם ידידנו ר' יצחק ליבוש פרץ שליט"א
פאַר זיין גרוס אויך צו איהם.

אַזוי היינט און אַזוי הארציג גערים איך און דאַנקע איך די דאָזיגע אשלי
רברבי, די עמודי התורה והיראה, די מ"ץ'ן מיט די ד"ץ'ן און גם די פ"ץ'ן
שבאו על החתום אין דעם דאָזיגען בריוועל, און זאָגט זיי אַגב, אַז איך בין
מצרף אויך מיין תפילה צו זייער תפילה שבלב ושבלתש, שיתמו חטאים מן
הארץ והרשעים עוד אינם, אכי"ר.

ביחוד טהו איך טהון גערים לכבוד הרבנית המהוללה והמשובחה בכל

סטענס גריסען אין מיין נאָמען גאַנץ וואַרם, ברידערליך און הערצליך. — זאָגט איהם אגב, ער זאָל קיין ענדיג נישט זיין און זיך נישט בלאָזען. דער־צעהלט איהם, אז דער „ספר הברית“ שרייבט, אַז דאָס וואָס דער ענדיג בלאָזט זיך, מיינט ער דערמיט נושא חן צו זיין אין די אויגען פון דער כשרה'ר ענ־דיצקע; אין מיינע אויגען, אָבער, זאָגט איהם, וועט ער מיט בלאָזען זיך קיינ־מאָל נישט נושא חן זיין.

אין כעס זיין אויף מיר מעג ער. איך בין איהם טאַקי שולדיג אנטוואָרט אויף א פּאָר לעצטע בריוועלעך, וויסט ער דאָך, אז אזא טבע האָב איך שוין — שרייבט זיך, שרייב איך, נישט געקארגט האָטש דריי און פיער בויגעלעך פּאַפּיער מיט אמאָל; שרייבט זיך ניט — שרייב איך ניט, נישט ווייל איך וויל ניט, נור ווייל עס שרייבט זיך ניט.

אָט דאָס, זייט מוחל, דערקלערט איהם, איז די גאַנצע אורזאַכע פון מיין נישט ענטפערן אויף זיינע לעצטע בריוועלעך פון יוראָפּ. פון אמעריקא האָב איך פון איהם נאָך אפילו א תמונות אות נישט ערהאַלטען.

ווי געהט עס איהם? וואָס מאכט ער בגופו, בנפשו ובממונו? — ביי אונז דאָ, איז ער דאכט זיך געווען א מענש מיט אלע חושים ווי א מענש, ווי קומט עס, וואָס ער איז אין אמעריקע געוואָרען אזוי ניט קלוג, אַזוי ניט קלוג? זאָל ער מיר מוחל זיין. אַ קלוגער מענש ברוגזט זיך נישט, בלאָזט זיך נישט, און קען אונטערשיידען בין אור לחושך בין איש לחברו. וואָלט ער אזוינער נאָך געווען האָט ער בעדארפט פיהלען און וויסען, אַז נאָך אלע כעס'ן וואָס ער האָט אויף מיר, האָב איך איהם ליעב. אלע מאָל ליעב. ווען איך שרייב איהם יאָ, און ווען איך שרייב איהם אפילו ניט. זייט מיר געזונד, און זאָל מיר הירשביין אויך געזונד און שטאַרק זיין. אייער און זיין פריינד י׳ דינעזאָהן.

וואַרשא ערב פסח תרע"ג.

ליעבער טהייערער פריינד און קאָלעגא דוד איגנאַטאָוו!

אין ווילנע גרינדעט זיך איצט א מוזעאום פיר יודישער ליטעראטור און קונסט. און די גרינדער בעטען מיך, איך זאָל זיי פיר דעם מוזעאום צושיקען וואָס נאָר איך פארמאָג פון אייגענע און בעפריינדעטע יודישע שרייבער שריפ־טען, אָדער איבערהויפּט אזוינס, וואָס איך געפין פאר ווערטה, עס זאָל אין א מוזעאום ערהאַלטען ווערן, לזכרון פאר די צוקונפטיגע דורות.

איבערלייענענדיג אייער זעהר טרויעריגען בריעף, וואָס איך האָב נאָר וואָס טאַקי ערהאַלטען, געפין איך, אז קיין בעסערע און פּאַסענדערע מתנה פאר נייגעגרינדעטען מוזעאום ווי עבען אָט דעם בריעף אייערן פערמאָג איך

ער איז א דאָקומענט, וואָס ענטהאַלט א שטיק געשיכטע פון דער יודישער ליטעראטור, פון איהר ענטוויקלונג און פון איהר געגענווערטיגען עקזיסטענץ אין אונזער איצטיגער טרויעריגער צייט.

וועט די לאַגע פון דערזעלבער ליטעראטור אין די צוקונפטיגע דורות א מאָל א בעסערע און א גלענצענדערע זיין, וועלן די בעזוכער פון דעם דאָזיגען מוזעאום אין די ווייטע צוקונפטיגע דורות, אין אייער בריעף א בילד האָבען פון דער שווערערער ביטערער לאַגע פון דערזעלבער ליטעראטור און ליטעראטען אין די לאַנג פערגאַנגענע דורות צוריק. וועט אויך אין די צוקונפטיגע דורות די לאַגע פון דערזעלבער ליטעראטור און ליטעראטען ניט א בעסערע און ניט אַ גלענצענדערע זיין ווי זי איז איצט, זאָלען די יודישע שרייבער פון דעמאָלט זיך טרייסטען, אז די לאַגע פון דער יודישער ליטעראטור איז קיינמאָל נישט בעסער געווען, או זאָלען זיי, אין זייער צייט, דעם מוטה און ענערגיע געפי־נען, וואָס האָט זייערע פאָרגענגער קיינמאָל נישט געפעהלט.

עס טהוט מיר לייד דער גאַנצער טרויעריגער אינהאַלט פון אייער בריעף,

זעהר געעהרטער הערר ד. איגנאַטאָוו !

אייער געעהרטען בריעף נעכטען ערהאלטען. אייער וו׳ זאמעלבוך „שריפטען“ — שוין מיט עטליכע וואָכען צוריק. איך האָב געמיינט, דאָס בוך איז טאַקי מיר געשיקט, און האָב נישט געוואוסט וועמען צו דאנקען דאפיר.

זיין אנלאָקענדעס אויסערליכעס אויסזעהן האָט מיך פעראינטערעסירט, אויך מיט זיין אינהאלט זיך צו בעקענען, איז עפּעס ווי א בעשערטע זאך געווען, אַז אייער בוך זאָל אָנקומען טאַקי דער פערזאָן צו וועלכער עס איז געשיקט. — געזעסען בעת מעשה ביי מיר מיין פריינד ד״ר איזידאָר עליאשעוו, (בעל מחשבות) און מיר דערצעהלט, אַז ער ערוואַרט אויך אַזאַ בוך צו בעקומען, און אויב איך וויל איהם די געפעליגקייט טהון, זאָל איך איהם געבען מיין עקז׳ און אז ער וועט ערהאלטען זיין עקז׳, וועט ער מיר אָבגעבען וועלכען עקז׳ איך וועל וועלן. ער ברויך דאָס בוך צו אַ קריטישער אַרבייט. אַזוי האָט ער געזאָגט. פון דעמאָלט אָן איז טאַקי יענס עקז׳ ביי בעל מחשבות.

שפּעטער מיט עטליכע טעג האָב איך ביי פּרץ׳ן אויפ׳ן טיש געפונען אייער בריעף, אין וועלכען איהר שרייבט, אַז גלייכצייטיג שיקט איהר איהם אויך א עקז׳ פון אייער זאמעלבוך שריפטען. פּרץ האָט מיך געפרעגט, צו ווייס איך וועגען וואָס פאר א בוך די רעדע געהט, האָב איך איהם ערקלערט, אַז דאָס מוז געמיינט זיין דאָס בוך, וואָס איך האָב ערהאַלטען און אוועקגעליהען דעם ד״ר עליאשעוו.

ביז היינט, קען איך אייך זאָגען, האָט שוין אויך פּרץ אייער זאמעלבוך דורכגעלייענט און איז בכלל מיט זיין אינהאלט גאַנץ צופרידען. אלס מייסטער ווערק ערקענט פּרץ דעם ראָמאַן פון א פערד גנב. מעגליך, ביי א פרייערער שטימונג וועט פּרץ נאָך שרייבען איין קריטישען ארטיקעל איבער איהם. איך אליין, האָב נאָך דאָס פערגניגען ניט געהאַט מיט דעם אינהאַלט פון אייערע „שריפטען“ זיך צו בעקענען. איך האָב שוין אזא מזל. נעהמט מען צו ביי מיר אַ בוך, זעה איך עס שוין קיינמאָל נישט צוריק. אויף געגענווערטיגעס מאָל האָב איך קיין טענות ניט, ווי איהר שרייבט איז יענס עקז׳ לכתחילה געשיקט פיר בעל מחשבות. יהי לו אשר לו! זאָגט דער העברעער. אז אייער בוך וועט מיר אָנקומען, לויט ווי איהר שרייבט, וועל איך עס זיכער דורכלעזען און שרייבען אייך מיין מיינונג אויב זי איז אייך נור אינטערעסאַנט.

וועגען אייער פערלאַנג, פּרץ זאָל זיך בעטהייליגען אין אייער זאמעלבוך מיט אַ אַרטיקעל וועגען הירשביין, איז מיין עצה: אויב איהר זענט נור ביכולת, זאָלט איהר אזוי גוט זיין ארייַנשיקען איהם זיין האָנאָראַר פאַרן בעשטעלטען ארטיקעל. וויפיעל? דאָס ווענדט זיך אָן אייער קעשענע. גאָר אָהן האָנאָראַר שרייבט פּרץ פּרינציפּיעל נישט.

מיט די „צענטראַל“ לויט האָב איך גערעדט נאָך מיט א טאָג צעהן פריהער איידער איך האָב אייער בריעף ערהאלטען, און לויט מיין עצה האָבען זיי געשריבען צו זייער פערטרעטער אין ניו יאָרק, אַז ער זאָל ביי אייך קויפען 200 עקז׳ און זיי צושיקען אַהער קיין וואַרשא — מעהר ווי 200 עקז׳, זאָגען זיי, לוינט זיך זיי בשום אופן נישט. — שפּעטער, ווען זיי וועלן בעמערקען, אַז מען קען פערקויפען מעהר, וועלן זיי ביי אייך קויפען אין א גרעסערן קוואַנטום.

עס טהוט מיר לייד, וואָס אייער זאמעלבוך איז געדרוקט אין אזא בעשרענקטער צאָהל עקז׳, און דיזעלבע זענען אויך שווער אין גאַנצען צו פערקויפען. די אורזאַכע פאַר וואָס דאָס איז אזוי, קען איך נישט געפינען. אין זיין אינהאלט, לויט ווי פּרץ פערזיכערט מיר, זיכער ניט.

דאַכט זיך, איך האָב אייך אויף אַלץ געענטפערט. איך וויל אייך אָבער אַזם איינע געפעלליגקייט בעטען. היות ווי אין דעם כתב אויפן קאָנווערט פון אייער בריף צו מיר דערקען איך פּרץ הירשביינס האַנדשריפט, וואָס דאָס איז א מופת חותך, אז ער לעבט נאָך צווישען לעבעדיגע, בעט איך אייך, איהם ער־

נישט ערהאלטען — געוויס ערגעץ אויף דער פּאָסט, אָדער דורך דער פּאָסט, פערפאלען געוואָרען — פּרין, זעהט איהר, האָט דוקא ערהאלטען די בוידע בענ־דער. ער איז פּשוט ענטציקט פון זייער אינהאלט. ער קלויבט זיך שרייבען וועגען דעם אַ גאַנצע אָבהאַנדלונג. איז ער אָבער, לא עלינו, נישט געזונד, ליידט שטאַרקע שמערצען אין זיין רעכטער האנד, און דאָס שרייבען איז איהם כמעט אונמעגליך. די ערצטע זאָגען דאָס איז ביי איהם ארטרעטיזם. ווי דאָס איז ער קען איצט אָהן העפטיגע שמערצען די פעדער אין האנד נישט האלטען. ווערט איהם נאָר גרינגער ווערן, וועל איך זעהען, ער זאָל וועניגסטען אייך שרייבען פּערזענליך.

איך מוז אייך נאָך אויסדריקען מיין טיעפסטען בעדויערען, וואָס מיר איז נאָך ביז היינט נישט געלונגען מיט אייער שרייבען און שאַפען זיך צו בעקע־נען. פּשוט, ווייל איך האָב דאָס ערסטע עקז' אוועקגעגעבען עליאשעוון, ווי איהר ווייסט, און דעם צווייטען באנד — נישט ערהאלטען. — פּרין האָט, נאָכ'ן דורכ־לעזען, זיין עקז' אוועקגעגעבען דעם איינבינדער איינצובינדען — (איהר מעגט דערמיט שטאָלץ זיין — ווארום עס מוז איהם אַ ווערק גאָר בעזונדער ליעב און טהייער ווערן, ער זאָל עס לאָזען איינבינדען אוועקצושטעלען אין זיין ביב־ליאָטעק אַריין) — דער לעצטער האַלט עס שוין עטליכע וואָכען און דערווייל בעקום איך עס ניט דורכצולעזען.

נאָך אַ מאָל, אז איהר וועט שיקען, זאָלט איהר שיקען רעגיסטרירט, — און אויב איהר האָט אייך דאָס איצטיג מאָל געשיקט זאקאזנאָיע, заказное זאָלט איהר זיך ווענדען צו דער פּאָסט ביי אייך מיט דער אָנפראַגע און טענה, פאר וואָס איז אייער זענדונג דעם אדרעסאַט נישט אָנגעקומען? דאָס איז דורכ־אויס נויטהיג צו טהון.

די עקז' וואָס איך ראטה אייך שיקען ה' קלעצקין זאָלט איהר אונבעדינגט שיקען רעקאָמאנדירט. זיין אדרעססא איז:

Б. А. Клецкину, Мало Степановская, 23, Соб. д.,
ВИЛЬНА.

זייט זשע מיר געזונד און שטאַרק. אייער י' דינעזאָהן.

ליעבער טהייערער דוד איגנאַטאָוו!

מיט אמת'ר פרייד און פערגניגען זאָג איך אייך אָן, אז איך האָב ביי מיס־טער קלעצקין פאר אייערטוועגען גע'פּועל'ט אלץ וואָס איך האָב געוואָלט. היינו. ראשית וויל ער ביי אייך אָבקויפין אללע עקז' פון אייערע צוויי בענדער שריפ־טען וויפיעל איהר האָט נאָר ביי זיך. חוץ די צאָהל, וואָס איהר ברויכט אויסשליסליך בלויז פיר אַמעריקא אַליין. געלד אויף „פּדיון שבויים“, דאָס הייסט, אויף אויס־לייזען פון דרוקער, אָדער פון אנדערע אייערע בעלי חובות, וועט ער אייך אַרויסשיקען, באלד ווי ער, אָדער איך וועל נאָר מקבל זיין אייער אנטוואָרט אויף דעם בריעף וויפיעל איהר ברויכט דערצו. פאר'ן געלד בין איך פאר אייך ערב, אַז ער מעג זיכער זיין, אז איהר, ליעבער אונבעקאנטער און פאָרט מיר נאָהענ־טער בעקאַנטער פריינד, וועט איהם נישט אָפּטהון ווי עס האָבען, בעוונותינו הרבים, שוין איהם און שוין מיר כמה וכמה מאחינו ומחברינו אָבגעטהון.

ד. ה. צוגענומען די עטליכע גילדען און א גוטען טאָג!

פארשטעהט זיך, אז נישט אין די עטליכע גילדען איז דער פערדרוס, נור די גוטע זאך, וואָס מען מאכט תמיד קאליע דורך אזא הנהגה פערדריסט זיך... איהר אָבער — איך בין אין דעם א רגע אין ספק ניט — וועט די געלעגנהייט אויסנוטצען פיר דער גוטער זאך, איך מיין: צו האָבען די מעגליכקייט ווייטער

צו פערמאָגען, אז איהר טהוט אייער זעעלן־פליכט ווי עס דיקטירט אייך אייער געשמאק און טאלענט.

עס טהוט מיר לייד אייער לוידען. עס פרייהט מיך אָבער, וואָס איהר נעהמט די לוידען אויף זיך פרייוויללליג, און איהר ענטפערט נישט אויף דער פראגע: חביבין עליך יסורין, ווי יענער תנא: לא הן ולא שכרן!

די פראגע: צי האָט יעקב אָבינו רעכט געהאט מתפלל צו זיין, אז מלמדים און סופרים, זאָלן זיין קבצנים אביונים, דאכט מיר, איז שוין לאנג פארענט־פערט געוואָרען מיט יאָ. — גערעכט. טויזענד מאָל גערעכט! — אויגס נאָר האָט יעקב אָבינו געגרייזט, וואָס ער האָט פערגעסען צוגלייכער צייט מתפלל צו זיין, אז די יודישע פערלעגער זאָלן פובליטשער און מענשליך און מיט געוויסען בעהאַנדלען די שרייבער, ווען זיי גיבען ארויס.

אָט אין דעם גרייז פון יעקב אָבינו ליגט די שווערע קללה, וואָס דער־דריקט, נישט נור די יודישע ליטעראטען אָבער אויך די יודישע ליטעראטור.

קיין ספק ניט, אז דער הערר ב. א. קלעצקין, וואָס האָט זיך גענומען אויסצולייזען איצט די יודישע ליטעראטען און ליטעראטור פון דער קללה, ד. ה. פון די ביז איצטיגע יודישע פערלעגער און פובלישערס איז ווערטה גע־קרוינט צו ווערן מיטן נאָמען „גואל צדק“. דען ער מיינט חלילה ניט די פרנסה. ער איז בה"ש געגוג רייך פון זיינע גרויסע אנדערע עסקים, און ער וויל, נור די ליטעראטור אין איהר געהעריגע לאגע ארייגברענגען און די יודי־שע ליטעראטען פאר זייער מיה, ארבייט און שאפען זיי ווייט מעגליך בעלוינ־נען. דאָס אלץ איז ביי מיר קיין ספק נישט. א ספק א גרויסער אָבער איז ביי מיר, צי וועט ער אזוי פיעל אַפּפער און ענערגיע וועלן פערווענדען, וויפיעל עס איז אונבעדינגט נויטהיג, דעם קאמפף בייצושטעהען און געווינען געגען די אלע אנדערע הערויסגעבער און פערלעגער, וואָס ווענדען אָן אונגעהייערע בחות און מיטעל געגען איהם?

ווי דאָס איז, פאַר אַייך האָב איך דערווייל קיין אַנדער עצה ניט, ווי תיכף, ווי איהר וועט נור מיין געגענווערטיגען בריעף ערהאלטען, אַרויסשיקען פער־זענליך דעם הערר קלעצקין צו איין עקז' פון אייערע ביידע בענדער שריפטען — פערשטעהט זיך, — אויב איהר האָט עס שוין ביז אהער ניט געטהון — און צו גלייכער צייט, שרייבען איהם אַ בריוועל בזה הלשון:

„לויט פאָרשלאג, וואָס פרץ און דינעזאָהן האָבען אויך געשריבען פון ווארשוי אויספיהרליך, שיק איך אייך די בענדער פון מיין אויסגאבע, אום איהר זאָלט אייך איבערצייגען ווי ווייט דיזע ארבייט איז ווערטה געשטיצט צו ווערן, צוליעב איהר ווייטערער עקזיסטענץ און ענטוויקלונג.

„פאללס איהר וועט געפינען פאר מעגליך אָנצונעהמען דעם אויבענדער־מאנטען פאָרשלאג, פערלאָז איך זיך אין גאַנצען אויף די בעדינגונגען, וועלכע איהר וועט מיט זיי מושוה ווערן. מיט אכטונג א. ז. וו.“

פארשטעהט איהר שוין, אז איך, ווי אויך פרץ, וועלן מיר אונז נישט פוילען, צו שרייבען און מיט אונזער גאנצען איינפלוס צו ווירקען, אז קלעצ־קין זאָל אונזער און אייער פאָרשלאג אָננעהמען און דערמיט, אייך פערגרינ־גערן אייער ווייטערע ליטעראַרישע טהעטיגקייט, אויף וועלכע מיר לעגען גרוי־סע און פיעל פערשפרעכענדע האָפנונגען.

ס'איז היינט ערב פסח. אַרבייט ביי מיר ביז איבער'ן קאָפּ. דעריבער קען איצט מיט אייך ניט אזוי רעדען ווי איך וויל עס גערן. איך קען אייך נאָר צו־זאָגען, באלד נאָך יום טוב, אייך ווידער צו שרייבען, און אייך מודיע זיין קלעצקינס אנטוואָרט אויף דעם פאָרשלאג, וואָס איך מיט פרץ'ן וועלן איהם אונבעדינגט באַלד שרייבען.

אייער עקז' שריפטען. ניט דאָס ערסטע, נישט דאָס צווייטע — אויסער נגס, וואָס ד"ר עליאשעוו האָט ביי מיר צוגענומען — האָב איך נאָך ביז היינט

איהר זיך א עצה געבען, די עטליכע רובעל — מיין איך, דאָלאר — צו בעקומען בגמילות חסד ביי א גוטען ברודער. און אויף די איבריגע סומע מאכט אַ נאכנ׳ אויף די עקז׳, וואָס איהר שיקט ארוים צו קלעצקין.

איך האָב אין ניו־יאָרק א גוטען און זעהר ליעבענסווירדיגען פריינד, איהר קענט איהם געוויס. ער הייסט ישראל זעווין, ער וואָיהנט, ווי איך בין משער, נישט ווייט פון אייך, נעמליך:

1044 Bryant Ave., Bronx.

געהט אַריין צו איהם, גיעט איהם אָב ערסטענס אַ האַרציגען גרוס פון מיר, בעווייזט איהם דעם גאנצען בריעף וואָס איך שרייב דאָ איצט צו אייך. ער איז זעהר א גוטער מענש. פרעגט ביי איהם א עצה, ווי אזוי צו טהון, איהר זאָלט קענען ארויסשיקען די עקז׳ תיכף, נישט ווארטען ביז ה׳ קלעצקין וועט אייך דעם אוואנס ארויסשיקען. זאָגט איהם, אז איך בעט איהם זעהר, ער זאָל אייך, אַזוי צי אזוי, שאַפען די מעגליכקייט די עקז׳ זאָלן ארויסגעשיקט ווערן וואָס פריהער. אפשר וועט ער וועלן אויסלעגען דאָס געלד, וואָס איהר ברויכט פיר׳ן דרוקער און אויף די סוממע וואָס ער וועט פאָרלעגען, זאָל ער מאכען א נאכנאהמע? מיינער זייטע פערזיכער איך איהם, אַז תיכף ווי די זענדונג וועט אָנקומען קיין ווילנא וועט די נאכנ׳ אויסגעקויפט ווערן.

נאָך עפּיס וויל איך אייך אויפמערקזאם מאכען, איהר זענט נישט מחויב צו שיקען די זעמטליכע עקז׳ ביז׳ן לעצטען. אַ הונדערט, אָדער עטוואָס מעהר, קענט איהר לאָזען פיר אמעריקאנער פערקויף. פאר אייראָפּא אָבער, נעהמט ה׳ קלעצקין אויס א תנאי מיט אייך: נישט צו פערקויפען מעהר, חוץ זיין פערלאג, נישט איין עקז׳ אַפילו. געדענקט עס! קוים וועט צענטראל, למשל, האָבען אַ געוויסע צאָהל עקז׳, וועט צענטראל פערקויפען דיזעלבע פאר האלב אומזיסט, אום, צוליעב קאָנקורענץ, דעם פערלאג קלעצקין צו שאדען. געדענקט עס, דאָס איז זעהר וויכטיג פיר דעם ערפאָלג פון קלעצקינס אונטערנעהמונגען.

איך בעט אייך, גיעט איבער א הערצליכען און א ברידערליכען גרוס אייער חבר מאני לייב׳ן. איך בין פון זיין מענשליכער און ברידערליכער גוטסקייט ביז צו טרעהרען געריהרט. זאָגט איהם, אַז איך ווינש זיך, אז ירבו כמותו בישראל. און זייט מיר ביידע געזונד און שטארק אייער י׳ דינעזאָהן.

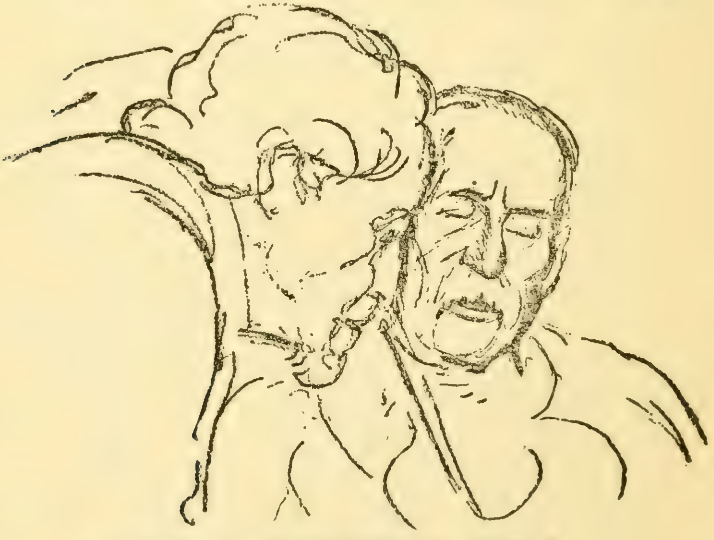

ש. אַנ־סקי בוים קראַנקענבעט פון יעקב דינעזאָהן

פון דער „אילוסטרירטער וועלט“, ווארשא.

צו שאַפען און רייכער צו מאכען אונזער יודישע ליטעראַטור און דעם בעסערן און פיינערן געשמאק אין איהר ענטוויקלען.

מכח אייער פאָרשלאג צו קויפען ביי אייך די מאַטריצען פון די ביידע ביכער, איז ער אויך נישט געגען, וועגען דעם האָט ער מיר צוגעזאָגט, זיך דורכשרייבען מיט אייך דירעקט. יעדענפאללס ראטה איך אייך צו שיקען איהם צוזאמען מיט די עקז' אויך די מאַטריצען פון די גרעסערע אַרטיקעל.

אין אייער מזל, איז ער גראָד די טעג געווען דורכפאָהרענד אין ווארשא, וואו ער איז שוין 18 יאָהר נישט געווען. און איך האָב אויסגענוצט די געלע־גענהייט און צוזאמען מיט פריץ'ן האָבען מיר אויף איהם דעם איינפלוס גע־האט, אלץ ביי איהם אויסצווירקען.

און איך מוז אייך, אגב אורחא, זאָגען, ליעבער איגנאַטאָוו, אַז איך האָב פיעל פערגניגען געהאט, פערזענליך זיך צו בעקענען מיט'ן הערן קלעצקין. ער איז א יוד א דזענטעלמען אין פיינסטען בעגריף פון דעם וואָרט. טהוט פיעל גוטס און איז קאָנזעקווענט אין זיין טהון. א דורכדרונגענער ליעבהאָבער פון דער יודישער ליטעראַטור. א פריינד פון דער ארבייטער קלאַסע, און אַ מענש פון פיינעם געשמאק.

אין מיין פאָריגען בריעף האָב איך אייך געזאָגט, אַז דער ה' קלעצקין שיינט מיר צו זיין דער מלאך הגואל פיר דער יודישער ליטעראַטור. נאָך מיין זעהען זיך מיט איהם פערזענליך, זאָג איך אייך עס מיטן פולען מויל נאָך אַ מאָל.

הכלל, ליעבער איגנאַטאָוו, שלאָפט ניט דערין, און תיכף ווי דאָס בריוועל וועט אייך אָנקומען, און גלייכצייטיג וועט אייך אָנקומען אויך א בריוועל פון ה' קלעצקין זעלבסט, זאָלט איהר אונז מודיע זיין די ריכטיגע צאָהל עקז' פון ביידע ביכער בעזונדער, וויפיעל איהר האָט נאָך, און וויפיעל געלד איהר ברויכט, זיי אויסצולייזען, אום זיי באלד ארויסצושיקען צו ה' קלעצקינ'ס פערלאַג אין ווילנא. איך מוז אייך נאָך דערקלערען דערביי, אז הערר קלעצקין מיינט נישט אָבצוקויפען ל ח ל ו ט י ן ביי אייך די עקז'. ה' קלעצקין האָט זיין פערלאַג געגרינדעט, נישט לשם ביזניס, נור צו שטיצען יודישע שרייבער ווי ווייט מעגליך, און ניט דערלאָזען, זיי זאָלן ארויינפאלען צו די אלערליי פערלעגער. אַ שטייגער ווי צענטראַל ביי אונז, אָדער די היברו פובלישינג קאָמפּ', דאָרט אין געבענשטען לאנד ביי אייך.

הערר קלעצקין וועגדט אָן אללע מעגליכע מיטעל, ערסטענס, דאָס יודישע ביכער זאָלן האָבען א אנשטענדיג אויסזעהען, זשאלאוועט נישט קיין קאָסטען אויף שעהן פאפיער און דרוק, רעקלאמירט זיינע אויסגאבען, און פערקויפט די ביכער לחשבון פון זייערע פערפאסער. דאָס הייסט: דאָס גאַנצע בוך מיט מאַ־טריצען בלייבט דאָס אייגענטום פון מחבר.

דער פערלאג קלעצקין נ ע ה מ ט נ ו ר 10% פ ו ן ר י י נ ע ם פ ע ר ד י נ ס ט, צו דעקען די הוצאות, וואָס פאללן ביי יעדער אויפלאגע. אויף די 90% פערדינסט, וואָס פאַלט על חשבון פון מחבר, גיט ה' קלעצקין עד לחשבון אַרויס דעם פערפאַסער אַ געוויסע סומע אַוואַנס. און אַזוי וועט ער אויך פעררעכענען די סומע, וואָס ער וועט אייך אַרויסשיקען איצט, איהר זאָלט האָבען מיט וואָס די עקז' אויסצוקויפען פון דרוקער און איהם זיי צוצושיקען.

אום די צייט אָבצוקורצען, וואָלט איך אייך ראטהען, אפשר איז מעגליך, אַז אייער דרוקער זאָל איינשטימען, די עקז' טאקי תיכף אַרויסצושיקען אויף ה' קלעצקינס אָרדערע, און אויפ'ן בעטראג וויפיעל איהם קומט פון אייך אויף זיי. זאָל ער מאכען נאכנאהמע. דער אופן, שיינט מיר, איז דער בעסטער. ווארום עס איז פשוט א שאָד די צייט, וואָס מוז דויערן ביז מיר וועלן דאָ אייער תשובה אויף דעם בריעף בעקומען, און ביז מיר וועלן אויף אייער תשובה אייך דאָס געלד צושיקען א. א. וו.

פאללס אָבער איהר מוזט דערצו בכל אופן, האָבען עטליכע רובל, מוזט

דיגע ענערגיע, האָט זי אינוועניג אין אים געגליהט — און געזוכט אַן אויסדרוק.

אָט דעם דערלייזונגס־אויסדרוק האָט זי געפונען אין די לאַנגע גע־מיטליכע בריף, וואָס ער פלעגט אָפט אזוי שרייבען צו זיינע פריינט און באַקאַנטע.

די בריף זענען געווען פאַר אים אַ במקום ליטעראַטור: פלעגט ער זיך זעצען ענטפערען אויף עפּעס אַ בקשה פון אַ פריינד אָדער אפילו גאָר פון אַ ווילדפרעמדען, פלעגט אויפוואַכען, אויפציטערען אין די פינגער — און אין דער נשמה — ביי אים די אַלטע שרייבלוסט, די ניט געשטילטע יוגענד־ליבע — און ער פלעגט זיך נישט קאָנען אָפּרייסען פון דער פען, פון דעם פּאַפּיר. ווי אַ קליינשטעטעלדיגער סופר, פלעגט ער זיצען אין זיין האַלב־טונקעלען אַלט־בחור'שען צימער אויף דיעלנאַ 15 — און שרייבען, שרייבען מיט דער שטילער, געלאַסענער ניט־אייליגער פען. צענדליגער זייטלעך, געשריבען מיט אַ ברייטען, ניט געקאַרגטען, אָבער גאַנץ געדיכטען כתב, פלעגען פאַרנעמען אָפט די בריף זיינע. און פונקט ווי אין די מינדליכע געשפּרעכען מיט אים פלעגט איר פיהלען אָפט זיין צו פריה אַנטשוויגען־געוואָרענעם דערציילער־טאַלענט און זיין נישט באַפרידיגטע, ווייל נישט פאַרקערפּערטע דיכטער־פאַנטאַזיע (ער פלעגט אָפט דערציילען זאַכען, געשפּונען פון זיין כח הדמיון) — אזוי שפּירט זיך אין די בריף ביי אים דאָס ארויסשפּאַרען פון זיין ניט־געזעטיגטער שרייב־גלוסטונג. דער גאַנצער סענטימענטאַליזם פון די ניט דערשריי־בענע דאַנקען, אונז זיסע זאַכען, אַלע צערטלעכקייטען פון די ניט אַוועק־געשיקטע חתן־בריף, אַלע טרייקייטען פון אַ מענשען, וואָס האָט אַ נאַ־טירליכע באַדערפניש צו זיין טריי עמיצען און איבערגעגעבען — זענען אריבערגעגאָסען געוואָרען אין די בריף.

זיינע בריף — דאָס איז זיין ל י ט ע ר א ר י ש ש א פ ע ן אין דעם לעצטען פּעריאָד פון זיין לעבען. צווישען זיינע בריף און די אמאָ־ליגע ווערק זיינע איז ניטאָ כמעט קיין אונטערשיד. ביי שלום עליכם'ען — אָט דעם קלאַסישען בריפנשרייבער — זענען די בריף אָפט קונציגער, געשליפענער און קאָנצענטרירטער, ווי זיינע ווערק; ביי דינעזאָהנ'ען — דעם צווייטען בריפנשרייבער אין דער אידישער ליטעראַטור נאָך שלום עליכמ'ען — שטעהען די בריף אויף איין מדרגה מיט די ווערק. אז איך פלעג באַקומען פון אים אַמאָל אַ פולען קאָנווערט מיט אַ צען־פופצען בויגעלעך פּאַפּיר מיט אַ צושריפט צום סוף, אז ער האָט היינטיגס מאָל גראָד נישט געקאָנט שרייבען אויספירליך: איך זאָל קיין פאַראיבעל נישט האָבען אויף איהם — פלעגט זיך מיר דוכטען, אז עס ליגט פאַר מיר אָפּען „דער שוואַרצער יונגערמאַנטשיק“, און בילדער פון די אינגעל־ישע יאָרען פלעגען אויפשטעהן אין זכרון. דעריבער בין איך זיכער, אז ווען די הונדערטער בריף זיינע וועלען אויפגעקליבען ווערען, וועלען אָט די דיקע בענד זיך באַהעפטען ברידערליך מיט די בענד זכרונות און אויך

ש. ניגער.

דינעזאָהן דער בריפנשרייבער.

אין די לעצטע יאָרען האָט דינעזאָהן וועניג געשריבען, נאָך וועניגער געדרוקט. מיט די ווערק פון אנדערע האָט ער זיך אָפּגעגעבען מער, ווי מיט זיינע אייגענע ווערק, מיט ליטעראַטען — מער, ווי מיט ליטעראַטור: קוים וואָס מען פלעגט ארויסבאַקומען ביי אים א קאַפּיטעל זכרונות...

און אפשר טאַקע דערפאַר האָט ער אָנגעוואָרען דעם חשק צו שרייבען, ווייל מען פלעגט זיך ווענדען צו אים נאָר נאָך עראינערונגען. ער האָט נישט געוואָלט קוקען אויף זיך, ווי אויף אזא, וואָס האָט שוין זיינס אָפּגעטאָן. עס האָט זיך אים נישט געגלוסט איינגאַנצען זיך אָפּגעבען דער פארגאַנגענהייט. ער האָט געוואוסט, אז הינטער זיך קוקט דער, וואָס וועט באַלד, ווי לוט'ס ווייב, ווערען אייביג פארגליווערט. דער קליינער גרויער אַלטינקער האָט נאָך געהאַט א צוטרוי און א ליבשאַפט צום לעבען.

ער איז דאָך געשטאַנען נאָהענט צו א הייסען לעבענסקוואַל — צו פּרצ'ען. ער האָט זיך אַזוי אָנגעאָטעמט מיט זיין פריינד'ס ווייגן לעבענסאָטעם. דער אומרוהיגער פּרץ־שטראָם האָט פארכאַפּט אויך אים, דעם געלאַסענעם, און ער וואָלט נישט געקאָנט אַוועק פון לעבען, ווען ער וואָלט עס אפילו וועלען. ער האָט געמוזט האַלטען — אויב נישט טראָגען — אין די הענט פּרצ'ס פאָן, וועלכע איז אין מיטען העלען פלאַטערן פארגליווערט געוואָרען... איז ער געוואָרען א כלל־טוער, א „פירער", א „פאָרשטעהער"... ער האָט געפּרופט פארנעמען דעם פּלאַץ פון י. ל. פּרץ אין לעבען, לאָזענדיג פריי זיין אָרט אויבענאָן אין דער ליטעראַטור... אין פּרצ'ס לופט האָט ער זיך אליין אפשר דערפיהלט צו אויסגעוואַקסען, אז ער זאָל קאָנען אויף זיך ארויפציהען צוריק די ליבע קינדערשע בגדים פון זיין אַמאָליגען שאַפען...

און דער גרויסער עולם אין ווארשע האָט מיט גרויס טומעל געפירט אויפ'ן בית עולם דינעזאָהנ'ען, „דעם טאַטען פון די קינדערהיימען", דינעזאָהנ'ען דעם אדרעסאַט פון כל'ערליי אַמעריקאַנער געלדער, דינעזאָהנ'ען דעם כלל־טוער, אָבער ניט דעם שרייבער דינעזאָהן, ניט דעם שטילען פארפאַסער פון די שטיל און ברייט צעגאָסענע ערציילונגען — פון א קינד דערציילט פאַר קינדער: פון א פאָלקקינד פאַר פאָלקקינדער... אז דינעזאָהן איז א שרייבער האָט דער עולם גאָר אַזוי ווי פארגעסען.

אָבער אין אים איז די ליבשאַפט צו דער פען, וואָס איז ביי אים געווען א געבוירענע זאַך, ניט אויסגעלאָשען געוואָרען. ווי יעדע לעבער־

נאָטיצען:

באָראָדולין:

וועגען דער ענציקלאָפּעדיע אין אידיש.

זישא לאַנדוי:

בייע שטרעמונגען אין דער אידישער דיכטונג.

ר. אייזלאַנד:

וועגען מלך ראַוויטש.

ב. ריווקין:

די שוואַרצע מעסע.
(וועגען א. מ. דילאָנ'ס „געלע בלעטער".)

י. שטיינבוים:

די אידישע קינדער ליטעראַטור אין אַמעריקאַ.

מיט די יוגענד־ווערק זיינע. די ברייטקייט, די גלאַסענקייט, דאָס הרחבת־הדעת און די נאַאיווע פּאַלקטימליכע, מיט משכיל׳ישער מליצה׳־דיגקייט פאַרפּוצטע, נאַטירליכקייט פון דער מיטטיילונגס־גאָב, מיט וועלכער עס זענען געבענטשט זיינע ווערק, איז פאַראַן אויך אין זיינע בריף. אויך אין זיי איז דאָס צ ע ג י ס ע ן ־ ז י ך — א צעגיסען־זיך פון א קוואַל, וואָס איז נישט גענוג טיף, אָבער נישט פון א פּלאַכען געפּעמ־לאָזען וואַסער. דאָס איז דאָס פּאַסיווע איבערגעבען זיך דעם פאַרלאַנג „אויסצוגיסען דאָס הארץ“, דאָס זענען די ניין מאָס פּרויענהאַפטיגקייט, וואָס זענען געוועז אין דעם גאַנצען לעבען און דעם גאַנצען שאַפען דינע־זאָהנ׳ס.

דינעזאָהנ׳ס בריף דאַרפען, אלזאָ, געזאַמעלט ווערען ניט בלויז פון פּיעטעט וועגען, נאָר אויך פון וועגען דער אייגענאַרטיגער ליטעראַרישער פּערזענליכקייט פון דעם געשטאָרבענעם שריפטשטעלער.

אָבער נישט נאָר צוליב דעם אליין.

איך האָב געזאָגט פריער, אז צווישען די בריף און די ווערק דינע־זאָהנ׳ס איז ניטאָ קיין אונטערשיד. דאָס האָב איך גערעדט וועגען דעם ס ט י ל פון דינעזאָהנ׳ס בריף און ווערק; וואָס איז שייך אָבער צום ש ט אָ ף, איז דאָ צווישען זיי אַן אונטערשיד; דער שטאָף פון די ראָ־מאַנען און ערציילונגען דינעזאָהנ׳ס איז איצט שוין פאַרעלטערט פּונקט אזוי, ווי די פאָרם זייערע; אין די בריף איז אָבער דאָ א מאַטעריאַל, וואָס איז ביז איצט נאָך אקטועל, ווייל ער איז פאַרבונדען מיט דעם לע־בען און שאַפען פון כמעט אלע אידישע שרייבער, די אינגערע אזוי גוט, ווי די עלטערע. די בריף זענען פאַר דעם לעבענפאָרשער פון פיל אידישע שרייבער פּונקט אזוי וויכטיג און אינטערעסאַנט, ווי פאַר דעם ביאָגראַף פון דינעזאָהנ׳ען אליין.

דער עיקר אָבער איז דאָס, וואָס די בריף, ווי די ווערק, דינעזאָהנ׳ס האָבען זייער אייגענעם ס ט י ל. און סטיל — דאָס איז אייגענאַרטיג געפורמטע מענשליכקייט. און אייגענאַרטיג געפורמטע מענשליכקייט איז א זאַך, וואָס ווערט קיינמאָל נישט פאַרעלטערט, מען דאַרף עס נאָר קאָנען געניסען.

די בריף, ווי די ווערק, פון יעקב דינעזאָהן קאָנען איצט געניסען, פון איין זייט, די נאָר פּרימיטיווע, פון דער אנדער זייט — די זעהר ראַפי־נירטע אידישע לעזער. די נאָר פּרימיטיווע געפינען אין אים ז י ך, די זעהר ראַפינירטע — א י ה ם.

די ערשטע 15 זייטלעך פון דער ענציקלאָ־פּעדיע. ביי געוויינליכע באדינגונגען זיינען 15 זייטלעך ניט גענוג אָפּצושאַצן אַ ווערק, וואָס אַנטהאַלט 5,000 זייטן. אָבער אָט די 15 זייטלעך זיינען אַזוי כאַראַקטעריסטיש, אַז מען קאָן פון זיי האָבן אַ פולקאָמענעם באַגריף װעגן דעם, מיט וואָס פאַר אַ „ווערק" מיר האָבן דאָ צו טאָן.

ווען מען בלעטערט איבער אָט די זייטלעך וואַרפט זיך פריהער פון אַלץ אין די אויגען, אַז די זייטלעך זיינען זעהר קליינע, צו קליין פאַר אַזאַ ערנסט ווערק, ווי אַן ענציקלאָפּעדיע האָט געדאַרפט זיין, און דערצו זיינען די זייטלעך געדרוקט שוין צו שפּאָרעוודיג. דער טעקסט איז באַגלייט מיט אילוסטראַציעס, וואָס זיינען אייגענטליך רעפּראָדוקציעס פון אַלטע גראַווירעס, וועלכע מען באַגעגענט ניט אין וויסענשאַפטליכע ביכער שוין העכער ווי אַ פערטעל יאָרהונדערט. און אַזוי ווי די זייטלעך זיינען זעהר קליינע קומען די אילוסטראַציעס אויס צו גרויס און פאַרנעמען פּראָפּאָרציאָנעל צופיעל פּלאַץ. אייניגע אילוסטראַציעס זיינען אַזעלכע, וואָס מען וואָלט זיך זעהר לייכט געקאָנט באַגעהן אָהן זיי. דאָס וואָרט „אָאַדע" (אַ געטין) צ. ב. איז באַגלייט מיט אַ פיגור פון אַ נאַקעטער פרויענצימער, אָהן וועלכער מען וואָלט זיך לייכט געקאָנט באַגעהן און וועלכע איז געגען די עלעמענטאַרסטע געפיהלען פון באַשיידענהייט. די געשטאַלטען פון נאַקעטע פרויען קאָן מען זיך ערלויבען צו דרוקען נאָר דאָרטען, וואו דאָס איז אַבסאָלוט נויטיג, דאָ אָבער איז עס דורכאויס איבריג. דער איינציגער מאָטיוו, וואָס קאָן באַרעכטיגען אָט די פיגור אויף אָט דעם אָרט, איז, וואָס עס פאַרנעמט אַ האַלבען קאָלום, וואָס וואָלט אַנדערש געדאַרפט אָנגעפילט ווערען מיט טעקסט, און וואָס זי איז סענזאַציאָנעל און ציהט אויפמערקזאַמקייט... אַ צווייטע פיגור, וואָס אילוסטרירט דעם טערמין „אַרטאַ קאָמפּרעסיאָן", איז אַזאַ, פון וועלכער מען וואָלט מיט אַ לייכטען געוויסען געקאָנט אָפּקראַצען אַ געוויסען שטיקעל צוליב דעמזעלבען געפיהל פון באַשיידענהייט.

נאָך אַ זאַך, וואָס וואַרפט זיך אין די אויגען, איז, וואָס ביי דעם צוזאַמענשטעלער פון אָט דעם „ווערק" פעהלט דער געפיהל פון מאָס און פּראָפּאָרציע. אַזאַ וואָרט, ווי „אַאַל" (אַ פיש אַזאַ) פאַרנעמט ביי אים קאַרגע פיר קאָלומס, און דאָס וואָרט „אָאַזע" (אָאַזיס) פאַרנעמט איין קאָלום מיט דריי פערטעל. איך האָב אַבזיכטליך אַ קוק געטאָן אין דער ענגלישער „אינטערנאַציאָנאַלער ענציקלאָפּעדיע", אַ ווערק פון 23 בענדער צו 16 הונדערט קאָלומס אין אַ באַנד, און דאָרטען פאַרנעמט דאָס וואָרט „אָאַזיס" איין פערטעל פון אַ קאָלום. אויב אַלע ווערטער, וואָס האָבען אַן אַנאַלאָגישע באַדייטונג, זאָל אָפּגעגעבען ווערען דיזעלבע מאָס פּלאַץ, טאָ ווי אַזוי וועט ער קאָנען אַרומערעדען די אַלע ווערטער, וואָס דאַרפען אַריינגענומען ווערען אין אַן ענציקלאָפּעדיע, ווי צוזאַמענגעפּרעסט זי זאָל ניט זיין?

דאָס איז דער אַלגעמיינער איינדרוק פון אַן אויבערפלעכליכען איבערבליק. נאָך ערגער ווערט די לאַגע, ווען מען קוקט אַריין איבעוועניג, אין די שורות אַריין.

ערשטענס איז די שפּראַך דאָ אַ שווער דייטשמערישע און ערטערווייז איינפאַך בעזגראַמאַטנע. איר באַגעגענט איינפאַך אַזעלכע ווערטער, ווי „עוראָפּאַ", „אוואַאהין", „צערשניטען", „הערץ", „גאַטונג", א. א. וו. מען דאַרף ניט פאַרגעסען, אַז דאָ האָבען מיר צו טאָן ניט מיט קיין צופעליגען אַרטיקעל אין אַ צייטונג אָדער זשורנאַל, נאָר מיט אַן ענציקלאָפּעדיע, וואו יעדער זאַץ, יעדעס וואָרט באַזונדער מוז זיין אַ מוסטער פון דער שפּראַך. אָבער, — ווי זאָגט מען — אַלע שיסטער געהען באַרוויס, און איינער, וואָס האָט געלעקטשורט איבער פילאָלאָגיע, איז דאָך ניט מחויב צו קענען אַ שפּראַך פאַר אייגענעם געברויך.

אָבער נאָך ערגער פון דער שפּראַך איז דער אינהאַלט. דאָ האָט די אומוויסענהייט פון דעם אפריקאַנער „צוזאַמענשטעלער" דערגרייכט איר העכסטע מדרגה.

רעדענדיג וועגען אַ געוויסען טייך זאָגט ער, אַז ער פאַלט אַריין אין „דעם דייטשען אָקעאַן". דאָס וואָלט אפשר געווען אַי גוט, אַי שעהן, אַי פיין, ווען... ווען אַזאַ אָקעאַן זאָל ערגעץ ווירקליך עקזיסטירען אויף דער ערד. עס איז אמת, אַז די לעצטע מלחמת האָט אַריינגעבראַכט געוויסע ענדערונגען אין דער געאָגראַפיע, אָבער די ענדערונגען זיינען דאָך געמאַכט געוואָרען אין דער פּאָליטישער, און ניט אין דער פיזישער געאָגראַפיע. טאָ וואו זשע געפינט זיך אָט דער זעקסטער, „דייטשער" אָקעאַן?

ערקלערענדיג דאָס וואָרט „אַרגלעטשער" זאָגט ער, אַז דאָס זיינען „צוויי אייז־בערג

אַ פּאָר ווערטער וועגען דער נייער „אַלגעמיינער ענציקלאָפּעדיע“ אין אידיש.

איך האָב ערהאַלטען דעם „פּראָספּעקטוס“ פון דער אַלגעמיינער אילוסטרירטער ענציקלאָפּעדיע“, וואָס ווערט ארויסגעגעבען אין אידיש פון דער „אדוועגס ענציקלאָפּעדיע, אינקאָרפּאָריטעד“ און וואָס איהר „סובסקריפּציאָנס פּרייז“ איז אַזוי פיל און אַזוי פיל דאָלאַר, און איר „זאָנסטיגער פּרייז“ איז אַזוי פיל און אַזוי פיל דאָלאַר. וואָס איז דאָס פּאַר אַ „זאָנסטיגער פּרייז“ — איז פאַר מיר ניט אזוי קלאָר, איך רעכען אָבער, אַז ווען די ענציקלאָפּעדיע וועט ערשיינען, וועל איך אריינקוקען אויף דעם בוכשטאַב „ז“, און דאַן וועל איך שוין וויסען, וואָס דאָס איז אזוינס. אויף דעם איז עס דאָך אַן ענציקלאָפּעדיע, אַז עס זאָל ערקלערען די באַדייטונג פון אזעלכע טערקישע ווערטער.

די ענציקלאָפּעדיע, וואָס דאַרף מיט זיך פאָרשטעלען א ריזיג ווערק אין 10 בענד, 500 זייטען אַ באַנד“ איז „צוזאַמענגעשטעלט און רעדיזשירט פון דוד גאָלדבלאַט מיט דער מיטווירקונג פון א גאַנצער רייהע באַוואוסטע וויסענשאַפטליכע שריפטשטעלער און געלערנטע פון אמעריקא און אייראָפּא“. ווער עס זיינען אָט די „באַוואוסטע וויסענשאַפטליכע שריפטשטעלער און געלערנטע“ איז ניט באַוואוסט; זייערע נעמען זיינען ניט אָנגעגעבען. און דאָס איז זייער טריפה'נער גליק, אנדערש וואָלטען זיי פון מיר געכאַפּט א וויסטען פּסק.

דער „פּראָספּעקטוס“ שטעלט מיט זיך פאָר א בראָשורע פון א 30 זייטען. די ערשטע העלפט איז פאַרנומען מיט פאַרשיידענע ערקלערונגען און באַקאַנטמאַכונגען פאַרפאַסט אין דעם סטיל און מיט דעם לשון פון די פאָררעדעס צו די „העכסט אינטערעסאַנטע ראָמאַנען“ פון שייקעוויטש'עס צייטען. אָט האָט איהר א סעמפּעל:

> „אין ניומארק איז מיט א פּאָר יאָר צוריק אָנגעקומען א זעהר געבילדעטער י ו ד פון סויט־אפריקא, מיט 22 קאַסטענס מאַטעריאַל פאַר אַזא ענציקלאָפּעדיע, אויף וועלכער ער האָט געאַרבייט כמעט 30 יאָהר. אַהער קומענדיג האָבען אים פילע שטעט אין ענגלאַנד און פראַנקרייך אויפגענומען בכבוד גדול, ווי אַזא געלערנטען מאַן פּאַסט.“

דאָס דאַרף מען, הפּנים, פאַרשטעהן אַזוי, אַז קומענדיג אהער, קיין נויאָרק, האָט מען אים אויפגענומען „בכבוד גדול“ און פילע שטעט אין ענגלאַנד און פראַנקרייך. און איצטער ווייטער:

> „אָט דער געלערנטער מאַן איז א י ו ד, וואָס האָט אייניגע טיטלען און שרייבט זיך גאַנץ איינפאַך דוד גאָלדבלאַט.“

און ווייטער לאָזט מען אונז וויסען, אז ער האָט

> „דאָ דערווייל געמאַכט א לעבען פון לעקטשורען איבער פילאָלאָגישע און היסטאָרישע פראַגען“...

און

> „...צוגלייכע צייט האָט ער אָפּגעדרוקט מערערע זעהר באַלערענדע און אינטערעסאַנטע ארטיקלען אין „טאַגעבלאַט“, אין „אידישען קעמפּפער“ און אין „טאָג“, מיט וועלכע ער האָט זיך קונה שם געווען אין דער אַמעריקאַנער אידישער לעזער וועלט פון אלע פּאַרטייען.“

הכלל — דער מאַן, וואָס האָט „אייניגע טיטלען און שרייבט זיך גאַנץ איינפאַך דוד גאָלדבלאַט“ איז ניט אומזיסט אהערגעקומען אַזש פון סויט אפריקא.

דערנאָך געהען עטליכע זייטלעך, וואָס זיינען פאַרנומען מיט „הסכמות פון גאונים, פילאָזאָפען, פּראָפעסאָרען, נאַטורפאָרשער“. אייניגע פון די אָנגעגעבענע נעמען קלינגען מער אָדער ווייניגער באַקאַנט, אָבער ווער זיי זיינען האָב איך זיך דערוואוסט ערשט איצטער, ווען זיי האָבען געגעבען זייערע הסכמות אויף אַזא, איר זאָלט מיר מוחל זיין, „ענציקלאָפּעדיע“.

די צווייטע העלפט פון דעם „פּראָספּעקטוס“ שטעלט מיט זיך פּאָר אַ פּראָבע פון

זיך, למשל, יעדען געמיטסצושטאַנד פון אייער קנעכט, דעם זוהן פון אייער דינסטמויד? איר וועט שטארבען פון לאַנגווייליגקייט, רבותי, איך — זיכער. זאָל ער בעסער עפּעס צוטראַכטען, פאַרטראַכטען, אויסטראַכטען, דערלאַנגען עפּעס אויסטערליכעס, וואָס זאָל ווירקען אויף אונזערע נערוועז, ווי אַ איטאַליעניש געקעכטס אויף אונזער אידישען גומען, זאָל ער זיך אָפּפאַרבען די האָר אויף גרין, ווי באָדלער, זאָל ער מיסטיפיצירען זיך און די ארומיגע וועלט, ווי פּאָו, וואָרים אַלץ איז ערלויבט אין קאַמף מיט'ן שונא פון דער מענשהייט — מיט דער לאַנגווייליגקייט.

אָסקאַר ווײַלד איז פּאָזאַ אין ד ע פּ ר א פ ו נ ד י ס ווי אין די פריהערדיגע זאכען זיינע; אָבער אַ נייעם געביט פאַראינטריגירט עס. פּרץ איז געבליבען אין תוך דער זעלבער משכיל אין זיינע לעצטע יאָרען ווי אין זיין יוגענד, (זעה, צום ביישפּיל, זיינע בריף וועגען טעאַטער, אַ קורצע צייט פאַר זיין טויט צו ישראל דער יענקי, פאַרעפענטליכט מיט אַ צייט צוריק אין דעם ניו יאָרקער טאַגעבלאַט) אָבער ער האָט זיך געוואָרפען אויף אַלע זייטען, נאָכגעגאַנגען דער לעצטער מאָדע, איינגעזאַפּט, ריכטיגער, געקליידט זיך לויט'ן לעצטען שניט און דערגרייכט דאָס העכסטע — געגאַנגען מיט'ן שטראָם.

פאַר מענשען, נו, פאַר מיר און אייך, איז דאָס וויכטיגסטע אין לעבען ניט אָפּצושטעהן פון דער צייט, קאָנען מיטגעהן מיט'ן שטראָם, בלויז קינדער, נאַראָנים, געטער, זשעניען, טאַלאַנטלאָזיגקייט און העלדען פון איבסענ'ס דראַמען קאָנען דעקלאַמירען וועגען דער העלדישקייט פון געהן געגען שטראָם. אומנויטיגע צו קאָסטבאַרע עקספּערימענטען.

מיר דאַרפען זיין ליכט און דערביי געדענקען, אַז יעדע נייע ריכטונג, שולע, מאָדע, קומט פאַרברייטערען דעם קרייז די ליטעראַטור און ניט שמעלער מאַכען, ווען אפילו יעדע נייע ערשיינונג האָט אין פּרינציפּ פון ווערען אַ טענדענץ צו פאַרלייקענען אַלץ פריהערדיגעס.

דער בעסטער מיטעל צו אורטיילען צי אַ נייע ריכטונג וועט פאַרבלייבען, אָדער עס איז בלויז אַ פאַראיבערגעהענדיגע ערשיינונג, איז די מאָס, אויף וויפיל זי האָט אומטאָנירט די מענשען, וואָס שלעפּען זיך נאָך דער ליטעראַטור. די דאָזיגע לייט זענען ווי די לייכטע בלעטער פון ביימער וואָס בויגען זיך אין דער ריכטונג פון דעם מינדעסטען ווינטעל.

די טענדענץ פון די דיכטער, וואָס זענען ערשינען אין די יאָרען 1906—9 איז געווען די קינסטלערישע פאָלקאָמענהייט און דער פערזענליכער קולט. די שטאַרקסטע טענער אין דער ריכטונג האָבען גראָד גענומען די, וואָס האָבען מיט אַ צייט פריהער נאָכגעצימבעלט די אַלטע קלעזמער. מייז זענען די ערשטע צו פאַרלאָזען אַ שיף ווען זי איז אין געפאַהר, און קומט די שיף ארויס פון געפאַהר, ווער קוקט זיך אויף זיי דאַמאָלט ארום?

נייע טענער האָבען זיך לעצטענס געלאָזט הערען אין דער אידישער פּאָעזיע.*) שווער נאָך צו באַשטימען, וואָס זיי ברענגען מיט זיך מיט, וואָס אייגענטליך איז דאָס נייע, וואָס זיי שטעלען פאָר, כאָטש עס איז קיין צווייפעל ניט אַז עפּעס נייעס ברענגען זיי מיט מיט זיך. אויסערליך איז עס דער ווערז ליבר, וואָס פאַרבינדט די נייע דיכטער, וואָס האַלטען ערשט אין אויסאַרבייטען זייער פיזיאָנאָמיע. דאָס אַליין איז שוין אַ גרויס געווינס: אונזער דיכטונג ווערט רייכער אין פאָרמען, ווערט ברייטער. דאָס איבריגע וועט אודאי שפּעטער קומען און ווען אפילו ניט — איז חיה שעה אויך גוט. וואָס דאגה'ענען וועגען שפּעטער?

דערצו קומט דער אומשטאַנד, וואָס פון אונזערע עלטערע דיכטער האָבען מיר שוין קיין נייעס ניט צו ערוואַרטען. ראָלניק, לייוויק, מאני לייב, האַלפּערין, אייזלאַנד, זישא לאַנדוי, שרייבען שוין אין דער ברייט און ניט אין דער טיף. זיי שרייבען איצט שענער, פאָלקאָמענער ווי אַמאָל, אָבער זיי האָבען שוין זייער פיזיאָנאָמיע, קאָנען שוין אונז ניט איבעראַשען.

אָפּשטעלען זיך באַזונדער אויף יעדען איינעם פון דער גרופּע יונגע דיכטער, אויף גלאַטשטיינען, מינקאָוו'ן, קורץ'ן, קאַלושינער'ן, לואיס'ן, מיכל ליכט'ן און די איבריגע, וואָס האָבען זיך לעצטענס באַוויזען אויף די שפּאַלטען פון דער „פּאָעזיע“, „פעדער“ און „צווייג“, איז נאָך צו פריה. פון

---

*) זעה די מאָנאַטסשריפטען „פּאָעזיע“ (4 נומערען) „די פעדער“ (7 נומערען) און „די צווייג“ (4 נומערען).

אין די בערנער אלפען, וועלכע"... א. א. וו. איך ווייס, אז די אייז־בערג, וואָס פאַרמירען זיך אויף דעם ארקטישען אָקעאַן, פאַרשווימען מאנכעס מאָל אזוי ווייט אויף דעם אטלאַנטישען אָקעאַן, אַז שיפען, וואָס שווימען צווישען אייראָפּא און אמעריקא, זיינען אין געפאר אָן זיי זיך אָנצושטויסען. די שיף „טיטאניק" איז אומגעקומען אָנשטויסענדיג זיך אָן אַזאַ אייז־בארג. אָבער אז צוויי אייז־בערג זאָלען פארקריכען אזש אויף די בערנער אלפען, דאָס איז פאר מיר ווירקליך אן איבערראשענדע נייעס. איך וואָלט נאָר געוואָלט וויסען, דורך וועלכען טייך, אָדער דורך וואַסער אן אנדער וועג אָט די צוויי אייז־בערג האָבען זיך אהין פארקליבען.

אָבער שענער פון אלץ זיינען די דערקלערונגען, וואָס זיינען אָנגעגעבען געוואָרען אין פארבינדונג מיט דעם וואָרט „אאל" (אַזאַ פיש). דאָרטען זיינען פאראן א סך פערלען, אָבער מער כאראקטעריסטיש איז פאָלגענדער זאַץ:

„דער עלעקטרישער אאל האָט אן
עלעקטרישען שטראָם, וואָס איז שטאַרק
גענוג צו הרג'ענען 10 פערד מיט
איינמאָל."

אזוי בפירוש שטעהט דאָרטען אָפּגעדרוקט שוואַרץ אויף ווייס.

איך רעד שוין ניט וועגען דעם, וואָס אַן עלעקטרישער אאל האָט איבערהויפּט ניט קיין עלעקטרישען שטראָם, נאָר אן עלעקטרישע אָנשטרענגונג. אָבער דאָס בין איך אים מוחל. נאָך אלעמען איז דאָך אַ „פילאָלאָג" ניט מחויב צו וויסען אלע איינצעלהייטען וועגען עלעקטריציטעט. שעהן איז אָבער די באַהויפּטונג, אַז אַן עלעקטרישער אאל קאָן הרג'ענען 10 פערד מיט איינמאָל.

עס איז אמת, אַז עס זיינען פאראן עלעקטרישע אאלען, וואָס הרג'ענען קליינע פיש מיט זייער עלעקטריציטעט. עס זיינען זאָגאר פאראן אַזעלכע מעכטיגע עלעקטרישע אאלען, וואָס קאָנען מיט זייער עלעקטריציטעט פאראליזירען אַ מענשען אויף אַ קורצער ווייל, אָבער דערצו איז גאָר ניט נויטיג קיין גרויסע עלעקטרישע אָנשטרענגונג. און צו באהויפּטען, אַז עס זיינען פאראן אזעלכע עלעקטרישע אאלען, וואָס קאָנען מיט זייער עלעקטריציטעט הרג'ענען 10 פערד מיט אמאָל, איז אזא אבסורד, ווי צו באהויפּטען, אַז עס איז פאראן אַזאַ קעראָסינענער לאָמפּ, וואָס קאָן באלייכטען א גאנצע שטאָט.

אויף איינעם פון די ערשטע זייטלעך פון דעם „פּראָספּעקטוס" ווערט ערקלערט, אַז בראַש פון דעם פארלאג, וואָס גיט אַרויס אָט די „ענציקלאָפּעדיע" זיינען: דוד גאָלדבלאט, פּרעזידענט און דר. ק. פאָרענבערג, וויס־פּרעזידענט. במילא — הער דוד גאָלדבלאט איז א „איד", וואָס קיינער קאָן אים ניט און קיינער ווייס אים ניט און קיינער קאָן פון אים ניט פאָדערען קיין דין וחשבון. אָבער דר. ק. פאָרענבערג איז ביי אונז אַ מענש מיט אַ נאָמען, און קיינער קאָן אין זיין וויסען ניט צווייפלען. ער האָט טאַקע געקאָנט האָבען געוויסע פינאנציעלע פאַרבינדונגען מיט אָט דער „נאָבעלער" אונטערנעמונג, ער איז דאָך אָבער ניט געווען מחויב אַרויסצושטעלען זיין נאָמען כאָטש „ביזנעס איז ביזנעס". און אויב ער האָט זיין נאָמען יאָ אַרויסגעשטעלט, מוז ער אויף זיך נעמען די מאָראלישע פאראנטוואָרטליכקייט פאר דעם אינהאלט פון אָט דער „ענציקלאָפּעדיע", וואָס איר „זאָנסטיגער פרייז" איז אַזוי פיל און אזוי פיל דאָלאר.

ל. באַראַדולין.

נייע שטרעמונגען אין דער אידישער דיכטונג.

דאָס שוין טויזענד מאָל ביז עקעל איבערגע'חזר'טעס. — מוז א דיכטער זיין אומבאדינגט אויפריכטיג? מוז א דיכטער שאַפען בלויז פון דער טיפעניש פון זיין הארצען, ארויסברענגען בלויז זיין געמיטסצושטאנד, זיין נשמה, און ווי די ארומיגע וועלט שפּיגעלט זיך אָפּ אין איהם? פאר וואָס זאָל ער ניט טאָרען פּאַפּס א זויג טאָן פון פינגער, פון מארך. א לעק טאָן פון דער פרעמד? פארשטעהט זיך, אלץ דארף געטאָן ווערען מיט ליכטע פינגער, גענומען ווערען פון ניט צופיל באקאַנטע קוואלען, אז ניט ווירקט עס ניט איבריג אָנגענעם.

די אויפגאבע פון דעם דיכטער איז צו זיין אינטערעסאנט, ער דארף פאראינטריגירען. ווי אַזוי ער זאָל דאָס דערגרייכען, דאָס דארף אונז ניט ארען. יעדער — לויט זיינע כוחות.

אויב איר ווילט דאווקע די נשמה פון דעם דיכטער, זייט איר גרייט הונדערט און צוואנציג יאָר נאָכאנאנד צו שטעהן מיט אויפגעשפּיצטע אויערען און איינזאפּען אין

מיר ווערן נתפעל פון דעם דיכטער, ביי ווענען דער אבסטראקטער באגריף ווערט אזוי פארזינליכט און פארבילדליכט, אז ער נעמט אן די פארם פון בלוט און פלייש:

„מיט צעהן פאר הענט, מיט האמערס, העק און זעגען,
איז דיין ווילען געגאנגען פאראויס אויף די וועגען,
פון דיין פאראייזאמט לעבען.

„געצייכענט איז געווען דער ווייטער גאנג.
געדאנק
האט געטראגען די פאקעל.

מיט צעהן פאר הענט, מיט האמערס, העק און זעגען,
געגאנגען איז דער ווילען דעם ציל אנטקעגען,
זיכער ווי דער זומערדיגער פולער רעגען"
(שפינאזא, דער טויט 1)

„— — — — און די קרעאטור
האט מיט גלייכע שורות, ווי דאס דרייעק קלאר,
איר לעבענס וועג געהאט געצייכענט, —
(שפינאזא, דער טויט, 2)

און ניט נאר ווערן מיר נתפעל, נאר פטמאל בלייבען מיר שטעהן ענטציקטע נאר א בילד, וואס איז פון שטיין אויס-געהאקט מיט א פעסטער, זיכערער האנט:

„די האקמעסערס ליגען גרייט,
דרייצאקיג און שארף,
די קלעצער טריפען נאך פון נעבטיגען בלוט;
און היינט פארטאג
ווען די בלאהע הימעל־שטויב־שפריוענ-דיגע ראסע
האט יעדען מידען פארביגעהער געקושט,
האבען זיך אין שעכט-הויז די חלפים געגליטשט
איבער אויסגעשטרעקטע העלזער —
איבער אדערען ווי בארג־קוואלען שוואנ-גער מיט בלוט,
העלזער פון לעמער,
אומשולדיג, גרויסאויגיג און סאמעט פוסיג..."
(רואינענגראז, קצבים)

אבער צו וואס זיך אפשטעלען אויף אזעלכענע קלייניגקייטען, וואס סוף כל סוף זענען זיי דאך ניט מער ווי סמנים פון גרוי-סער מייסטערשאפט, ווען מיר ווערען נשתומם פון דעם גרויסען מענשען, וואס קוקט ארויס פון די שאפונגען פון דעם גרויסען מענשען, וואס קאן ווערען קליין ווי א ווארים און גרויס ווי א נביא און אייביג מענשליך טיף און מענשליך גרויס.

פון איין זייט אזא הינגעבונג ווי:

„...איך בין ווי די שטיינער אין די שטראזענקען;
דרייו פוס די לענג און איין פוס די פלאך
ווילסטו אפשר בויען א מקדש פאר ברי-דען,
א מקדש מיט טערעמער (טורעמס) שטילע ווי גייסט —
כ'בין דרייו פוס די לענג און איין פוס די פלאך.
האק פון מיר א טרעפ צו דיין הייליגען געמאך..."
(רואינענגראז, שטילע ווילינגג

און פון דער צווייטער זייט אזא גע-וואגטער זעלבסטבאוואוסזיין ווי:

„באשערט איז מיר אפשר א ליבטער צו זיין,
א לייכטער פאר מיין דור,
א וועגווייזער אפשר, וואס שטעהט אויף דעם וועג,
אויף דעם אומענדליכען וועג צו גאט..."
(שפינאזא, אפהענגיגקייט)

אדער:

„כ'וועל בליהען אויפס ניי
אין דיין הייליגען נאמען,
בוימייסטער פון גליקליכע וועלטען!"
(שפינאזא, ניי לעבען)

און אין דערזעלבער צייט אזוי דערשלא-גען פארצווייפעלט, ווי:

„אויס לויטער יאוש בין איך געגאנגען צו דיר,
מיט רויטע פלעקען פון צער אין דעם פנים,
און כ'האב מיר געקילט אין דער שויב פון דיין פענסטער
מיטען ביינאכט.
(שפינאזא, דערקענטעניש)

דעם ביכעל וואָס איז פון זיי ערשינען, איז שווער צו כאַפּען זייער פּיזאָנאָמיע. אָבער די מייסטע לידער זייערע וועהען מיט פּרישקייט, מיט יוגענד און אויף זייער פּאַרדינסט קאָן שוין צוגעשריבען ווערען דאָס, וואָס זיי האָבען אריינגעבראַכט נייע פאָרמען אין דער אידישער פּאָעזיע.

אז דער ווערז ליבר איז געקומען צו פאַרבלייבען, קאָן דינען דער פאַקט, וואָס פּילע, וואָס האָבען מיט גרויס חשק געטרומייטערט ביי די אלטע קלעזמער, זענען ממש דער אוואַנגאַרד אין דעם ווערז ליבר כאָר. — לעיעלעס, שוויד און לוצקי, מאַרשירען פּאַראויס. לוצקי איז שוין אזוי מאָדערן, אז זיין ליד אין 6—7 נומער „פּעדער", מאַכט דעם איינדרוק פון פּאַראַדיע.

און אז פּאַראָדיע איז וואָס?

זענען דען זיינע ערנסטע לידער בעסער? איר דאַרפט דאָס אונבאַדינגט ער זאָל אנטפּלעקען פאַר אייך זיין נשמה? וואָס אנבאַלאַנגט מיר, איז מיר ליבערשט, אז אויב א מענש דאַרף שוין פּראָפּאַגירען, זאָל ער שוין בעסער פּראָפּאַגירען א נייע פאָרם, א נייע שטרעמונג, איידער אייגען האַרץ, נשמה און געפּיהלען.

זישאָ לאַנדוי.

ווענן מלך ראַוויטש.

עס איז שווער זיך אריינצולעבען אין מלך ראַוויטש. ווייל צווישען אים און אונז שטעהט ווי א מחיצה זיין שפּראַך. דאָס איז א שלעכטע שפּראַך, אָפּטמאָל א שוידערליכע ווי ביי אלע גאַליצישע פּאָעטען. עפּעס פאַרמאָגען זיי אלע אזעלכע אויסדרוקען און ווערטער, וואָס זענען ניט אידיש, ניט דייטש, און ניט אפילו דייטשמעריש, נאָר א מין פּאָעטישער זשאַרגאָן. צו דעם קומען נאָך צו לאָקאַליזמען, העברעאיזמען און סלאַוויזמען, וואָס גרילצען אין אויער און פאַרדאַרבען אונז די פיינסטע עמפּינדונגען.

די אנדערע, אפילו די טאַלאַנטירטסטע, (און עטליכע פון זיי זענען אמת באַגאַבטע) פון אונזערע גאַליצישע קאָלעגען, ווערען אָפּטמאָל אין גאַנצען צודריקט אונטער דער לאַסט פון זייער אומגליקליכער שפּראַך. אָבער דאָס וואָס ווירקט אויף די אנדערע ווי א דריקענדיגע שווערע און שעדליכע משא, ווערט ביי ראַוויטש'ן בלויז פאַרוואַנדעלט אין א וואַנט. א דיקע וואַנט, וואָס טיילט אים אָפּ פון אונז. קוים אָבער געלינגט אונז דורכצוברעכען די וואַנט, דערזעהען מיר מיט א מאָל א גרויס ליכט, א העל ליכט, וואָס איז נאָר מעגליך אין דעם קעניגרייך פון דעם גרויסען דיכטער. און דאָס ליכט פירט אונז און מיר ווערען אזוי מיטגעריסען, אז מיר באַמערקען מער ניט די שטיינער אויפ'ן וועג, און מיר פאַרגעסען אן דער שלעכטער שפּראַך אין אלע אירע לעבערליכקייטען. ווייל צוזאַמען מיט'ן דיכטער ווערען מיר דערהויבען איבער זיי. און צוזאַמען מיט אים שוועבען מיר אין זיין גרויסער אומענדליכער וועלט.

דער וואונדערליכער מלך ראַוויטש! דאָס איז א דיכטער פון גרויסען שניט, פון גאַר גרויסען שניט. איינער פון יענע וואָס שטעהען מיט ביידע פיס פעסט אויף דער ערד און מיט'ן קאָפּ אין די הויכע הימלען.

צוויי מאָגערע ביכלעך האָבען מיר די טעג באַקומען פון אים. א זאַמלונג לירישע לידער „רואינענגראַז" און א פּאָעטישער פּרואוו „שפּינאָזא". צוויי מאָגערע ביכלעך, וואָס שטעלען מיט זיך פאַר איין גרויס וואונדער. א וואונדער, וואָס מיר זעהען, אָבער וואָס מיר קאָנען ניט דערקלערען. מיר קאָנען נאָר נתפּעל ווערען.

מיר ווערען נתפּעל פון דעם דיכטער, וואָס באַגריף ווערט ביי אים פאַרוואַנדעלט אין עמפּינדונג, עמפּינדונג אין געדאַנק און אלץ דערהויבט זיך צו דער הויך און דער טיף פון הייליגען גלויבען:

„חכמה, געטליך וואָרט, הימלישע אוממעגליכקייט,
באַהאַלט נישט אזוי אומעטיג פאַר מיר דיין פּנים.
הימלישע אוממעגליכקייט, זעה מעגליך איז דער זין פון מיינע רייד:
כ'וויל זיין דער מינדסטער נאַר דאָ אונטער די נאַראָנים.

„חכמה, געטליך וואָרט, רוהיגע אוממעגליכקייט,
אז איך האָב איינמאָל שוין דיין רוה געפונען,
רוהיגע אוממעגליכקייט, וועל איך מיך נאָכציהען נאָך דיין בלויען קלייד
צום גוטסקייט־ברונען, רוהע־ברונען, צו דיין ברונען..."

„און אויפשפּרינגען וועל איך פאַר
שאַנד און פאַר שפּאָט,
צערייצטערהייט לויפען אין וואַלד
ווייט אַליין;"

ער פאַרבריינגט דאָרט אַ משוגענע נאַכט; פלעכט זיך פון חושך אַ קרוין; און לויפט זיי ווייזען פאַר די מענשען אין גאַס, און לויפט גלייך צוריק אַ צערייצטער אין וואַלד אַריין — „און זאָל פון דעם וואַנזין זיך שמידען אַ כעס!" (ליד ו'.)

און גלייך אויף מאָרגען, אויף דער צווייטער נאַכט (ליד ז'):

„האָט דער טייוועל געקלאַפּט
אין מיין פענסטער;
קום איך ווער דיינער אַ פריינד;
איך בין אין דער פינסטער געלעגען,
מיין אויג האָט פון גליק אַזש
געשיינט."

גליקליך־ערלייזט דורך דעם טייוועל! ווען מען וויל פון פיין מאַכען פרייד, און פון אומגליק — גליק, און גאָט איז ניטאָ דערביי, מוז מען אָנקומען צום טייוועל; די פאַרוואַנדלונג גופא איז אַ פּראָצעס פון פאַר־טייוולען זיך.

נאַטירליך, אַז אפילו אַ טייוועל קאָן מען פון גאַרנישט ניט שאַפען; ער מוז שוין זיין. ער זיצט אין דעם מענשען, וואָס רופט אים צו הילף.

שוין אין ערשטען ליד, וואָס הויבט אָן די פּאָעמאַ און אין וועלכען דער העלד ווערט כאַראַקטעריזירט (דער פּאָעט אַליין) — איז דער טייוועל שוין דאָ:

„אויף וועמענס מזל קלאָגט אַזוי
דער רעגען?
אויף מיינעם אפשר קלאָגט אַזוי
דער רעגען?
אָדער אויפ'ן מזל פון אַ בלינדען
הויקער,
וואָס שלעפּט זיך ערגעץ אויף
פאַרשטויבטע וועגען?
צי אפשר אויפ'ן הונט, דעם גלגול
פון די וועגען?
אויף וועמענס מזל קלאָגט אַזוי
דער רעגען?"

די זעקס לידער — ביז דער טייוועל קומט — זיינען מדרגות פון „שלעכט". זיי זיינען געשריבען געוואָרען פאַר דילאַנ'ס מתן תורה, איידער דער טייוועל האָט אים אויסגעלייזט און פאַרוואַנדעלט זיינע גע־שרייען אין געזאַנגען.

ווען עס רעגענט, איז אים בעסער, ער פרעגט נאָך, ער קאָן נאָך פרעגען: „אויף וועמענס מזל קלאָגט אַזוי דער רעגען?". ער קאָן נאָך צווייפלען: „אויף מיינעם אפשר קלאָגט אַזוי דער רעגען?"

אָבער ווען עס רעגענט ניט, ווען די וועלט איז ווי געוויינליך און די מענשען פּיהלען זיך באַקוועם, יעמאָלט ערשט דער־פּיהלט ער, ווי שלעכט אים איז. עס איז אים אַזוי שלעכט, אַז ער קאָן די גאַנצע וועלט אָנפילען מיט שלעכטס.

דער בלינדער הויקער טראָגט מיט זיך אַ טאָרבע געלע בלעטער און צעשיט זיי ביי יעדער שוועל און טיר, דאָס שפּרייט ער פון זיך טרויער און אומגליק. עס איז שוין גאָר קיין פראַגע ניט צו אים איז שלעכט; עס איז אים שלעכט גענוג פאַר דער גאַנ־צער וועלט. די פראַגע, וואָס ער פרעגט, וואָס מענשען, וואָס עמיצער פרעגט, איז ניט קיין פראַגע פון ספק נאָר פון פאָרוואורף:

„וואָס שפּרייטסטו געלע בלעטער?"

ענטפערט ער:

„פרעג ביי גאָט, ביי מענשען, ביי דער וועלט".

עס איז אַ פראַגע וועגען אומזין. עס איז דורך און דורך אומזין. צו וואָס?

אָבער עס זיינען פאַראַן נאָך ערגערע פראַגען: „ווייסט דען עמיצער דערפון? ווייסט דען עמיצער דערפון?" ער, וואָס טראָגט אין זיך גענוג אומגליק פאַר דער גאַנצער וועלט, איז דער איינציגער וואָס ליידט אַזוי, דער איינציגער אַזוי ליידענדער און דער איינציגער פרעגער.

ווען די זון פאַרגעהט, — דאָס געהט ער אַליין אַזוי אונטער!

ווייס דען עמיצער דערפון?

דער זונען־אונטערגאַנג איז געווען. עמיץ באַוויינט די טויטע פעלדער. באַוויינט אים אַ טויטען: „איך בין טויט, איך בין טויט... ווייס דען עמיצער דערפון?"

אָבער דאָך, וויבאַלד ער פרעגט נאָך, איז נאָך ניט אַלץ אויס. אַז ער פרעגט, קאָן נאָך זיין אַן ענטפער: יאָ, עמיצער ווייס דערפון. ווען די זון געהט אונטער, פונקט ווי ווען עס רעגענט, איז עס נאָך צו דערליידען, אָבער ווען די זון געהט אויף און שלאָגט אָן רויטען שיין אָן די פענסטער־שויבען, וועק־קענדיג די מענשען צו די פרוידען פון נייען טאָג — דאַן איז שוין ניט אויסצו־האַלטען, וואָרים דאָס האָט ער מיט זיינע

מיט ליבשאפט און דרך ארץ נעם איך ארונטער דעם הוט פאר א אינגערן גרעסערען ברודער. אבער איידער איך פארענדיג מוז איך נאך ציטירען דעם גאנצען סוף פון דעם נאר וואס דערמאנטען ליד, וואס איז אזוי וואונדערליך גרויס און אומענדליך שעהן:

„און דו האסט אויפגעמאכט פריינדליך די טיר,
פייער געמאכט און האסט אפיר
גענומען דעם ווייז און דאס ברויט
און אנגעהויבען (ווי ווייכער געזאנג איז
עס פון דיינע ווערטער געגאן):
קדם פארגעס יונגער פריינד דעם טויט.

— — — — — — — — — —

„— קדם פארגעס יונגער פריינד דעם טויט,
טו אויס די שיך, וואש די פיס פון דעם שטויב,
וויין אויס דעם צער פון דעם טרויער־געדאנק.
און מאך דיך גרייט צום וויטסטען גאנג.

„און אז דו וועסט קומען אין גאס ארויס,
לאז זיך דיר דאכטען, פארברענט איז דיין הויז,
לאז זיך דיר דאכטען, אז היינט
האט דאס לעצטע מאל די זון אויפגעשיינט
און פרעה זיך מער מיט איר ליכט דערפאר.

„און אטעם אריין דעם אויר פון שיין,
און געה אין דער וועלט, אין דער וועלט אריין,
און געה אויף אין איר.

ר. אייזלאנד.

די „שווארצע מעסע“.

(וועגען א. מ. דילאנ'ס „געלע בלעטער“*)

דורכגעלייענט — שלעכט; דער מענש רעדם משונה. רעדט ער עס פון היץ צי פון אומבאהאלפענקייט?

זיך ארויגעלייענט — און זיך אריינגעלעבט. איך פארשטעה און באנעם. יעדע שורה רעדט צו מיר.

איצט ווען איך לייען — דערקען איך די ווערטער ניט. אלע פארוואנדעלטע. אלץ האט א זין. און אלץ איז איינס, איין גאנצעס. ניט קיין אכצען לידער, נאר א י י ן פאעמא אין אכצען געזאנגען, און די פאעמא וועל איך רופען: די „שווארצע מעסע“!

א מענשען איז מיאוס און ענג געוואָרען די וועלט; ער האט זיך געשטיקט און געוואָרגען מיט'ן לעבען.

איז ער געגאנגען און האט פארקויפט די נשמה צום טייוועל כדי צו פאר'שכור'ען זיך מיט זיין אומגליק; כדי צו לאבען זיך מיט זיין פיין; כדי צו טאנצען ביז וואנזין.

ער האלט אפ א קורצען גאטעסדיענסט דעם טייוועל — א „שווארצע מעסע“ — און באצאלט גלייך דעם פרייז: שטארבט. און ערשט ווען ער קומט טויטערהייט צוריק פון קבר — געפינט ער אביסעלע גוטס אין לעבען: — די טרערען פון זיין מאמען איבער אים, דעם געשטארבענעם:

„אוי מאמע... דו ביזט דאך מיין מאמע! — שרייט ער אויס.

דער צער פון דער מאמען — דער איינציגער טרויסט אין א לעבען, וואס לאזט זיך אזוי לייכט צוגלייכען צום טויט, אין א וועלט, וואס איז ווי א קבר.

דאס איז דער קורצער אינהאלט פון דער פאעמא.

די זעקס ערשטע לידער זיינען דער ארויספאר אין דער פאעמא; זיי דערפירען ביז צום באגעגעניש מיט'ן טייוועל; דעם טייוועל קריגט ער ארויס פון זיך אליין, — פון וואנען דען זאל ער אים ארויסקריגען? ער רופט אים ארויס פון זיך, ווען ער הערט אויף צו קלאגען און יאמערן און ער פאר'כעס'ט זיך. דאס געשעהט נאכדעם, ווי ער דערפיהלט, אז — „פארשפילט איז שוין דאס לעבען, פארשפילט איז אויך דער טויט“ (ליד ה'). איז דער טויט אויך קיין בארוהיגער, קיין טרייסטער, קיין ערלייזער ניט?

האט ער שוין קיין ברירה ניט און באשליסט משוגע צו זיין:

*) „געלע בלעטער“ פון א. מ. דילאן, געצייכענט פון ז. מאור. פארלאג „אמעריקא“.

געזוכט גליק און אנטציקונג אין פארטיווור־לען זיך — און אפילו די זעקס לידער פון פאר'ער באגעגעניש מיט'ן טיוועל פאלען ניט ארויס פון סוזשעט. יעדעס ליד האט א שורה — א טאן, וואס שליסט זי איין אין דעם געזאנג. און אן דעם שליסעל טאן איז אנגעשטימט דאס גאנצע ליד.

די ערשטע זעקס זיינען נאך אלץ א מא־נאלאג פון דעם פאעט מיט זיך אליין, אהן א געגענשפיל; די לעצטע צוועלף זיינען א דיאלאג צווישען אים און דער געשטאלט, וואס ער האט פון זיך ארויסגעקראגען — א פאעטישער שפיל!

ער האט אויסגעשריען פאר שאנד און שפאט און מיט כעס זיך אריינגעביסען אין זיינע וואונדען — ער מוז נקמה נעמען אן זיין פיין! — און די פיין איז אלץ שאר־פער, שטעכיגער געווארען, ביז זי איז זיך פארגאנגען אין תענוג, און זיין וואנזין האט שווינענדיג א שמייכעל געטאן: געזיגט!

אזוי איז דאס דער טיוועל געבוירען גע־ווארען, און אלס ערשטען לעבענסצייכען, האט ער פון זיך ארויסגעגעבען פארטרוי־ליך־אינטימע ווערטער!

— קום איך ווער דיינער א פריינד!

פון איצט אן וואס פיין געווען, וועט פרייד זיין פאר איהם. שאנד און שפאט איז זיין פרעהליכער מאלצייט.

„ער גיט מיר א מיצעל מיט גלעקלעך,
מיר געהען ארויס אין דער נאכט,
איך ציה — און עס קלינגען
די גלעקלעך,
דער טיוועל, ער טאנצט און ער לאכט“.

בייזע פרייד, שאדען־פרייד, נקמה־פרייד, צו'להכעיס פרייד!

זיי שפאנען זאלבענאנד און קוקען ארויין אין פענסטער:

„דארט צאפלען געקוילעטע מענשען,
אן איז א מעסער, א האק;
שטיקער לייב אויף צעבראכענע טישען,
אין א ווינקעל אן אויג און א באק.“

א פאגראם! א נבואה אויף א פאגראם אין טיוועלשען עקסטאז! אויך דער טיוועל קאן אריינגעבען נבואה אין די יעניגע, וועלכע גיבען זיך צו איהם איבער מיט לייב און לעבען. איצט פראווען זיי זייער העכסטען נצחון:

„מיר הייבען אן קלינגען און ברומען;
שרעקען מיט קולות די נאכט“.

קען דען זיין א העכערער נצחון פאר א אידישען פאעט, ווי א טיוועלשער געלעכ־טער איבער א אידישער שחיטה!

דאס איז געווען דעם פאעט'ס ערשטער גאטעסדינסט צום טיוועל, זיין שחרית!

דאס איז וואס איך רוף די שווארצע מעסע, ווען דער טייוועל ווערט צו גאט גע־קרוינט און מען טוט צו אים תפילה אין שווארצער הייליגקייט, אין פינסטערען יראת הכבוד!...

עס רוהט אויף אים איצט דעם טיי־וועל'ס ברכה. ער איז א דערלייזטער. אפילו אליין אהן טייוועל, איז ער שוין אויך ניט אליין. דער טייוועל איז ערגעץ דא אין אים. און די וועלט איז אנדערש, די ביינאכ־טיגע וועלט (בייטאג איז די וועלט נאך אלץ קיין וועלט ניט פאר אים). ער דארף ניט אויספילען די גאנצע וועלט מיט זיין יאמער. זי שיידט זיך אפ פון אים, זי איז אן אביעקט פאר זיך און ער קאן דאך באשטעהן געגען איר.

די וועלט ווערט אן אביעקט אויף צו שפיעלען זיך. דילאן ווערט א פאעט צו פאעטען גלייך. ער שפיעלט זיך מיט דער וועלט, מיט זיין אומגליק, מיט זיין בענק־שאפט און איינזאמקייט, מיט די שאטענס פון דער נאכט און מיט דער פינסטערניש, ווי אן אמת'ער האר פון פינסטערניש.

אין דריי לידער שפיעלט ער זיך מיט'ן טויט — א שפיעל, וואס ענדיגט זיך, נא־טירליך, אין קבר.

איך וועל די לידער ניט ציטירען: זיי זיינען די שענסטע לידער וועגען טויט, וואס זיינען פאראן אין דער אידישער פאעזיע. און איך וויל דעם לעזער ניט פארדארבען דאס פארגניגען אנטציקט צו ווערען. זאל דער לעזער זיי לייענען אין די גע'כתיבה'עטע אותיות פון ז. מאוד, וועט ער האבען א טאפעלטען פארגניגען פאר זיין טרחה!

דער עפילאג פון דער פאעמא־דראמא, וואס דער פאעט האט אויפגעשפילט ארום זיך מיט דער הילף פון טייוועל, שפילט זיך אב אויף יענער וועלט.

דער פאעט שטעהט אויף פון קבר, באַ־קוקט די אלטע מצבות, דאס געבויגען הייזעל פון אלטעטשקען קברן —

„א הייזעל — ווי נאך א מצבה אויף
איינעם אן איינזאמען קבר“.
און פארלאזט דעם בית עולם.

ער געהט צוריק אין דער וועלט אריין און טרעפט אלע זייגע אלטע באקאנטע:

צעבלוטיגטע פינגער אויסגעשמירט די
פענסטער — פינגער צעבלוטיגט פון די דערנער, מיט וועלכע ער טראָגט זיך אַרום — זיינע קוויטען! און

„זעהט די זון פארנאכט — די פענסטער
זיינען רויט,
געהט זי רויט און בלוטיג מאָרגען
אויף דער וועלט אַרויס.“

דאָס, וואָס לויכט זיך רויט די מענשען ביים ערוואכען, איז דאָס הייסע בלוט פון זיינע וואונדען. ניטאָ מער קיין פראגען, דער טאָג ברענגט פאָזיטיווע, זיכערען אומגליק. אַזוי לאנג די זון געהט ארום אויפ'ן הימעל, צאַפּט זיך בלוט פון זיין הארצען.

אויך די וועלט האָט אַ פאַרבלוטיגט הארץ, און

„בוידענס הערצער וואָגלען און קלאָגען:
פארשפילט איז שוין דאָס לעבען,
פאַרשפילט איז אויך דער טויט“.

מען דאַרף ניט לייענען יעדעס ליד באַזונדער. מען דאַרף דורכלייענען די לידער און לייענען זיי צוריק פון סוף צום אָנהויב, און ווידער אָנהויבען פון אָנהויב, האַבענדיג אין זינען דאָס גאנצע, דאן האָט יעדעס וואָרט אַ זין, קיין וואָרט איז ניט אומזיסט.

פריהער, איידער מיר האָבען געהאט די פאָעמע „געלע בלעטער“, האָט מען געקענט מיינען: אָנגעברענטע, אָנגעהיצטע לידער; ניט קיין אָנגעשטימטע טענער, נאָר וועהגעשרייען: „איך בין טויט, איך בין טויט!“

איך האָב אַמאָל געלייענט דילאָנ'ס אַ ליד. אַ נאַכט, אַ געלעגער, איינגעבעט מיט שרעקען און גרוילען, צוקאָפּענס א הונט און אַ מת. עס איז מיר פאָרגעקומען ווי אַן אויסגעגאָסענער געדיכטער פיבער.

איצט זעה איך, אַז דאָס איז געווען דער קנויל, פון וואנען עס האָט זיך אָפּגעוויקעלט די פאָעמע „געלע בלעטער“. דער גאַנצער וועג פון פאָעט ווערט אים צוערשט געגעבען אַ צוזאמענגעוויקעלטער, ווי א קנויל.

איינעם, וואָס וויל ניט אַריינדרינגען און וואָס וועט זיך באנוגענען מיט דורכבלעטערען די טאָפּעלטע בלעטער, וואָס פאָרקומען: דילאָן זאָגט לידער, זאָגט זיי אין פּראָזא, ווי איינער, אַן אומבאהאָלפענער הויבט ערשט אָן בינדען פּראָזא אין לידער. אין דער פּראָזא וואַרפט ער אַריין אויסגעשרייען אין אכזריות'דיגען אַלט-ראָמאַנטישען סטיל:

בלוט-באַפלעקט, בלוט-רויט; בלוטענדע טריט.

„און זעה מיין אייגען וועלט פול שמערץ און פיין.“

„שטאַרקער, שטאַרקער, עלענדער, זאָלסטו מיין עלענד זיין.“

„עס וועט יענע נאַכט אַ שוואַרץ-פינסטערע זיין“ — די מעלאַנכאָליע פון ראָמאַנטישען דייטשען בית-הקברות.

אָבער עס איז ניט אַזוי, דאָס זיינען ניט קיין ראָמאַנטישע באַנאַליטעטען. „בלוט, בלוט-באַפלעקט, בלוט-רויט, בלוטענדע וואונדען, שמערץ און פיין“ — דאָס איז דילאָנ'ס שפּראַך, זיין אומגאַנגס-שפּראַך, די שפּראַך, וואָס ער רעדט מיט זיך אַליין. און מען דאַרף זיך צו איר צוגעוואוינען.

„ווילסטו דעם דיכטער פאַרשטעהן, געה אין זיין אייגען לאנד“ — נאָך בעסער: געה אין זיין אייגען הויז.

דילאָן איז שטענדיג ביי זיך אין הויז, רעדט מיט זיך זיין אייגענע שפּראַך און ער ווייס ניט פון פּאָעטישע „טריקס“. ביז ער קומט ניט צו זיין טייוועל-שפּיל, ווייסען מיר אפילו ניט, אַז ער דרעהט זיך אין אַ פּאָעטישען קרייז. ער אליין אָבער מערקט זיכער אפילו דעם איבערגאַנג ניט: צי רעדט ער מיט זיך, צי רעדט ער מיט'ן טייוועל — און מענשען הערען אים — פאַר אים איז דאָס אַלץ איינס: פּונקט ווי דער פסאַלמיסט האָט ניט געוואוסט, אַז ער זינגט לידער; פּונקט ווי דער ביבעל-דערצעהלער האָט קיין חשד ניט געהאַט, אַז ער דערצעהלט פּאָעטישע מעשה'לעך. דאָס ווייסען מיר ערשט.

פון דעמזעלבען סאָרט פּראָזא-פּאָעזיע זיינען אויך דילאָנ'ס לידער; ניט גראָד פון דעם פּאַרציוויטיגען ביבלישען סאָרט, נאָר פון אַן ענליכען: דאָס איז די תמימות פון אַ מענשען, וואָס איז אַ וועלט פאַר זיך. וואָס ער רעדט זיינען פּראָסטע ניכטערע רייד מיט אַ פּאָעטישען „שגיון“.

אַלע 18 לידער פון די „געלע בלעטער“ האָבען איין סוזשעט — א דראַמאַ, וואָס דער פּאָעט האָט אָנגעוועבט אויף זיך אַליין — דאָס קאָן נאָר אַ פּאָעט! — ווי ער האָט

ד. מעשהלעך פאר אידישע קינדער, פון י. ל. מאלאמוט. פארלאג „מעשה'לעך“, סט. לואיס.

ה. מעשת'לעך פאר קינדער פון תשר"ק, אילוסטריט פון לאָלא, היברו פּאָבלישינג קאָמפּאני, 1919, 222 זייטען.

ו. פון פּאָלק'ס מויל צוזאמענגעשטעלט פון יואל ענטין, אילוסטרירט פון ס. ראסקין. היברו פּאָבלישינג קאָ., 1919, 201 זייטען

ז. י. ל. פּרץ, דין תורה מיט'ן ווינד,

ח. ש. אנ־סקי, די גרים אין רוסלאנד,ביידע ארויסגעגעבען פון אידיש נאַציאָנאלען ארבייטער פארבאנד, ניו יאָרק.

ט. די אידישע קינדער וועלט, ארויסגעגעבען פון פארבאנד פון די נאצ. ראד. שולען ניו יאָרק.

ניט אלע פון די אויסגערעכענטע מעשה־לעך שטעלען צופרידען די פּעדאַגאָגישע און ערציהערישע פאָדערונגען, וואָס ווערען געוויינטליך געשטעלט יעדער זאך, וואָס קומט ערציהען דאָס קינד. דאָס איז מסתמא דער־פאר, וואָס די באשאפונג פון אַ קינדער ליטעראטור געפינט זיך נאָך ביי אונז אין דער התחלת, און די מחברים, איבערזעצער, און איבערדערצעהלער האָבען נאָך נישט פאר זיך קיין געניטען פּלאַן און קיין געניטע אויסרעכענונג און פארשטעהען אפשר ניט וואָס עס איז נויטיג און וואָס ניט. מ'לערנט זיך ערשט שרייבען פאר'ן אידישען קינד אין אידיש, און מען מוז דעריבער אמאָל פארקוקען אָן אַ זייט, אפילו ווען דאָס ווערט געטאָן אויפ'ן קינד'ס חשבון. און דער פאקט אליין, וואָס אין משך פון אזא קורצער צייט זענען ארויסגעגעבען געוואָרען עטליכע מעשה־סעריעס און גאנצע צוויי בענדער, אן ערך פון הונדערט און פופציג גרעסערע און קלענערע מעשות, דארף אונז דערפרייען און צוגעבען האָפנונג אז אונזער קינדער ליטעראטור וועט וואָס שנעלער דערגרייכען איהר אמת'ע הויך, און וועט באפרידיגען די נויטען פון דער היגער אידישער שול.

דאָס איז ווען מיר רעדען אין אלגעמיין, אלס הייסע אָנהענגער פון דער אידישער שול און אידישער שפּראַך. קומען מיר צו די דעטאַלען, צו דעם ווערט פון די מעשיות, און צו די פאָרמען, אין וועלכע זיי זענען איבערגעגעבען געוואָרען, באקומען מיר, אפשר מיט איין וויכטיגען אויסנאם, א גאנץ טרויעריג בילד.

לאָמיר צוערשט דערמאָנען אונזער אויס־נאַם. כ'האָב אין זין די סעריע „ראָזשינקעס מיט מאנדלען“.

די דאָזיגע סעריע באשטעהט, א חוץ נומ. זעקס, פון זעכצעהן מעשה'לעך פון יהודה שטיינבערג, איבערגעזעצט פון העברעאיש דורך ש. שאפּיראָ — אן אמת'ע מתנה פאר'ן קינד, וואָס לייענט אידיש. שטיינבערג'ס מעשה'לעך זענען אָנגעפילט מיט א לייכטען קינדערישען הומאָר, און לעזענדיג זיי פיהלט זיך דאָס קינד אזוי ווי ביי זיך אין דער אייגענער וועלט, ווייל זיי דערצעהלען אים פון זאכען, איבער וועלכע עס טראכט טאָג און נאכט די קינדער געפינען דאָרט זייערע שטענדיגע פראגעס „פארוואָס“, „ווי אזוי“, זייערע שטענדיגע חלומות (צוויי באגערען) און זייערע באציהונגען צו דער גאנצער וועלט. שטיינבערג געהט צו צום קינד ניט ווי א גרויסער, וואָס לאכט זיך אויס פון זיינע קינדערשע שטיק, נאָר ווי אן אמת'ער פריינט, ווי א קינד. דעריבער זיצען די קינדער געשפּאנט אויסהערענדיג שטיינבערג'ס א מעשה'לע, און לאכען הארציג ווען ער טרעפט זיי צו.

די איבעזעצונג איז כמעט אין אלע פּרטים געלונגען. איר כאפּט זיך קוים, אז די אַלע מעשה'לעך זענען אָנגעשריבען געוואָרען אין אן אנדער שפּראך. אין דער איבערזעצונג איז גאנץ געבליבען ניט נאָר דער תוך, נאָר אפילו די פאָרם. ה. שאפּיראָ'ן קומט געוויס א דאנק, בפרט ווען מיר געדענקען , אז אזא ארבייט ווערט נאָך ביי אונז ניט געהעריג אָפּגעשאצט.

און דערפאר וואָס מיר זענען אזוי צופרידען מיט דער איבערזעצונג, פארדריסט עס אונז ביז גאָר, וואָס מ'האָט זיך ניט אויסגעהיט פון שפּראַכליכע און עסטעטישע פעלערען. די ביכלעך זענען ארויס אָהן אילוסטראציעס, מיט געוויסע גרייזען און מיט עטליכע ניט געלונגענע זאַצען. די אָרטאָגראַפיע איז כמעט אין גאנצען אן אויסגעהאלטענע, א זעלטענער פאל אין אונזער ליטעראטור. אַזאַ זאַץ ווי: „זי איז געווען צניעות'־דיג ווי די לבנה סוף חודש“, איז פאר קינדער אזוי גוט ווי טערקיש. איר געפינט אויך „גוטעס“, אָבער „שלעכטעס“. דאָס וואָרט „הויז“ קומט דאָרט אין מענליכען געשלעכט (שטיינערנעם הויז), און „מדבר“ — אין ווייבליכען: א וויסטע מדבר.

נאָך א וויכטיגער חסרון, איז וואָס דאָר־טען געפינען זיך אזעלכע „אויסטערלישע“

„עס טראָגען זיך אום אין די גאסען
צוהוליעט שכורים געזאנגען."

„און פלוצלונג — אַ שיין אין אַ שיין
אין אַ פענסטער — עס צאפּעלט
אַ מענש זיך און גוסס'ט."

דער טויט — אויך אַן אַלטער באקאַנ־טער זיינער פון דער צייט, ווען ער האָט נאָך געלעבט:

„און נאָך אַ טראָט ווייטער — אַ געסעל
און אָט אין מיין צימער.
ס'אַמאָליגע הויז. איך דערקען עס
מיט איצטיגע אויגען."

ס'אַמאָליגע הויז, איצטיגע אויגען — אזעלכע איינפאכע ווערטער, אָבער ווי מען דארף זיין איינגעשלאָסען אין זיך און איינגעלעבט אין טויט, כדי צו קענען זאָגען אויף זיך, לעבעדיגערהייט, ווי טויטערהייט! — אזא איינפאך וואָרט: מיט איצטיגע אויגען!

מיר ווייסען שוין, וואָס ער האָט טויטערהייט דערזעהן דורכ'ן פענסטער פון זיין הויז: זיין מאמען, וועלכע האָט אויסגע־וויינט אירע אַלטע אויגען אויף איהר פאר־לוירענעם זוהן.

הגם דער פּאָעט האָט פארקויפט די נשמה צום טייוועל און האָט באצאָהלט מיט'ן לעבען דערפאַר, אָבער ער האָט אויך זיין שכר אויף יענער וועלט: ער געפינט אויס, אַז עס איז דאָ אַ הייליגע, ניט פארגעהענדע, אייביגע זאַך אין לעבען: דער מאַמעס טרערען!

אַ הילכיג געשריי דורכ'ן פענסטער:

„אוי מאמע, דו ביזט דאָך מיין מאמע!
און אויפשרעקען וועט זי מיין שטימע,
און אויפשפרינגען וועט זי פון אומפעט
און וועט זיך דערמאָנען אין יאָרען,
וואָס זיינען לאנג שוין פאַרגאנגען.
און איך וועל פארשווינדען."

אָבער איין הייליגע זאַך בלייבט: דער מאַמעס טרערען!

וואָס פאר אַ לאנגען וועג, וואָס פאר אַ ווייטען גלגול קרייז דער בלינדער פּאָעט האָט געדארפט דורכמאכען — בלינדערהייט שרייען צו דער וועלט: טויט! טויט! — זיך פארבינדען מיט'ן טייוועל, זיך לאָזען אויסלייזען פון איס פאר אזא טייערען פרייז — דאָס לעבען! — געהן אין קבר אריין און געהן צוריק — כדי די אויגען זאָלען זיך איהם עפענען און ער זאָל דערזעהן די וועלט, אַן אָביעקטיווע וועלט, וואָס פאר־מאָגט צווישען מיליאָנען אָביעקטען אויף צו שפּילען זיך, אויך אזעלכע הייליגע פּערלען ווי אַ מאַמעס טרערען.

איך האָב פארוואָרפען אַן אילוזיע אי־בער דעם פּאָעט דילאָן, וואָרים אזוי דארף מען טאָן מיט יעדען פּאָעט. די אילוזיע — דאָס איז דער פאָקוס, צו וועלכען ער צילט מיט זיין שאפען און צילענדיג צו וועלכען ער ווערט און מוז גרויס ווערען.

ווען איך האָב אָנגעהויבען שרייבען דעם אַרטיקעל, האָב איך זיך ניט אַרומגע־קוקט, אז אין ווינקעל־טאָוועל איז מיט קליינינטשקע אותיות אָנגעצייכענט: פארלאג „אמעריקא" — דערזעלבער פארלאג, וואָס גיט אַרויס די „שריפטען"; איך האָב ניט געטראַכט, אַז איך וועל דארפען נעמען אויף זיך די אַרבייט צו לויבען דעם פארלאג און דעם פארלעגער פון די „שריפטען", פאר וועלכע איך שרייב דעם אַרטיקעל.

אָבער איך ריזיקיר און נעם אויף זיך די עבירה און לויב דעם פארלאג און דעם פארלעגער — ווייל ער האָט מיט אזויפיל געטריישאַפט און ליבע, אזוי רייך אַרויס־געגעבען אַ פּאָעט פון אזעלכע איינפאכע ווערטער. זאָל אויך געלויבט זיין דער צייכ־נער מאָוד, וואָס האָט די אַלע איינפאַכע ווערטער איבערגעשריבען מיט זיין האנט און גע'כתב'עט, ווי מען שרייבט איבער די ווערטער פון א הייליגען ספר, וואו יעדעס וואָרט מוז פארשריבען ווערען, קיין וואָרט טאָר ניט פארלוירען געהן, ווייל יעדעס וואָרט האָט אַן איינפאַכען און אַ טיפערען זין!

ב. ריווקין.

די אידישע קינדער ליטעראַטור אין אַמעריקא.

1 מעשות

א. סעריע „ראַזשינקעס מיט מאנדלען", 6 נומערען. מייזעל'ס פארלאג — 1918.

ב. סעריע „פאר אייך און אייערע קינדער", 8 נומערען. פארלאג „אידיש" ניו יאָרק, 1918—19. (אילוסטרירט).

ג. אליהו הנביא מעשות — נומער איינס. מייזעל'ס פארלאַג 1918.

בען. ס'איז ניט אַזוי וויכטיג דער „ו ו ע ר האָט עס באַשאַפען", ווי דער „ו ו אָ ס האָט מען באַשאַפען."

דאָס ביבעל אנטהאַלט אויך אַ היבש ביסעל קאָמיזם — כ'מיין די טראַנסקריפּציע פון די העברעאישע ווערטער, וואָס פאַרנעמט כמעט אַ העלפט פון ביבעל.

איך פרעג אין ריינעם ערנסט: וועלכער לעזער — און דער לעזער וועט דאָך מסתמא זיין א היג קינד, וואָס לערנט זיך אידיש, ווייל קיין דערוואַקסענע וועלען די מעשות ניט לייענען — אלזאָ וועלכער לעזער, וועט וויסען ווי דאָס צו לעזען און וואָס עס מיינט: שעישעס יעימעי בערעישיס, מי יעידעיא, בעזדן שעל מאַאַלאָ? און דאָס חזר'ט זיך איבער אויף יעדער צווייטער זייט.

איך וויל אויך אויפמערקזאם מאַכען ה' ענטינ'ען אויף אַ גרויסען פּאַנעטישען טעות אין וועלכען ער איז אַריינגעפאַלען. ס'איז אַ כלל, אַז דער העברייאישער שוא נע, ווערט אין אידיש אויסגערעדט ווי אַן ע, ווען דער דאַזיגער שוא קומט אונטער י', ל', מ', נ'. האָט ה' ענטין מסתמא דעם כלל פאַרגעסען, און האָט אין דער טראַנסקריפּציע אומעטום געשריבען אַן ע, וואו אין העברייאיש איז געווען אַ שוא. דער רעזולטאַט: בעסורע (בשורה), צעדאָקע (צדקה), זעכוס (זכות), קעוואורע (קבורה) א. א.

אין דעם ביבעל איז אַריינגעלעגט געוואָרען אַ סך ענערגיע, סיי אין איבערגעבען דעם אַלטען אידישען סטיל, און סיי אין אַריינפּאַסען העברייאישע ווערטער און אויסדרוקען, אפילו דאָרטען, וואו אידיש באַנוצט זיך ניט מיט זיי, בפרט פאַר קינדער. אָבער ווי ווייניג נוצען וועט עס ברענגען פאַר דער אידישער שול!

די סעריע „פאַר אייך און אייערע קינדער", איז אויסערליך די שענסטע אויסגאַבע וואָרשיינליך דערפאַר, וואָס זי האָט אָנגעהויבען ערשיינען אונטער דער נאָהענטער מיטווירקונג פון דוד איגנאַטאָוו. זי אנטהאַלט אַ ביש'קשה'דיגע איבערזעצונג פון אַ באַקאַנטער צויבער־מעשה („געטרייער אמת"), צוויי אָריגינעלע אידישע מעשות („בערעל פּראַגער" און „אין וואלד"), צוויי ביבלישע מעשות („יוסף און זיינע ברידער", און „משה") אַ זאַמלונג פאַבלען פון נחום י., און צוויי מעשה'לעך פון אברהם רייזען.

דאָס ערגסטע פון דער סעריע איז הערמאַן גאָלד'ס „אין וואלד" מיט א צוגאָב פון א לידעל („אַ מיל"), וואָס איז ניט קיין פּאָעזיע און ניט קיין פּראָזאַ. משמעות איז דאָס א הוילער פוטוריזם...

איגנאַטאָוו'ס „בערעל פּראַגער" איז אַ ש י י נ ע מעשה מיט אַ נאָך שענערער פאַנאָראַמע. און אויב מיר זאָלען אָננעמען די געשפּאַנטקייט און דעם אינטערעס מיט וועלכען די קינדער הערען אויס די דאַזיגע מעשה, וואָס דאָס איז אגב די ריכטיגע מאָס מיט וועלכער מיר זאָלען מעסטען דעם ו ו ע ר ט פון אַ קינדער מעשה, איז „בערעל פּראַגער" ניט נאָר שיין, נאָר אויך גוט פאַר קינדער. זעלבסטפאַרשטענדליך, אַז די קינדער באַגרייפען ניט די אידעע פון דעם מעשה'לע, דעם כח פון קידוש לבנה. און ס'קאָן זיין, אַז ביי זיך טראַכטען זיי, אַז דער רבי האָט טאַקע אַזאַ קראַפט מיט וועלכער ער קאָן אַראָפציהען אַ פליהענדיגען מענשען צו דער ערד. ס'בלייבט אָבער אַ גרויסע פראַגע צי דאַרפען מיר די קינדער באמת לאָזען ביי אַזאַ גלויבען, דורך די מעשות וואָס מיר דערציילען זיי.

די צוויי ביבלישע מעשה'לעך וואָלטען אַן און פאַר זיך, ניט רעכענדיג זיך מיט'ן פאַקט, אַז די אידישע שול נויטיגט זיך אין אַזעלכע ב א ז ו נ ד ע ר ע מעשה'לעך צום ווינציגסטען, געווען אויסגעצייכענט ווען ניט די געטרייקייט צום טעקסט. גיבער האָט מען געדאַרפט אין זין האָבען די כסדר'דיגקייט פון פּאַסירונגען, איידער די איבערזעצונג פון ווערטער און זאַצען, וואָס שפּילען אין דער מעשה קיין ראָל ניט, און גיבען גאָר ניט צו צו דער דערציילונג. דאָס איז דאָך ניט געווען קיין איבערזעצונג פאַר אַקאַדעמיקער, וואו יעדעס פּינטעלע מוז איבערגעשריבען ווערען.

דער וואָס האָט רעדאַגירט די ביכלעך האָט מסתמא אין איין נומער פאַרגעסען, ווי אַזוי ער האָט געוויסע ווערטער געשריבען אין אַ פריהערדיגען נומער, און האָט כמעט פאַרגעסען, אַז ס'איז פאַראַן אַ אידישע גראַמאַטיק. אין אידיש זאָגט מען: מיך געשיקט, זעהר אַ גרויסער, און ניט: מיר געשיקט, אַ זעהר גרויסער. פון ריינער אָרטאָגראַפיע איז שוין אָפּגערעדט!

דער סך־הכל: זעהר א סך מעשות, אָבער זעהר ווייניג צום לעזען און צום דערציילען, און נאָך ווייניגער פאַר'ן קינד אַליין צו לייענען.

וועגען די איבריגע ביכלעך און וועגען די קינדער־לידער — אַן אנדערש מאָל.

י. שטיינבוים.

נעמען ווי: אמרו—אלקיש, צלת—עדין, קרת—הכילי — וואו און ווען הערט דאָס אידישע קינד אין אַמעריקע אזעלכע נעמען, און ווער קאָן זיי איבערלייענען?

נומער זעקס פון „ראַזשינקעס און מאַנדלען", אַנטהאַלט צוויי מעשה'לעך: 1. בן עמי'ס פיוועל דער גרויסער און פיוועל (ניט „טייפעל" ווי ס'שטעהט אויף דער ערשטער זייט) דער קליינער, און 2. ז. ב. סלוצקי'ס די ערד דרעהט זיך ניט. דאָס ערשטע איז א פיינע איבערדערציילונג פון אנדערסענ'ס א מעשה; די דאָזיגע מעשה־לעך קאָנען אָבער ניט צוגעשריבען ווערען צו אַמעריקע, ווייל זיי זענען פריהער ערשינען אין רוסלאַנד.

זעהר א ניצליך ביכעל האָט אויך געקאָנט זיין תשר"ק'ס „מעשות פאר קינדער". די גרעסטע צאָל זענען, אַזוי צו זאָגען, „פּראַקטישע" מעשות, וועלכע דער לעזער קאָן באנוצען אין שול ביי אלערליי געלעגענהייטען. די „שפּיץ־קעפּיגקייט" פון א סך מעשה־לעך, איז זעהר פארשטענדליך פאר'ן קינד, און די מוסר־השכל'ס אזוי בולט, אז זיי מוזען ווירקען.

און דאָס דאָזיגע ביכעל וואָלט זיכער געווען א וויכטיגער צוגאָב צו דער אידישער שול־ליטעראַטור, ווען ניט די שפּראַך. ניטאָ קיין סטיל, ניטאָ קיין פאָרם, ניטאָ קיין שפּראַך ריינקייט, און דעריבער קומען א סך מעשה'לעך ארויס אזוי בלאַס, און אזוי וואָכעדיג. איר דערמאָנט זיך ניט־ווילענדיג אין דעם „טאגעבלאט", אין וועלכען א סך פון די מעשות זענען, ווי מיר שיינט געדרוקט געוואָרען. איר געפינט אין דעם ביכעל אן אָפּשפּיגלונג פון אלע פאָרמען פון אָרטאָגראַפיע (דיעזער, דיזער, עוויגקייט א. א. וו.), אַ היבש ביסעל דייטשמעריזמען און ענגליציזמען (קארפּעט, גיד אַפּ! באי, באי, פּאלאסט, קראַנבּרינגן א. א.). די אידישע גראמאטיק איז דאָ „אויף צרות", פון „דער" ווערט „די" פון „די" — „דער" און פון „דאָס" ווערט „די" („די קעלבעל", „די געבעט" א. א.)

דאָס איז גענוג צו דערקלערען, פארוואָס דאָס ביכעל זאָל ניט האָבען דעם נויטיגען ערפאָלג. ס'איז באמת א שאָד, וואָס ה' תרש"ק קאָן אזוי ווייניג אידיש.

אַ פראַגע: פארוואָס האָט ה' תרש"ק ניט אָנגעגעבען פון וואַנען ער האָט איבערזעצט אָדער איבערגעשריבען די מעשה'לעך? דאָס האָט דאָך זיכער געקאָנט געטאָן ווערען, און וואָלט זעהר באהילפיג געווען פאר'ן לערער. לכל־הדעות האָט ער געמעגט אָנגעבען, וועלכע זיינען זיינע אייגענע. לצים קאָנען אויסטייטשען.....

די גרעסטע אנטוישונג פון די אלע מעשה־זאמלונגען, איז יואל ענטינ'ס „פון פאָלקס־מויל". די אַנטוישונג קומט סיי פון דעם איינהאַלט פון זיין זאַמלונג, סיי פון דעם אופן ווי אַזוי די דאָזיגע מעשות זיינען איבערגעגעבען געוואָרען. די שפּראַך איז אפשר פון זעכצעטען און זיבעצעטען יאָרהונדערט, אָבער באַנוצען זי אין א היינטיגער מאָדערנער שול איז פונקט אזוי מעגליך, ווי ס'איז מעגליך זיך דורכצורעדען אין אַן ענגלישער שול אין דעם ענגליש פון פופצעטען יאָרהונדערט. ווי אַזוי קאָן אַ לערער דערציילען אַ מעשה אין אַ שפּראַך און אין אַ סטיל, וואָס ער באנוצט אליין ניט, און הערט קיינמאָל ניט? אָבער פאר ה' ענטינ'ען איז דאָס ווייניג — דער א מ אָ ל י ג ע ר גייסט איבער אלץ!

די גרעסטע צאָל מעשות (מיט א צוויי דריי אויסנאַמען), קאָן מען אין אַ מאָדערנער שול ניט אַריינגעמען. זיי זענען אָנגעפּילט מיט אַזאַ גייסט, וואָס שטעהט אין געגענזאַץ צו אַלע אונזערע אָנגענומענע פּרינציפּען וועגען דער ערציהונג פון אונזערע קינדער. דאָס וואָס ווערט אומעטום באטראכט ווי נישט געשטויגענע מעשות (נאָנסענס־טיילס) ווערט דאָ צוגעשריבען צום „פּאָלקס־מויל", און מיר דאַרפען עס טאַנצען קדוש פאר זיי. אָבער לאָזענדיג די פראגע פון פאָלקסטימליכקייט אַן אַ זייט, פרעגט זיך, צי אלצדינג וואָס איז פאָלקסטימליך קאָן מען געבען אונזערע קינדער אין אַמעריקא, אפילו דעמאָלט ווען די דאָזיגע פאָלקסטימליכקייט באשטעהט אין דעם גלויבען פון רוחות, שדים, כישוף, און אַלע אַנדערע גייסטער פון אונזערע אָבות־אבותינו? און ס'איז נישטאָ אין ה' ענטינ'ס זאמלונג קיין איין מעשה'לע, וואָס זאָל פריי זיין פון אָט די עלעמענטען, אראָפּרעכענדיג די „מעשה מיט דריי ברידער" (דער נאָמען האָט באדארפט זיין „דער קלוגער נאר"), וואָס איז ניט קיין אידישע, און וואָס פאסט זיך צו די איבריגע מעשות, ווי אַ פיפט ראָד צו א וואָגען.

אויב מיר קאָנען ניט געפינען קיין א י י ג ע נ ע מעשות פאר אונזערע קינדער, וואָס זאָלען פריי זיין פון געטשקעס, מעגען מיר נעמען ביי אַנדערע און זיי גע־

S. ZUCKERMAN
LIBRARY
913 E. 14th St. B'klyn, N.Y.

DOES NOT
CIRCULATE

421256

פארלאג. אמעריקא

FARLAG "AMERICA"
215 East Broadway
New York

פרייז:

$2.00 געבונדען $2.50